

Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2024

Sosiaali- ja
terveysministeriö

Sosiaali- ja terveysministeriön
JULKAISUJA | 2024:13

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2024:13

Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2024

Sosiaali- ja terveysministeriö Helsinki 2024

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Sosiaali- ja terveysministeriö
CC BY-NC-ND 4.0

ISBN pdf: 978-952-00-7155-4
ISSN pdf: 1797-9854

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2024

Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2024

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2024:13

Julkaisija Sosiaali- ja terveysministeriö

Yhteisötekijä Sosiaali- ja terveysministeriö
Kieli suomi

Sivumäärä 202

Tiivistelmä

Sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) säädetään sosiaalisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistämisestä sekä hyvinvointialueen vastuulle kuuluvista muista sosiaalihuollon tehtävistä ja palveluista sekä niiden toteuttamisesta. Laki koskee kaikkia asiakkaita lapsista iäkkäisiin. Sosiaalihuoltolaki tuli voimaan vuonna 2015 ja sitä on tämän jälkeen täydennetty ja muutettu lukuisia kertoja. Edellisen kerran sosiaalihuoltolain soveltamisopas julkaistiin vuonna 2017.

Tässä päivitettyssä oppaassa käydään läpi sosiaalihuoltolain voimassa olevat säännökset avaten niiden tulkintaa sekä esimerkkien että eri hallituksen esitysten tekstien kautta. Sosiaalihuoltolain lisäksi oppaassa käsitellään jonkin verran myös muuta asiaan liittyvää sääntelyä.

Oppaassa on otettu huomioon 1.1.2024 mennessä voimaan tulleet lakimuutokset.

Asiasanat sosiaalihuolto, sosiaalihuoltolaki, sosiaalipalvelut, soveltamisohjeet

ISBN PDF 978-952-00-7155-4

ISSN PDF 1797-9854

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7155-4>

Tillämpningsguide för socialvårdslagen 2024

Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2024:13

Utgivare Social- och hälsovårdsministeriet

Utarbetad av Social- och hälsovårdsministeriet
Språk finska

Sidantal 202

Referat

I socialvårdslagen (1301/2014) föreskrivs om främjande av social trygghet och välfärd samt om andra uppgifter och annan service inom socialvården som välfärdsområdet ansvarar för samt om genomförandet av dem. Lagen berör alla klienter, från barn till äldre personer. Socialvårdslagen trädde i kraft 2015 och har sedan dess kompletterats och ändrats flera gånger. Den senaste tillämpningsguiden för socialvårdslagen publicerades 2017.

I den här uppdaterade handboken går vi igenom de gällande bestämmelserna i socialvårdslagen och förklarar tolkningen av dem både genom exempel och texter i olika regeringspropositioner. Utöver socialvårdslagen behandlas i handboken i viss mån även annan reglering som anknyter till ärendet.

I handboken beaktas de lagändringar som trädde i kraft före den 1 januari 2024.

Nyckelord socialvård, socialvårdslagen, socialservice, tillämpningsanvisningar

ISBN PDF 978-952-00-7155-4

ISSN PDF 1797-9854

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7155-4>

Guide for the Application of the Social Welfare Act 2024

Publications of the Ministry of Social Affairs and Health 2024:13

Publisher Ministry of Social Affairs and Health

Group author Ministry of Social Affairs and Health
Language Finnish **Pages** 202

Abstract

The Social Welfare Act (1301/2014) lays down provisions on the promotion of social security and wellbeing, on the other social welfare tasks and services that fall under the responsibility of wellbeing services counties and on their implementation. The Act applies to all clients from children to older people. It entered into force in 2015 and has since been supplemented and amended numerous times. The previous guide for the application of the Social Welfare Act was published in 2017.

This updated guide discusses the current provisions of the Social Welfare Act, explaining their interpretation in detail through examples and through excerpts from various government proposals. In addition to the Social Welfare Act, the guide also discusses in some detail other relevant regulation.

The guide takes into account the legislative amendments that entered into force by 1 January 2024.

Keywords social welfare, Social Welfare Act, social services, application guidelines

ISBN PDF 978-952-00-7155-4 **ISSN PDF** 1797-9854

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7155-4>

Sisältö

Johdanto	9
Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)	11
1 luku – Yleiset säännökset	11
1 § Lain tarkoitus	11
2 § Soveltamisala	13
2 a § Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteiset palvelut	18
3 § Määritelmät	21
4 § Asiakkaan etu	27
5 § Lapsen etu	30
2 luku – Hyvinvoinnin edistäminen	33
6 § Neuvonta ja ohjaus	33
7 § Rakenteellinen sosiaalityö	35
7 a § Yhteisösosiaalityö ja etsivä työ	36
7 b § Mielenterveyden edistäminen ja ehkäisevä päihdetyö	38
8 § Erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvoinnin seuraaminen ja edistäminen	39
9 § Lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraaminen ja edistäminen	40
10 § Palvelujen kehittäminen kasvatuksen tukemiseksi	41
3 luku – Sosiaalipalvelut	42
11 § Tuen tarpeet	42
12 § Välttämättömän huolenpidon ja toimeentulon turvaaminen	55
12 a § Valtion korvaus kansainvälistä suojelua koskevaan hakemukseen kielteisen päätöksen saaneelle kiireellisessä tapauksessa annetusta sosiaalipalvelusta	58
13 § Lapsen terveyden ja kehityksen turvaaminen	61
14 § Tuen tarpeisiin vastaavat sosiaalipalvelut	62
15 § Sosiaalityö	66
16 § Sosiaaliohjaus	68
17 § Sosiaalinen kuntoutus	69
18 § Perhetyö	72
18 a § Lapsiperheen oikeus kotipalveluun	74
19 § Tukipalvelut	76
19 a § Kotihoito	78
21 § Tilapäinen asuminen	80

21 a § Tuettu asuminen	80
21 b § Yhteisöllinen asuminen	81
21 c § Ympäri vuorokautinen palveluasuminen	84
22 § Laitospalvelut	89
23 § Liikkumista tukevat palvelut	92
24 § Päihde- ja riippuvuustyö	95
24 a § Päihde- ja riippuvuustyön erityiset palvelut	98
24 b § Päiväkeskus päihdetyön erityisenä palveluna	100
25 § Mielenterveystyö	102
25 a § Mielenterveystyön palvelut	104
26 § Kasvatus- ja perheneuvonta	106
27 § Lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvonta	108
27 a § Lastenvalvoja	113
27 b § Omaistaan tai läheistään hoitavan henkilön vapaa	114
27 c § Opiskelu huollon kuraattoripalvelut	115
28 § Muut sosiaalipalvelut	116
29 § Sosiaalipäivystys	117
29 a § Sosiaalipäivystyksen ja terveydenhuollon yhteistyö	121
29 b § Psykososiaalinen tuki äkillisissä järkyttävissä tilanteissa	124
4 luku – Sosiaalihuollon toteuttaminen	127
30 § Keskeiset periaatteet	127
31 § Asiakkaan kuuleminen ja oikeus saada selvitys eri vaihtoehdoista	130
32 § Lapsen ja nuoren mielipide ja toivomukset	132
33 § Sosiaalihuollon saatavuus ja saavutettavuus	135
33 a § Sosiaalipalvelujen kokoaminen alueellisesti muiden palvelujen yhteyteen	136
34 § Sosiaalihuollon asiakkuuden alkaminen ja päättymisen	139
35 § Yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi	141
36 § Palvelutarpeen arviointi	145
37 § Palvelutarpeen arvioinnin sisältö	154
38 § Palvelujen järjestäminen palvelutarpeen arvioinnin mukaisesti	155
39 § Asiakassuunnitelma	156
40 § Ilmoitus muulle viranomaiselle asiakkaan tuen tarpeesta	161
41 § Monialainen yhteistyö	164
42 § Omatyöntekijä	166
43 § Läheisverkoston kartoittaminen	170
44 § Asiakkaan hoidossa olevan henkilön tilanteen selvittäminen	172
45 § Sosiaalihuoltoa koskeva päätöksenteko ja toimeenpano	173
46 § Hoidon ja huolenpidon turvaavat päätökset	176
46 a § Sosiaalihuollon johtaminen	178
46 b § Kotikäyntien suunnittelu ja kotihoidon toteuttaminen	182
46 c § Yhteisöllinen asuminen ja ympärivuorokautinen palveluasuminen samassa rakennuskokonaisuudessa	185

5 luku – Palvelujen laadun varmistaminen	188
49 a § Henkilöstö.....	188
49 b § Kotihoidon henkilöstön riittävyyden turvaaminen.....	189
6 luku – Muutoksenhaku	191
50 § Oikaisuvaatimus	191
51 § Valitus hallintotuomioistuimeen	191
52 § Täytäntöönpano.....	192
53 § Valituslupa.....	192
54 § Hallintoriita-asia.....	193
7 luku – Erinäiset säännökset	194
55 § Suhde muihin lakeihin	194
56 § Asiakasmaksut	194
57 § Sosiaalihuollon järjestämisen henkilöllinen soveltamisala.....	195
58 § Kiireellisen laitoshuollon järjestäminen	196
59 § Henkilön siirtäminen omalle hyvinvointialueelle	197
60 a § Valtion korvaus koulutuksesta yliopistolle.....	197
60 b § Koulutuskorvauksien maksaminen.....	198
60 c § Yliopistotasaisen sosiaalityön tutkimuksen rahoitus.....	199
60 d § Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkintoon sisältyvän ammattitaitoa edistävän harjoittelun korvaus	200
61 § Voimaantulo	202

Johdanto

Vuonna 2015 voimaan tullut sosiaalihuoltolaki (1301/2014) on sosiaalihuollon toimintaa säätelevä keskeisin yleislaki, joka muun muassa sisältää kaikki lakisääteiset, hyvinvointialueen järjestämismääräyksiin kuuluvat sosiaalipalvelut. Sosiaalihuoltolaissa säädetään sosiaalisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistämisestä sekä muista hyvinvointialueen sosiaalihuoltoon kuuluvista tehtävistä ja palveluista sekä niiden toteuttamisesta. Laki koskee kaikkia asiakkaita lapsista iäkkäisiin.

Sosiaalihuoltolaissa mainittujen yleisten palvelujen lisäksi hyvinvointialueen järjestämismääräyksiin kuuluvat lain 14 §:ssä mainittujen erillislakien mukaiset sosiaalipalvelut. Jos henkilöllä on muun lain nojalla oikeus sosiaalipalvelujen saamiseen, on sovellettava niitä säännöksiä, jotka parhaiten toteuttavat asiakkaan etua. Sosiaalihuoltolain 4 luvun sääntely edellyttää, että hyvinvointialueet varaavat riittävät resurssit palvelujen toteuttamiseen ja että alueen asukkaille kerrotaan selkeästi, mihin heillä on oikeus ja mistä palveluja ja apua voi hakea. Sosiaalihuoltolain lisäksi asiakkaan oikeuksista ja hyvinvointialueelle kuuluvista velvoitteista säädetään myös sosiaalihuollon asiakaslaissa (812/2000).

Sosiaalihuoltolakia on uudistettu sen voimaan tulon jälkeen useiden erillisten lainsäädäntöhankkeiden yhteydessä. Viime vuosina merkittävimpiä tällaisia osauudistuksia ovat olleet esimerkiksi iäkkäiden henkilöiden palveluja koskeva uudistus sekä mielenterveys- ja päihdepalvelujen uudistaminen, joihin liittyvät säännösmuutokset tulivat pääsääntöisesti voimaan 1.1.2023 sekä vuoden 2024 alusta voimaan tullut uusi valvontalaki, jonka myötä sosiaalihuoltolaissa olevat valvontapykälät kumoutuivat. Lisäksi sosiaalihuoltolakiin tehtiin useita teknisiä muutoksia sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakennemuutoksen yhteydessä vuonna 2022. Muita yksityiskohtaiseen sääntelyyn liittyviä hankkeita viime vuosina ovat olleet esimerkiksi ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään liittyvä lainsäädäntöhankke tai sosiaalihuollon koulutuskorvauksiin tai tutkimusrahoitukseen liittyvät uudistukset. Eri hallituksen esityksiin liittyvät tausta-aineistot löytyvät tarvittaessa kunkin pykälän muutostietojen kautta.

Yhä edelleen voimassa on myös yksittäisiä säännöksiä niin sanotusta vanhasta, eli vuoden 1982, pääosin kumotusta sosiaalihuoltolaista (710/1982). Tällaisia säännöksiä ovat muun muassa mainitun lain 41 §, joka koskee oikeutta päästä asiakkaan

asuntoon sekä vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevaa toimintaa ja työtoimintaa koskevat 27 d ja 27 e §. Myös niihin liittyviä säädöshankkeita on hallitusohjelman mukaan tarkoitus toteuttaa tulevien vuosien aikana.

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman yhdeksi tavoitteeksi on kirjattu sosiaalihuoltolain uudistaminen hallituskauden aikana. Vaikka sosiaalihuollon toimintaa keskeisesti säätelevän yleislain uudistamistyö hallitusohjelman mukaisesti käynnistyy tänä vuonna, voidaan voimassa olevan sääntelyn päivittämistä soveltamisoppaaseen ajatella eräänlaisena välitilinpäätöksenä siitä laaja-alaisesta kehittämistyöstä, jota sosiaalihuollon lainsäädännössä ja palvelutoiminnassa on jo eri tavoin tehty viimeisen kuuden vuoden aikana. Lukuisten eri aikaisten säädösmuutosten vuoksi sosiaalihuoltolain soveltamisoppaan päivittäminen vuoden 2024 alun tilanteeseen on nähty tarpeellisena ja perusteltuna toimenpiteenä, jota on myös kentän sote-ammattilaisten puolelta toistuvasti toivottu.

Tämä opas perustuu useisiin eri hallituksen esityksiin ja muihin eri lakien käsittelyn yhteydessä tuotettuihin ohjausmateriaaleihin, joihin liittyviä taustatietoja ja laajempia perusteluja voi tarvittaessa etsiä asianomaisista hallituksen esityksistä ja muista eduskuntakäsittelyn materiaaleista. Sosiaalihuoltolain alkuperäinen hallituksen esitys ja siihen liittyvä eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö löytyvät asianumerolla HE 164/2014 vp, StVM 27/2014.

Oppaan päivityksessä on otettu huomioon 1.1.2024 mennessä voimaan tulleet lakimuutokset. Toivottavasti se tarjoaa käyttäjälleen kattavan ja toimivan tietopaketin hyvinvointialueen sosiaalihuollon vastuulle kuuluvasta toiminnasta ja palveluista.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

1 luku – Yleiset säännökset

1 § Lain tarkoitus

Tämän lain tarkoituksena on:

- 1) edistää ja ylläpitää hyvinvointia sekä sosiaalista turvallisuutta;
- 2) vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta;
- 3) turvata yhdenvertaisin perustein tarpeenmukaiset, riittävät ja laadukkaat sosiaalipalvelut sekä muut hyvinvointia edistävät toimenpiteet;
- 4) edistää asiakaskeskeisyyttä sekä asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa;
- 5) parantaa yhteistyötä hyvinvointialueen sosiaali- ja terveydenhuollon ja kunnan eri toimialojen sekä muiden toimijoiden välillä 1–4 kohdassa tarkoitettujen tavoitteiden toteuttamiseksi. ([8.7.2022/589](#))

Sosiaalihuoltolain tarkoituksena on edistää ja ylläpitää hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta. Sosiaalihuollon toimin vaikutetaan ennen kaikkea väestön sosiaaliseen hyvinvointiin ja turvallisuuteen sekä toimintakykyyn ja osallisuuteen. Terveiden edistämiseen kohdistuvat vaikutukset ovat yleensä välillisiä.

Sosiaalihuollolla on luonteensa vuoksi erityinen rooli eriarvoisuuden ja syrjäytymisen vähentämisessä. Lain yhtenä päämääränä on tarpeenmukaisten, riittävien ja laadukkaiden sosiaalipalvelujen saaminen yhdenvertaisin perustein. Perustuslain 19 §:n 1 momentti edellyttää, että jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Perustuslain 19 §:n 3 momentti velvoittaa julkista valtaa turvaamaan jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut sekä edistämään väestön terveyttä. Palvelujen riittävyttä arvioitaessa lähtökohtana pidetään yleisesti sellaista palvelujen tasoa, joka luo jokaiselle ihmiselle edellytykset toimia yhteiskunnan

täysivaltaisena jäsenenä. Ensisijaista on kuitenkin hyvinvoinnin edistäminen ennaltaehkäisevästi yleisin koko väestöön kohdistuvin toimin. Hyvinvoinnin edistämisestä ja rakenteellisesta sosiaalityöstä säädetään sosiaalihuoltolain 2 luvussa.

Asiakaslähtöisyys ja asiakaskeskeisyys ovat yksi keskeisimmistä lain valmistelua linjanneista periaatteista. Asiakaslähtöisyydessä on kyse sosiaalihuollon toiminnan arvoperustasta, jonka mukaan jokainen asiakas kohdataan ihmisarvoisena yksilönä. Asiakaslähtöisyyden keskeinen ominaisuus on, ettei palveluja järjestetä pelkästään organisaation, vaan juuri asiakkaan tarpeista lähtien mahdollisimman toimiviksi. Asiakaslähtöisessä toiminnassa asiakas osallistuu itse alusta asti palvelutoiminnan suunnitteluun yhdessä palvelun tarjoajien kanssa. Asiakaslähtöisen palvelutoiminnan tulee alkaa asiakkaan esittämistä asioista. Tämä edellyttää asiakkaalta ja palvelutarjoajalta vuoropuhelua ja yhteisymmärrystä siitä, miten asiakkaan tarpeet voidaan olemassa olevien palvelumahdollisuuksien kannalta tyydyttää parhaalla mahdollisella tavalla. Asiakaslähtöisyyden toteutumisen kannalta keskeisessä asemassa ovat hyvä palvelu ja kohtelu sosiaalihuollossa. Jos asiakas ei saa tietoa omista oikeuksistaan, eikä hänen yksilöllistä tilannettaan huomioida, ei asiakaslähtöisyys voi toteutua. Asiakkaan etua käsitellään yksityiskohtaisesti sosiaalihuoltolain 4 §:ää käsittelevässä kohdassa. Asiakaslähtöisyyttä, asiakassuhteen luottamuksellisuutta sekä asiakkaan oikeuksia hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa tulee edistää sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000), jäljempänä *sosiaalihuollon asiakaslaki*, mukaisesti.

Edellä kuvattujen tavoitteiden toteuttaminen vaatii useiden eri tahojen laajaa yhteistyötä. Lain yhtenä tavoitteena on luoda edellytykset tällaisen yhteistyön syntymiselle. Sosiaalihuollon toimintaedellytykset koostuvat siihen varatuista riittävästä määrärahoista sekä pätevistä, riittävästä, osaavasta ja oikein kohdennetusta henkilöstöstä, toimivasta johtamisesta sekä asianmukaisista toimitiloista ja toimintavälineistä. Toimintaedellytysten ohella ja niiden vahvistamisessa erityinen merkitys on toimialojen välillä ja eri toimijoiden kesken tehtävällä yhteistyöllä.

2 § Soveltamisala

Tätä lakia sovelletaan hyvinvointialueen sosiaalihuoltoon, jollei tässä tai muussa laissa toisin säädetä. Sosiaalihuoltoon sisältyvät sosiaalisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen sekä yleis- ja erityislainsäädännön mukaiset sosiaalihuollon tehtävät ja palvelut. Jos henkilöllä on muun lain nojalla oikeus sosiaalihuollon saamiseen, on sovellettava niitä säännöksiä, jotka parhaiten toteuttavat asiakkaan etua siten kuin 4 ja 5 §:ssä säädetään. (8.7.2022/589)

2 momentti on kumottu lailla [29.12.2022/1280](#).

Hyvinvointialueen sosiaalihuollon sisältö

Sosiaalihuoltolakia sovelletaan hyvinvointialueen sosiaalihuoltoon. Sosiaalihuolto on laissa määritelty siten, että siihen sisältyvät sosiaalisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen, sekä eri laeissa määritellyt sosiaalihuollon tehtävät ja palvelut. Sosiaalihuoltolain 14 §:ssä luetellaan sosiaalihuoltoon kuuluvat palvelut. Sosiaalihuoltolain 3 luvussa määritellään muun muassa kotihoidon, asumispalvelujen sekä kasvatus- ja perheneuvonnan sisältö. Sosiaalihuoltolain 14 §:ssä luetellaan lisäksi ne lait, joissa sosiaalihuoltolain lisäksi säädetään sosiaalipalvelujen sisällöstä ja oikeudesta palvelujen saamiseen. Erityislaeissa säädetään muun muassa toimeentulotuesta, vammaispalveluista, lastensuojelusta, koulujen ja oppilaitosten opiskeluhuollon kuraattoripalveluista sekä lastenvalvojien palveluista.

Lakien etusijajärjestys

Lakien soveltamisen etusijajärjestyksen ratkaisemisessa sääntönä on, että alaltaan rajoitetulla erityissäännöksellä on etusija samaa kysymystä sääntelevään yleissäännökseen nähden. Sosiaalioikeudessa tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että yleishallinto-oikeuden säädöksen ja sosiaalioikeuden erityislainsäädännön ollessa keskenään ristiriitaisia, erityislainsäädännölle annetaan etusija. Normiristiriidan ratkaisusäännön ei ole kuitenkaan katsottu pätevän tilanteissa, joissa kyse on sosiaalihuoltolain suhteesta erityisryhmien palveluja sääntelevien lakien aineellisiin säännöksiin, vaan erityisryhmienkin tarpeisiin on ensisijassa pyrittävä vastaamaan sosiaalihuoltolain sääntelemillä yleisillä sosiaalipalveluilla. Jos nämä osoittautuvat riittämättömiksi, mahdottomiksi tai epätarkoituksenmukaisiksi, on palvelut järjestettävä erityislain nojalla. Esimerkiksi vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987), jäljempänä *vammaispalvelulaki*, 4 §:n mukaan mainitun lain mukaisia palveluja ja tukitoimia järjestetään, jos vammainen henkilö ei saa riittäviä ja hänelle sopivia palveluja tai tukitoimia muun lain nojalla.

Koska eri lakien soveltamisesta on käytännössä aiheutunut tulkintaongelmia, asiakkaan edun periaate on kirjattu sosiaalihuoltolain 2 §:ään ja asiakkaan etua arvioitaessa huomioitavat seikat määritellään sosiaalihuoltolain 4–5 §:ssä. Pohdittaessa, mikä lainsäädännös tulee sovellettavaksi, on aina valittava se säännös, joka parhaiten toteuttaa asiakkaan etua mainittujen säännösten mukaisesti. Periaatetta on sovellettava silloin, kun tietty sosiaalipalvelu voitaisiin myöntää kahden eri lainsäädännön perusteella tai jos asiakkaan kohtelusta on erilaisia säännöksiä. Laissa säädetty periaate koskee myös tilanteita, joissa on kyse valinnasta sosiaali- ja terveystalvelun kesken. Tällöin arvioinnissa on otettava huomioon asiakkaalla olevat sekä sosiaali- huollon että terveydenhuollon palvelujen tarpeet.

Eri palvelujen toteuttamista koskevat säännökset

Sosiaalihuoltolain 4 luku sisältää sosiaalihuollon toteuttamista koskevia säännöksiä, joita on sovellettava paitsi sosiaalihuoltolaissa määritellyissä palveluissa myös erityislainsäädännön mukaisissa palveluissa, ellei toisin ole säädetty.

Kun hyvinvointialueen sosiaalihuollon palveluksessa oleva henkilö saa tiedon sosiaalihuollon tarpeessa olevasta henkilöstä, kiireellisen avun tarve on arvioitava välittömästi. Lisäksi henkilöllä on oikeus saada palvelutarpeensa arvioiduksi kokonaisvaltaisesti. Asiakkuuden alussa tehtävä palvelutarpeen arviointi on yksi niistä toimenpiteistä, jolla sosiaalihuollon palveluja on tarkoitus siirtää kohti varhaista tukea. Keskeistä on, että jo asiakkuuden alkuvaiheessa selvitetään, minkä tyyppisistä tarpeista on kyse ja mitkä tahot ovat vastuussa palvelukokonaisuuden muodostamisesta. Lain tarkoituksena on, ettei henkilö jää ilman tarvitsemaansa apua sen tähden, ettei ole hakenut oikeaa palvelua. Esimerkiksi henkilö, jolla on päihde- tai mielenterveysongelmia voi tarvita muita sosiaalipalveluja, vaikka ei olisikaan oikeutettu saamaan toimeentulotukea.

Sosiaalihuoltolaissa ei ole säädetty, minkä palvelun toteuttamisesta vastaava taho vastaa palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä. Siltä osin kuin erityislainsäädännössä ei ole tarkentavia säännöksiä, sosiaalihuoltolaki jättää hyvinvointialueille mahdollisuuden harkita, mikä taho vastaa arvioinnista yksittäistapauksessa. Asiakkaan edun mukaista on, että työntekijöiden vaihtuvuutta prosessin eri vaiheissa pyritään välttämään. Usein on tarkoituksenmukaista, että palvelutarpeen arviointi toteutetaan siellä, minne asiakas on itse hakeutunut tai ohjattu palveluja saamaan. On myös mahdollista toteuttaa palvelutarpeen arviointeja keskitetysti moniammatillisesti.

Monialaisesta yhteistyöstä säädetään sosiaalihuoltolain 41 §:ssä. Jos henkilön tarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen edellyttävät sosiaalitoimen tai muiden viranomaisten palveluja tai tukitoimia, on näiden tahojen osallistuttava toimenpiteestä vastaavan työntekijän pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen.

Osallistuminen on toteutettava noudattaen, mitä sosiaalihuoltolaissa säädetään asiakkaan edusta. Työskentely tulee toteuttaa siten, että se turvaa asiakassuhteen luottamuksellisuuden ja yhteistoiminnan asiakkaan kanssa. Tekemiseen osallistuminen ei tarkoita jaettua vastuuta tekemisestä, vaan asiakirjan tekemisestä vastaa se sosiaalihuollon viranomainen, joka on pyytänyt muita osallistumaan arvioinnin tai asiakassuunnitelman tekemiseen.

Sosiaalihuoltolain mukaan sosiaalihuollon asiakkaalla on oikeus saada omatyöntekijä koko sosiaalihuollon asiakkuuden ajaksi. Tarkoituksena on varmistaa, ettei henkilö jää ilman tarvitsemiaan palveluja. Omatyöntekijä on nimettävä viimeistään palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Luontevinta on nimetä työntekijä, jonka kanssa asiakas olisi muutoinkin yhteydessä. Omatyöntekijää ei tarvitse nimetä, jos asiakkaalle on jo nimetty muu palveluista vastaava työntekijä tai nimeäminen on muutoin ilmeisen tarpeetonta.

Sosiaalihuoltolain ja vammaispalvelulainsäädännön soveltamisesta

Sosiaalihuoltolain 1 §:n mukaisesti lain tarkoituksena on muun muassa vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta sekä turvata yhdenvertaisin perustein tarpeenmukaiset, riittävät ja laadukkaat sosiaalipalvelut. Jos henkilöllä on muun lain nojalla oikeus sosiaalihuollon saamiseen, sosiaalihuoltolain 2 §:n mukaisesti on sovellettava niitä säännöksiä, jotka toteuttavat parhaiten asiakkaan etua. Sosiaalihuoltolakia ei siis saa soveltaa siten, että se johtaisi asiakkaan edun kannalta huonompaan lopputulokseen kuin erityislainsäädännön soveltaminen. Sosiaalihuoltolailla ei muuteta voimassa olevan vammaispalvelulain soveltamiskäytäntöä, joka liittyy henkilökoh-taisen avun myöntämiseen ulkomaanmatkoille eikä oikeutta saada sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulaissa maksuttomaksi säädettyjä vammaispalveluja. Sen sijaan sosiaalihuoltolaki turvaa niidenkin asiakkaiden palvelujen saamisen, jotka eivät ole oikeutettuja palvelujen saamiseen vammaispalvelulainsäädännön perusteella. Kaikilla asiakkailla on esimerkiksi oikeus saada omatyöntekijä.

Sosiaalihuoltolaki sisältää useita säännöksiä, joilla pyritään varmistamaan, että haavoittuvassa asemassa olevat asiakkaat saavat riittävästi tukea, jotta he voivat saada tarvitsemansa palvelut. Sosiaalihuoltolain mukaista erityistä tukea tarvitsevia asiakkaita koskevien säännösten soveltamista tulee arvioida muun muassa

siinä vaiheessa, kun asiakkaalle tehdään palvelutarpeen arviointi ja nimetään omatyöntekijä. Kehitysvammaisten henkilöiden palvelujen saaminen turvataan kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain (519/1977), jäljempänä *kehitysvammalaki*, mukaisen moniammatillisesti tehtävän erityishuolto-ohjelman kautta, jos henkilö ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluja. Erityishuolto-ohjelmat on edelleen nykyisen vammaispalveluja koskevan lainsäädännön voimassaollessa laadittava siten kuin kehitysvammalaissa säädetään. Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987, *vammaispalvelulaki*) 4 §:n mukaisesti kehitysvammaisten henkilöiden tarvitsemat erityispalvelut järjestetään ensisijaisesti vammaispalvelulain nojalla silloin, kun ne ovat riittäviä ja sopivia sekä kehitysvammaisen henkilön edun mukaisia. Vammaispalvelulaki on siis lähtökohtaisesti ensisijainen kehitysvammalakiin nähden. Sosiaalihuoltolaki on ensisijainen suhteessa vammaispalvelulakiin.

Esimerkiksi vammaispalvelulaissa määritelty vaikeavammaisuus ei sellaisenaan ole peruste soveltaa sosiaalihuoltolain mukaisia erityistä tukea koskevia säännöksiä, sillä vaikeakaan vammaisuus ei välttämättä aiheuta sitä, että henkilön olisi vaikea hakea ja saada palveluja. Olennaista on, että hyvinvointialueella noudatetaan yleisiä menettelysäännöksiä ja asiakas saa tietoa niistä palveluista, joita hänelle voidaan tarjota tai hänellä on oikeus saada yleis- tai erityislainsäädännön perusteella.

Uusi vammaispalvelulaki (675/2023) on siirretty tulemaan voimaan 1.1.2025. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelman perusteella uuden lain soveltamisalaa tarkennetaan siten, että vammaispalvelulaki säilyisi vammaisille henkilöille tarkoitettuna erityislakina.

Sosiaalihuoltolaki ja lastensuojelu

Sosiaalihuoltolain tavoitteena on tarjota lapsille ja perheille tukea matalalla kynnyksellä sekä turvata sosiaalipalvelut perheille oikea-aikaisesti ilman lastensuojelun asiakkuutta. Oikea-aikaiset lapsiperheiden palvelut sekä muut ehkäisevät sosiaalipalvelut vähentävät lastensuojelun toimenpiteiden ja -palveluiden tarvetta.

Lapsen ja hänen perheensä sosiaalipalveluiden tarvetta arvioidaan palvelutarpeen arvioinnin jakson aikana sekä tarvittaessa sosiaalipalveluita annettaessa. Lastensuojeluasia tulee vireille hakemuksesta tai kun lastensuojelun työntekijä on muutoin saanut tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Arvioitaessa, milloin kyseessä on lastensuojeluasia, olennaista ei ole se, miten asia on tullut vireille vaan lapsesta saatujen tietojen sisältö. Vireille tulon jälkeen sosiaalivyöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän on arvioitava välittömästi lapsen mahdollinen kiireellinen lastensuojelun tarve.

Sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arviointi on tehtävä sekä lastensuojeluasioissa, että silloin kun arvioidaan muiden lapsiperheiden palvelujen tarvetta. Jos kyseessä on lastensuojeluasia, sosiaalityöntekijä arvioi palvelutarpeen arvioinnin tekemisen yhteydessä lastensuojelulain mukaisten palvelujen ja tukitoimien tarpeen. Kahta erillistä arviointia ei siis tehdä, vaan lastensuojelun tarve selvitetään tarvittaessa samalla kun palvelutarpeen arviointia tehdään. Arvio lastensuojelun tarpeesta voidaan jättää tekemättä vain, jos asia on selvästi luonteeltaan sellainen, ettei lastensuojelun tukitoimia tarvita.

Lastensuojelun asiakkuus alkaa, jos sosiaalityöntekijä toteaa palvelutarpeen arvioinnin perusteella, että lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä taikka lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään ja tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia. Lastensuojelun asiakkuus alkaa myös silloin, kun ryhdytään lastensuojelun kiireellisiin toimiin lapsen terveyden ja kehityksen turvaamiseksi tai kun lapselle tai hänen perheelleen muutoin annetaan lastensuojelulaissa tarkoitettuja palveluja.

Vastaavasti kuin vammaispalveluissa, kun asiakkaalle tehdään suunnitelmaa, on mahdollista soveltaa rinnakkain sekä lastensuojelulakia että sosiaalihuoltolakia, sillä lapsi ja hänen perheensä voivat tarvita samanaikaisesti sekä sosiaalihuolto- että lastensuojelulain nojalla annettavia palveluita. Kyseisten lakien soveltaminen rinnakkain voi tulla kyseeseen myös täysi-ikäisten lastensuojelun jälkihuollossa olevien 18–22 -vuotiaiden nuorten kohdalla. Olennaista on, että lakien soveltaminen yhdessä johtaa asiakkaan edun mukaiseen lopputulokseen.

Jos lastensuojelulaissa on jo lapsen etua turvaava säännös, ei vastaava sosiaalihuoltolain mukainen säännös tule sovellettavaksi. Tämä voi koskea esimerkiksi omaistyöntekijän nimeämistä. Sosiaalihuoltolain säännökset, jotka koskevat erityistä tukea tarvitsevia lapsia, eivät yleensä tule sovellettaviksi, kun kyseessä on lastensuojelun asiakas. Näin sen vuoksi, että lastensuojelulaki sisältää jo valmiiksi vastaavanlaiset lapsen etua turvaavat säännökset. Poikkeuksena on päätöksentekoa koskeva sosiaalihuoltolain 46 §, jolla turvataan erityistä tukea tarvitsevien lasten palvelujen saatavuus. Säännöstä on sovellettava myös lastensuojelun asiakkaisiin.

Sosiaalihuoltolaki ja vanhuspalvelulaki

Sosiaalihuoltolaki sisältää kaikkien väestöryhmien tarvitsemia palveluja ja sitä sovelletaan myös iäkkäille henkilöille suunnatuissa palveluissa. Palvelujen lisäksi iäkkäiden henkilöiden palveluissa on sovellettava myös esimerkiksi 4 luvun mukaisia sosiaalihuollon toteuttamista koskevia säännöksiä, ellei laissa ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista (980/2012), jäljempänä *vanhuspalvelulaki*, ole vastaavaa korvaavaa säännöstä.

2 a § Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteiset palvelut

(29.12.2022/1280)

Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisesti toteutetuissa palveluissa tai kun asiakas muutoin tarvitsee sekä sosiaali- että terveydenhuollon palveluja on sovellettava tämän lain säännöksiä tuen tarpeita vastaavien sosiaali- huollon palvelujen antamisesta ja terveydenhuoltolain (1326/2010) säännöksiä lääketieteellisen tarpeen mukaisen terveyden- ja sairaanhoidon antamisesta.

Sekä sosiaalihuoltolaki että terveydenhuoltolaki sisältävät säännökset, joissa määritellään, milloin tiettyyn palveluun tai tietyn toimintayksikön toimintaan sovelletaan sosiaalihuollon ja milloin terveydenhuollon lainsäädäntöä. Säännökset koskevat sekä palveluntuottajan hallitsemissa tiloissa annettavia palveluja, että asiakkaan kotiin tai lähiympäristöön tuotavia palveluja kuten kotipalvelua ja kotisairaanhoidoa. Toiminta voi olla joko julkisen tai yksityisen palveluntuottajan ylläpitämää. Tyypillisiä säännöksessä tarkoitettuja palveluja ovat esimerkiksi päihteitä ongelmallisesti käyttäville henkilöille tarkoitettuja palveluyksiköt sekä kasvatus- ja perheneuvonnan palvelut, jos sosiaalihuoltolain 26 §:n mukaisen kasvatus- ja perheneuvonnan lisäksi toimintayksikössä on päätetty antaa myös terveydenhuoltolain mukaista palvelua. Yhteisesti toteutettu palvelu voi olla myös esimerkiksi sosiaali- ja terveyskeskuksen integroitu asiakas- ja palveluohjaus.

Tilanteita, joissa asiakas tarvitsee usein samanaikaisesti sekä sosiaalihuollon että terveydenhuollon palveluja, ovat esimerkiksi siirtymävaiheet sairaalahoidosta arjen asumisympäristöön ja kuntoutumisen tukeminen joskus pitkäkestoisestikin. Sosiaalihuollon ja terveydenhuollon palveluja on tarpeen tarjota samanaikaisesti erityisesti kaikkein haavoittuvimpien ja etsivästä työstä hyötyvien asiakasryhmien palveluissa. Esimerkiksi päihteitä ongelmallisesti käyttäville suunnatuissa päiväkeskuspalveluissa voi olla hyödyllistä tarjota sosiaalihuoltoon kuuluvan toiminnan lisäksi myös terveydenhuollon toimintaa.

Päätöksentekomenettely, muutoksenhakuoikeus sekä potilaan ja asiakkaan asema ja oikeudet ovat erilaisia ja perustuvat eri lainsäädäntöön riippuen siitä järjestetäänkö palvelua sosiaalipalveluna vai terveydenhuollon palveluna. Riippumatta siitä, onko toiminta organisoitu sosiaali- vai terveydenhuollon toimintayksikköön, kysymys on terveydenhuollosta, jos henkilö saa palveluja lääketieteellisin perustein ja sosiaalihuollon palveluista silloin, kun palvelu perustuu sosiaalihuollon lainsäädännössä säädetyin edellytyksin arvioituun palvelutarpeeseen ja palvelun myöntämisen kriteereihin. Käytännössä tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että

terveydenhuollon hoidon tarpeen arvio ja hoitotakuu ei koske ainoastaan opioidiriippuvaisten hoitoa, vaan sitä on sovellettava kaikkiin päihdehoitoa tarvitseviin asiakkaisiin, ja myös tilanteissa, joissa päihdehoito on hallinnollisesti organisoitu sosiaalihuollon rakenteisiin.

Lainsäädäntöjen sisältöjä on pyritty kehittämään siten, ettei niihin jäisi eroavaisuuksia, jotka eivät perustu toiminnan erilaiseen luonteeseen. Kaikilta osin lainsäädäntöjä ei kuitenkaan ole mahdollista saada täysin yhdenmukaisiksi. Terveystuolto on luonteeltaan tosiasiallista toimintaa, jossa ei tehdä muutoksenhakukelpoisia hallintopäätöksiä. Sosiaalihuolto sen sijaan perustuu keskeisiltä osin hallintopäätöksiin. Esimerkiksi laitoksissa toteutettu päihdekuntoutus voi olla luonteeltaan lääkinnällistä tai sosiaalista kuntoutusta, tai kuntoutusjakso voi sisältää molempia kokonaisuuksia.

Lainsäädännössä on lisäksi otettu huomioon tilanteet, joissa sekä sosiaali- että terveydenhuollon palvelut soveltuvat henkilön auttamiseen. Näissäkin tilanteissa on valittava sosiaalihuollon palvelujen antamiseen sosiaalihuoltoa koskeva sääntely ja terveydenhuollon palvelun antamiseen terveydenhuoltoa koskeva sääntely. Samanaikaisesta lakien soveltamisen tilanteesta voi olla kyse esimerkiksi perhekuntoutustilanteesta, jossa yksi perheen jäsenistä terveydenhuoltolain mukaista hoitoa ja muut sosiaalihuoltolain mukaista sosiaalista kuntoutusta.

Terveydenhuollon ja sosiaalihuollon palvelut voivat kuitenkin harvoin korvata toisiaan, koska ne määräytyvät eri perusteilla ja niiden tarkoitus ja tavoitteet ovat erilaiset. Sosiaalihuollon interventioiden tarkoituksena on yksilön, perheen tai yhteisön toimintakyvyn, sosiaalisen hyvinvoinnin ja turvallisuuden ja osallisuuden edistäminen tai elämäntilanteen ja ongelmien selvittäminen. Terveystuollon interventioiden ensisijaisena tarkoituksena on hoito tai lääkinnällinen kuntoutus toimintakyvyn ja suoriutumisen tukemiseksi, vaikka niihin sisältyisi potilaan muun elämäntilanteen käsittelyä ja sosiaalisia taitoja edistävää kuntoutusta. Asiakkaan edun mukaista on, että hän saa tarpeisiinsa nähden oikea-aikaisen, oikeanlaisen ja riittävän sosiaalihuollon tuen ja tarvitsemansa lääketieteellisen hoidon tarvittaessa samanaikaisesti. Palveluja annettaessa on otettava huomioon myös sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden oikeus toimia laillistetun tai nimikesuojatun ammattihenkilön tehtävissä.

Päihdelaitoskuntoutus sosiaalihuoltona ja terveydenhuoltona

On tarkoituksenmukaista, että terveydenhuoltona (päihdeavohoitona tai laitospäihdevieroituslaitoshoidona) alkaneen jakson aikana laitoshoidon liittyvän päätöksen tekijä-taho jatkuu samana niin kauan kuin hoidon ja lääkinällisen kuntoutuksen tarvetta on. Tarkoituksena on turvata asiakkaalle yhtenäinen hoito- ja kuntoutusjatkumo avohoidosta tai laitospäihdevieroitushoidosta edelleen tarvitsemaansa kuntoutukseen ja vähentää tarpeetonta hallintopäätösten tekemistä tilanteissa, jossa palvelun tarve on hoitoon ja lääkinälliseen kuntoutukseen liittyvä. Jos asiakkaan päihdekuntoutuksen tarve ei ole lääketieteellinen vaan syyt ja tarpeet liittyvät sosiaalisiin olosuhteisiin ja toimintaympäristöön, ohjaus laitoskuntoutukseen tapahtuu sosiaalihuollon palvelutarpeen arvioon perusteella, ja palvelusta tehdään hallintopäätös. Jos asiakas tarvitsee kuntoutuslaitoksessa hoidon ja lääkinällisen kuntoutuksen ohella sosiaalihuollon sisältöjä toteuttavaa palvelua, edellyttää sen saaminen myös sosiaalihuollon palvelutarpeen arvioinnin, ja sosiaalihuollon palvelun osalta tehdään sosiaalihuoltolain edellyttämä hallintopäätös. Asiakkaiden edun mukaista on, että kun asiakkaalla on tarve sekä sosiaalihuollon keinoin annettavaan tukeen, että terveydenhuoltolain mukaiseen hoitoon, näissä tilanteissa palvelutarpeen ja hoidon tarpeen arviointi toteutetaan sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden yhteistyönä.

Kasvatus- ja perheneuvonnan yhteydessä toteutettu terveydenhuolto

Kasvatus- ja perheneuvonta on laissa määriteltyjen tavoitteensa ja tehtäviensä perusteella yksi keskeinen osa sosiaalihuollon mielenterveystyön kokonaisuutta, vaikka toiminnan asemoituminen siihen on koettu osin epäselväksi. Kasvatus- ja perheneuvonta kuuluu sosiaalihuoltolain mukaisiin lapsiperheiden palveluihin kuten myös esimerkiksi lapsiperheiden kotipalvelu ja perhetyö.

Alueellisesti tai paikallisesti on ollut mahdollista sopia, että perheneuvola vastaa sille kuuluvan kasvatus- ja perheneuvontapalvelun toteuttamisen lisäksi myös muiden palveluiden – kuten esimerkiksi perusterveydenhuollolle kuuluvien lasten mielenterveyspalveluiden – toteuttamisesta. Osassa kasvatus- ja perheneuvoloita työskentelee myös lastenpsykiatrian erikoislääkäreitä. Tällöin perheneuvolat tuottavat sekä terveydenhuoltolain että sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita. Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteiset palvelut toteutetaan sosiaalihuoltolain 2 a §:n ja sitä vastaavan terveydenhuoltolain 8 a §:n mukaisesti.

3 § Määritelmät

Tässä laissa tarkoitetaan:

1) **sosiaalipalveluilla** hyvinvointialueen sosiaalipalveluja sekä muita toimia, joilla sosiaalihuollon ammattihenkilöt ja muu asiakastyöhön osallistuva henkilöstö edistävät ja ylläpitävät yksilön, perheen ja yhteisön toimintakykyä, sosiaalista hyvinvointia, turvallisuutta ja osallisuutta; (26.8.2022/790)

2) **asiakkaalla** sosiaalihuoltoa hakevaa tai käyttävää taikka tahdostaan riippumatta sen kohteena olevaa henkilöä;

3) **erityistä tukea tarvitsevilla henkilöllä ja asiakkaalla** henkilöä, jolla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveyspalveluja kognitiivisen tai psyykkisen vamman tai sairauden, päih-teiden ongelmakäytön tai muun riippuvuuskäyttäytymisen, usean yhtäaikaisen tuen tarpeen tai muun vastaavan syyn vuoksi ja jonka tuen tarve ei liity korkeaan ikään siten kuin ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain (980/2012), jäljempänä vanhuspalvelulaki, 3 §:ssä säädetään; (29.12.2022/1280).

4) **lapsella** alle 18-vuotiasta henkilöä;

5) **nuorella** 18–24-vuotiasta henkilöä;

6) **erityistä tukea tarvitsevilla lapsella** lasta, jonka kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai joka itse käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään tai joka on erityisen tuen tarpeessa 3 kohdassa mainituista syistä; (26.8.2022/790)

7) **toimintayksiköllä** julkisen tai yksityisen palveluntuottajan ylläpitämää toiminnallista kokonaisuutta, joka toteuttaa sosiaalipalveluja palveluntuottajan tiloissa tai asiakkaan kotona. (26.8.2022/790)

Sosiaalipalvelut

Sosiaalipalveluilla edistetään sosiaalista hyvinvointia, turvallisuutta ja osallisuutta. Yksilön, perheen ja yhteisön toimintakykyä edistetään myös muiden hallinnonalojen toimenpitein usein yhteistyössä sosiaalihuollon kanssa. Sosiaalipalveluja ovat sosiaalihuollon ammattihenkilöiden yhteistyössä muun asiakastyöhön osallistuvan henkilöstön kanssa toteuttamat palvelut. *Sosiaalihuollon ammattihenkilölain* (817/2015) mukaan laillistettuja ammattihenkilöitä ovat sosiaalityöntekijä, sosionomi, geronomi ja kuntoutuksen ohjaaja. Lisäksi valtioneuvoston asetuksella säädetään nimikesuojatun ammattihenkilön tehtävissä toimivalta henkilöltä vaadittavasta riittävästä koulutuksesta. Valtioneuvoston asetuksen mukaan nimikesuojattuja ammattinimikkeitä ovat lähihoitaja sekä lähihoitajan tutkintoa edeltäneen kouluasteisen tutkinnon suorittaneet kehitysvammaisten hoitaja ja kodinhoitaja. Muun muassa omaishoito sekä sosiaalihuollon tukipalvelut, kuten ateria-, vaatehuolto-, peseytymis-, siivous- sekä sosiaalista kanssakäymistä edistävät palvelut, ovat sellaisia sosiaalipalveluja, joita toteuttavilta henkilöiltä ei vaadita sosiaalihuollon ammatillista koulutusta, vaan vaadittava osaaminen määritellään toteutettavan palvelun mukaisesti eli esimerkiksi ateriapalvelun tuottajalta edellytetään ravitsemusalan osaamista. Vastuu asiakkaan palvelujen kokonaisuudesta on viime kädessä sosiaalihuollon ammattihenkilöllä, esimerkiksi omatyöntekijällä.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013), jäljempänä *opiskeluhooltolaki*, kuraattorin kelpoisuudesta säättävää 7 §:ää on muutettu 1.1.2022 lukien. Kuraattorina voivat toimia paitsi rekisteröidyt sosiaalihuollon ammattihenkilöt (sosionomi ja sosiaalityöntekijä) myös henkilöt, jotka ovat suorittaneet tehtävään soveltuvan sosiaali- tai kasvatusalalle tai käyttäytymistieteisiin suuntautuneen korkeakoulututkinnon. Tutkintoon tulee sisältyä tai sen lisäksi olla suoritettuna 60 opintopisteen laajuiset korkeakouluopinnot, joiden tulee muodostua sosiaalityön yliopisto-opinnoista tai sosionomin korkeakoulututkintoon kuuluvista opinnoista. Vastaavana kuraattorina voi toimia vain sosiaalihuollon ammattihenkilölain mukainen sosiaalityöntekijä. Kuraattorityötä tekevät henkilöt, jotka eivät ole sosiaalihuollon ammattihenkilöitä, voidaan katsoa sosiaalihooltolain 3 §:n mukaiseksi muuksi asiakastyöhön osallistuvaksi henkilöstöksi. Kuraattoripalvelun toteutumisesta vastaa jatkossakin aina viime kädessä sosiaalihuollon ammattihenkilö. Jos kuraattori ei ole sosiaalihuollon ammattihenkilö, vastuu on vastaavalla kuraattorilla. Kuraattorien koulutustaso vaikuttaa vastaavien kuraattorien tarpeeseen. Mikäli kuraattori on sosiaalihuollon ammattihenkilö, hän voi myös tehdä sosiaalihooltolain 36 §:n mukaisen palvelutarpeen arvioinnin, mikäli tämä katsotaan työnjaollisesti tarkoituksenmukaiseksi. Jos kyseessä on erityistä tukea tarvitseva lapsi, arvioinnin tekijältä edellytetään sosiaalityöntekijän kelpoisuutta.

Kasvatus- ja perheneuvonta on esimerkki sosiaalipalvelusta, jonka toteuttamiseen osallistuvat myös terveydenhuollon ammattihenkilöt. Hyvinvointialueen järjestämisvastuulla olevat sosiaalipalvelut on lueteltu sosiaalihuoltolain 14 §:ssä.

Toimintakyvyllä tarkoitetaan laissa sekä sosiaalista että fyysistä toimintakykyä. Sosiaalinen toimintakyky ja sen tukeminen on keskeinen sosiaalihuollon tavoite. Sosiaaliseen toimintakykyyn liittyy kyky olla ja toimia tilanteissa, joissa on tai joihin liittyy muita ihmisiä. Sosiaalinen toimintakyky voidaan määritellä yksilölliseen ja yhteisölliseen kasvuun ja kehitykseen pyrkiväksi sosiaalista toimintaa ohjaavaksi tulevaisuuteen orientoituneeksi asenteeksi itseä ja muita kohtaan.

Hyvinvoinnin edistäminen voi kohdistua niin yksilöihin, perheisiin, yhteisöihin kuin koko väestöön. Hyvinvoinnin edistämiseksi tulee huomioida myös elinympäristöt ja niiden vaikutus hyvinvointiin. Hyvinvoinnin edistämisen toimilla vahvistetaan ja lisätään yksilön, perheen, yhteisön ja väestön sosiaalista hyvinvointia, osallisuutta, terveyttä ja turvallisuutta. Perustuslain 19 §:n 3 momentin velvoite edistää väestön terveyttä viittaa yhtäältä sosiaali- ja terveydenhuollon ehkäisevään toimintaan ja toisaalta yhteiskunnan olosuhteiden kehittämiseen julkisen vallan eri toimintaloikoilla yleisesti väestön terveyttä edistävään suuntaan. Hyvinvoinnin edistäminen kuuluu sekä kunnan että hyvinvointialueen vastuulle ja edellyttää toimivia rakenteita ja käytäntöjä sekä poikkihallinnollista yhteistyötä. Hyvinvointialueen ja kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tehtävästä säädetään myös sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislain (612/2021) 6 ja 7 pykälissä. Sosiaalipalveluihin kuuluvia muita toimia, joilla edistetään hyvinvointia, ovat eri toimijoiden tarjoaman tuen koordinointi, neuvonta, ohjaus ja muut matalan kynnyksen palvelut, sekä edellytysten luominen sosiaalista hyvinvointia edistävälle toiminnalle. Lisäksi sosiaalitoimen tulee osallistua osaltaan hyvinvointivaikutusten huomioon ottamiseen kaikessa toiminnassaan. Hyvinvoinnin edistämällä tarkoitetaan hyvinvointia edistävää ja tukevaa toimintaa sekä hyvinvointiin negatiivisesti vaikuttavien tekijöiden ja ilmiöiden ehkäisemistä ja torjuntaa. Erityistä huomiota on kiinnitettävä köyhyyden ja syrjäytymisen torjumiseen. Sosiaalihuollolla on keskeinen asema hyvinvoinnin edistämiseksi. Ihmisen kasvu tapahtuu sosiaalisten suhteiden varassa ja ne ovat keskeinen osa arjen sujumista. Sosiaaliset olosuhteet, terveys, koulutus, yhteisöihin kuuluminen ja uusyhteisöllisyys ovat nykypäivän ilmiöitä. Sosiaalihuollolla on käytettävissä useita yksilö-, ryhmä- ja yhteistyön menetelmiä, joilla hyvinvointia voidaan tukea.

Osallisuus on ymmärrettävä laajassa merkityksessä huomioiden kuitenkin sosiaalihuollon luonteesta aiheutuvat painotukset. Osallisuus tarkoittaa niin yhteenkuulumisen ja osallisuuden tunnetta kuin mahdollisuutta toimia ja vaikuttaa omassa asiassa, yhteisössä ja yhteiskunnassa.

Erilaiset syyt saattavat kuitenkin rajoittaa yksilön mahdollisuuksia osallisuuteen ja osallistumiseen. Osallistumisella ja vaikuttamisella voimavarojensa mukaisesti tuetuna tarkoitetaan yksilön tukemista esimerkiksi antamalla neuvontaa, mahdollistamalla edustajan käyttämisen, kehittämällä tukea päätöksenteossa tai tukemalla henkilöä kommunikaatiossa taikka liikkumisessa.

Sosiaalihuollon asiakas

Sosiaalihuollon asiakkuus alkaa, kun henkilö on tehnyt hakemuksen tai muulla tavoin vireille tullutta asiaa aletaan käsitellä tai kun henkilö on aloittanut tietyn sosiaalipalvelun käyttämisen. Asia tulee vireille jo silloin, kun asiakas itse kokee tarvitsevänsä palvelua ja hakee sitä joko suullisesti tai kirjallisesti. Eri asiakasryhmien asiat palvelutarpeen arvioimiseksi ja palvelujen saamiseksi voivat tulla vireille useiden eri yhteydenottotapojen kautta, kuten muun muassa kohdennetun neuvontapuhelimen ja palvelupisteiden kautta, yhteydenotolla kotihoidon asiakasohjaajiin tai sosiaalityöntekijään. Myös terveydenhuollon tulisi sosiaalipalvelujen tarvetta havaitessaan ohjata henkilö asianmukaisen palvelutarpeen selvittämisen piiriin. On tärkeää tunnistaa suullinen hakemus ja erottaa se yleisellä tasolla annettavasta neuvonnasta. Jos työntekijälle jää epäselväksi se, onko kyse suullisesta hakemuksesta, asiaa tulee tiedustella tarkemmin yhteydenottajalta ja selvittää hänen näkemyksensä yhteydenoton tarkoituksesta. Määritelmä tarkoittaa myös sellaisia asiakkuussuhteita, joissa asiakas omasta tahdostaan riippumatta tulee sosiaalihuollon piiriin. Lain 34 §:ssä määritellään asiakkuuden alkaminen ja päättyminen. Yleisen neuvonnan ja ohjauksen antaminen ei synnytä lain 3 §:n 2 kohdan mukaista sosiaalihuollon asiakkuutta, joka tulisi kirjata asiakasasiakirjoihin.

Asiakkaan perheessä olevan lapsen huomioiminen on erityisen tärkeää sosiaalihuollon tarvetta arvioitaessa ja silloin, kun sosiaalihuollon tarve liittyy lapsen hyvinvoinnin, yksilöllisen kasvun ja kehityksen turvaamiseen tai lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen. Lain 32 §:n mukaan lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja pääasiallinen sisältö on kirjattava lasta koskeviin asiakasasiakirjoihin. Jos aikuisella ei ole sosiaalihuollon tarvetta, eikä asiakkaan sosiaalihuollon tarve liity hänen kykyynsä huolehtia lapsesta, lapsen mielipiteen selvittämiseen ei yleensä ole tarvetta. Esimerkiksi asiakkaan fyysisestä vammasta aiheutuva tuen tarve ei lähtökohtaisesti edellytä lapsen mielipiteen selvittämistä. Palvelujen tarvetta arvioitaessa on lapsi kuitenkin otettava huomioon siten, ettei palvelujen riittämättömyys vaaranna asiakkaan mahdollisuutta huolehtia lapsesta tämän ikätason edellyttämällä tavalla. Tilanne on aina arvioitava yksilöllisesti ja kokonaisvaltaisesti.

Erityistä tukea tarvitsevat henkilöt (SHL 3, 4, 6, 8, 36, 42 ja 46 §)

Erityistä tukea tarvitsevilla henkilöllä sosiaalihuoltolaissa tarkoitetaan henkilöä, jolla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveyspalveluja. Säännöksillä, jotka koskevat erityistä tukea tarvitsevia henkilöitä on tarkoitus turvata se, että kaikkein vaikeimmassa asemassa olevat henkilöt saavat tarvitsemansa avun ja tuen. Säännökset on tarkoitettu sovellettaviksi tilanteissa, joissa henkilö ei itse kykene hakemaan tarvitsemaansa apua tai henkilön avun saaminen on vaarassa estyä sen vuoksi, ettei hän kykene riittävässä määrin vastaanottamaan tai antamaan avun saamiseksi tarvittavaa tietoa.

Syynä voi olla kognitiivinen tai psyykinen vamma tai sairaus, päihteiden ongelmakäyttö tai muu riippuvuuskäyttäytyminen, usean yhtäaikaisen tuen tarve tai muu vastaava syy. Muu vastaava syy voi olla esimerkiksi puutteellinen kielitaito yhdistettynä traumaattisiin kokemuksiin. Erityisen tuen tarvitseminen ei ole sidottu tiettyyn diagnoosiin tai vammaan vaan määrittelyn piiriin kuuluvat myös ne henkilöt, joiden erityisen tuen tarve perustuu esimerkiksi useampaan sairauteen tai vammaan tai vielä diagnosoimattomaan oireyhtymään, joka vakavasti vaikeuttaa henkilön kykyä toimia. Määrittelyn piiriin kuuluvat myös henkilöt, joiden keskeinen ongelma on useasta eri syystä johtuva tuen tarve tai ylipäättään tilanne, jossa suuri avun tarve aiheuttaa uupumusta ja vaikeutta päästä tarvittavien palvelujen piiriin.

Korkeaan ikään liittyvä tuen tarve ei yksinään ole sosiaalihuoltolaissa tarkoitettu syy erityisen tuen saamiseen. Ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta säädetään vanhuspalvelulaissa. Mikäli sosiaalihuoltolain 3 §:n edellytykset täyttyvät, voi kuitenkin myös ikääntynyt henkilö tietyissä tilanteissa olla erityistä tukea tarvitseva henkilö.

Vammaispalvelulaissa määritelty vaikeavammaisuus ei sellaisenaan ole peruste soveltaa sosiaalihuoltolain mukaista erityistä tukea koskevia säännöksiä, sillä vaikeakaan vammaisuus ei välttämättä aiheuta sitä, että henkilön olisi vaikea hakea ja saada palveluja. Jokaisen asiakkaan kohdalla on kuitenkin yksilöllisesti arvioitava erityisen tuen tarve ottaen huomioon asiakkaan tosiasiallinen tilanne. Olennaista kaikkien asiakkaiden kohdalla on, että hyvinvointialueella noudatetaan yleisiä menettelysäännöksiä ja asiakas saa tietoa niistä palveluista, joita hänelle voidaan tarjota tai hänellä on oikeus saada yleis- tai erityislainsäädännön perusteella.

Erityistä tukea tarvitsevat henkilöt on otettu huomioon sosiaalihuoltolain 4, 6, 8, 36, 42 ja 46 §:issä. Soveltaessaan lakia työntekijä tekee yksilökohtaisen arvion henkilön erityisen tuen tarpeesta. Erityistä tukea tarvitsevan henkilön omatyöntekijän tai hänen kanssaan asiakastyötä tekevän henkilön on oltava sosiaalityöntekijä ja tehtävä on hoidettava virkasuhteessa. Palvelutarpeen arvioinnin erityistä tukea

tarvitsevalle henkilölle tekee virkasuhteinen sosiaalityöntekijä. Hän tekee tarpeen mukaan yhteistyötä esimerkiksi kuntoutusohjaajan tai sosiaalihojaajan kanssa. Näitä säännöksiä ei sovelleta, jos tarvittavien palvelujen saamisen arviointi on turvattu erityislainsäädännössä. Esimerkiksi kehitysvammaisten henkilöiden palvelujen saaminen turvataan kehitysvammalaissa moniammatillisesti tehtävän erityishuolto-ohjelman kautta ja myös lastensuojelulaki sisältää erityissäännöksiä palvelutarpeen arvioinnin ja palvelujen saamisen turvaamiseksi.

Tarkoituksena on, että tarkoituksenmukaisella tuella henkilö saa sosiaalipalvelujen lisäksi muut tarvittavat palvelut esimerkiksi terveydenhuollosta. Arvioitaessa sitä, tarvitseeko henkilö erityistä tukea siten kuin sosiaalihuoltolaissa säädetään, on otettava huomioon se, että säännösten avulla on tarkoitus suojata niitä henkilöitä, joille jo palvelujen hakeminen tuottaa vaikeuksia ja joilla on todellisia vaikeuksia saada tarvitsemiaan palveluja ilman erityistä tukea.

Lapset ja nuoret

Alaikäisestä henkilöstä käytetään laissa sanaa lapsi ja nuorella tarkoitetaan 18–24-vuotiaista henkilöä. Lapsi voi tarvita erityistä tukea samoista syistä johtuen kuin muutkin. Lisäksi laissa on säädetty, että erityistä tukea on annettava, jos lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi itse käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. Määrittely tarkoittaa käytännössä, että ehkäiseviä ja tukevia palveluja on mahdollista saada ilman lastensuojelun asiakkuutta. Sosiaalihuoltolaissa erityistä tukea tarvitseville lapsille on säädetty yhtä vahva oikeus palvelujen ja tuen saamiseen kuin *lastensuojelulaissa* (417/2007) lastensuojelun asiakkaille. Ainoastaan lastensuojelulaissa säädettyjen palvelujen saaminen edellyttää lastensuojelun asiakkuutta.

Toimintayksikkö

Toimintayksikkö -termillä tarkoitetaan laissa julkisen tai yksityisen palveluntuottajan ylläpitämää toiminnallista kokonaisuutta, joka toteuttaa sosiaalipalveluja palveluntuottajan tiloissa tai asiakkaan kotona. Sosiaalihuollon toimintayksikön tai muun kokonaisuuden velvollisuudesta laatia omavalvontasuunnitelma ja muista mahdollisiin epäkohtiin liittyvistä toimenpiteistä säädetään valvontalain 4 luvussa.

4 § Asiakkaan etu

Asiakkaan etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimintatavat ja ratkaisut parhaiten turvaavat:

- 1) asiakkaan ja hänen läheistensä hyvinvoinnin;
- 2) asiakkaan itsenäisen suoriutumisen ja omatoimisuuden vahvistumisen sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;
- 3) tarpeisiin nähden oikea-aikaisen, oikeanlaisen ja riittävän tuen;
- 4) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan;
- 5) kielellisen, kulttuurisen sekä uskonnollisen taustan huomioimisen;
- 6) toivomuksia, taipumuksia ja muita valmiuksia vastaavan koulutuksen, väylän työelämään sekä osallisuutta edistävän toiminnan;
- 7) asiakassuhteen luottamuksellisuuden ja yhteistoiminnan asiakkaan kanssa.

Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden edun toteutumiseen.

Sosiaalihuoltoa toteutettaessa asiakkaan etu on aina ensisijainen. Laissa on määriteltävä, mitä seikkoja sosiaalihuollon työntekijän on otettava kaikessa työskentelyssään huomioon, jotta asiakkaan etu toteutuisi. Asiakkaan etu on otettava huomioon tehtäessä erilaisia sosiaalihuoltoa koskevia ratkaisuja ja päätöksiä sekä sosiaalipalveluja ja muuta sosiaalihuoltoa toteutettaessa (30 §). Pohdittaessa eri vaihtoehtoja, on valittava se vaihtoehto, joka parhaiten vastaa asiakkaan etua.

Asiakkaan etu on otettava huomioon myös hyvinvointialueen päättäessä toiminnan organisoimisesta. Toiminta on organisoitava siten, että henkilöstön on mahdollista toimia asiakkaan edun mukaisesti siten kuin laissa säädetään. Omavalvonnan kautta henkilöstöllä on mahdollisuus antaa palautetta mahdollisuuksistaan toimia lainmukaisesti ja toimintaa on tarvittaessa kehitettävä henkilöstön ja asiakkaiden antaman palautteen perusteella (laki sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta, 741/2023, 26 §, myöhemmin *valvontalaki*). Jos työntekijä kokee, ettei pysty toimimaan asiakkaan edun mukaisesti siten kuin laki edellyttää, eikä työn tekemisen edellytyksiä muuteta omavalvonnan kautta, työntekijällä on velvollisuus ilmoittaa asiasta palveluyksikön vastuuhenkilölle tai muulle toiminnan valvonnasta vastaavalle henkilölle

(valvontalaki 29 §). Ilmoituksen vastaanottaneen henkilön on ilmoitettava asiasta palvelunjärjestäjälle tai palveluntuottajalle ja palvelunjärjestäjän, palveluntuottajan ja vastuuhenkilön on ryhdyttävä toimenpiteisiin epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan taikka muun lainvastaisuuden korjaamiseksi (valvontalaki 29 §). Lisätietoja omavalvonnasta ja ilmoitusvelvollisuudesta on tämän oppaan luvussa 5.

Laissa korostetaan hyvinvoinnin edistämisen ja ennaltaehkäisyn näkökulmaa. Asiakasprosessissa tulee kiinnittää huomiota asiakkaan ja hänen perheensä kokonaistilanteeseen. On toimittava asiakkaan kanssa yhteistyössä siten, että voidaan vahvistaa hyvinvointia suojaavia tekijöitä ja torjua sitä uhkaavia riskejä ja ehkäistä uusien ongelmien syntyä sekä jo syntyneiden ongelmien pitkittymistä ja kroonistumista. Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on edistettävä asiakkaan itsenäistä suoriutumista ja omatoimisuutta sekä vahvistettava asiakkaan omia ja hänen lähiyhteisöjensä voimavaroja. Työskentelyn on tuettava asiakkaan sosiaalisten suhteiden säilyttämistä ja ylläpitämistä. Kyse on asiakkaan toimintakyvyn tukemisesta ja vahvistamisesta sekä osallisuuden edistämisestä asiakkaan arkea tukien.

Tuen tulee olla tarpeisiin nähden oikea-aikaista, oikeanlaista ja riittävää. Oikea-aikaisuus tarkoittaa tarpeisiin nähden riittävän varhaisia palveluja ongelmien pitkittymisen ja monimutkaistumisen estämiseksi. Palvelujen soveltuvuutta arvioitaessa tulee myös huomioida, minkälaiset palvelut vastaavat parhaiten asiakkaan tarpeisiin ja tukevat ja vahvistavat hänen voimavarojaan sekä edistävät hänen fyysistä ja psyykkistä turvallisuuttaan. Tuen on myös oltava riittävää suhteessa tarpeisiin. Taloudelliset seikat, kuten korkeat asiakasmaksut, eivät saa muodostua tosiasiallisiksi esteiksi riittävän tuen saamiselle. Tämän vuoksi asiakasmaksulaisissa ja -asetuksessa on säädetty eräistä maksuttomista palveluista, maksun alentamisesta ja perimättä jättämisestä sekä asiakasmaksujen maksukatosta. Lainsäädännöllä rajoitetaan myös joidenkin terveyspalvelujen maksujen käyntikertojen perimistä. Oikeanlaisten palvelujen valitseminen edellyttää asiakkaan asemaan liittyvien yksilöllisten tekijöiden ja yksilöllisten tarpeiden huomioimista.

Asiakkaan itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa ja edistää. *Lakiin sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä (703/2023)* sisältyvä sosiaalihuollon asiakasasiakirjojen kirjaamista koskeva sääntely tukee hyvää käytännön asiakastyötä. On huolehdittava siitä, että asiakasta koskevat asiat kirjataan asianmukaisesti ja että asiakas (läheinen) saa häntä koskevat seikat kirjallisessa muodossa siten, että hän voi kokea olevansa aidosti osallinen häntä koskevassa päätöksenteossa. Sosiaalihuoltolaisissa korostetaan myös asiakkaan mahdollisuutta vaikuttaa palvelujensa toteuttamiseen sekä osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuutta laajemminkin yhteisössä ja yhteiskunnassa. Valinnanmahdollisuuksien edistäminen tarkoittaa mahdollisuutta muun muassa vaikuttaa siihen, miten ja missä palvelut toteutetaan. Kyse on

asiakkaan ja usein myös läheisen roolista asiakasprosessissa sekä palvelujen merkityksestä asiakkaan muussakin osallistumisessa ja vaikuttamisessa. Sosiaalihuollon ammattihenkilön tulee toimia yhteistoiminnassa asiakkaan kanssa siten, että asiakkaan kokemat tarpeet ja toivomukset tunnustetaan ja kirjataan asiakirjoihin siten, että ne ohjaavat mahdollisuuksien mukaan asiakasprosessin etenemistä. Asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittamista ja periaatteen toteuttamista käytännössä edistetään muun muassa palvelutarpeen arviointia ja asiakassuunnitelman tekoa koskevalla sääntelyllä.

Sosiaalihuoltoa toteutettaessa ja eri vaihtoehtoja punnittaessa on otettava huomioon asiakkaan kielellinen, kulttuurinen sekä uskonnollinen tausta. Vastaava säännös on voimassa olevan *sosiaalihuollon asiakaslain* (812/2000) 4 §:n 2 momentissa sekä *lastensuojelulain* (417/2007) 4 §:n 2 momentin 7 kohdassa.

Tavoitteena on, että asiakas voisi päästä toivomuksiaan, taipumuksiaan ja muita valmiuksiaan vastaavaan koulutukseen. Sen lisäksi sosiaalihuoltolaissa korostetaan mahdollisuutta päästä osallisuutta edistävään toimintaan sekä mahdollisuutta työllistyä. Säännöksellä on merkitystä muun muassa asumispalvelujen sekä osallisuuden edistämistä tukevien palvelujen järjestämisessä.

Asiakassuhteen luottamuksellisuuden säilyttäminen on kaiken työskentelyn perusedellytys. Yksi keino asiakassuhteen luottamuksellisuuden vahvistamiseen on läpinäkyvä palvelujärjestelmä. Sosiaalihuollon päätöksenteon oikeudenmukaisuus, johdonmukaisuus ja ristiriidattomuus vahvistavat yleisellä tasolla asiakkaiden uskoa järjestelmään. Luottamuksellisuudessa on myös kyse asiakkaan luottamuksesta viranomaisen toiminnan asianmukaisuuteen. Jokaisella sosiaalihuollon asiakkaalla on oikeus luottaa siihen, että hänen yksityisyyden suojaansa kunnioitetaan. Erityistä huomiota on kiinnitettävä kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien asiakkaiden edun toteutumiseen. Asiakkaan etua turvataan myös sosiaalihuollon asiakaslailta ja sosiaalihuollon ammattihenkilöilä. *Sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain* (817/2015) tarkoituksena on osaltaan edistää asiakasturvallisuutta sekä asiakkaan oikeutta laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon ja hyvään kohteluun vaatimalla ammattihenkilöstöltä ammattitoiminnan edellyttämää koulutusta ja osaamista niin julkisella kuin yksityisellä sektorilla toimivilta henkilöiltä sekä itsensä ammattinharjoittajilta.

5 § Lapsen etu

Kaikissa sosiaalihuollon toimissa, jotka koskevat lasta, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lasten kohdalla on 4 §:ssä mainittujen asioiden lisäksi kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut parhaiten turvaavat:

- 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin;**
- 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä sekä iän ja kehitystason mukaisen huolenpidon;**
- 3) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;**
- 4) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen.**

Sosiaalihuoltolakiin on otettu erikseen säännökset, joilla pyritään lasten aseman turvaamiseen sosiaalihuoltolain mukaisissa palveluissa. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti kaikissa sosiaalihuollon toimissa, jotka koskevat lasta, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen etu tulee ottaa huomioon paitsi lastensuojelussa ja yleisissä perhepalveluissa myös muissa tilanteissa, joissa sosiaalihuollon toteuttaminen tosiasiallisesti vaikuttaa lapsen tilanteeseen. Lapsen elämään oleellisesti vaikuttavia ratkaisuja voidaan tehdä esimerkiksi työikäisten palveluissa.

Sosiaalihuoltolaissa korostetaan palvelujen ehkäisevää ja lapsen kehitystä edistävää tavoitetta. Tarkoituksena on vahvistaa lasten ja lapsiperheiden varhaista tukemista sekä asiakaslähtöisyyttä. Tavoitteena on lapsiperheiden palvelujen kokonaisuus ja palvelujen saaminen lasten omassa kasvuympäristössä. Vanhempien ja huoltajien tukeminen ja voimaannuttaminen sekä myönteisen vanhemmuuden edistäminen luo heille edellytyksiä huolehtia paremmin kasvatustehtävästään ja ehkäisee ongelmien pahenemista ja kasautumista. Tarkoituksena on parantaa lasten ja nuorten hyvinvointia, vähentää lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tarvetta ja ehkäistä syrjäytymistä. Työskentelyä tulee paljon tukea tarvitsevien asiakkaiden lisäksi suunnata lasten ja perheiden varhaiseen tukemiseen ongelmien ollessa pieniä.

Lapsen edun arvioinnissa on huomioitava muun muassa lapsen näkemykset, ikä, kehitysvaihe, ihmissuhteet ja turvallisuus sekä lapsen oikeus terveyteen ja koulutukseen. Lisäksi on otettava huomioon hänen huoltoonsa, lähiympäristönsä, arjen kokonaisuuteen ja mahdolliseen haavoittuvaan asemaansa liittyvät seikat.

Lapsen edun katsotaan toteutuvan, jos lapsi ja hänen perheensä saavat tarpeidensa mukaiset palvelut. Lapsen edun toteutumista edistävät säännösten mukaiset asiakassuunnitelmat sekä palveluiden riittävä resursointi ja valvonta.

Lapsen edun toteuttaminen lain edellyttämällä tavalla edellyttää työntekijöiltä osaamista lapsen kohtaamisessa ja tarpeen mukaan eri ammattiryhmien osaamisen hyödyntämistä. Erityistä huomiota on kiinnitettävä siihen, että lapsen mahdollisuus osallisuuteen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan on mahdollista.

Sosiaalihuoltolaki sisältää useita lapsen edun periaatetta konkretisoivia säännöksiä. Esimerkiksi 9 §:ssä hyvinvointialue ja kunta velvoitetaan yhteistyössä huolehtimaan lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraamisesta ja edistämisestä, 10 §:ssä säädetään velvollisuudesta huolehtia lasten, nuorten ja perheiden palveluiden kehittämisestä kasvatuksen tukemiseksi sekä erityisen tuen tarpeessa olevien lasten ja nuorten tarpeiden huomioimisesta. Lain 11 §:ssä on huomioitu muun muassa lapsen tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin tukeminen. Keskeinen lapsen etua turvaava säännös on sosiaalihuoltolain 13 §, jossa säädetään hyvinvointialueelle velvollisuus järjestää lapsen kannalta välttämättömät palvelut viipymättä. Palvelujen on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Tavoitteena on, että entistä huomattavasti suurempi osa lapsista, nuorista ja heidän perheistään saisi tarvitsemansa avun peruspalveluista ilman lastensuojelun asiakkuutta.

Sosiaalihuoltolain sääntely vastaa perustuslain ja kansainvälisten sopimusten asettamia vaatimuksia. Perustuslain 19 §:n mukaan julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien tahojen mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Perheen merkitystä korostetaan lapsen luonnollisena elin- ja kasvuympäristönä. Päävastuu lapsen kehityksestä ja kasvatuksesta kuuluu perheelle, erityisesti lapsen vanhemmille tai muille lapsen huollosta lain mukaan vastaaville henkilöille. Vanhemmilla ja huoltajilla on siten ensisijainen oikeus ja vastuu lapsen huolenpidosta ja kasvatuksesta, mutta heillä on myös oikeus saada tukea tähän tehtävään. Perustuslain 19 §:n 3 momentin esitöiden mukaan lapsen hyvinvointi on ymmärrettävä laajasti sekä aineellisena että henkisenä hyvinvointina, minkä vuoksi säännöstä on tarkasteltava yhteydessä muihin taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin perusoikeuksiin. Säännös sisältää myös yleisemmin ajatuksen turvallisista kasvuoloista ja korostaa lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamista. Hyvinvoinnin edistäminen kattaa myös suojan väkivaltaa, alistamista ja hyväksikäyttöä vastaan, mihin on kiinnitetty erityistä huomiota myös lapsen oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan mukaisesti kaikissa yksityisen tai julkisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lasta, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. YK:n lapsen oikeuksien komitea on antanut yleiskommentin nro 14 (2013) Lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon. Komitean mukaan lapsen edun käsite on nähtävä kolmitasoisena. Ensiksi lapsen etu tulee taata aina, kun tehdään lasta, lapsiryhmää, tai lapsia yleisesti koskevia päätöksiä. Toiseksi lapsen etu on perustavanlaatuinen oikeusperiaate: jos lainsäädännös voidaan tulkita useammalla kuin yhdellä tavalla, tulee valita sellainen tulkinta, joka palvelee tehokkaimmin lapsen etua. Komitea korostaa, että aina kun tehdään lapseen, tiettyyn lapsiryhmään tai yleisesti lapsiin vaikuttavia päätöksiä, on päätöksenteossa arvioitava päätöksen mahdollisia (myönteisiä tai kielteisiä) vaikutuksia kyseiseen lapseen tai kyseisiin lapsiin. Kolmanneksi lapsen edun huomioiminen on menettelyllinen vaatimus – lapseen tai lapsiin kohdistuvan päätöksen perusteluista tulee käydä ilmi, mitä on pidetty lapsen etuna, sekä, miten ja millä perusteilla lapsen etua on punnittu suhteessa muihin seikkoihin riippumatta siitä, onko kyse laajoista politiikkakysymyksistä vai yksittäistapauksista.

2 luku – Hyvinvoinnin edistäminen

6 § Neuvonta ja ohjaus

Hyvinvointialueen asukkaiden saatavissa on oltava sosiaalihuollon neuvontaa ja ohjausta. Erityistä huomiota on kiinnitettävä lasten, nuorten sekä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden neuvontaan ja ohjaukseen. (8.7.2022/589)

Neuvontaa ja ohjausta järjestäessään sosiaalihuollon on tarvittaessa toimittava yhteistyössä terveydenhuoltolain (1326/2010) 13 §:ssä tarkoitettua terveysneuvontaa järjestävän perusterveydenhuollon sekä muiden toimialojen kanssa.

Neuvonta kuuluu hyvään hallintoon. *Hallintolain* (434/2003) mukaan viranomaisella on neuvontavelvollisuus. Lain 8 §:n 1 momentin mukaan viranomaisen on toimivaltansa rajoissa annettava asiakkailleen tarpeen mukaan hallintoasian hoitamiseen liittyvää neuvontaa sekä vastattava asiointia koskeviin kysymyksiin ja tiedusteluihin. Myös ohjaamisesta oikean viranomaistahon puoleen säädetään hallintolaissa. Jos asia ei kuulu viranomaisen toimivaltaan, lain 8 §:n 2 momentin mukaan sen on pyrittävä opastamaan asiakas toimivaltaiseen viranomaiseen.

Neuvonta liittyy myös hallintolain 7 §:ssä säädettyyn palveluperiaatteeseen, jonka mukaan asiointi ja asian käsittely viranomaisessa on pyrittävä järjestämään siten, että hallinnossa asioiva saa asianmukaisesti hallinnon palveluja.

Terveysneuvonnasta säädetään terveydenhuoltolain 13 §:ssä, jonka mukaan hyvinvointialueen on järjestettävä alueensa asukkaiden terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä sekä sairauksien ehkäisyä tukevaa terveysneuvontaa.

Neuvonnalla on yhä keskeisempi asema sosiaali- ja terveydenhuollossa. Asiakkaan oikeuksista ja etuuksista tiedottaminen sekä palvelujen käyttöön liittyvä neuvonta ovat tärkeä osa sosiaalityötä. Myös valintojen mahdollisuuksien lisääntyminen ihmisten elämässä lisää neuvonnan tarvetta. Neuvonnalla voidaan tukea hyvinvointia edistäviä valintoja ja toimintatapoja.

Hyvinvointialueella on velvollisuus järjestää hyvinvointia tukevaa neuvontaa ja ohjausta. Neuvonnalla autetaan ja tuetaan sosiaalihuollon asiakasta tietyssä asiassa, kun taas ohjaus on lähtökohtaisesti neuvontaa laajempaa, ja se kattaa sekä asiakkaan ohjaamisen oikean tuen ja palvelun piiriin, että asiakkaan palvelujen yhteensovittamista. Neuvontaa ja ohjausta tulee järjestää tarvittaessa yhteistyössä terveydenhuollon kanssa.

Neuvontaa ja ohjausta voidaan toteuttaa myös kotikäynneillä. Kotikäyntien tarkoituksena on vastata aktiivisesti huoleen, joka on herännyt esimerkiksi jossakin muussa palvelussa. Neuvontaa varten järjestetyt kotikäynnit eivät edellytä sosiaalihuollon asiakkuutta ja siihen liittyviä kirjaamisia asiakasasiakirjoihin, ja ne perustuvat aina henkilön suostumukseen. Niitä voidaan järjestää esimerkiksi sellaisille henkilöille, joiden elinoloissa tai elämäntilanteessa on mahdollisia sosiaalisia riskitekijöitä. Kotikäynnillä voidaan kertoa hyvinvointialueella tarjolla olevasta tuesta ja selvittää henkilön ja hänen perheensä elinoloja tai elämäntilannetta. Kotikäynnillä voidaan kuulla henkilön ja hänen perheensä näkemyksiä tuen tarpeesta ja ohjata heitä tarvittaessa palvelujen tarpeen arviointiin. Sosiaalihuollon asiakkuus alkaa, kun asiakas tekee hakemuksen tai muulla tavoin vireille tullutta asiaa ryhtytään käsittelemään tai henkilölle annetaan sosiaalipalveluja (34 §). Asiakkuus voi siis alkaa jo neuvontaa ja ohjausta varten järjestetyllä kotikäynnillä, jos asiakas tekee kotikäynnin aikana hakemuksen tai tuen tarve on muuten ilmeinen. Hakemuskaavaketta ei tarvitse täyttää, jos viranomaisen suostuu siihen, että asia pannaan vireille suullisesti. Hallintolain 20 §:n mukaan hallintoasia tulee vireille, kun asian vireille panemiseksi tarkoitettu asiakirja on saapunut toimivaltaiseen viranomaiseen tai kun asia on sille suullisen vireillepanon yhteydessä esitetty ja käsittelyn aloittamiseksi tarvittavat tiedot on kirjattu.

Myös kotikäyntejä järjestettäessä sosiaalihuollon tulee tarvittaessa toimia yhteistyössä hyvinvointialueen perusterveydenhuollon kanssa. Iäkkäiden hyvinvointia edistävistä kotikäynneistä säädetään vanhuspalvelulain 12 §:ssä.

7 § Rakenteellinen sosiaalityö

Rakenteellisella sosiaalityöllä on huolehdittava sosiaalista hyvinvointia ja sosiaalisia ongelmia koskevan tiedon välittämisestä ja sosiaalihuollon asiantuntemuksen hyödyntämisestä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi.

Rakenteelliseen sosiaalityöhön kuuluu:

- 1) sosiaalihuollon asiakastyöhön perustuvan tiedon tuottaminen asiakkaiden tarpeista ja niiden yhteiskunnallisista yhteyksistä sekä tarpeisiin vastaavien sosiaalipalvelujen ja muun sosiaalihuollon vaikutuksista;
- 2) tavoitteelliset toimet ja toimenpide-ehdotukset sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi sekä hyvinvointialueen asukkaiden asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämiseksi; (8.7.2022/589)
- 3) sosiaalihuollon asiantuntemuksen tuominen osaksi hyvinvointialueen muiden toimialojen ja kunnan suunnittelua sekä yhteistyö yksityisten palveluntuottajien ja järjestöjen kanssa paikallista sosiaalityötä sekä muuta palvelu- ja tukivalikoimaa kehittäen. (8.7.2022/589)

Rakenteellinen sosiaalityö edistää asiakas- ja yhteisötyöstä saatujen kokemusten ja asiantuntemuksen pohjalta ihmisten sosiaaliseen hyvinvointiin vaikuttavien seikkojen huomioon ottamista sekä kunnassa että hyvinvointialueella tapahtuvassa suunnittelussa ja päätöksenteossa. Sosiaalityö on tärkeä osa ehkäisevää sosiaalihuoltoa, ja siinä joudutaan entistä enemmän perehtymään erilaisten yhteiskuntapoliittisten ratkaisujen sosiaalisiin vaikutuksiin ja kustannuksiin.

Oleennaista on kiinnittää huomiota esimerkiksi alueiden fyysisen ja sosiaalisen suunnittelun kiinteään yhteyteen. Asiakastyöstä saatavan tiedon lisäksi rakenteellisen sosiaalityön tietotuotannon menetelminä tai tutkimuskohteina voivat olla sosiaalinen raportointi, sosiaalisten vaikutusten arviointi ja sosiaalitaloudellinen arviointi.

Rakenteellisen sosiaalityön avulla tuotetaan asiakastyöhön perustuvaa tietoa, joka koskee sosiaalihuollon asiakkaiden tarpeita ja niiden yhteiskunnallisia yhteyksiä sekä sosiaalipalvelujen ja muiden tukitoimien vaikuttavuutta ja vastaavuutta asiakkaiden tarpeisiin. Rakenteellinen sosiaalityö tekee näkyväksi sosiaalihuollon asiakkaiden ongelmia, tarpeita ja vahvuuksia ja niiden suhteita yhteisöön ja yhteiskuntaan. Rakenteellisen sosiaalityön avulla saadaan tietoa, joka jäisi muutoin keräämättä, analysoimatta ja hyödyntämättä. Saadun tiedon avulla voidaan kehittää

sosiaalihuollon sisältöä, kohdentaa toimenpiteitä vai- kuttavasti sekä parantaa sosi- aalihuollon, hyvinvointialueen ja kunnan muun hyvinvointia edistävän toiminnan vaikuttavuutta ja tuloksellisuutta.

Rakenteelliseen sosiaalityöhön kuuluu myös asiakas- ja yhteistyön perusteella valmistella päätöksentekoa varten tavoitteellisia toimia ja toimenpide-ehdotuk- sia sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi sekä alueen asukkaiden asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämiseksi. Toimet ja toimenpide-ehdotukset kattavat sosiaalihuollon lisäksi muutkin toimet ja toimijat, joilla on vaikutusta asuk- kaiden sosiaaliseen hyvinvointiin. Rakenteellisen sosiaalityön avulla sosiaalihuollon asiantuntemus tuodaan osaksi muuta hyvinvointialueen ja kunnallista suunnitte- lua, valmistelua ja päätöksentekoa. Rakenteellisessa sosiaalityössä näkökulmana on laaja yhteistyö, jossa kehittämisen kohteena ovat myös yritysten ja järjestöjen pal- velut ja tukitoimet.

Rakenteelliseen sosiaalityöhön tulee sisältyä asiakastyöhön perustuvan tiedon- tuottamisen lisäksi myös tutkimuksellisen tiedon tuottaminen.

7 a § Yhteisösosiaalityö ja etsivä työ

(29.12.2022/1280)

Hyvinvointialueen asukkaiden saatavissa on oltava yhteisösosiaalityötä. Yhteisösosiaalityöllä edistetään yhteisöjen sosiaalista eheyttä ja hyvin- vointia sekä hyviä väestösuhteita. Hyvinvointialueen järjestämää yhteisö- sosiaalityötä toteutetaan yhteistyössä alueen asukkaiden, kuntien, järjestöjen ja seurakuntien kanssa.

Osana yhteisösosiaalityötä tai muita sosiaalipalveluja tulee järjestää syr- jäytymistä vähentävää etsivää työtä.

Lailla 1280/2022 lisätty 7 a § on tullut voimaan 1.7.2023. Yhteisösosiaalityöllä tar- koitetaan hyvinvointialueen järjestämisvastuulla olevaa sosiaalihuollon asiakas- ja asiantuntijatyötä, jossa rakennetaan yhteisön tarpeita vastaava sosiaalisen tuen ja palvelujen kokonaisuus, sovitetaan se yhteen muiden toimijoiden tarjoaman tuen kanssa sekä ohjataan ja seurataan sen toteutumista ja vaikuttavuutta. Tehtävä ei ole hyvinvointialueille uusi vaan yhteisöjen tarpeita vastaavasta sosiaalisen tuen ja palvelujen kokonaisuudesta on aiemmin säädetty osana sosiaalihuoltolain 15 §:n mukaista sosiaalityön palvelua. Yhteisösosiaalityötä ei lähtökohtaisesti katsota var- sinaiseksi sosiaalipalveluksi, vaan sosiaalityön työmuodoksi, jossa työntekijä kohtaa

ihmiset kokonaisvaltaisella työotteellaan arkisissa toimintaympäristöissä ensisijaisesti asukkaan roolissa. Siitä ei myöskään tehdä hallintopäätöstä, kuten yksilö- tai perhekohtaisesta sosiaalityöstä voidaan tehdä.

Hyvinvointialueen tulee toteuttaa järjestämäänsä yhteisösosiaalityötä yhteistyössä alueen asukkaiden, kuntien, järjestöjen ja seurakuntien kanssa. Yhteisösosiaalityön luonne on ennalta ehkäisevä, mutta sillä voidaan osin vastata myös muihin sosiaalihuollon tavoitteisiin. Erityinen merkitys yhteisösosiaalityöllä on erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvoinnille. Erityistä tukea tarvitsevien joukossa on usein mielenterveys- tai päihdeongelmaisia, asunnottomia tai muita erityisen haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä, joiden tilanteeseen vaikuttaa olennaisesti lähiyhteisö ja siihen liittyvät vuorovaikutussuhteet. Esimerkiksi lähiöissä tehtävässä työssä yhteisösosiaalityössä tavoitteena voi olla palauttaa paikallisyhteisöihin osallisuuden, keskinäisen tuen ja kumppanuuden sisältöjä ja siten parantaa kaikkien alueella toimivien hyvinvoinnin edellytyksiä. Tehtävä konkretisoi myös hyvinvointialueen ja kunnan yhteistä tehtävää erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä, josta säädetään myös sosiaalihuoltolain 8 §:ssä.

Etsivällä työllä tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin tapahtuvaa erilaisiin tiloihin, alueille tai tilaisuuksiin jalkautuvaa työtä, jonka tavoitteena on etsiä ja tunnistaa ilmeisen sosiaalihuollon avun tarpeessa olevia henkilöitä ja ohjata heitä tarvittavan avun ja palvelujen piiriin. Lähtökohtaisesti yhteisösosiaalityön tai etsivän työn toiminta on sen luonteista, että se ei edellytä asiakkaan yksilöllisten henkilötietojen käyttöä, eikä se ei myöskään avaa sosiaalihuollon asiakkuutta. Alueilla tulee kuitenkin sopia paikallisten olosuhteiden mukaisesti toimivat käytännöt ja toimintamallit, joilla voidaan varmistaa, että yhteisösosiaalityön tai etsivän työn toteuttamisen yhteydessä kohdatut, ilmeisen tuen tarpeessa olevat henkilöt ohjautuvat sosiaalihuoltolain 36 §:n mukaiseen palvelutarpeen arviointiin ja tarvitsemiensa palvelujen ja avun piiriin.

Sekä yhteisösosiaalityötä että etsivää työtä on usein tarkoituksenmukaista tehdä yhteistyössä kunnan tai muiden alueella toimivien, esimerkiksi kolmannen sektorin hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä tekevien sekä diakoniatyön kanssa. Etsivää työtä voidaan myös tarvittaessa integroida osaksi muita palveluja, esimerkiksi osaksi päihkeitä ongelmallisesti käyttäville suunnattua päiväkeskuspalvelua.

Yhteistyö *nuorisolakiin* (1285/2016) perustuvan, mutta kunnille vapaaehtoisen etsivän nuorisotyön kanssa on tärkeää nuorten tavoittamiseksi. Kun nuorisotyön tavoitteena on tavoittaa alle 29-vuotiaita työelämän tai koulutuksen ulkopuolella olevia tai muuten palveluihin pääsyyn tukea tarvitsevia, voi sosiaalihuollon etsivä työ ensisijaisesti keskittyä tätä vanhempien palvelujen ulkopuolella olevien tavoittamiseen.

Mikäli kunnassa ei ole nuorisolain mukaista etsivää nuorisotyötä, on tärkeää varmistaa, että hyvinvointialueen etsivä työ tavoittaa myös nuoret. Yhteistyössä kunnan tai kolmannen sektorin toimijoiden kanssa on keskeistä sopia yhteistyömenettelyistä ja -käytännöistä, joilla esimerkiksi kunnan toiminnassa kohdattu, ilmeisen sosiaalihuollon tarpeessa oleva henkilö ohjautuu palvelutarpeen arvioinnin ja palvelujen piiriin.

7 b § Mielen terveyden edistäminen ja ehkäisevä päihdetyö

(29.12.2022/1280)

Hyvinvointialueen ja kunnan viranomaisten on yhteistyössä kehitettävä väestön elinolosuhteita siten, että ne vahvistavat mielen terveyttä suojaavia tekijöitä ja ehkäisevät ennalta mielen terveyden häiriöiden syntyä.

Hyvinvointialueen ja kunnan tehtävistä ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä säädetään ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä annetussa laissa (523/2015).

Hyvinvointialueen ja kunnan vastuista edistää asukkaidensa hyvinvointia ja terveyttä säädetään lisäksi kunnan osalta sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain (612/2021) 6 §:ssä ja hyvinvointialueen osalta mainitun lain 7 §:ssä.

Sosiaali- ja terveydenhuollon rakenneuudistuksen myötä asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on sekä kuntien että hyvinvointialueiden tehtävä. Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain 6 §:n 1 momentin mukaan kunnalla on ensisijainen vastuu hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä siltä osin kuin tämä tehtävä kytkeytyy kunnan muihin lakisääteisiin tehtäviin. Kunnilla on paljon mahdollisuuksia niille jäävien tehtävien puitteissa kehittää mielen terveysosaamista kunnan eri toimialoilla ja väestön elinolosuhteita siten, että ne vahvistavat väestön mielen terveyttä ja ehkäisevät ennalta mielen terveyshäiriöiden syntyä ja tukevat hyvinvointialueen tehtävää mielen terveyspalvelujen antamisessa. Palvelujen järjestämisen ja suunnittelun yhteydessä kunnissa on tärkeää huomioida niiden vaikutukset väestön mielen terveyden edistämiseen ja siihen, että palvelut kokonaisuudessaan tukevat hyvinvointialueen tehtävää mielen terveyspalvelujen antamisessa. Lisäksi sosiaalihuoltolaissa säädetään kunnille muista kunnan lakisääteisistä tehtävistä riippumaton velvollisuus kehittää yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuun omaavien hyvinvointialueiden kanssa väestön elinolosuhteita mielen terveyshäiriöitä ennalta ehkäisevästi ja mielen terveyttä vahvistavasti.

Hyvinvointialueen velvollisuudesta edistää asukkaidensa terveyttä ja hyvinvointia säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain 7 §:ssä. Mielen terveyden osalta hyvinvointialueen velvollisuus asukkaidensa terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen kytkeytyy hyvinvointialueen velvollisuuteen järjestää alueensa sosiaali- ja terveydenhuolto.

Ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskeva laki avaa kunnan ja hyvinvointialueen sekä sen sosiaali- ja terveyspalveluiden tehtäviä ehkäisevässä päihdetyössä. Käytännössä ehkäisevä päihdetyö on niiden yhteinen tehtävä. Kummankin tulee seurata päihdeoloja sekä tiedottaa niistä, viestiä päihde-, tupakka- ja nikotiini- sekä rahapelihaitoista ja niiden vähentämisestä, lisätä ja tukea aihealueen osaamista, esittää ehkäisevän päihdetyön toimia eri hallinnonaloilla sekä sovittaa eri toimijoiden toimet yhteen asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämistä unohtamatta. Lisäksi hyvinvointialueiden tulee tarjota kunnille asiantuntijatukea ehkäisevään päihdetyöhön, mikä voi osaltaan edistää päihde- ja riippuvuushaittojen mahdollisimman tehokasta ja tasapuolista ehkäisemistä koko maassa.

8 § Erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvoinnin seuraaminen ja edistäminen

(8.7.2022/589)

Hyvinvointialueen ja kunnan viranomaisten on yhteistyössä seurattava ja edistettävä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvointia sekä poistettava epäkohtia ja ehkäistävä niiden syntymistä.

Erityisestä tuesta vastaavien viranomaisten on välitettävä tietoa asiakkaiden kohtaamista sosiaalisista ongelmista sekä annettava asiantuntijapua muille viranomaisille samoin kuin hyvinvointialueen asukkaille ja hyvinvointialueella toimiville yhteisöille. Palveluja annettaessa ja niitä kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden tarpeisiin ja toivomuksiin.

Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislain mukaisesti hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen ja seuraaminen on sekä kunnan että hyvinvointialueen yhteinen tehtävä. Hyvinvointialueen on toimittava hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä yhteistyössä alueensa kuntien kanssa ja tuettava niitä asiantuntemuksellaan. Lisäksi hyvinvointialueen on tehtävä hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä yhteistyötä hyvinvointialueen alueella hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä tekevien

muiden julkisten toimijoiden, yksityisten yritysten ja yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa. Sen on myös edistettävä hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä tekevien järjestöjen toimintaedellytyksiä ja vaikutusmahdollisuuksia hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä. Asiantuntija-avulla voidaan ehkäistä tilanteiden kärjistyminen ja ongelmien pahenemisen sekä tukea erilaisista ihmisistä koostuvien ryhmien integraatiota.

Koska erityistä tukea tarvitsevilla henkilöillä on vaikeuksia saada omia kokemuksiinsa ja mielipiteitään kuuluiksi, viranomaisilla on erityinen vastuu sekä asiakkaiden että omien tietojensa ja havaintojensa saattamisessa muiden tahojen tietoon. Asiakkailta on paras asiantuntemus omien palvelujensa kehittämiseen.

9 § Lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraaminen ja edistäminen

(8.7.2022/589)

Hyvinvointialueen ja kunnan viranomaisten on yhteistyössä seurattava ja edistettävä lasten ja nuorten hyvinvointia sekä poistettava kasvuolojen epäkohtia ja ehkäistävä niiden syntymistä.

Sosiaalihuollosta vastaavan viranomaisen on välitettävä tietoa lasten ja nuorten kasvuoloista ja sosiaalisista ongelmista sekä annettava asiantuntija-apua muille viranomaisille samoin kuin hyvinvointialueen asukkaille ja hyvinvointialueella toimiville yhteisöille.

On tärkeää, että lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäminen on varmistettu riittäväällä tiedonkululla. Sekä kunnallisten että hyvinvointialueen viranomaisten tehtävänä on kerätä tietoa lasten ja nuorten kasvuoloista ja sosiaalisista ongelmista sekä välittää tietoa niille viranomaisille ja päätöksentekijöille, jotka voivat kulloinkin toimillaan vaikuttaa lasten kasvuoloihin. Säännöksessä tarkoitettut velvoitteet koskevat kaikkia kunnan ja hyvinvointialueen viranomaisia. Erityisesti on haluttu korostaa viranomaisten yhteistyötä lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraamisessa ja kasvuolojen kehittämisessä. Lasten kasvuoloihin vaikuttaminen on katsottu ennen kaikkea eri viranomaisten ja yhteisöjen yhteistyöalueeksi. Tarkoitus on, että lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraamisella ja tuotetulla tiedolla vaikutetaan sekä kunnalliseen että hyvinvointialueen toiminta- ja taloussuunnitteluun. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraamiseksi on luotu erilaisia indikaattoreita, joita on kerätty muun muassa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämään SOTKA-tietokantaan.

10 § Palvelujen kehittäminen kasvatuksen tukemiseksi

Lapsille, nuorille ja lapsiperheille tarkoitettuja palveluja annettaessa ja niitä kehitettäessä on huolehdittava siitä, että näiden palvelujen avulla tuetaan vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lasten kasvatuksessa ja saadaan selville lasten, nuorten ja lapsiperheiden erityisen tuen tarve. Tarvittaessa on järjestettävä erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia ja nuoria tukevaa toimintaa.

Palveluja annettaessa ja niitä kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin.

Kasvatuksen tukemisella laissa tarkoitetaan laajasti ottaen kaikkia sellaisia eri viranomaisten yhteistyöhön perustuvia toimia, joilla pyritään kehittämään lapsiperheiden ja heidän välittömän arkiympäristönsä mahdollisuuksia edistää lasten suotuisaa kasvua ja kehitystä. On ensiarvoisen tärkeää, että yleiset kaikille tarkoitetut palvelut tukevat lasten kasvatusta. Tarkoituksena on, että kaikki ne toimipaikat, joissa muutoinkin tavataan lapsia ja lapsiperheitä, voivat toimia myös vanhempien, huoltajien ja muiden lapsen kasvatuksesta vastavien henkilöiden tukena lapsen kasvatuksessa. Palvelujen kehittämisen tavoitteena on, että niiden avulla kyetään ajoissa havaitsemaan lapsen tuen tarve. Säännöksellä pyritään ohjaamaan muun muassa äitiys- ja lastenneuvolassa, päivähoitossa ja koulussa sekä opiskeluhuollon palveluissa toimivien henkilöiden valmiutta ohjata apua tarvitsevia tarvittaessa erityispalvelujen ja sosiaalihuollon peruspalvelujen piiriin. Edelleen pyritään edistämään lasten ja nuorten kannalta mielekkään kasvua ja kehitystä tukevan toiminnan järjestämistä.

Palvelujen kehittäminen edellyttää hyvin toteutettua lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraamista, lapsivaikutusten arviointia, lasten osallisuutta ja lapsen edun huomiointia kaikessa päätöksenteossa.

3 luku – Sosiaalipalvelut

11 § Tuen tarpeet

Sosiaalipalveluja on järjestettävä:

- 1) tueksi jokapäiväisestä elämästä selviytymiseen;
- 2) asumiseen liittyvään tuen tarpeeseen;
- 3) taloudellisen tuen tarpeeseen;
- 4) sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi;
- 5) lähisuhde- ja perheväkivallasta sekä muusta väkivallasta, hyväksikäytöstä ja kaltoinkohtelusta aiheutuvaan tuen tarpeeseen; ([29.12.2022/1296](#))
- 6) äkillisiin kriisitilanteisiin liittyvään tuen tarpeeseen;
- 7) lapsen tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin tukemiseksi;
- 8) päihteiden ongelmakäytöstä, muusta riippuvuuskäyttäytymisestä, mielenterveysongelmasta tai muusta sairaudesta, vammasta tai ikääntymisestä aiheutuvaan tuen tarpeeseen; ([29.12.2022/1280](#))
- 9) muuhun fyysiseen, psyykkiseen, sosiaaliseen tai kognitiiviseen toimintakykyyn liittyvään tuen tarpeeseen;
- 10) tuen tarpeessa olevien henkilöiden omaisten ja läheisten tukemiseksi.

Sosiaalihuollon lainsäädäntö on ollut perinteisesti järjestelmäkeskeistä. Vuoden 2014 lainsäädännön uudistamisen lähtökohtana on siksi ollut yksilö ja perhe omine tarpeineen. Asiakaslähtöisyyden vahvistamiseksi sosiaalihuoltolaissa määritellään ne tuen tarpeet, joiden perusteella sosiaalipalveluja ja muuta sosiaalihuoltoa järjestetään. Laissa määritellyt tuen tarpeet osoittavat hyvinvointialueen päätöksentekijöille sen, mihin tarpeisiin hyvinvointialueella tulee varautua. Toisaalta määrittely osoittaa muille toimijoille, minkälaisissa tilanteissa sosiaalitoimeen voi olla

yhteydessä. Keskeistä lain soveltamisen kannalta on se, että tarvemäärittely ohjaa asiakaslähtöiseen työskentelyyn, jossa keskiössä on asiakas omine tarpeineen, ei palvelujärjestelmä, johon asiakkaan tulisi sopeutua.

Yksilöidyn tuen tarpeita määrittelevä 11 § antaa eri osapuolille konkreettisen lähtökohdan palvelujen tarpeen arvioimiselle ja vahvistaa asiakkaiden oikeusturvaa. Jokaiseen tarpeeseen on mahdollista vastata usealla eri palvelulla, eikä tarpeeseen voida jättää vastaamatta sillä perusteella, ettei asiakas sovellu tiettyyn hyvinvointialueella tarjolla olevaan palveluun tai ettei palvelua ole saatavilla. Asiakkaita ei voida myöskään ilman laissa säädettyä perustetta kokonaan rajata tietyn palvelun ulkopuolelle, jos heillä on tuen tarvetta.

Sosiaalipalveluja järjestetään **tueksi jokapäiväisestä elämästä selviytymiseen**. Jokapäiväiseen elämään katsotaan kuuluvaksi tavanomaisia elämän toimintoja, joilla tarkoitetaan päivittäin tai säännöllisesti toistuvia tavallisia jokapäiväiseen elämään kuuluvia toimia kuten itsestään huolehtiminen, kotona suoriutuminen, liikkuminen, koulutus, työ, kommunikointi, sosiaaliset vuorovaikutussuhteet ja yhteisöllisyys sekä koulunkäynti, oppiminen ja tiedon soveltaminen. Tarvetta vastaavan tuen tulee perustua henkilön omien kykyjen ja voimavarojen tunnistamiseen ja mahdollistaa henkilön mahdollisimman itsenäinen ja omaehtoinen toiminta.

Asumisen järjestämiseen liittyvällä tuen tarpeella tarkoitetaan tilanteita, joissa henkilöltä puuttuu asunto tai hän on vaarassa menettää sen, taikka hän ei pysty asumaan asunnossaan tai hänen asuinoloissaan on merkittäviä puutteita. Sosiaalihuollon tukea tarvitaan, jos henkilö ei kykene itse tai asumisen järjestämiseen ensisijassa velvollisten asuntoviranomaisten tuella järjestämään itselleen kohtuullisia asuinoloja tai korjaamaan asuinoloissaan olevia puutteita.

Asumisen järjestämiseen liittyvä julkisen tuen tarve voi kytkeytyä erilaisiin tilanteisiin. Kysymys asunnon puutteesta tai sen menetyksen uhasta voi johtua esimerkiksi siitä, että henkilön rahat eivät taloudellisten ongelmien tai pienituloisuuden vuoksi riitä asumiseen siihen myönnettävien tukien jälkeenkään. Asunnon menettäminen voi uhata erilaisissa elämäntilanteissa. Vankilasta vapautuminen, sairaus ja vamma, nuorten itsenäistymisprosessi, avioero, päihteiden käyttö tai mielen-terveysongelmat ovat riskitekijöitä. Arjessa suoriutumisen edellyttämän toimintakyvyn heikkeneminen tai muut esteet tai rajoitteet asunnon säilyttämisessä tai sen hankinnassa aiheuttavat tuen tarvetta. Ikääntymisestä tai vammaisuudesta johtuva toimintarajoite voi aiheuttaa sen, että henkilö ei kykene asumaan asunnossaan, vaikka asunto lähtökohtaisesti olisi sovelias normaaliin asumiseen. Tällaisissa tilanteissa asumisen järjestäminen voi edellyttää esimerkiksi asunnonmuutostöitä.

Asumisen laadun parantaminen ja kotona asumisentukeminen edellyttää muun muassa esteettömyyteen, turvallisuuteen, toimintakyvyn ylläpitämiseen ja osallisuuteen panostamista. Tuen tarve asumisen järjestämiseen voi liittyä myös tilanteeseen, jossa henkilön asunto ei terveydellisistä tai turvallisuuteen liittyvistä syistä johtuen sovellu asumiseen.

Sosiaalihuollon vastuu asumisen järjestämisessä on pykälässä tarkoitettu viimesijaiseksi siten, että henkilöllä itsellään on ensisijainen vastuu asumisensa järjestämisestä. Myös kunnan viranomaisilla on merkittävä vastuu asunto-olojen kehittämisessä. Kunnan tulee kehittää asunto-oloja alueellaan siten, että sellaiselle asunnottomaksi joutuneelle kunnan jäsenelle, joka ei ilman kohtuuttomia vaikeuksia kykene asuntoa omatoimisesti hankkimaan, voidaan järjestää kohtuulliset asumisolot (*laki asunto-olojen kehittämisestä 919/1985*). Sosiaalihuollossa asuminen on yleensä liitännäinen ja alisteinen muille kysymyksille ja niiden johdosta tehtäville toimenpiteille ja interventioille (esimerkiksi toimintakyvyn heikkenemisen aiheuttama asumispalvelujen tarve). Asunnon puute tai sen sopimattomuus henkilölle voi kuitenkin johtaa moniin sosiaalihuollon kannalta keskeisiin ongelmiin, joten mahdollisuus asumisen tuen järjestämiseen tulee olla myös sosiaalihuollon keinovalikoimassa. Lähtökohtaisesti asunnon järjestäminen on asuntoviranomaisten tehtävä. Sosiaalihuollon toimenpiteillä voidaan monin tavoin osallistua asunnottomuuden vähentämiseen huomioimalla sosiaalihuollon asiakastyössä asunnottomuuden ennaltaehkäisy ja torjumalla asunnottomuuden uusiutumista, joten yhteistyön tekeminen asuntoviranomaisten ja muiden asunnottomuustyössä mukana olevien toimijoiden kanssa on tärkeää.

Sosiaalihuollon lainsäädäntö sisältää myös hyvinvointialuetta suoraan velvoittavia säännöksiä. Lastensuojelulain 35 §:n mukaan, kun lastensuojelun tarve oleelliselta osin johtuu riittämättömästä toimeentulosta, puutteellisista asumisolosta tai asunnon puuttumisesta tai kun mainitut seikat ovat oleellisena esteenä lapsen ja perheen kuntoutumiselle, hyvinvointialueen on viivytyksettä järjestettävä riittävä taloudellinen tuki sekä korjattava asumisoloihin liittyvät puutteet tai järjestettävä tarpeen mukainen asunto. Tässäkin oleellista on sosiaalihuollon yhteistyö kunnan asuntoviranomaisen kanssa. Sosiaalihuoltolain 12 § puolestaan turvaa välttämättömän huolenpidon kaikenikäisille.

Taloudellisen tuen tarve liittyy tilanteisiin, joissa henkilöllä ei ole riittäviä varoja tai tuloja toimeentulon turvaamiseksi itselleen tai perheelleen, eikä hän omalla toiminnallaan voi korjata tilannetta, eikä ole oikeutettu saamaan riittäviä varoja muuta kautta. Taloudellisen tuen tarve voi olla tilapäistä tai pidempiaikaista. *Toimeentulotukilain* (1412/1997) mukaan jokaisella on oikeus saada toimeentulotukea, jos hän on tuen tarpeessa eikä voi saada toimeentuloa ansiotyöllä tai yrittäjänä, muista

etuuksista, tuloistaan tai varoistaan, elatusvelvollisen huolenpidolla tai muulla tavalla. Vastaavasti jokaisella on velvollisuus kykynsä mukaan pitää huolta itsestään ja omasta elatuksestaan sekä huollettavistaan. Toimeentulotuki turvaa välttämättömän toimeentulon, mutta siinä on myös hyvinvointia edistävät ja toisaalta syrjäytymisen torjumiseen tarkoitetut elementit. Siksi se on tärkeä väline hyvinvointialueen sosiaalityölle.

Kansaneläkelaitos tekee päätöksen perustoimeentulotukihakemukseen jokapäiväisten menojen osalta. Henkilön tai perheen erityisistä tarpeista tai olosuhteista johtuviin, toimeentulon turvaamiseksi tai itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi tarpeelliseksi harkittuihin menoihin myönnetään hyvinvointialueella täydentävää toimeentulotukea. Ehkäisevää toimeentulotukea hyvinvointialue voi myöntää tuensaajan aktiivisuutta tukeviin toimenpiteisiin, asumisen turvaamiseksi, ylivelkaantumisesta tai taloudellisen tilanteen äkillisestä heikentymisestä aiheutuvien vaikeuksien lieventämiseksi sekä muihin tuensaajan omatoimista suoriutumista edistäviin tarkoituksiin.

Sosiaalinen luotto on 1.8.2023 lukien hyvinvointialueille kuuluva lakisääteinen sosiaalipalvelu. Se on sosiaalihuoltoon kuuluvaa luotonantoa, jonka tarkoituksena on ehkäistä taloudellista syrjäytymistä ja ylivelkaantumista sekä edistää henkilön ja perheen itsenäistä suoriutumista. Sosiaalinen luotto voidaan myöntää perustellusta syystä henkilölle, jolla ei ole pienituloisuutensa ja vähävaraisuutensa vuoksi muulla tavoin mahdollisuutta saada kohtuuehtoista luottoa ja jolla on kyky suoriutua luoton takaisinmaksusta. *Laki sosiaalisesta luototuksesta (1133/2002)*.

Perustuslain 19 §:n 2 momentin mukaan lailla taataan jokaiselle oikeus perustoimeentulonturvaan. Hyvinvointivaltioon kuuluu oikeus turvalliseen elämään riippumatta yksilön asemasta työelämässä, perhesuhteista ja sosiaalisesta asemasta tai muista vastaavista tekijöistä. Tämän periaatteen mukaisesti perustuslaissa on asetettu lainsäätäjälle velvoite taata perustoimeentulonturva sellaisissa tilanteissa, joissa yksilöllä ei ole mahdollisuutta hankkia toimeentuloa. Työttömyys, sairaus, työkyvyttömyys, vanhuus, lapsen syntymä ja huoltajan menetys ovat tyypillisesti tilanteita, joissa yksilön toimeentulomahdollisuudet ovat merkittävästi heikentyneet. Tätä velvoitetta on toteutettu muun muassa sairausvakuutusta, eläkkeitä, työttömyysturvaa ja perhe-etuuksia koskevalla sääntelyllä. Nämä etuudet ovat ensisijaisia suhteessa sosiaalihuollolle kuuluvaan taloudelliseen tukemiseen.

Sosiaalihuollon toimiin nähden ensisijaisia ovat myös henkilöön nähden elatusvelvollisen henkilön huolenpito. Puolisoiden välisestä elatusvelvollisuudesta säädetään *avioliittolain (234/1929)* II osan 4 luvussa. Sen nojalla kummankin puolison

tulee kykynsä mukaan ottaa osaa perheen yhteiseen talouteen ja puolisoiden elatukseen. Elatus käsittää puolisoiden yhteisten sekä kummankin henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisen.

Lapsen elatuksesta annetussa laissa (704/1975) säädetään lapsen oikeudesta riittävään elatukseen. Lain 2 §:n mukaan vanhemmat vastaavat lapsen elatuksesta kykynsä mukaan. Vanhempien elatuskykyä arvioitaessa otetaan huomioon heidän ikänsä, työkykynsä ja mahdollisuutensa osallistua ansiotyöhön, käytettävissä olevien varojen määrä sekä heidän lakiin perustuva muu elatusvastuunsa. Vanhempien elatusvastuun laajuutta arvioitaessa otetaan huomioon myös lapsen kyky ja mahdollisuudet itse vastata elatuksestaan sekä seikat, joiden johdosta vanhemmille ei aiheudu lapsen elatuksesta kustannuksia tai ne ovat vähäiset. Vanhempien elatuskyvyn mukainen elatusvastuu on aina ensisijainen esimerkiksi elatustukeen tai sosiaalihuoltoon kuuluvaan viimesijaiseen taloudelliseen tukeen, toimeentulotukeen nähden. Lain 3 §:n mukaan lapsen oikeus saada elatusta vanhemmiltaan päättyy, kun hän täyttää kahdeksantoista vuotta koulutuksesta aiheutuvia kustannuksia koskevia mahdollisia poikkeuksia lukuun ottamatta.

Elatustukilaissa (580/2008) säädetään tilanteista, joissa elatusavun sijaan tai sen täydennyksenä voidaan maksaa elatustukea. Elatustuen myöntämisestä päättää Kansaneläkelaitos.

Lapsen elatuksesta annetun lain 13 a §:ssä säädetään, että jos lapsi on joutunut tai on vaarassa joutua elatuksen puutteeseen eikä vanhemman velvollisuutta suorittaa elatusapua ole vahvistettu tai jos vahvistettu elatusapu on lapsen elatukseen riittämättömän, hyvinvointialueella on oikeus ajaa lapsen puolesta kannetta elatusavun vahvistamiseksi tai sen määrän korottamiseksi. Saman säännöksen mukaan, jos lapselle maksetaan elatustukea, toimielimellä on oikeus ajaa kannetta elatusavun vahvistamiseksi tai sen määrän korottamiseksi, vaikka lapsi ei ole joutunut tai ole vaarassa joutua elatuksen puutteeseen. Jos lapselle maksetaan elatustukea, toimielimellä on oikeus ajaa kannetta myös elatusavun alentamiseksi. Toimielimien on ennen edellä mainittuihin toimenpiteisiin ryhtymistä varattava lapsen huoltajalle ja elatusvelvolliselle tilaisuus tulla kuulluksi.

Sosiaalihuollon rooli taloudellisen tuen tarpeeseen vastaamisessa on tarkoitettu viimesijaiseksi tilanteisiin, joissa henkilö ei kykene turvaamaan omaa tai perheensä toimeentuloa ansiotyön, yrittäjätoiminnan tai toimeentuloa turvaavien ensisijaisen etuuksien avulla, hänellä ei ole varoja toimeentulonsa turvaamiseksi eikä hänen toimeentulonsa tule turvatuksi häneen nähden elatusvelvollisen henkilön tuella. Aineellisen tuen lisäksi asiakkaiden taloudellisen tilanteen selvittelyyn, itsenäisen talouden hoidon tukemiseen ja viime kädessä taloudellisen tilanteen turvaamiseen

tarvitaan myös sosiaalityön erilaisia työmuotoja. Sosiaalityöllä on tärkeä rooli asiakkaan kohtaamien ongelmien kartoittamisessa ja etsittäessä ratkaisuja niihin. Yksilökohtaisen sosiaalityön ohella kyse on työskentelystä perheen ja yhteisöjen kanssa, rakenteellisesta sosiaalityöstä ja monialaisesta yhteistyöstä. Työssä voidaan käyttää hyväksi taloudellisen tuen myöntämisen välineitä, tukea asiakasta hänen omien tulojen ja varojen tarkoituksenmukaisempaan käyttöön sekä viime kädessä tehtävään kuuluu myös arvioida asiakkaan taloudellisen toimintakyvyn riittävyyttä suhteessa edunvalvonnan kriteereihin (katso myös 7 § rakenteellisesta sosiaalityöstä ja 41 § monialaisesta yhteistyöstä).

Sosiaalihuoltolaissa on määritelty myös **tuen tarve sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi**. Osallisuuden edistämisellä on keskeinen merkitys syrjäytymisen torjumisessa. Sosiaalinen syrjäytyminen liittyy tilanteisiin, joissa henkilö on vaarassa joutua tai on jo joutunut sosiaalisten suhteiden ulkopuolelle.

Syrjäytymiskehitystä edistävät riskitekijät voivat liittyä esimerkiksi henkilön vammasta, sairaudesta, ikääntymisestä, päihteiden käytöstä, riippuvuussairauksista, mielenterveysongelmista tai pitkäaikaistyöttömyydestä aiheutuneeseen toimintakyvyn heikkenemiseen. Työmarkkinoilta ulosjoutuminen ja työttömyyden pitkittyminen lisäävät riskiä syrjäytymiseen. Myös elämän muutosvaiheet kuten parisuhteen päättymisen, oppivelvollisuuden päättymisen tai koulutuksen keskeytyminen, konkurssi tai vankilasta vapautuminen voivat olla tilanteita, joissa henkilön osallisuuden tukeminen edellyttää erityisiä toimia syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Kiusaaminen ja syrjinnän kohteeksi joutuminen altistaa syrjäytymiselle samoin päihdeongelma. Pelkän sosiaaliturvan varassa elävillä henkilöillä on suuri riski syrjäytyä. Kaikki eivät saa työstä riittävää toimeentuloa esimerkiksi korkean iän, sairauden, työttömyyden, vamman, opiskelun, kuntoutuksen tai lasten hoidon takia. Huolena on syrjäytymisen siirtyminen yli sukupolvien.

Sosiaaliryhmien välinen elinajan ero on Suomessa kasvanut. Esimerkiksi 35-vuotiaat ylempiin toimihenkilöihin kuuluvat miehet saattoivat vuosituhannen vaihteessa odottaa elävänsä keskimäärin kuusi vuotta pitempään kuin samanikäiset työntekijämiehet. Sosioekonomisilla tekijöillä on johdonmukainen ja selvä yhteys keskeisiin terveyden osoittimiin ja huonon terveyden riskitekijöihin. Erityisen tärkeää on torjua lasten ja nuorten riskiä syrjäytyä. Peruskoulun koulupudokkuus, peruskoulun jälkeisen koulutuksen ulkopuolelle jääminen, pitkäaikainen työttömyys, toimeentulotukiasiakkuus, asunnottomuus sekä näistä seuraava elämänhallinnan heikkeneminen näkyy nuorten syrjäytymisenä ja pahoinvointina. Lasten ja nuorten kohdalla on tärkeää vahvistaa sosiaalihuollon yhteistyötä erityisesti koulutoimen,

opiskeluhoitopalvelujen ja nuorten osalta työ- ja elinkeinoviranomaisten sekä nuorisotoimen kanssa. (Katso yksityiskohtaisemmin 7 § rakenteellisesta sosiaalityöstä ja 41 § monialaisesta yhteistyöstä).

E erityisen ryhmän osallisuuden tukemisen ja syrjäytymisen ehkäisyyn näkökulmasta muodostavat maahanmuuttajat, joiden edellytyksiin osallistua yhteiskuntaan tulee kiinnittää erityistä huomiota. Kielellä on keskeinen merkitys mahdollisuuksien toimia yhteiskunnassa ja kiinnittyä yhteisöihin. Puutteet luku- ja kirjoitustaidossa tai riittämätön suomen- tai ruotsin kielen osaaminen heikentävät työ- ja koulutusmahdollisuuksia.

Viranomaisten yhteistyöllä on syrjäytymisen torjunnassa merkittävä rooli. Sosiaalihuollossa osallisuutta vahvistavien palvelujen turvaaminen on tärkeää. Keskeisiä sosiaalista osallisuutta vahvistavia sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja ovat muun muassa kuntouttava työtoiminta, sosiaalinen kuntoutus, sosiaalityö ja sosiaali-ohjaus. Osallisuutta lisääviä toiminnallisia vaihtoehtoja ja yhteistyötä on hyvä suunnitella ja kehittää myös kolmannen sektorin toimijoiden kanssa, joilla on hyvinvointia tukevassa työssä pitkät perinteet ja paljon osaamista.

Tarvittava tuki syrjäytymisen ja ulkopuolisuuden torjumiseen tarkoittaa esimerkiksi henkilön ohjaamista hänen kannaltaan mielekkääseen hyvinvointia edistävään toimintaan sekä toimintamahdollisuuksien ja elämänhallinnan vahvistamista ja tukemista. Hyvinvointialueen myöntämällä täydentävällä toimeentulotuella ja ehkäisevällä toimeentulotuella edistetään hyvinvointia ja ehkäistään asiakkaiden syrjäytymistä. Syrjäytymiseen liittyvä tuen tarve kytkeytyy voimassa olevassa lainsäädännössä konkreettisimmin erityislakien sääntelyyn, joilla tuetaan eri syistä syrjäytymisvaarassa olevien henkilöiden osallisuutta. Tällaista sääntelyä on muun muassa *kuntouttavasta työtoiminnasta annetussa laissa (189/2001)*, *vammaispalvelulaissa ja kehitysvammalaissa*. Uusi vammaispalvelulaki tulee voimaan 1.1.2025. Lisäksi vanha sosiaalihuoltolaki (710/1982) sisältää vammaisten henkilöiden työtoimintaa ja työllistymistä tukevaa toimintaa koskevat säännökset, jotka ovat edelleen voimassa.

Lähisuhde- tai perheväkivallasta aiheutuva tuen tarve määritellään kytkeytyväksi sellaisiin tilanteisiin, joissa henkilö on kokenut väkivaltaa tai sen uhkaa taikka altistunut sen vaikutuksille perheessään tai lähipiirissään. Lähisuhde- ja perheväkivaltaa esiintyy monissa muodoissa: fyysisenä, psyykkisenä, sosiaalisena, taloudellisenä ja seksuaalisena väkivaltana. Fyysinen väkivalta voi olla esimerkiksi lyömistä, potkimista, repimistä tai tönimistä. Psyykkiseen väkivaltaan liittyy toisen henkilön uhkailua, vähättelyä, nimittelyä ja pilkkaamista. Sosiaalinen väkivalta kattaa liikumisen rajoittamisen ja eristämisen siten, että esimerkiksi mahdollisuus tavata

ystäviä tai osallistua harrastuksiin kapeutuu. Taloudellinen väkivalta kohdistuu esimerkiksi puolison varallisuuden ja omaisuuden käyttämiseen omiin tarkoituksiin. Seksuaalisessa väkivallassa on ahdistelua ja toisen osapuolen pakottamista seksuaaliseen kanssakäymiseen vastoin hänen tahtoaan.

Muu hyväksikäyttö voi olla esimerkiksi ihmiskauppaa tai muuta sen kaltaista hyväksikäyttöä. Hyväksikäyttö voi olla luonteeltaan muun muassa seksuaalista, taloudellista, fyysistä tai psyykkistä, ja siinä voi olla kysymys esimerkiksi kontrolloinnista. Pykälä pitää sisällään laaja-alaisesti erilaiset väkivallan, hyväksikäytön ja kaltoinkohtelun muodot.

Kaltoinkohtelu voi olla teko tai tekemättä jättäminen (laiminlyönti), mutta se aiheuttaa kärsimystä, tuskaa, vahinkoa ja vaaraa henkilön hyvinvoinnille. Laiminlyönti voi tapahtua joko kotona tai laitoksessa, jos henkilö on läheisten tai muiden henkilöiden avusta riippuvainen. Tavallisimmin kaltoinkohtelusta ja laiminlyönnistä puhutaan lasten ja ikääntyneiden yhteydessä, mutta se voi koskettaa ketä tahansa henkilöä iästä ja sukupuolesta riippumatta. Kaltoinkohteluun syyllistyvä on usein uhrin lähipiiristä tuleva henkilö, joka käyttää hyväkseen uhrin hänestä riippuvaista asemaa.

Lähisuhde- ja perheväkivallan, kaltoinkohtelun ja muun väkivallan ja hyväksikäytön nostaminen lainsäädännössä esiin yhtenä sosiaalihuollon palveluihin oikeuttavasta tuen tarpeesta edellyttää henkilöstön aihealueeseen liittyvää koulutusta ja poikkihallinnollista vuoropuhelua erityisesti terveydenhuollon kanssa, jotta kyseisen kaltaisten tilanteiden ja tuen tarve osataan perustyössä tunnistaa ja ottaa puheeksi. Myös palvelujärjestelmätasolla tulee varmistaa, että asiakkaille on helposti saatavilla olevaa selkeää ohjeistusta ja neuvontaa apua tarjoavista tahoista. Avun tarve tulee ottaa huomioon myös pitkittyneissä lasten huolto- ja tapaamisriidoissa, joissa lapseen kohdistuu henkistä väkivaltaa.

Koska väkivallan tekijä on läheinen, tavallisesti nykyinen tai entinen puoliso tai vanhempi, ja väkivalta on usein toistuvaa ja pitkäkestoista, teon vaikutukset ovat traumatisoivia. Tuen tarve tarkoittaa yleensä suojan, turvan ja kriisiavun tarvetta. Uhrin tuen tarve voi väkivallan aiheuttamien fyysisten vammojen ja psyykkisten haittojen hoitamisen lisäksi liittyä lapsen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin turvaamiseen, esimerkiksi avun järjestämiseen lasten huoltoon ja tapaamiseen liittyvissä asioissa erotilanteissa, toimeentuloon ja asumisen järjestämiseen. Väkivallan uhri voi olla niin traumatisoitunut, ettei hän kykene yksin selviytymään käytännön järjestelyistä.

Kohta kattaa myös tilanteet, joissa henkilö altistuu väkivallalle, vaikka ei sitä itse koekaan. Altistuminen tarkoittaa väkivallan näkemistä tai kuulemistä, pelossa elämistä. Mikäli tällainen tilanne synnyttää henkilölle tuen tarpeen, myös siihen tulee

vastata. Lapselle, joka altistuu väkivallalle kotona toisen aikuisen ollessa väkivaltainen toista aikuista kohtaan, seuraukset voivat olla yhtä vakavia kuin, jos hän olisi itse väkivallan kohteena.

Haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden lähisuhde- ja perheväkivallasta aiheutuvan tuen tarpeen yhteydessä olisi huomioitava henkilön asemaan liittyvät erityistekijät. Erityisiä tarpeita voi olla esimerkiksi henkilöillä, joilla on koetun lähisuhdeväkivallan lisäksi muu erityisen tuen tarve esimerkiksi alentuneen fyysisen, psyykkisen- tai kognitiivisen- toimintakyvyn, vammaisuuden, maahanmuuttajan heikon kotoutumisen, mielenterveys- tai päihdeongelmien vuoksi.

Äkillisiin kriisitilanteisiin liittyvällä tuen tarpeella tarkoitetaan tilanteita, joissa henkilöä tai perhettä on kohdannut äkillisesti ja odottamatta jokin heidän kannaltaan merkittävä ja kielteinen tapahtuma. Yksilön tai perheen näkökulmasta äkillinen kriisi voi olla esimerkiksi oma tai läheisen vakava sairastuminen, onnettomuus tai kuolema, tulipalo, henkilöön tai perheeseen kohdistuva muu kuin perhe- tai lähisuhdeväkivaltaan liittyvä väkivallan teko, rikos tai työn menettäminen.

Kriisissä on kyse tilanteesta, jossa ihmisen aikaisemmat kokemukset ja keinot eivät riitä tilanteen tai tapahtuman ymmärtämiseen ja psyykkiseen hallitsemiseen. Kriisit voidaan jakaa kehityskriiseihin, elämäkriiseihin ja äkillisiin kriiseihin. Kehityskriisit ovat normaalisti kehitykseen ja elämäntilanteeseen kuuluvia tilanteita, esimerkiksi sisaruksen syntymä. Elämäkriisit puolestaan ovat elämäntilanteeseen kuuluvia, pitkäkestoisia rasisitilanteita, joita ei satu kaikille, esimerkiksi perheenjäsenen vakava sairastuminen. Äkillisissä kriiseissä aiheuttajana on äkillinen, odottamaton, epätavallisen voimakas tapahtuma, joka tuottaa huomattavaa kärsimystä. Jaottelu kriisityyppeihin perustuu ihmisen biologisiin, automaattisesti laukeaviin keinoihin suojautua erilaisissa rasisitilanteissa.

Äkilliseen kriisitilanteeseen liittyvässä tuen tarpeessa on aina kyse tuen tarpeesta sellaisessa muutoksessa, jonka jälkeen yksilön tai perheen elämä ei palaa enää entiselleen. Äkillisiin muutostilanteisiin joudutaan sopeutumaan eikä omalla päätöksenteolla pysty vaikuttamaan tapahtuneeseen. Muutos tuo usein mukanaan ahdistusta, pelkoa ja mahdollisesti syyllisyyttä. Tuen tarpeessa oleva voi kokea itsensä neuvottomaksi ja toimintakyvyttömäksi, kokonaisvaltaisesti turvattomaksi. Tällaisissa tilanteissa sosiaalihuollolla on rooli sen alueelle ja osaamiseen kuuluvissa toimissa, kuten kyvyssä ottaa vastaan normaliteyden aikana päiivystystapauksia, sosiaalipäiivystyksen toteuttamisessa, sosiaalityössä, sosiaalisessa kuntoutuksessa, suoriutumisen ja osallistumisen tukemisessa sekä psykososiaalisen tuen antamisessa ja onnettomuuden johdosta hätään joutuneiden majoituksessa. Muilla toimijoilla on oma vastuu niiden alueelle ja osaamiseen kuuluvissa asioissa. Tarve

viranomaisten poikkeahallinnolliseen yhteistyöhön usein lisääntyy kriisi- ja poikkeustilanteissa. Siihen myös velvoitetaan useissa sosiaalihuoltolain ja terveydenhuoltolain säädöksissä. Esimerkiksi psykososiaalista tukea sosiaalihuolto toteuttaa kiireellisissä tilanteissa yhdessä terveydenhuollon kanssa (29 a §).

Lapsen tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvä tuen tarve voi toteutua erilaisissa tilanteissa. Perusteena voivat olla joko lapsen, lapsen perheen tai lähipiirin tilanteeseen liittyvät tekijät. Lähtökohtana tuen tarpeen tarkastelussa on kuitenkin aina lapsi ja lapsen hyvinvoinnin, kasvun ja kehityksen tukemista on aina arvioitava lapsen etu huomioiden. Lapsen tuen tarvetta selvitetessä ja arvioitaessa huomiota tulee aina kiinnittää lapsen ikä- ja kehitystasoon ja vastata tuen tarpeisiin sen mukaisesti.

Lapsen hyvinvoinnin ja yksilöllisen kasvun ja kehityksen tukemisen lähtökohta on perustuslain 19 §:n 3 momentin ja lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen sääntelyssä.

Perustuslain 19 §:n mukaan julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolen- pidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Perheen merkitystä korostetaan lapsen luonnollisena elin- ja kasvuympäristönä. Päävastuu lapsen kehityksestä ja kasvatuksesta kuuluu perheelle, erityisesti lapsen vanhemmille tai muille lapsen hullosta lain mukaan vastaaville henkilöille. Vanhemmilla ja huoltajilla on siten ensisijainen oikeus ja vastuu lapsen huolenpidosta ja kasvatuksesta, mutta heillä on myös oikeus saada tukea tähän tehtävään.

Lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus vuodelta 1989 korostaa lapsen edun ensisijaista huomioon ottamista kaikessa viranomaisten ja tuomioistuinten toiminnassa (3 artikla) sekä asianmukaisen huomion kiinnittämistä jatkuvuuteen lapsen kasvatuksessa (20 artikla). Sopimus kieltää lapsen erottamisen vanhemmistaan ilman erityistä perustetta ja sallii tämän vain edellytyksin, että se on lapsen edun mukaista (9 artikla).

Lastensuojelulain 2 §:n mukaan lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään ja pyrittävä tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain sekä ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia. Lastensuojelun avohuollon tukitoimista on säädetty tarkemmin lastensuojelulain 36 §:ssä. Sosiaalihuoltolain mukaiset perhepalvelut ovat ensisijaisia suhteessa lastensuojelun palveluihin. Jos lapsi tai hänen perheensä tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja, tarvitaan lastensuojelun asiakkuus. Tällöin perheelle voidaan antaa lastensuojelun avohuollon tukitoimia myös kaikkia sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja.

Perustuslain 19 §:n 3 momentin esitöiden mukaan lapsen hyvinvointi on ymmärrettävä laajasti sekä aineellisena että henkisenä hyvinvointina, minkä vuoksi säännöstä on tarkasteltava yhteydessä muihin taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin perusoikeuksiin. Säännös sisältää myös yleisemmin ajatuksen turvallisista kasvuoloista ja korostaa lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamista. Hyvinvoinnin edistäminen kattaa myös suojan väkivaltaa, alistamista ja hyväksikäyttöä vastaan, mihin on kiinnitetty erityistä huomiota myös lapsen oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa.

Erilaiset perheet voivat tarvita tukea. Perhekäsityksestä vallitsee erilaisia näkemyksiä eikä perheelle ole lainsäädännössä tunnustettu yhtä täsmällistä määritelmää. Laissa perhekäsite on tarkoitettu ymmärrettäväksi varsin laajana huomioiden perheiden moninaistumisen. Sosiaalihuoltoa toteutettaessa erilaisiin tarpeisiin tuleekin kiinnittää huomiota. Esimerkiksi yksinhuoltaja- ja uusperheiden osuus kaikista lapsiperheistä on kasvanut. Myös maahanmuuttajataustaisten ja monikulttuuristen perheiden määrä on kasvanut voimakkaasti viimeisen kahden vuosikymmenen aikana. Tämä edellyttää uusia toimintakäytäntöjä lapsiperheiden palvelujen ja kodin välisessä yhteistyössä. Erityisiä tarpeita on myös monikkoperheissä, monilapsisissa perheissä ja perheissä, joissa on vammainen tai pitkäaikaissairas lapsi tai vanhempi tai joissa on meneillään erotilanne. Niissä tuen tarve on suurempi ja vanhemmuuteen kohdistuu usein enemmän fyysisiä, psyykkisiä, taloudellisia ja sosiaalisia paineita. Myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden lapsiperheiden tarpeisiin ja toiveisiin tulee sosiaalihuoltoa toteutettaessa kiinnittää huomiota. Tuen tarvetta määriteltäessä tulee ottaa huomioon paitsi lapsen vanhemmat ja huoltajat myös muut lapsen huolenpidosta vastaavat henkilöt sekä lapsen sisarukset.

Tuen tarpeeseen johtavat tilanteet voivat liittyä esimerkiksi perheen äkillisiin elämänmuutoksiin, kuten lapsen syntymään taikka perheenjäsenen sairastumiseen. Kyse voi olla myös jo pidempään jatkuneesta perhettä kuormittavasta tilanteesta, kuten perheenjäsenen sairaudesta tai muusta syystä aiheutuvasta toimintakyvyn alenemisesta, arjen kiireestä ja rasituksesta seuraavista vanhemmuutta kuormittavista liiallisista vaatimuksista, parisuhdeongelmista taikka muista perheessä ilmenivistä ristiriitatilanteista. Kyse voi varhaisessa vaiheessa olla kevyestä ohjauksen, neuvonnan ja avun tarpeesta. Pidempään jatkuneena tarve voi edellyttää useita pitkäkestoisia palveluja. Lähtökohtana on pyrkiä tukemaan koko perheen voimavaroja riittävän varhaisessa vaiheessa lapsen hyvinvoinnin, kasvun ja kehityksen turvaamiseksi.

Päihdeiden ongelmakäytöstä johtuvalla tuen tarpeella tarkoitetaan tilanteita, joissa päihdeongelmainen henkilö tarvitsee sosiaalipalveluja suoriutumisen tueksi. Päihdeiden ongelmakäytön luonteen vuoksi kysymys on usein toistuvasta

tai pitkäkestoisesta palvelujen tarpeesta, jossa keskeistä on palvelutarpeiden arviointi ja henkilön motivoiminen ja ohjaaminen palvelujärjestelmän asiakkaaksi ja tarvittavaan päihdehoitoon. Sosiaalipalvelujen tarve voi liittyä esimerkiksi asumiseen, perheeseen tai tukiverkostoihin, taloudelliseen tilanteeseen kuten toimeentulon ongelmiin tai velkoihin, arjen taitojen hallintaan tai sosiaaliseen toimintakykyyn.

Päihdeongelma ja sen sosiaaliset seuraukset saattavat kietoutua eriasteisiin mielen-terveyden häiriöihin ja fyysisen terveyden ongelmiin. Se edellyttää yhteistyötä useiden toimijoiden ja eri organisaatioiden välillä ja eri toimijatahojen verkostoitumista henkilön ja hänen läheistensä auttamiseksi. Keskeistä on sosiaali- ja terveydenhuollon toimenpiteiden ja palvelujen suunnittelu ja toteuttaminen siten, että ne muodostavat toimivan kokonaisuuden asiakkaan tarpeisiin vastaamiseksi. Lisäksi saattaa olla marginaaliseen elämäntapaan liittyviä kysymyksiä, kuten rikosoikeudellisten asioiden hoitamiseen liittyvää neuvonnan ja ohjauksen tarvetta, esimerkkinä sakkojen maksujärjestelyt, maksuttoman oikeudenkäynnin hakeminen tai sakkojen muuntorangaistukset.

Muusta riippuvuuskäyttäytymisestä johtuva tuen tarve tarkoittaa toiminnallisista riippuvuuksista aiheutuvaa tuen tarvetta. Esimerkiksi rahapeleistä aiheutuu yksilölle monenlaisia haittoja, jotka voivat heijastua laajalle. Taloudelliset haitat näkyvät tyypillisesti velkaantumisenä. Yhteisötason haitat konkretisoituvat esimerkiksi ihmissuhteisiin liittyvinä ongelmina ja syrjäytymisenä. Yhteiskunnan tasolla rahapelaamisen haitat ilmenevät esimerkiksi poissaoloina työstä, rikoksina ja erilaisina palvelutarpeina.

Mielenterveysongelmasta tai muusta sairaudesta johtuva tuen tarve voi sisältää kaikkia niitä tuen tarpeita, joiden perusteella sosiaalipalveluja on järjestettävä. Sosiaalihuollon piiriin kuuluu monia toimenpiteitä, jotka välillisesti tukevat mielen-terveyttä ja joilla voidaan tukea ja edistää terveydenhuollolle kuuluvaa hoitoa. Kun nykyisin mielen-terveyden häiriöiden hoito on avohoitopainotteista, korostuu sosiaalihuollon rooli erityisesti kuntoutumisvaiheessa. Erityisen tärkeitä siinä ovat asumista tukevat palvelut ja palvelut, jotka mahdollistavat tavallista elämää ja osallistumista yhteiskuntaan. Lasten ja perheiden psykososiaalisen tuen tarpeeseen voidaan vastata muun muassa kasvatus- ja perheneuvonnalla. Myös äkillisiin kriisitilanteisiin liittyy psykososiaalisen tuen tarvetta, jota erityisesti sosiaalipäivystykset toteuttavat kiireellisissä tilanteissa yhdessä terveydenhuollon kanssa.

Toimintakykyyn liittyvä tuen tarve voi aiheutua esimerkiksi henkilön vammasta, pitkäaikaisesta sairaudesta, ikääntymisen ja sairauksien mukanaan tuomasta voimien ja koordinaation heikkenemisestä, päihteiden käytöstä sekä mielen-terveysongelmista. Toimintakyvyn rajoitteet eivät jakaudu väestössä tasaisesti.

Toimintakykyyn liittyvä tuen tarve lisääntyy yleensä iän myötä. Vammaiset henkilöt voivat tarvita koko elämänsä eriasteista tukea toimintakykyynsä liittyen. Tietyissä tilanteissa toimintakyvyn alenemaan voivat kytkeytyä myös elämänhallintaan liittyvät ongelmat. Esimerkiksi päihteiden käyttö voi heikentää psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä aiheuttamalla poikkeavuutta stressinhallintaan, joustamattomuutta käyttäytymismalleihin ja palkitsevien tuntemusten heikkenemistä. Noin puolella päihdehoitoa aloittavista henkilöistä on kognitiivisia puutoksia, jonka vuoksi sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyö päihteistä aiheutuviin ongelmiin vastaamisessa on keskeisen tärkeää. Päihderiippuvaisella henkilöllä päihteiden käyttö hallitsee elämää ja siitä irrottautuminen vaatii monenlaisten elämänhallinnan keinojen opettelua ja omaksumista.

Toimintakyvyllä tarkoitetaan ihmisen suoriutumista erilaisista arkielämän tehtävistä. Toimintakykyyn liittyvä tuen tarve on määritelty yleisesti. Sen tarkoituksena on kattaa laajasti erilaisia toimintakykyä rajoittavia tai alentavia tilanteita. Toimintakykyyn liittyvät tuen tarpeet on kytketty tilanteisiin, joissa henkilö ei fyysisestä, psyykkisestä, kognitiivisesta tai sosiaalisesta syystä aiheutuen suoriudu itsenäisesti jokapäiväisen elämän toiminnoista. Henkilön toimintakyvyn aleneminen voi aiheutua yhdestä tai samanaikaisesti useammasta syystä.

Toimintakyvyn fyysinen ulottuvuus kattaa esimerkiksi kyvyn liikkua, nähdä ja kuulla. Se liittyy siten kiinteästi henkilön kykyyn suoriutua päivittäisistä perustoiminnoista kuten syömisestä, pukeutumisesta, peseytymisestä ja wc-käynneistä, mutta myös arjen toimintojen suorittamiseen, kuten kotiaskareiden hoitoon ja kodin ulkopuolella tapahtuvaan asiointiin, työelämään, opiskeluun ja harrastuksiin. Toimintakyvyn psyykinen ulottuvuus liittyy henkilön elämänhallintaan, tyytyväisyyteen, mielenterveyteen ja henkiseen hyvinvointiin. Psyykinen toimintakyky käsittää esimerkiksi itsearvostukseen, mielialaan ja henkisiin voimavaroihin liittyviä tekijöitä. Kognitiivinen eli tiedollinen ulottuvuus puolestaan tarkoittaa kykyä ajatella, ymmärtää, oppia ja muistaa. Se vaikuttaa ajattelun nopeuteen, keskittymiseen, tarkkaavaisuuteen, hahmottamiseen ja kielenkäyttöön sekä kykyyn käsitellä tietoa ja ratkaista ongelmia. Sosiaalinen ulottuvuus liittyy henkilön kykyyn toimia ja olla sosiaalisessa vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Pykälässä tarkoitettujen toimintakyvyn ulottuvuuksien lisäksi ihmisten suoriutumiseen vaikuttaa kiinteästi hänen elin- ja toimintaympäristönsä sekä taloudellisten tekijöiden mahdollisesti asettamat rajoitukset.

Omaisen tai läheisen tuen tarpeella tarkoitetaan kahdenlaisia tilanteita, jotka molemmat kytkeytyvät henkilön jaksamisen tukemiseen ja toimintakyvyn turvaamiseen. Tuen tarve voi aiheutua siitä, että henkilö hoitaa, ohjaa, tukee tai valvoo sairasta, vammaista tai iäkästä omaistaan tai läheistään päivittäin tai tähän

verrattavalla tavalla muutoin jatkuvasti. Kyse voi olla perheen sisäisestä toiminnasta, mutta huolenpitovastuussa voi olla myös henkilö, jolla ei ole lähisukulais- tai aviosuhdetta hoidettavaan. Huolta pitävä henkilö voi olla avopuoliso tai lähiystävä. Henkilö tukee ja hoivaa omaistaan tai läheistään sen sijaan, että kyseinen omainen tai läheinen olisi laajemmin muiden sosiaalipalvelujen asiakkaana. Tuen tarve on tarkoitettu kattamaan niin omaishoidon tuesta annetun lain (937/2005), jäljempänä *omaishoitolaki*, mukaista tukea saavien henkilöiden omaiset ja läheiset kuin myös ne henkilöt, jotka vastaavalla tavalla huolehtivat omaisestaan ilman kyseistä tukea. Suurin osa omaisten ja läheisten antamasta avusta, hoidosta ja huolenpidosta tapahtuu omaishoidon tuen ulkopuolella.

Perheiden ja omaisten kykyä kantaa vastuuta iäkkäistä, sairaista ja vammaisista omaisistaan tai läheistään osana tuki- ja palveluverkon kokonaisuutta on lähitulevaisuudessa entistäkin tärkeämpää palvelutarpeiden ja palvelujen kustannusten kasvaessa väestön ikääntymisen vuoksi. Omaisten ja läheisten apua ja huolenpitoa tarvitaan kotona asumisen mahdollistamiseksi avopalvelujen tuella.

Tuen tarpeiden taustalla olevat syyt voivat olla seurausta esimerkiksi hoitajan omasta ikääntymisestä johtuvasta toimintakyvyn heikkenemisestä (esimerkiksi puoliso-omaishoitajat), työn ja hoivaamisen yhteensovittamisen vaikeuksista (työssäkäyvät omaishoitajat), hoidettavan henkilön tilanteiden tai tilan muutoksista, levon puutteesta ja uupumisesta, sairauksista, mielenterveyden horjumisesta, päihdeongelmasta tai hoidossa tarvittavien tietojen ja taitojen puutteesta.

12 § Välttämättömän huolenpidon ja toimeentulon turvaaminen

Jokaisella hyvinvointialueella oleskelevalla henkilöllä on oikeus saada kiireellisessä tapauksessa yksilölliseen tarpeeseensa perustuvat sosiaalipalvelut siten, ettei hänen oikeutensa välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu. Muussa kuin kiireellisessä tapauksessa henkilöllä on oikeus saada riittävät sosiaalihuollon palvelut siltä hyvinvointialueelta, jonka alueella henkilöllä on kotikuntalaissa (201/1994) tarkoitettu kotikunta, ellei muualla laissa toisin säädetä. (8.7.2022/589)

Sosiaalihuollon järjestämisen henkilöllisestä soveltamisalasta säädetään 57 §:ssä. Toimeentulotuen myöntämisestä säädetään erikseen toimeentulotuesta annetussa laissa (1412/1997).

Perustuslain 19 §:n 1 momentin mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Tukeen kuuluvat esimerkiksi terveyden ja elinkyvyn säilyttämisen kannalta välttämättömän ravinnon ja asumisen järjestäminen. Jokaiselle ihmiselle kuuluva oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon on viimesijainen vähimmäissuoja, joka yhteiskunnan on kaikissa olosuhteissa taattava. Säännös edellyttää paitsi sosiaaliturvan myös ihmisarvoisen elämän edellytykset turvaavien palvelujen järjestämisestä. Ylimpien lainvalvojen ratkaisukäytännössä (esimerkiksi OKA dnro 1052/1/06) on lähdetty siitä, että lainkohdassa käytetty ilmaisu ”ihmisarvoisen elämän turva” on hyvin perustein tulkittavissa tarkoittavan jotain enemmän kuin pelkästään biologiselle olemassaololle välttämättömien edellytysten turvaamista. Se, mikä kulloinkin on ihmisarvoista elämää, vaihtelee kulttuurisia arvoja ja tottumuksia vastaavasti. Perustuslain 19 §:n 1 momentti oikeudesta välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon sisältää sitä koskevan hallituksen esityksen (HE 309/1993 vp) mukaan esimerkiksi mahdollisuuden sellaiseen asumiseen, joka on edellytyksenä henkilön terveyden ja elinkyvyn säilymiselle. Julkisen vallan tehtävä on perustuslain 19 §:n 4 momentin nojalla edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä.

Hyvinvointialueella on velvollisuus pitää huolta siitä, että jokaisen hyvinvointialueella oleskelevan henkilön oikeus välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon turvataan. Kiireellisessä tapauksessa jokaisella hyvinvointialueella oleskelevalla henkilöllä on oikeus saada sosiaalipalveluja siten, ettei hänen oikeutensa välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu. Turvaamisvelvoite on ehdoton, sitä ei voida jättää toteuttamatta esimerkiksi taloudellisten syiden takia. Lähtökohtana on asiakkaan tuen tarve, jonka arvioi sosiaalihuollon ammattihenkilö. Laissa ei suoraan säädetä, mitä palvelua käyttäen välttämätön toimeentulo ja huolenpito tulisi turvata. Käytettävissä ovat kaikki sosiaalihuoltolain 14 §:n mukaiset palvelut mukaan lukien muissa laeissa säädettyt palvelut tai muut tarvetta vastaavat palvelut, joita ei ole laissa tarkemmin määritelty.

Sosiaalihuollon järjestämisvastuussa noudatetaan siis oleskeluperiaatetta, kun sosiaalihuollon tarve on kiireellistä. Muussa kuin kiireellisessä tapauksessa henkilön oikeus saada riittävät sosiaalipalvelut kytkeytyy siihen hyvinvointialueeseen, jonka alueella henkilöllä on kotikuntalaissa tarkoitettu kotikunta. Pidempiaikaisen oleskelun perusteella järjestettävistä sosiaalipalveluista säädetään 57 §:ssä. Poikkeuksena muiden sosiaalipalvelujen ja sosiaalihuollon tukitoimien henkilöllisestä soveltamisalasta toimeentulotuen myöntämisestä säädetään erikseen toimeentulotuesta annetussa laissa. Toimeentulotuki ei ole sidottu henkilön asuinkuntaan.

Kansaneläkelaitos ratkaisee henkilön oikeuden perustoimeentulotukeen ja hyvinvointialue oikeuden täydentävään ja ehkäisevään toimeentulotukeen. Pääsäännön mukaan toimeentulotukea haetaan yhdellä hakemuksella ja hakijan oikeus perustoimeentulotukeen tulee selvittää ensin. Kansaneläkelaitos vastaa perustoimeentulotuen myöntämisestä myös, kun tarve on kiireellinen. Toimeentulotuki on sosiaalihuoltoon kuuluva viimesijainen taloudellinen tuki, eikä sitä koskeva päätöksenteko estä tai viivytä tarvittavien sosiaali- tai terveys- palvelujen antamista. Toimeentulotukiasia on käsiteltävä siten, että hakijan tai perheen oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon ei vaarannu. Toimeentulotukiasia on Kansaneläkelaitoksessa ja hyvinvointialueella käsiteltävä viivytyksettä. Kiireellisessä tapauksessa tukipäätös on tehtävä Kansaneläkelaitoksessa ja hyvinvointialueella samana tai viimeistään seuraavana arkipäivänä. Muuten laki velvoittaa tekemään päätöksen viivytyksettä ja viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä. Asiakkaalla on oikeus päästä viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä pyynnöstään Kansaneläkelaitoksen toimihenkilön, hyvinvointialueen sosiaalihuollon ammattihenkilön puheille. Kansaneläkelaitos ja hyvinvointialue voivat tavata asiakasta yhdessä. Asiakkaalla on myös oikeus pyytää mahdollisuutta yhteiseen tapaamiseen.

Kansaneläkelaitos ratkaisee asiakkaan asian kiireellisyyden silloin kun asiakas hakee toimeentulotukea. Kansaneläkelaitoksen on tarvittaessa yhteistyössä asianomaisen hyvinvointialueen kanssa arvioitava, onko asiakkaan täydentävän tuen tai ehkäisevän tuen tarve kiireellinen. Jos tuen tarve arvioidaan kiireelliseksi, Kansaneläkelaitoksen on käsiteltävä hakemus perustoimeentulotuen osalta kiireellisenä. Kansaneläkelaitos siirtää hakemuksen hyvinvointialueelle, jos se sisältää muita kuin perusosaan tai muihin perusmenoihin sisältyviä menoja ja kun asiakas erikseen pyytää hakemuksen siirtämistä.

Ehkäisevän tuen myöntäminen ei ole kaikissa tilanteissa sidoksissa toimeentulotuen laskelmaan tai hakumenettelyyn, jossa tukea haetaan ensin Kansaneläkelaitoksesta. Kuitenkin pääsääntöisesti asiakkaan oikeus perustoimeentulotukeen on hyvä pyrkiä aina selvittämään ensin. Sen vuoksi tästä pääsäännöstä poikkeamiseen tulee olla erityinen syy. Jokaisella hyvinvointialueella oleskelevalla henkilöllä on oikeus saada kiireellisessä tapauksessa yksilölliseen tarpeeseensa perustuvat sosiaalipalvelut siten, ettei hänen oikeutensa välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu. Ehkäisevän toimeentulotuen avulla voidaan myöntää tukea myös näissä tilanteissa ja hyvinvointialueen tulee varautua tämän tehtävän hoitamiseen turvaamalla siihen riittävät taloudelliset resurssit. Ehkäisevää tukea koskevan päätöksenteon tulisi hyvinvointialueella olla sosiaalihuollon ammattihenkilön vastuulla asiakkaan tilannetta koskevan ammatillisen kokonaisarvion tekemiseksi.

Kansaneläkelaitoksen on myös tarvittaessa neuvottava ja ohjattava perustoimeentulotuen hakijaa hakeutumaan sosiaalihuollon palveluihin. Sosiaalihuoltolain 35 §:ssä tarkemmin määritellyin perustein ja edellytyksin Kansaneläkelaitoksen on otettava yhteyttä myös hyvinvointialueen sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen asiakkaan tuentarpeen arvioimiseksi sekä tehtävä ilmoitus henkilön sosiaalihuollon tarpeesta. Lisäksi Kansaneläkelaitoksen palveluksessa oleva henkilö on lastensuojelulain mukaan velvollinen ilmoittamaan viipymättä sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle seikoista, joiden vuoksi lapsen lastensuojelun tarve on hänen arvionsa mukaan syytä selvittää.

12 a § Valtion korvaus kansainvälistä suojelua koskevaan hakemukseen kielteisen päätöksen saaneelle kiireellisessä tapauksessa annetusta sosiaalipalvelusta

(19.12.2017/987)

Kansaneläkelaitos korvaa valtion varoista hyvinvointialueelle aiheutuneet kustannukset, kun kansainvälistä suojelua hakeneelle ulkomaalaiselle, jonka vastaanottopalvelut ovat lakanneet kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain (746/2011) 14 a §:n 2 tai 3 momentissa säädetyn mukaisesti, on kiireellisessä tapauksessa annettu tämän lain 12 §:n perusteella välttämättömänä huolenpitoa ruokaa tai lääkkeitä taikka 21 §:ssä tarkoitettua tilapäistä asumispalvelua. (8.7.2022/589)

Edellä 1 momentissa tarkoitettujen kustannusten laskutuksesta ja maksamisesta, valtion korvauksen hakemisesta, määräytymisestä ja maksamisesta sekä muista kustannusten hallinnointiin liittyvistä seikoista säädetään valtioneuvoston asetuksella.

Perustuslain (731/1991) 19 §:n 1 momentti takaa jokaiselle Suomessa oleskelevalle oikeuden välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Oikeus sosiaali- ja terveystalouteen sisältyy huolenpitoa koskevaan oikeuteen. Säännös turvaa jokaiselle Suomen lainkäyttöpiirissä olevalle subjektiivisen oikeuden sellaiseen tulotasoon ja palveluihin, joilla turvataan ihmisarvoisen elämän edellytysten vähimmäistaso. Kyse on viimesijaisesta tuesta ja tavoitteena on taata kaikkein heikoimmassa asemassa oleville henkilöille vähimmäissuoja, joka yhteiskunnan on kaikissa olosuhteissa pystyttävä takaamaan. On lisäksi huomioitava, että julkisella

vallalla on velvollisuus turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen (perustuslaki 22 §). Perustuslain lisäksi oikeus välttämättömään huolenpitoon ja terveyteen ovat yksilön perustavanlaatuisia ihmisoikeuksia, jotka on sisällytetty moneen Suomea sitoviin ihmisoikeussopimukseen.

Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen kannalta Suomessa oleskelee laillisesti (esimerkiksi odottaen oleskelulupakäsittelyä tai mikäli oikeus kotipaikka-oikeuden käsittelyyn on kesken) tai maahanmuuttosäännösten vastaisesti henkilöitä, joista käytetään yleisnimitystä paperittomat henkilöt. Paperittomilla henkilöillä tarkoitetaan useita eri henkilöryhmiä, joilla on erilaisia palvelutarpeita. Yhteistä heille on se, että heidän oikeutensa saada julkisia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita Suomessa on rajattu. Henkilö ei ole automaattisesti paperiton henkilö, jos hänellä ei ole kotikuntaa tai jos hän ei ole sairausvakuutettu Suomessa. Paperittomilla ei tarkoiteta Suomessa lyhytkestoisella turisti- tai liikematkalla olevia henkilöitä (3 kk).

Sosiaalihuoltolain 12 a §:n perusteella valtion korvausta voi hakea vain kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneille henkilöille annetuista sosiaalihuollon palveluista.

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 12 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada kiireellisessä tapauksessa hänen yksilölliseen tarpeeseensa perustuvat sosiaalipalvelut siten, ettei hänen oikeutensa välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu. Välttämättömän toimeentulon ja huolenpidon turvaamiseksi ovat käytettävissä kaikki sosiaalihuoltolain 14 §:ssä mainitut palvelut. Lisäksi hyvinvointialue voi antaa välttämättömäksi arvioituja sosiaalipalveluja, joista ei laissa erikseen säädetä (esimerkiksi hätämajoitus). Valtion korvauksia koskevalla sosiaalihuoltolain 12 a §:llä ei säädetä paperittomien oikeuksista saada palveluita, jolloin se ei rajoita paperittomien henkilöiden oikeuksia vain mainittuihin palveluihin. Palveluiden antamisen tulee perustua sosiaalihuollon ammattihenkilön tekemään yksilökohtaiseen, sosiaalihuoltolain 36 §:n mukaiseen palvelutarpeenarvioon, johon myös paperittomilla henkilöillä on oikeus. Palveluiden antamisesta tai antamatta jättämisestä tulee antaa valituskelpoinen päätös ja oikaisuvaatimusohjeet.

Hyvinvointialueen on ennen palveluiden tarpeen arviointia ja antamista selvitettävä, kuuluuko paperittoman henkilön sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden järjestäminen toiselle viranomaiselle (maahanmuuttoviranomainen). Oleskelulupatiedot ja oikeus vastaanottojärjestelmän palveluihin tarkistetaan esimerkiksi Maahanmuuttoviraston UMA-järjestelmästä, johon hyvinvointialue voi hakea työntekijöilleen käyttöoikeuksia. Jos selviää, että asiakas kuuluu vastaanottopalveluiden piiriin tai hänet on otettu ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkaaksi, tulee hänet ensisijaisesti ohjata vastaanottokeskukseen, jossa arvioidaan tuen tarve ja järjestetään tarvittavat palvelut vastaanottolain nojalla (*Laki kansainvälistä*

suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 746/2011). Ihmiskaupan uhrien auttamistoimista vastaa Joutsenon vastaanottokeskus. On muistettava, että oikeus vastaanottojärjestelmän palveluihin ei kuitenkaan poista hyvinvointialueen viimesijaista järjestämisvastuuta tilanteissa, joissa henkilö on kiireellisen avun tarpeessa.

Paperiton henkilö ei ole oikeutettu asumisperustaiseen sosiaaliturvaan, koska hän ei asu vakinaisesti Suomessa. Tämä tarkoittaa, ettei hänellä lähtökohtaisesti ole oikeutta Kelan myöntämiin etuuksiin perustoimeentulotukea lukuun ottamatta. Toimeentulotukea voidaan pitää perustuslaissa tarkoitetun ihmisarvoisen elämän edellyttämän toimeentulon ja huolenpidon takeena niiltä osin kuin turvaa annetaan rahamääräisinä suorituksina. Toimeentulotuen tarkoitus on turvata henkilön ja perheen ihmisarvoisen elämän kannalta vähintään välttämätön toimeentulo. Kela selvittää tarvittaessa perustoimeentulotuen hakijan tosiallisen oleskelun luonnetta perustoimeentulotukipäätöstä tehtäessä. Oleskelun tosiasiallisen luonteen selvittämisen tulee jokaisen hakijan kohdalla perustua kokonaisarvioon hakijan yksilöllisistä olosuhteista. Hyvinvointialue voi kuitenkin kiireellisessä tilanteessa myöntää ehkäisevää toimeentulotukea poikkeuksellisesti ilman, että Kansaneläkelaitos on ensin tehnyt päätöstä perustoimeentulotuesta. Tämä tarkoittaa, että ehkäisevän toimeentulotuen myöntämisessä voidaan poiketa toimeentulotuen normaalista hakumenettelystä eikä päätöksen tarvitse olla sidoksissa toimeentulotuen laskelmaan. Ehkäisevä toimeentulotuki on tarkoitettu henkilön ja perheen sosiaalisen turvallisuuden ja toimintakyvyn edistämiseksi. Sille, että toimeentulotuen normaalista hakumenettelystä voidaan poiketa, on oltava erityinen syy, joka voi liittyä esimerkiksi hakijan tilanteen kiireellisyyteen.

Hyvinvointialue voi tietyissä tilanteissa saada valtiolta korvausta sosiaalihuoltolain 12 §:n perusteella välttämättömänä huolenpitona annettujen palvelujen kustannuksista. Edellytys valtion korvauksille on, että kiireellinen sosiaalipalvelu on annettu kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneelle henkilölle, joka ei ole enää vastaanottopalveluiden piirissä. Korvausta maksetaan välttämättömänä huolenpitona annetun ruoan, lääkkeiden ja tilapäisen asumispalvelun kustannuksista. Hyvinvointialue voi hakea näitä sosiaalihuoltolain 12 a §:n mukaisia korvauksia Kansaneläkelaitokselta. Palvelusta tehdystä päätöksestä tulee ilmetä, että se on perustunut sosiaalihuoltolain 12 § tai 21 §:ään. Edellä 1 momentissa tarkoitettujen kustannusten laskutuksesta ja maksamisesta, valtion korvauksen hakemisesta, määräytymisestä ja maksamisesta sekä muista kustannusten hallinnointiin liittyvistä seikoista säädetään valtioneuvoston asetuksella.

Kaikki muut paperittomalle välttämättömänä huolenpitona annetuista palveluista aiheutuneet kustannukset jäävät hyvinvointialueen vastuulle.

13 § Lapsen terveyden ja kehityksen turvaaminen

Lapsella ja hänen perheellään on oikeus saada viipymättä lapsen terveyden tai kehityksen kannalta välttämättömät sosiaalipalvelut. Palveluja on järjestettävä tarvittavassa laajuudessa niinä vuorokauden aikoina, joina niitä tarvitaan.

Palvelujen on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa.

Säännös merkitsee käytännössä sitä, että lapsella ja hänen perheellään on oikeus saada lapsen terveyden ja kehityksen turvaamiseksi välttämättömät sosiaalipalvelut ilman edellytettäisiin lastensuojelun asiakkuutta. Vastaavasti kuin lastensuojelussa, säännöksen mukaan palveluja on järjestettävä yleisinä perhepalveluina tarvittavassa laajuudessa niinä vuorokauden aikoina, joina niitä tarvitaan. Arvio lapsen terveyden ja kehityksen kannalta välttämättömistä palveluista kirjataan asiakassuunnitelmaan. Lastensuojelussa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä vastaa arvion tekemisestä ja sen kirjaamisesta suunnitelmaan. Yleisissä perhepalveluissa arvion tekemisestä ja kirjaamisesta vastaa omatyöntekijä.

Ehkäisevien palvelujen tarkoituksena on tukea lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lapsiperheen kotipalvelun lisäksi perhetyötä (18 §), tukihenkilöitä ja -perheitä sekä vertaisryhmätoimintaa (28 §) on annettava yleisinä perhepalveluina myös ilman lastensuojelun asiakkuutta. Palveluja annettaessa on huolehdittava siitä, että palveluja on riittävästi erityistä tukea tarvitseville lapsille ja heidän perheilleen. Yhteistyö muiden lapsen asioissa toimivien tahojen, kuten äitiys- ja lastenneuvolan kanssa on tärkeää. Terveystuolain 15 §:ssä säädetään lapsen terveen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin seurannasta neuvolan tehtävänä.

14 § Tuen tarpeisiin vastaavat sosiaalipalvelut

(29.12.2022/1280)

Hyvinvointialueen järjestämistä varten kuuluvina sosiaalipalveluina on järjestettävä sen sisältöisenä ja siinä laajuudessa kuin tässä tai muussa laissa säädetään:

- 1) sosiaalityötä;
- 2) sosiaaliohjausta;
- 3) sosiaalista kuntoutusta;
- 3a) palvelua taloudellisen toimintakyvyn edistämiseksi; (9.12.2022/1024)
- 4) perhetyötä;
- 5) lapsiperheen kotipalvelua;
- 6) tukipalveluja;
- 7) kotihoitoa;
- 8) tilapäistä asumista;
- 9) tuettua asumista;
- 10) yhteisöllistä asumista;
- 11) ympärivuorokautista palveluasumista;
- 12) laitospalveluja;
- 13) liikkumista tukevia palveluja;
- 14) päihde- ja riippuvuustyötä;
- 15) päihde- ja riippuvuustyön erityisiä palveluja;
- 16) päiväkeskuspalvelua päihdetyön erityisenä palveluna;

- 17) mielenterveystyötä;
- 18) mielenterveystyön palveluja;
- 19) kasvatusta- ja perheneuvontaa;
- 20) lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvontaa;
- 21) omaistaan ja läheistään hoitavan henkilön vapaata;
- 22) opiskeluhuollon kuraattoripalveluja.

Hyvinvointialue voi lisäksi järjestää muita kuin 1 momentissa tarkoitettuja 11 §:n mukaisiin tarpeisiin vastaavia sosiaalipalveluja.

Hyvinvointialueen järjestämisvastuulle kuuluvina sosiaalipalveluina on huolehdittava myös kehitysvammaisten erityishuollosta, vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, toimeentulotuen antamisesta hyvinvointialueen alueella oleskelevälle henkilölle, sosiaalisen luoton myöntämisestä hyvinvointialueen asukkaille, kuntouttavasta työtoiminnasta, omaishoidon tuen, perhehoidon, lasten ja nuorten huollon, lastensuojelun, adoptio- ja perhehoidon, perheasioiden sovittelun, lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen vahvistamiseen ja ratkaisemiseen liittyvien tehtävien sekä päätösten täytäntöönpanossa toimitettavaan sovitteluun kuuluvien toimenpiteiden ja lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian tuomioistuinsovitteluun kuuluvien asiantuntijapalveluiden sekä isyyden ja äitiyden selvittämiseen ja vahvistamiseen liittyvien tehtävien järjestämisestä sen mukaan kuin niistä lisäksi erikseen säädetään:

- 1) vammaispalvelulaissa ([675/2023](#)); ([14.4.2023/677](#))

L:lla 677/2023 muutettu 1 kohta tulee voimaan 1.1.2025. Aiempi sanamuoto kuuluu:

- 1) vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetussa laissa ([380/1987](#));
- 2) kehitysvammaisten erityishuollosta annetussa laissa ([519/1977](#));
- 3) toimeentulotuesta annetussa laissa;

- 4) sosiaalisesta luototuksesta annetussa laissa ([1133/2002](#));
- 5) kuntouttavasta työtoiminnasta annetussa laissa ([189/2001](#));
- 6) omaishoidon tuesta annetussa laissa ([937/2005](#));
- 7) lastensuojelulaissa ([417/2007](#));
- 8) adoptiolaislaissa ([22/2012](#));
- 9) avioliittolaislaissa ([234/1929](#));
- 10) lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa ([361/1983](#));
- 11) vanhemmuuslaissa ([775/2022](#));
- 12) lapsen elatuksesta annetussa laissa ([704/1975](#));
- 13) lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetussa laissa ([619/1996](#));
- 14) perhehoitolaissa ([263/2015](#)).

Hyvinvointialueen sosiaalipalvelut

Laissa on määritelty, mitä palveluja hyvinvointialueen sosiaalipalveluina on järjestettävä asiakkaiden tuen tarpeisiin vastaamiseksi. Tuen tarpeisiin voidaan vastata sosiaalihuoltolaislaissa määritellyillä palveluilla sekä sosiaalipalveluilla, joista säädetään muissa laeissa. Kiireelliset sosiaalipalvelut on toteutettava sosiaalipäivystyksenä ottaen huomioon, mitä palveluista muualla lainsäädännössä säädetään.

Sosiaalihuoltolain 14 §:n sääntely on muuttunut eri lainsäädäntöhankkeiden myötä jo useaan kertaan sosiaalihuoltolain alkuperäisen voimaantulon jälkeen. Lisäksi kohtien numerointia on muutettu 1.1.2023 alkaen. Viimeisimpänä luetteloon on lisätty 1.1.2023 alkaen uusina kohtina muun muassa palvelu taloudellisen toimintakyvyn edistämiseksi, päihde- ja riippuvuustyön erityiset palvelut, jotka liittyvät uuteen 24 a §:ään, ja mielenterveystyön palvelut, jotka liittyvät uuteen 25 a §:ään sekä asumispalvelut, joista on kustakin säädetty vuoden alusta lukien omissa palvelupykälissään. Lisäksi samasta ajankohdasta alkaen päihdetyön kohtaan on lisätty näkyviin muu riippuvuustyö.

Uusi 3 a kohta palvelusta taloudellisen toimintakyvyn edistämiseksi korostaa taloudellisen kokonaistilanteen tukemisen laaja-alaista tehtävää osana sosiaali- huollon yleislainsäädäntöä. Asiakkaiden tuen ja neuvonnan tarve talouteen liit- tyvissä asioissa liittyy tilanteisiin, joissa henkilöllä ei ole riittäviä varoja tai tuloja toimeentulon turvaamiseksi itselleen tai perheelleen, eikä hän omalla toiminnal- laan voi tai kykene korjaamaan tilannetta. Taloudellisen tuen tarve voi olla tilapäistä tai pidempiaikaista. Aineelliseen tuen tarpeeseen vastataan myöntämällä henkilölle tukea toimeentulotukilain tai *lain sosiaalisesta luototuksesta* (1133/2002) annetun lain mukaisesti. Aineellisen tuen lisäksi asiakkaiden taloudellisen tilanteen selvitte- lyyn, itsenäisen talouden hoidon tukemiseen ja viime kädessä taloudellisen tilan- teen turvaamiseen tarvitaan myös sosiaalityön erilaisia työmuotoja.

Sosiaalityöllä on tärkeä rooli asiakkaan kohtaamien ongelmien kartoittamisessa ja etsittäessä ratkaisuja niihin. Yksilökohtaisen sosiaalityön ohella kyse on työskente- lystä perheen ja yhteisöjen kanssa, rakenteellisesta sosiaalityöstä ja monialaisesta yhteistyöstä. Työssä voidaan käyttää hyväksi taloudellisen tuen myöntämisen väli- neitä, tukea asiakasta hänen omien tulojen ja varojen tarkoituksenmukaisempaan käyttöön sekä viime kädessä tehtävään kuuluu myös arvioida asiakkaan taloudelli- sen toimintakyvyn riittävyttä suhteessa edunvalvonnan kriteereihin.

Taloudellisen toimintakyvyn edistämistä koskeva palvelu voidaan organisoida hyvinvointialueella monin eri tavoin huomioiden kuitenkin, että edellytykset jul- kisen vallan käytölle toimeentulotuen- ja sosiaalisen luototuksen päätösten teke- misessä toteutuvat. Sosiaalihuoltolain 45 pykälän mukaan asiakkaalla on oikeus saada kirjallinen päätös sosiaalipalvelujen järjestämisestä. Tämä koskee myös pal- velua taloudellisen toimintakyvyn edistämiseksi. Käytännössä palvelussa olisi kyse sosiaalialan ammattihenkilöiden työstä, mutta osaksi palvelua voisi liittää myös muiden ammattilaisten työtä, kuten toimistosihteerien ja etuuskäsittelijöiden. Pal- velun tarkoitus on tukea asiakkaan omatoimista selviytymistä taloudellisista ongel- mista yksilö-, ryhmä- ja rakenteellisen sosiaalityön keinoin. Kuntien sosiaalihuollon keinovalikoimaan kuulunut välitystilipalvelu voi olla osa henkilöiden taloudellisen toimintakyvyn tukemisen kokonaisuutta.

Sosiaalihuoltolain 14 §:ssä lueteltujen palvelujen lisäksi hyvinvointialueen jär- jestämisvastuuseen kuuluvat myös ne sosiaalipalvelut, joista säädetään erikseen pykälässä mainituissa laeissa. Esimerkiksi opiskeluhuollon kuraattoripalveluista sää- detään sosiaalihuoltolain lisäksi *oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa* (1287/2013) ja perheasioiden sovittelusta *avioliittolaissa* (234/1929). Hyvinvointialueella on myös mahdollisuus järjestää muita kuin laissa nimenomaisesti määriteltyjä asiakkaan tuen tarpeisiin vastaavia, hyvinvoinnille välttämättömiä palveluja.

Sosiaalihuoltolain 14 §:ssä viitatussa muussa lainsäädännössä on myös säädetty hyvinvointialueen kanteen vireillepano-oikeudesta tietyissä lapsen olosuhteiden järjestämiseen liittyvissä tilanteissa: *lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa* (361/1983) säädetään hyvinvointialueen oikeudesta panna vireille lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia tuomioistuimessa, ja *lapsen elätksestä annetussa laissa* (704/1975) säädetään hyvinvointialueen oikeudesta ajaa kannetta lapsen elatusapua koskevassa asiassa.

Oikeus palvelujen saamiseen

Suurin osa sosiaalihuoltolain mukaisista sosiaalipalveluista on niin sanottuja määrärahasidonnaisia palveluja, joiden myöntämisessä hyvinvointialue voi käyttää harkintaa. Myös näiden palvelujen myöntämisen pitää kuitenkin aina perustua yksilölliseen palvelutarpeen arviointiin, eikä mitään asiakasryhmää voida sulkea palvelun piiristä hyvinvointialueen ohjeistuksen perusteella. Palveluja järjestettäessä on ensisijaisesti otettava huomioon, mitä 12 §:ssä ja 13 §:ssä säädetään välttämättömän huolenpidon ja toimeentulon sekä lapsen terveyden ja kehityksen turvaamisesta. Hyvinvointialueen on järjestettävä välttämättömät palvelut. Vastaavasti kuin lastensuojelulaissa sosiaalihuoltolaissa säädetään velvoitteesta kirjata välttämättömät palvelut asiakassuunnitelmaan. Erityistä tukea tarvitseville henkilöille palvelujen saaminen turvataan 46 §:n mukaisen päätöksentekomenettelyn avulla. Lisäksi laissa on säädetty palvelukohtaisia oikeuksia tiettyjen palvelujen saamiseen. Näitä palveluja ovat lapsiperheiden kotipalvelun (18 a §) lisäksi lapsen ja hänen vanhempansa välisten tapaamisten valvonta (27 §) sekä päihitteettömyyttä tukevat sosiaalipalvelut raskaana oleville henkilöille (24 §:n 3 mom.).

15 § Sosiaalityö

(29.12.2022/1280)

Sosiaalityöllä tarkoitetaan asiakas- ja asiantuntijatyötä, jossa rakennetaan yksilön tai perheen tarpeita vastaava sosiaalisen tuen ja palvelujen kokonaisuus, sovitetaan se yhteen muiden toimijoiden tarjoaman tuen kanssa sekä ohjataan ja seurataan sen toteutumista ja vaikuttavuutta. Sosiaalityö on luonteeltaan muutosta tukevaa työtä, jonka tavoitteena on yhdessä yksilöiden, perheiden ja heidän yhteisöjensä kanssa lieventää elämäntilanteen vaikeuksia, vahvistaa yksilöiden ja perheiden omia toimintaedellytyksiä ja osallisuutta sekä edistää yhteisöjen sosiaalista eheyttä.

Sosiaalityöllä tarkoitetaan yksilöiden ja perheiden tuen tarpeen arviointiin pohjautuvaa kokonaisvaltaista asiakas- ja asiantuntijatyötä ja sen yhteensovittamista muiden toimijoiden tarjoaman tuen kanssa. Sosiaalityöllä vähennetään sosiaalisia ongelmia sekä vahvistetaan hyvinvointia, yhteisöjen toimivuutta ja ihmisten toimintamahdollisuuksia heidän elinympäristöissään.

Nopean yhteiskunnallisen muutoksen ja eriarvoistumisen myötä sosiaalityön rooli korostuu, ja sen merkitys vaikeisiin elämäntilanteisiin, sosiaalisiin ongelmiin ja syrjäytymisriskeihin vastaavana ammatillisena muutostyönä sekä sosiaalisia epäkohtia, ihmisten tarpeita ja organisaatioiden toimintaongelmia esiin nostavana raportojana ja kehittäjänä kasvaa.

Sosiaalityötä voidaan toteuttaa itsenäisenä palveluna tai osana muita palveluja. Kyse on sosiaalisia ongelmia ehkäisevästä, vähentävästä tai poistavasta asiantuntijatyöstä, jota tehdään yksilöiden ja perheiden tasolla. Sosiaalityön perustana ovat ihmisoikeudet ja yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus. Toiminnassa korostuu kokonaisvaltainen yhteiskunnallinen osaaminen, joka mahdollistaa niin erilaisten ongelmatilanteiden analyttisen jäsentämisen ja kestävien ratkaisujen hakemisen niihin kuin vaikuttavan sosiaalisen raportoinnin ja sosiaalialan tutkivan kehittämisen. Sosiaalityö palveluna liittyy siis keskeisesti rakenteiden ja yhteisöjen tasolla tehtävään rakenteelliseen sosiaalityöhön sekä yhteisösosiaalityöhön (katso tarkemmin 7 § ja 7 a§).

Yksittäisillä interventioilla ei usein voida vaikuttaa pitkäaikaisiin ja syviin ongelmiin, vaan tarvitaan pitkäjänteistä sosiaalityötä ihmisten elinympäristöissä. Tavoitteena on luoda, palauttaa ja ylläpitää ihmisten omaehtoisen selviytymisen, hyvän elämänlaadun ja elämäntilanteiden edellytyksiä, ehkäistä syrjäytymistä, tukea asiakkaiden myönteisiä elämäntilanteita ja täysivaltaista yhteiskunnan jäsenyyttä. Vahvalla sosiaalityöllä voidaan varmistaa se, että myös kaikkein vaikeimmassa asemassa olevat ihmiset, jotka eivät välttämättä osaa itse apua pyytää, saavat tarvitsemansa avun ja tuen.

Sosiaalityön asiakkailla on usein erityisesti työllistymiseen, kouluttautumiseen ja kuntoutumiseen liittyviä tarpeita, ja työlle on ominaista laajamittainen verkostotyöskentely muiden viranomaisstahojen ja toimijoiden kanssa. Monet asiakkaat tarvitsevat työllisyys-, asumis-, terveys- ja päihdepalveluja, joiden tulisi toimia kokonaisvaltaisesti yhdessä asiakkaan tarpeisiin vastaamiseksi. Perhekohtaisessa sosiaalityössä erityinen huomio on kiinnitettävä lasten sosiaalisen turvallisuuden varmistamiseen ja vanhemmuuden tukemiseen. Jos alaikäisten lasten vanhemmat

ovat sosiaalityön asiakkaina, on syytä aina kiinnittää erityistä huomiota myös lasten hyvinvoinnin ja toimintamahdollisuuksien turvaamiseen. Yhteistyö muun muassa varhaiskasvatuksen, lastenneuvolan ja koulun kanssa on tällöin tärkeää.

Sosiaalityöllä on keskeinen koordinoiva rooli eri toimijoiden tarjoaman tuen ja palvelujen yhteen sovittajana siten, että voidaan rakentaa toimivia kokonaisuuksia asiakkaiden tarpeisiin vastaamiseksi pistemäisten erillispalvelujen sijaan. Mutkikkaiden tilanteiden ratkaisemiseksi on olennaista käynnistää nopeasti sektorirajat ylittävä, joustava yhteistyö, joka kannustaa asiakasta toimijuuteen yhteiskunnassa. Oppilas- ja opiskelijahuollon osalta vastaavalla kuraattorilla on tässä asiassa tärkeä rooli.

16 § Sosiaaliohjaus

Sosiaaliohjauksella tarkoitetaan yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen neuvontaa, ohjausta ja tukea palvelujen käytössä sekä yhteistyötä eri tukimuotojen yhteensovittamisessa. Tavoitteena on yksilöiden ja perheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen vahvistamalla elämäntilannetta ja toimintakykyä.

Sosiaaliohjauksen merkitys on kasvanut palvelujärjestelmien laajetessa ja eriytyessä. Palveluja hakevat henkilöt tarvitsevat yhä useammin henkilökohtaista ohjausta ja neuvontaa käytettävissä olevista palveluista, niiden saamisen ehdoista sekä tukea myös palvelujen ja etuuksien hakemisessa ja käyttämisessä. Monet tarvitsevat ohjausta ja tukea myös arkielämän sujumiseksi; joskus avun tarpeessa oleva asiakas on haettava kotoaan ja saatettava tarvittavien palvelujen ja toimintojen piiriin. Esimerkiksi koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jääneet nuoret ja mielen-terveyskuntoutujat saattavat tarvita pitkäjänteistä ohjausta päästäkseen elämässä eteenpäin. Sosiaaliohjauksessa on olennaista tunnistaa asiakkaan elämäntilanne sekä hänen voimavarojensa ja toimintamahdollisuuksiensa osat alueet. Keskeistä työssä on asiakkaan joustava kohtaaminen, tuki ja motivointi itsenäiseen suoriutumiseen. Työ on vuorovaikutuksellista yksilöiden, perheiden, ryhmien ja yhteisöjen osallisuuden, elämäntilannetta ja sosiaalisen toimintakyvyn tukemista. Sosiaaliohjaus, kuten muukin sosiaalialan työ, perustuu ihmiskäsitykseen, joka korostaa asiakkaan subjektiivista, toimijuutta ja täysivaltaisuutta.

Sosiaaliohjausta on käytetty tuloksekkaasti lastensuojelutyössä. Myös aikuissosiaalityössä erilaisista työpari- ja tiimimalleista sekä itsenäisesti toteutetusta sosiaaliohjauksesta on saatu hyviä kokemuksia. Sosiaaliohjaus onkin nykyisin keskeinen työmuoto ja palvelu koko sosiaalihuollon kentällä.

Sosiaaliohjauksen perusta on tavoitteellinen työskentely, auttaminen. Sosiaaliohjauksessa asiakkaita kohdataan moninaisissa elämäntilanteissa ja olosuhteissa heidän arkeaan ja ihmisyyttään kunnioittaen. Sosiaaliohjaus perustuu hyvään vuorovaikutusosaamiseen.

Asiakkaat, heidän läheisensä ja kansalaiset nähdään aktiivisina toimijoina. Lähtökohtana on voimavarakeskeinen näkökulma asiakastyöhön, jolloin työssä käytettävät yksilö- ja ryhmäkohtaiset menetelmät tukevat asiakkaiden osallisuutta ja täysivaltaista kansalaisuutta. Palveluohjauksessa korostuu sosiaaliturvaetuksien ja palvelujärjestelmän hallinta. Sosiaaliohjaus soveltuu myös erinomaisesti sosiaalisen kuntoutuksen ryhmämuotoisten toimintojen perustaksi eri asiakasryhmille.

17 § Sosiaalinen kuntoutus

Sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua ja tavoitteellista tukea sosiaalisen toimintakyvyn ja elämönhallinnan parantamiseksi tai ylläpitämiseksi, syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi sekä osallisuuden edistämiseksi. Sosiaaliseen kuntoutukseen sisältyy henkilön yksilöllisten tarpeiden mukaan ([29.12.2022/1280](#)):

- 1) sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen;
- 2) kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä tarvittaessa kuntoutuspalvelujen yhteensovittaminen;
- 3) valmennus arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämönhallintaan;
- 4) ryhmätoiminta ja tuki sosiaalisiin vuorovaikutussuhteisiin;
- 5) muut tarvittavat sosiaalista kuntoutumista edistävät toimenpiteet.

Nuorten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näiden keskeyttämistä.

Sosiaalisella kuntoutuksella vahvistetaan henkilön kykyä selviytyä arkipäivän toiminnoista, vuorovaikutussuhteista ja oman toimintaympäristönsä rooleista. Sosiaalinen kuntoutus on osa monialaista kuntoutusjärjestelmää ja sitä on toteutettava

tiivissä yhteistyössä lääkinnällisen, ammatillisen ja kasvatuksellisen kuntoutuksen kanssa. Tähän antaa hyvän mahdollisuuden esimerkiksi yhteistyö työllistymistä edistävissä monialaisessa yhteispalvelussa (TYP), jossa myös ammatillisen ja lääkinnällisen kuntoutuksen keinoin yhdessä eri alan ammattilaisten kanssa arvioidaan ja tuetaan asiakkaan työ- ja toimintakykyä.

Kun asiakkaan tarvetta sosiaaliseen kuntoutukseen arvioidaan, on olennaista selvittää aina myös hänen tarpeensa ja mahdollisuutensa saada kuntoutusta terveyspalvelujärjestelmässä, työ- ja elinkeinohallinnossa, opetushallinnossa, eläke- ja sosiaalivakuutusjärjestelmässä, tapaturma- ja liikennevakuutuksessa, veteraanien kuntoutuksessa tai järjestöjen kuntoutus- ja sopeutumisvalmennustoiminnassa. Sosiaalisen kuntoutuksen kokonaisuuteen yhteensovitetään tarvittaessa päihde-, riippuvuus- ja/tai mielenterveyshoito sekä muut tarvittavat palvelut ja tukitoimet yli sektorirajojen. Myös yksityiset palveluntuottajat voivat tuottaa jotain osia sosiaalisen kuntoutuksen sisällöistä hyvinvointialueen kanssa tehdyn sopimuksen perusteella. Asiakkaalle tarjottavasta yksilöllisestä palvelukokonaisuudesta ja sen rakentumisesta vastaa kuitenkin aina hyvinvointialueen viranhaltija.

Sosiaalinen kuntoutus perustuu aina asiakkaan toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen kokonaisvaltaiseen selvittämiseen. Sosiaalisen kuntoutuksen erityisosaamista vaativat asiakastilanteet eivät yleensä parane yksittäisellä toimenpiteellä tai interventiolla. Ne ovat usein syntyneet pitkän ajan kuluessa ja myös niiden korjaaminen vaatii pitkäjänteisyyttä. Sosiaalisen kuntoutuksen taustalla on ymmärrys kokonaisvaltaisen työskentelyn välttämättömyydestä silloin, kun ongelmat ovat kasautuneet ja pitkittyneet tai kun sosiaalisen kuntoutuksen toimenpiteet ovat välttämättömiä/ tarpeellisia henkilön sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Sosiaalisessa kuntoutuksessa on huomioitava esimerkiksi pitkään jatkuneen työttömyyden seuraukset, hahmotus- ja oppimishäiriöt, vammaisuudesta sekä mielenterveys- ja käyttäytymishäiriöistä johtuvat sosiaalisen kuntoutuksen tarpeet sekä väkivaltakokemukset.

Sosiaalisessa kuntoutuksessa yksilöllinen tuki yhdistyy toiminnallisuuteen. Osallistuminen on osa kuntoutusta, kun se on tavoitteellista ja kuuluu sovittuun suunnitelmaan. Tavoite määrittelee missä, miten ja kuka sosiaalisen kuntoutuksen toiminnallista osuutta toteuttaa. Tavoite voi olla arkielämän taitojen oppimista, päihteettömän arjen hallintaa, koulutukseen tai työhön tarvittavien asioiden harjoittelua tahi tukea ryhmässä toimimiseen.

Sosiaalisen kuntoutuksen sisältöjä voivat olla yksilöllinen psykososiaalinen tuki ja lähityö (kotikäynnit, mukana kulkeminen, kasvatuksellinen tuki omien asioiden hoitamiseen), erilaiset toiminnalliset ryhmät, vertaistuki, osallistuminen vapaaehtoisuustoimintaan, ryhmätoiminta sekä kaikki asiakkaalle tarjottavat muut tukitoimet osana sovittua suunnitelmaa.

Sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena on edistää kaikkien yhteiskunnan jäsenten yhtäläisiä mahdollisuuksia päästä niihin vuorovaikutussuhteisiin, toimintoihin ja rakenteisiin, jotka muodostavat jokapäiväisen elämän perustan; periaatteena on yksilön integroituminen yhteiskuntaan kykyjään ja suoriutumistaan vastaavalla tavalla.

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelun sisällöllinen kehittäminen ja saatavuuden lisääminen erityisesti nuorten kohdalla on yksi lainsäädännön painopistealueista. Sosiaalisen kuntoutuksen käsite tarjoaa hyvinvointialueille mahdollisuuden kehittää erilaisia ja eri asiakasryhmille soveltuvia ryhmämuotoisia sisältöjä yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Sosiaalisen kuntoutuksen käsitteen sisälle mahtuvat myös ikääntyneille suunnatut palvelut, jotka sisällöltään voivat olla hyvinkin erilaisia nuorille suunnatuista palveluista.

Sosiaalisesta kuntoutuksesta osana päihde- ja riippuvuustyön erityisiä palveluja säädetään sosiaalihuoltolain 24 a §:ssä. Jos sosiaalista kuntoutusta järjestetään päihde- ja riippuvuustyön erityisenä palveluna, eli siten, että palvelu on kohdennettu päihteiden ongelmakäytöstä tai muusta riippuvuuskäyttäytymisestä johtuvaan tuen tarpeeseen, mahdollistaa se silloin palvelun järjestämisen tarvittaessa myös laitospalveluna. Avomuotoisuus on aina lähtökohtana sosiaalihuollon palveluissa, mutta joissain tilanteissa voi olla tarkoituksenmukaista antaa sosiaalista kuntoutusta myös laitospalveluna, esimerkiksi jos henkilön on tarve päästä eroon normaalista elämäntilanteestaan ja -olosuhteistaan päihdeettömän elämän mahdollistamiseksi, eikä tilanteeseen liity ajankohtaista päihderiippuvuuden hoidon tarvetta.

Virkasuhteinen sosiaalihuollon ammattihenkilö vastaa sosiaalipalvelujen tarpeen arvioinnista. Kun kyse on sosiaalihuoltolain mukaisesti annettavasta sosiaalisesta kuntoutuksesta, tehdään palvelusta aina hallintopäätös.

Nuorisopalvelutakuu (SHL 17, 36, 42 §)

Nuorten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorisotakuun toteuttamista tuemalla nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näissä keskeyttämistä. Lakiin sisältyvä nuorisopalvelutakuu koostuu omatyöntekijän työstä, palvelutarpeen arvioinnista sekä nuorille kohdenetusta sosiaalisesta kuntoutuksesta. Tavoitteena on yhden palvelupisteen kautta toteutuva palvelu, jonka kautta nuori saa tarvitsemansa moniammatillisen tuen kunnes sosiaalipalvelujen tarvetta ei enää ole.

Jos nuorella on työ- ja toimintakykyyn, terveyteen tai sosiaalisiin taitoihin liittyviä ongelmia, omatyöntekijä suunnittelee yhdessä nuoren kanssa sosiaalisen kuntoutuksen kokonaisuuden nuoren tarpeiden mukaisesti. Nuoren tarvitsema sosiaalinen kuntoutus voi olla arkielämän taitojen oppimista, koulutukseen tai työhön tarvittavien asioiden harjoittelua ennen niissä aloittamista tai aloittamisen jälkeen. Kokonaisuuteen yhteensovitetään tarvittaessa päihde-, riippuvuus- ja/tai mielen-terveyshoito. Sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu- tai kuntoutuspaikkaan tai työpajaan. Omatyöntekijä pyrkii työskentelemään siten, ettei työhön tai koulutukseen liittyviä keskeyttämisä tule. Tavoitteena on vahvistaa onnistumisen kokemuksia.

Nuorisopalvelutakuu on suunnattu erityisesti alle 25-vuotiaille nuorille. Toiminta toteutetaan tarpeen mukaisesti yhteistyössä nuorisotoimen, terveystoimen, opetus- toimen, työ- ja elinkeinohallinnon sekä järjestöjen ja muiden toimijoiden kanssa. Yksittäisten projektien sijaan tuki muodostaa jatkumon, jossa tuki räätälöidään nuoren tarpeiden mukaisesti.

18 § Perhetyö

Perhetyöllä tarkoitetaan hyvinvoinnin tukemista sosiaaliohjauksella ja muulla tarvittavalla avulla tilanteissa, joissa asiakas ja hänen perheensä tai asiakkaan hoidosta vastaava henkilö, tarvitsevat tukea ja ohjausta omien voimavarojen vahvistamiseksi ja keskinäisen vuorovaikutuksen parantamiseksi.

Perhetyötä annetaan erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai nuoren terveyden ja kehityksen turvaamiseksi.

Perhetyö liittyy vanhemmuuden tukemiseen, lasten hoidon ja kasvatuksen ohjaamiseen, kodin arjen ja arkirutiinien hallintaan, perheen toimintakyvyn vahvistamiseen uusissa tilanteissa, perheen vuorovaikutustaitojen tukemiseen ja sosiaalisten verkostojen laajentamiseen tai syrjäytymisen ehkäisyyn. Se voi liittyä myös niin

sanotun laajennetun perheen tukemiseen kaikissa niissä tilanteissa, joissa sosiaali-
huollon asiakkaan omaksi perheekseen kokemat henkilöt tarvitsevat sitä osana asi-
akkaan palveluprosessia.

Hyvinvointialueen on järjestettävä maksutta perhetyötä erityistä tukea tarvitsevien
lasten ja nuorten terveyden ja kehityksen turvaamiseksi. Perhetyötä voidaan kor-
jaavan työn lisäksi tarjota myös ennaltaehkäisevästi varhaisen tuen palveluna, eikä
perhetyön tarve ole ikäsidonnaista. Perhetyötä voidaan antaa osana muita sosiaali-
palveluja esimerkiksi perheisiin, joissa aikuinen lapsi hoitaa vanhempansa (28 §).

Perhetyö on kokonaisvaltaista, suunnitelmallista ja pitkäjänteistä perheiden tuke-
mista, jota toteutetaan pääasiassa perheen kotona ja muissa perheen arjen ympä-
ristöissä. Tavoitteena on perheiden elämänhallinnan ja omien voimavarojen
käyttönoton tukeminen, perheen keskinäisen vuorovaikutuksen parantaminen
sekä arjessa selviytymisen vahvistaminen. Perhetyö muokataan sisällöltään perheen
tarvetta vastaavaksi. Se voi olla esimerkiksi erityyppistä keskusteluapua, mukana
oloa arjen harrastuksissa, ryhmätoimintaa tai muuta perheen tilanteen kannalta tar-
koituksenmukaista ammatillista työtä.

Keskustelujen kautta vanhempia voidaan ohjata tarkastelemaan omaa vanhem-
muuttaan, parisuhdettaan, sosiaalista verkostoaan ja lapsen tarpeita. Kokemukset
perhetyöstä ovat osoittaneet, että äidit ja isät ovat kokeneet perhetyön myönteis-
enä, vanhemmuutta ja parisuhdetta voimaannuttavana apuna ja tukena. Vanhem-
mat ovat pitäneet työntekijän kanssa käytyjä keskusteluja mielialaa vahvistavina ja
lapsen hoitoa ja arjen sujumista tukevinä. Perheiden sosiaalinen verkosto on tul-
lut näkyvämmäksi työskentelyn aikana. Monet vanhemmat ovat kokeneet tulleen
kuulluiksi.

Perhetyön varhaisen tuen tarkoituksena on varmistaa, että perhe saa tukea
oikea-aikaisesti osana peruspalveluja. Sen vuoksi palvelua tulee antaa varhai-
sessa vaiheessa. Varhainen tuki voi estää perhetilanteen kriisiytymisen ja ongel-
mien kasautumisen, joten on tärkeää, että tuen vastaanottamisen kynnys pysyy
matalana.

Ennaltaehkäisevän ja varhaisen tuen lisäksi perhetyötä on annettava myös erityistä
tukea tarvitseville lapsille ja nuorille terveyden ja kehityksen turvaamiseksi. Mikäli
sosiaalihoitolain mukainen perhetyö ei riitä ja lapsi on lastensuojelun tarpeessa,
voidaan perheelle antaa lastensuojelulain mukaista tehostettua perhetyötä. Lasten-
suojelun perhetyö on lastensuojelun asiakkaana oleville lapsiperheille järjestettävää
suunnitelmallista, pitkäjänteistä ja tavoitteellista avohuollon tukea, joka kytketään

tiivisti osaksi muuta lastensuojelun työprosessia. Sen sisältöä ja vaikuttavuutta arvioidaan säännöllisesti osana asiakassuunnitelmaa. Se voi vaihdella lapsen tarpeiden mukaan niin toteuttamistavoiltaan kuin intensiteetiltäänkin.

Sosiaalihuoltolain 13 §:n mukaisesti lapsiperheellä on oikeus saada lapsen terveyden ja kehityksen kannalta välttämätön perhetyö. Hyvinvointialueet voivat organisoida perhetyötä monella tavalla. Toiminnassa sovelletaan kuitenkin sosiaalihuollon lainsäädäntöä. Joissain hyvinvointialueilla perhetyö voi olla neuvolan kautta käynnistyvää, matalan kynnyksen palvelua, jolloin terveydenhuollon ammattihenkilöillä on keskeinen rooli perheiden tuen piiriin ohjaamisessa. Myös neuvolan perhetyöhön ohjaamien asiakkaiden osalta tulee varmistaa, että heillä on mahdollisuudet sosiaalihuoltolain mukaiseen palvelutarpeen arviointiin ja omatyöntekijän nimeämiseen. Asiakkaalla on myös oikeus saada päätös palvelusta tai sen epäämisestä.

18 a § Lapsiperheen oikeus kotipalveluun

(26.8.2022/790)

Lapsiperheen kotipalvelulla tarkoitetaan perheen arjen toimintakykyä turvaavaa ja vahvistavaa palvelua, johon sisältyy perheen yksilöllisen tarpeen mukaan:

- 1) hoito ja huolenpito;**
- 2) lapsen hoidon ja kasvatuksen tukeminen;**
- 3) aterioiden valmistamiseen, vaatteiden huoltamiseen ja kodin siisteydestä huolehtimiseen liittyvät tehtävät;**
- 4) muiden kuin 3 kohdassa tarkoitettujen jokapäiväiseen elämään kuuluvien tehtävien ja toimintojen suorittaminen tai niissä avustaminen.**

Lapsiperheellä on oikeus saada välttämätön 1 momentissa tarkoitettu kotipalvelu, jos lapsen hyvinvoinnin turvaaminen ilman niitä ei ole mahdollista synnytyksen, sairauden, vamman tai muun vastaavan toimintakykyä alentavan syyn taikka erityisen perhe- tai elämäntilanteen vuoksi.

Kotipalvelun käsite koskee vuoden 2023 alusta voimaan tulleen lainmuutoksen jälkeen ainoastaan lapsiperheiden palvelua. Lapsiperheen oikeus kotipalveluun on erotettu omaksi pykäläkseen perhetyötä koskevan 18 §:n jälkeen.

Sosiaalihuoltolaissa säädetyillä palveluilla ja tukitoimilla toteutetaan lapsen oikeuksien yleissopimuksessa turvattuja lapsen oikeuksia. Niillä toteutetaan perustuslaissa ja ihmisoikeussopimuksissa edellytettyä perheen ja vanhempien tukea. Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 18 artiklan 2 kappaleen mukaan yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien takaamiseksi ja edistämiseksi sopimusvaltiot antavat vanhemmille ja muille laillisille huoltajille asianmukaista apua heidän hoitaessaan lastensa kasvatustehtävää.

Sääntelyn tarkoituksena on vahvistaa lapsiperheiden kotona annettua tukea ja tuen saantia pulmiin ja ongelmiin varhaisessa vaiheessa. Lapsiperheiden kotipalvelun tarkoitus on toimia ennaltaehkäisevänä, varhaisen tukemisen keinona. Tarpeenmukaisen ja riittävän tuen antamisella voidaan ehkäistä ongelmien pahenemista ja kasautumista ja siten vähentää erityispalvelujen tai lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tarvetta. Siksi on myös tärkeää huolehtia, että palveluista ja niiden saatavuudesta on riittävästi ja helposti saatavilla olevaa tietoa. Tähän velvoittaa myös sosiaalihuoltolain 33 §.

Kotipalvelua annetaan toimintakykyä alentavan syyn tai erityisen perhe- tai elämäntilanteen perusteella. Toimintakykyä alentavia syitä ovat sairaus, synnytys, vamma tai muu vastaavanlainen syy kuten uupumus. Erityisellä perhetilanteella tarkoitetaan esimerkiksi vanhempien erotilannetta tai perheenjäsenen kuolemaa. Elämäntilanne voi aiheuttaa tuen tarvetta myös muun omaisen tai läheisen vaikean sairauden tai poismenon johdosta. Erityinen perhetilanne voi olla myös perheessä, jossa on vammaisuus, kaksoet tai aikuinen läheinen hoidettavana.

Lapsiperheelle on säännöksen mukaan järjestettävä välttämätön kotipalvelu, jos lapsen hyvinvoinnin turvaaminen ei ole mahdollista laissa mainittujen syiden vuoksi. Velvoite kotipalvelun järjestämiseen koskee kaiken ikäisiä lapsia ja heidän perheitään. Lapsiperheiden kotipalvelua on järjestettävä yleisenä perhepalveluna. Myös lastensuojelun asiakkailla on vastaava oikeus kotipalvelun saamiseen.

Sosiaalihuoltolain nojalla myönnettävä lapsiperheen kotipalvelu on tarkoitettu ennaltaehkäiseväksi palveluksi, jonka tehtävänä on tukea perheen jaksamista ja pärjäämistä joko tilapäisissä tai pidempiaikaisissa kuormittavissa tilanteissa ja se on osa tavoitteellista, suunnitelmallista ja määräämäänsä yhdessä perheen ja yhteistyötahojen kanssa tehtävää vanhemmuuden sekä arjessa selviytymisen tukemista. Tavoitteena on muun muassa perheen omien voimavarojen vahvistaminen, mikä tapahtuu opastamalla perhettä lasten- ja kodinhoidossa ja vahvistamalla arjen hallintaa. Kotipalveluna annettava apu voi olla myös konkreettista auttamista kotitöissä; siivousta tai tiskausta. Tärkeää on rakentaa palvelusta sellainen, mikä vastaa henkilön tai perheen tuen ja avun tarvetta.

Kotipalvelua järjestettäessä on otettava huomioon lisäksi sosiaalihuoltolain 13 §. Kun kyse on lapsen terveyden tai kehityksen turvaamisesta, kotipalvelua on järjestettävä tarvittavassa laajuudessa niinä vuorokauden aikoina, joina sitä tarvitaan. Kun palvelun tarve perustuu siihen, että lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi itse käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään on aina huolella varmistettava, ettei asiakasmaksu käytännössä muodosta estettä palvelun käyttämiselle. Maksujen perimättä jättämisestä on selostettu oppaassa jäljempänä 56 §:n kohdalla ja sosiaalityöntekijän velvollisuutta huolehtia erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden palvelujen saamisesta 46 §:n kohdalla.

Myös eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta korosti lakiesityksen eduskuntakäsittelyn aikana, että kynnys tarjota perheelle kotipalvelua tulee olla matala ja palvelun saamisesta yhdenvertaisesti asuinpaikasta riippumatta on huolehdittava.

19 § Tukipalvelut

(26.8.2022/790)

Tukipalveluilla tarkoitetaan palveluja, joilla luodaan ja ylläpidetään henkilön kodissa sellaisia olosuhteita, että hän voi suoriutua jokapäiväiseen elämään kuuluvista toiminnoista mahdollisimman itsenäisesti, sekä palveluja, joiden avulla henkilö voi saada hyvinvointia tuottavaa sisältöä elämäänsä.

Tukipalveluina järjestetään henkilön yksilöllisen tarpeen mukaan:

- 1) ateriapalvelua;**
- 2) vaatehuoltopalvelua;**
- 3) siivouspalvelua;**
- 4) asiointipalvelua;**
- 5) osallisuutta ja sosiaalista kanssakäymistä edistävää tai tukevaa palvelua.**

Tukipalveluja järjestetään henkilölle, joka tarvitsee niitä sillä perusteella, että hänen toimintakykynsä on alentunut korkean iän, sairauden, vamman tai muun vastaavan syyn vuoksi. Lisäksi tukipalveluja järjestetään henkilölle, joka tarvitsee niitä erityisen perhe- tai elämän tilanteen perusteella.

Tukipalvelut on vuoden 2023 alusta voimaan tullessa sääntelyssä erotettu aiemmin kotipalvelua koskeneesta pykälästä erilliseksi sosiaalipalveluksi, ja tukipalveluja koskevaan pykälään on lisätty siellä jo aikaisemminkin mainittujen palvelujen (ateria-, vaatehuolto- ja siivouspalvelut sekä osallisuutta ja sosiaalista kanssakäymistä edistävä tai tukeva palvelu) lisäksi ennen uudistusta kotipalveluun sisältynyt asiointipalvelu. Tukipalvelujen nostaminen omaksi pykäläkseen korostaa tukipalvelujen merkitystä usein ensimmäisinä toimintakykyä ja kotona asumista tukevana palveluina. Niiden myöntäminen voi myöhentää kotihoidon tarvetta.

Tukipalvelut muiden palvelujen lailla kuuluvat julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon järjestäjän järjestämisvastuulle. Tukipalvelut ovat merkityksellisiä erityisesti ikään-tyneille ja muista toimintakyvyn heikentymiseen liittyvistä syistä niitä tarvitseville henkilöille, kuten mielenterveys- tai päihdekuntoutujille. Esimerkiksi mielenterveyskuntoutujalle tukipalveluna järjestettävä lyhytaikainenkin siivouspalvelu voi edistää kuntoutumista yhdessä terveystalouden kanssa ja mahdollistaa kotona asumisen.

Tukipalveluja järjestetään henkilölle, joka tarvitsee niitä sillä perusteella, että hänen toimintakykynsä on alentunut korkean iän, sairauden, vamman tai muun vastaavan syyn vuoksi. Lisäksi tukipalveluja järjestetään henkilölle, joka tarvitsee niitä erityisen perhe- tai elämäntilanteen perusteella. Erikseen lueteltujen syiden lisäksi palvelua järjestetään myös ”muun vastaavan syyn” perusteella, mikä kattaa myös esimerkiksi synnytyksen vuoksi tarvittavan tukipalvelujen tarpeen.

Tukipalveluilla tuetaan asiakkaan oman toimintakyvyn ylläpitämistä ja jokapäiväisen elämän toiminnoista selviytymistä. Tarpeen mukaan asiakkaalle järjestetään tukipalveluja niihin tehtäviin, joista hänen ei ole mahdollista selviytyä itse. Tukipalveluina järjestetään esimerkiksi siivous- ja ateriapalveluja. Peseytymisessä avustaminen on osa kotihoitoa, mutta osallisuutta edistävänä tukipalveluna voidaan järjestää esimerkiksi käyntejä yleiseen saunaan.

Kodin ulkopuolella tukeminen kohdistuu esimerkiksi asioiden hoidossa avustamiseen. Lähtökohtana tulee olla henkilön tukeminen toimissa, ei puolesta toteuttaminen. Asioiden hoitamisen siirryttyä monilla elämän alueilla sähköisiksi palveluiksi tarkoittaa asioiden hoitamisen tukeminen tarvittaessa siten myös esimerkiksi internetissä tapahtuvaa asiointia. Tältä osin on kuitenkin huomattava, esimerkiksi pankkipalvelujen käyttöön liittyen rajoitteet verkkotunnusten käytölle.

19 a § Kotihoito

(26.8.2022/790)

Kotihoidolla tarkoitetaan palvelua, jolla huolehditaan, että henkilö suoriutuu jokapäiväiseen elämään kuuluvista toiminnoista kodissaan ja asuinympäristössään.

Kotihoitoon kuuluu asiakkaan yksilöllisen tarpeen mukainen:

- 1) hoito ja huolenpito;**
- 2) toimintakykyä ja vuorovaikutusta edistävä ja ylläpitävä toiminta;**
- 3) muu kuin 1 ja 2 kohdassa tarkoitettu henkilön suoriutumista tukeva toiminta;**
- 4) terveydenhuoltolain 25 §:ssä tarkoitettu kotisairaanhoito.**

Kotihoitoa järjestetään henkilölle, joka tarvitsee sitä sillä perusteella, että hänen toimintakykynsä on alentunut korkean iän, sairauden, vamman tai muun vastaavan syyn vuoksi. Lisäksi kotihoitoa järjestetään henkilölle, joka tarvitsee sitä erityisen perhe- tai elämäntilanteen perusteella.

Kotihoitoa järjestetään henkilön tarpeen mukaan vuorokaudenajasta riippumatta.

Kotiin annettavia palveluja koskevien sosiaalihuoltolain säännösten rakenne on vuoden 2023 alusta voimaan tulleella lailla uudistettu niin, että aiemmat kotipalvelua koskeneen pykälän sisällöt on sisällytetty samaan pykälään kotisairaanhoidon kanssa (muiden kuin lapsiperheiden kotipalvelun osalta). Kotihoito sisältää asiakkaan yksilöllisen tarpeen mukaisen hoidon ja huolenpidon sekä toimintakykyä ja vuorovaikutusta edistävän toiminnan ja muun henkilön suoriutumista tukevan toiminnan. Kotihoitoon sisältyy lisäksi asiakkaan yksilöllisen tarpeen mukainen kotisairaanhoito.

Kotihoitoa koskevan pykälän 2 momentin 1 kohdassa tarkoitettu käsite ”hoito ja huolenpito” muodostaa kokonaisuuden, johon kuuluu huolehtimista asiakkaan yksilöllisistä perustarpeista, kuten ravinnon saannista, peseytymisestä ja muusta henkilökohtaisesta hygieniasta sekä pukeutumisesta. Siihen voi kuulua myös terveydenhoidollisia tehtäviä, kuten lääkehoitoa ja asiakkaan terveydentilan

havainnointiin liittyviä toimenpiteitä. Hoito -käsitteen terveydenhuollollinen ulottuvuus pitää sisällään sellaisia kotihoidon työntekijän toteuttamia itsehoitoa vastavia toimenpiteitä, jotka liittyvät terveyden ylläpitoon sekä pitkäaikaisen sairauden ohjeiden mukaiseen hoitoon.

Kotihoitoon sisältyy toimintakykyä ja vuorovaikutusta edistävä ja ylläpitävä toiminta. Vuorovaikutus tarkoittaa asiakkaan kohtaamista, joka ei rajoitu pelkästään mahdollisimman nopeisiin fyysisiin hoitotoimenpiteisiin. Toimintakyvyn edistämiseen ja ylläpitämiseen voi sisältyä esimerkiksi kotiaskareiden tekemistä yhdessä asiakkaan kanssa. Muu henkilön suoriutumista tukeva toiminta voi käsittää esimerkiksi asiakkaan avustamista tai tukemista ulkoilussa ja kodin ulkopuolella tapahtuvassa asioinnissa sekä sähköiseen asiointiin liittyvien välineiden käytössä asiakkaan tietosuoja huomioon ottaen.

Kotihoitoon sisältyvä kotisairaanhoidon sisältää tarvittaessa myös kotisairaalahoidon, joka on terveydenhuoltolain 25 §:n mukaan määräaikaista, tehostettua kotisairaanhoidon. Kotisairaanhoidon voidaan edelleen järjestää myös kotihoidosta erillisenä terveystalona.

Kotihoitoon sisältyy 19 a §:n 2 momentin mukaan asiakkaan yksilöllisen tarpeen mukainen 1) hoito ja huolenpito, 2) toimintakykyä ja vuorovaikutusta edistävä ja ylläpitävä toiminta, 3) muu kuin 1 ja 2 kohdassa tarkoitettu henkilön suoriutumista tukeva toiminta sekä 4) terveydenhuoltolain 25 §:ssä tarkoitettu kotisairaanhoidon.

Yksittäisen asiakkaan kohdalla kotihoidon kokonaisuus muodostuu yhdestä tai useammasta 1–4 kohdissa mainitusta toiminnasta, jotka määräytyvät hänen yksilöllisten tarpeidensa mukaan. Kuitenkin, mikäli henkilö tarvitsisi vain kotisairaanhoidon, sitä olisi asiakkaan edun mukaista toteuttaa erillisenä terveystalona ainakin, jos kyse on tilapäisestä kotisairaanhoidosta, jolloin se kerryttää asiakkaan maksukattoa.

Kotihoidon tavoitteet ja sisältö vaihtelevat myös sen mukaan, mikä on aiheuttanut asiakkaan toimintakyvyn heikkenemisen ja kotihoidon tarpeen. Joidenkin asiakasryhmien kohdalla kotihoito voi olla välivaihe kuntoutumisessa itsenäiseen elämään ja joidenkin kohdalla joidenkin kohdalla se edeltää ympärivuorokautista hoitoa, jonka tarve johtuu toimintakyvyn väijäämättömästä heikkenemisestä.

Hyvinvointialueen on järjestettävä kotihoitoa asiakkaiden tarpeen mukaan vuorokauden ajasta riippumatta, siis tarvittaessa myös öiseen aikaan. Yöaikaisia kotihoidon käyntejä tarvitaan, jos asiakkaalla on palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä todettu tarve niihin. Jos asiakas tarvitsee runsaasti kotihoidon käyntejä eri vuorokauden aikoina, kotihoito ei välttämättä vastaa hänen palvelutarpeisiinsa parhaalla

mahdollisella tavalla. Sosiaalihuoltolain 21 c §:ssä tarkoitettu ympärivuorokautinen palveluasuminen saattaa silloin olla parempi vaihtoehto. Jos asiakkaan kuitenkin arvioidaan suoriutuvan kotihoidon turvin, tarpeenmukaiset yöaikaiset kotikäynnit tulee sisällyttää asiakassuunnitelmaan.

21 § Tilapäinen asuminen

(26.8.2022/790)

Tilapäistä asumista järjestetään henkilölle, joka erityisestä syystä tarvitsee asumisensa järjestämisessä hyvinvointialueen lyhytaikaista, kiireellistä apua.

Kiireellisen avun tarve tilapäismajoituksen osalta voi syntyä esimerkiksi tulipalo-tilanteessa tai laajamittaisessa väestön evakuoititilanteessa, kun henkilö ei pysty itse järjestämään majoitustaan. Koska pykälä koskee hyvinvointialueen järjestämisvelvollisuutta, sen sanamuodosta ilmenee aikaisempaa selkeämmin, että henkilö tarvitsee nimenomaan hyvinvointialueen apua lyhytaikaisen ja kiireellisen asumisensa järjestämisessä.

Tilapäisen asumisen järjestäminen liittyy erilaisiin kriisitilanteisiin ja tavoitteena on aina siirtyminen pysyvämpään asumismuotoon. Velvollisuus tilapäisen asumisen järjestämiseen sisältää sekä veloitteen huolehtia siitä, että hyvinvointialueella on käytettävissään riittävästi palvelumuotoja tilapäisen asumisen järjestämiseen, että velvollisuuden pitää huolta siitä, että apua tarvitsevilla on mahdollisuus saada tarvittaessaan kiireellistä apua. Niin sanottuun hätämajoituksena annettavaan tilapäiseen asumiseen voidaan sisällyttää myös ruokaa ja muutakin akuuttia apua.

21 a § Tuettu asuminen

(26.8.2022/790)

Tuetulla asumisella tarkoitetaan itsenäistä asumista, jota tuetaan sosiaaliohjauksella.

Tuettua asumista järjestetään henkilölle, joka erityisestä syystä tarvitsee hyvinvointialueen apua tai tukea itsenäiseen asumiseen tai itsenäiseen asumiseen siirtymisessä.

Tuetulla asumisella tarkoitetaan asumisen tukemista sosiaalihojauksella ja muilla sosiaalipalveluilla. Sosiaalihojaus kuuluu keskeisesti tuetun asumisen sisältöön ja sitä on siten annettava kaikille tuetun asumisen asiakkaille. Muita sosiaalipalveluja ei enää erikseen mainita pykälässä. Tarkoitus on, että tuetun asumisen asiakkaalle järjestetään muita sosiaalipalveluja, kuten tukipalveluja, kotihoitoa tai vaikkapa sosiaalista kuntoutusta näitä palveluja koskevien säännösten mukaisesti, jos palvelut osoittautuvat tarpeelliseksi asiakkaalle tehtävän palvelutarpeen arvioinnin perusteella.

Tuettua asumista järjestetään henkilöille, jotka tarvitsevat tukea itsenäiseen asumiseen tai itsenäiseen asumiseen siirtymisessä. Tuettua asumista voidaan käyttää tukimuotona muun muassa lastensuojelun jälkihuollossa olevilla nuorilla, lievästi kehitysvammaisilla nuorilla sekä päihde- ja mielenterveyskuntoutujilla. Esimerkiksi monille henkilöille, joilla on lievä kehitysvamma, autismin kirjoon kuuluville henkilöille sekä päihde-, riippuvuus- ja mielenterveyskuntoutujille tuettu itsenäinen asuminen tavanomaisessa asuinympäristössä voi olla vaihtoehto, joka tukee parhaiten toimintakykyä ja hyvinvointia.

Asuminen järjestetään pääasiassa tavalliseen asuntokantaan kuuluvissa vuokra-asunnoissa. Tuettua asumista voidaan järjestää myös henkilön jo olemassa olevaan asuntoon, eli palveluun ei lähtökohtaisesti liity asunnon hankkimista, jos henkilöllä jo sellainen entuudestaan on.

Osalle asiakkaista esteetön tukiasunto ja siihen kiinteästi liitetty sosiaalihojaus on paras tukemisen muoto. Molemmissa tuetun asumisen muodoissa asumisen kustannukset muodostavat erillisen osan muista kustannuksista.

21 b § Yhteisöllinen asuminen

(26.8.2022/790)

Yhteisöllisellä asumisella tarkoitetaan hyvinvointialueen järjestämää asumista esteettömässä ja turvallisessa asumisyksikössä, jossa henkilön hallinnassa on hänen tarpeitaan vastaava asunto ja jossa asukkaille on tarjolla sosiaalista kanssakäymistä edistävää toimintaa.

Yhteisöllistä asumista järjestetään henkilölle, joka tarvitsee sitä sillä perusteella, että hänen toimintakykynsä on alentunut ja hoidon ja huolenpidon tarpeensa kohonnut korkean iän, sairauden, vamman tai muun vastaavaan syyn vuoksi.

Yhteisöllisellä asumisella tarkoitetaan hyvinvointialueen järjestämää asumista esteettömässä ja turvallisessa asumisyksikössä, jossa 1) henkilön hallinnassa on hänen tarpeitaan vastaava asunto ja jossa 2) asukkaille on tarjolla sosiaalista kanssakäymistä edistävää toimintaa, jota varten on tarkoitukseen soveltuvat tilat. Yhteisöllistä asumista järjestetään henkilölle, joka tarvitsee hyvinvointialueen järjestämää asumista sen vuoksi, että hänen toimintakykynsä on alentunut korkean iän, sairauden, vamman tai muun vastaavan syyn vuoksi. Sairaudella tarkoitetaan sekä fyysisiä että psyykkisiä sairauksia. Lisäksi edellytetään, että henkilön hoidon ja huolenpidon tarve on kohonnut toimintakyvyn alentumisen johdosta.

Yhteisöllinen asuminen on hyvinvointialueen järjestämää asumista. Asumisen järjestäminen perustuu asiakkaan palvelutarpeen arviointiin, asiakassuunnitelmaan sekä hallintopäätökseen, jolla yhteisöllinen asuminen sosiaalipalveluna myönnetään. Luonteeltaan yhteisöllistä voi olla muukin asumisjärjestely, kuten sellainen, että henkilö hakeutuu omatoimisesti asumaan esimerkiksi senioritaloon. Silloin kyseessä ei kuitenkaan ole pykälässä tarkoitettu yhteisöllinen asuminen.

Hyvinvointialue voi järjestää yhteisöllisen asumisen palvelun itse omissa tiloissaan tai hankkia sen sopimukseen perustuen yksityiseltä palveluntuottajalta, jonka on mahdollista tarjota säännöksessä edellytetyjä asuntoja ja asumista mukaan lukien asukkaiden yhteiseen käyttöön soveltuvat tilat. Myös *sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä annetun lain* (569/2009) mukaista palveluseteliä voidaan käyttää hyvinvointialueen päätöksen mukaisesti sosiaalipalveluissa. Yhteisöllistä asumista tuottava taho vastaa asumiseen ja asuntoihin liittyvästä yleisestä turvallisuudesta, kuten lakisääteisistä, esimerkiksi *pelastuslain* (379/2011) mukaisista turvallisuussuunnitelmista, yhteistyössä yksikössä toimivien toimijoiden kanssa. Jos yhteisöllinen asuminen järjestetään ostopalveluna, asumista tuottava palveluntuottaja voi hankkia sosiaalista kanssakäymistä edistävän toiminnan toiselta palveluntuottajalta.

Yhteisöllisessä asumisessa asunnon hallinta perustuu *asuinhuoneiston vuokrauksesta annetun lain* (481/1995) mukaiseen vuokrasopimukseen. Vuokranantaja voi olla yksityisen tai julkisen sektorin toimija. Asiakas voi tehdä vuokrasopimuksen suoraan kiinteistön omistajan kanssa riippumatta siitä mikä taho vastaa palvelun tuottamisesta. Kun arvioidaan, vastaako asunto henkilön tarpeita, huomiota on syytä kiinnittää asunnon esteettömyyteen, varustelutasoon sekä kokoon, mihin vaikuttaa muun ohessa se, muuttaako asiakas sinne yksin vai esimerkiksi puolisonsa kanssa. Sosiaalihuoltolain 30 §:n 3 momentin mukaan sosiaalihuoltoa on lähtökohtaisesti toteutettava siten, että avio- ja avopuolisoilla sekä muilla perheenjäsenillä on mahdollisuus asua yhdessä. Vanhuspalvelulain 14 §:n 2 momentin mukaan iäkkäille avio- ja avopuolisoille on järjestettävä mahdollisuus asua yhdessä.

Yhteisölliseen asumiseen kuuluu, että asukkaille on tarjolla sosiaalista kanssakäymistä edistävää toimintaa. Tämä edellyttää, että asumisyksikössä on asukkaiden yhteiseen käyttöön soveltuvia tiloja. Hyvinvointialue palvelujen järjestäjänä vastaa siitä, että asumisyksikössä tarjotaan sosiaalista kanssakäymistä edistävää toimintaa, mutta yhteisöllisen asumisen palveluntuottaja voi antaa sen toteuttamisen esimerkiksi järjestöjen tai yksityisten palveluntuottajien tehtäväksi. Toiminnan sisältö on hyvä suunnitella asiakkaiden toivomusten pohjalta. Sosiaalista kanssakäymistä edistävä toiminta voi olla erilaista eri yksiköissä asiakkaiden tarpeiden ja mieltymysten mukaan, esimerkiksi iäkkäillä asiakkailla ja mielenterveys- tai päihdekuntoutujilla voi olla erilaiset tarpeet toiminnalle. Iäkkäiden asiakkaiden kohdalla toimintaan voi sisältyä esimerkiksi yhdessä ruokailua, laulu- ja runohetkiä, askartelua, liikunta-tuokioita, tietovisoja ja ulkoilua.

Asiakkaan yksilöllisen tarpeen mukaiset muut palvelut järjestetään yhteisöllisestä asumisesta erillisinä sosiaalipalveluina. Yksittäisten asiakkaiden ja eri asiakasryhmien palvelutarpeet voivat poiketa toisistaan palvelujen tavoitteiden, sisällön ja määrän suhteen. Osa asiakkaista voi tarvita jokapäiväistä elämää helpottavia tukipalveluja ja kotihoitoa, joka voi asiakkaan tarpeen mukaisesti sisältää myös yöaikaisia käyntejä. Tällöin kyseessä on usein iäkäs asiakas ja tavoitteena on hänen toimintakykynsä säilyminen mahdollisimman pitkään, jolloin ympärivuorokautisten palvelujen tarve voi siirtyä myöhemmäksi. Joillekin asukkaille on tärkeää saada edellä mainittujen palvelujen lisäksi tai sijaan esimerkiksi sosiaaliohjausta tai sosiaalista kuntoutusta. Esimerkiksi henkilöille, joilla on mielenterveyteen tai päihteiden käyttöön liittyvä toimintakyvyn alenema, yhteisöllinen asuminen voisi olla välivaihe siirtymisessä tuettuun tai kokonaan itsenäiseen asumiseen.

Yhteisöllisen asumisen asiakkaalle voidaan järjestää myös omaishoidon tuesta annetussa laissa tarkoitettua omaishoitoa. Omaishoidon tuen myöntäminen yhteisöllisen asumisen asiakkaalle voi osaltaan tuoda helpotusta kotihoidon henkilöstön riittävytyteen lähinnä tilanteissa, joissa omaishoitaja on muu kuin puoliso-omaishoitaja. Omaishoidon tuen myöntämisen tulee kuitenkin aina perustua hoidettavan henkilön yksilöllisiin tarpeisiin sekä hoitajan soveltuvuuteen ja vapaaehtoisuuteen.

Laissa ei määritellä yhteisöllisen asumisen asukkaille järjestettävien muiden, yksilölliseen tarpeeseen perustuvien palvelujen organisointitapaa. Palveluja voi siten tuottaa esimerkiksi yksi tai useampi yksikön ulkopuolinen yksityinen tai julkinen palveluntuottaja. Palvelut voidaan osaksi tai kokonaan toteuttaa myös yksikön oman henkilöstön avulla. Asiakkaiden yksilöllisen tarpeen mukaiset palvelut toteutetaan esimerkiksi kotihoitona ja muina kotiin annettavina palveluina myös silloin, kun palvelun antaa yksikön oma henkilöstö. Henkilöstön määrä resursoidaan sen mukaan, että sillä voidaan vastata asiakkaiden palvelutarpeisiin: asiakkaan tulee saada hänelle palvelupäätöksessä myönnetty tuntimäärä tarvitsemaansa palvelua.

Kotihoidon ja ympärivuorokautisen palveluasumisen väliin sijoitettavia palveluja kehittämällä voidaan vaikuttaa asiakkaiden hyvinvointiin ja toimintakykyyn ja siten siirtää raskaamman palvelun tarvetta. Asumisen ratkaisuilla voidaan osaltaan vastata sellaisiin tarpeisiin, jotka eivät edellytä raskasta hoitoa ja huolenpitoa. Jos yhteisöllisen asumisen toteuttamisessa onnistutaan hyvin, on mahdollista jatkossa ohjata ympärivuorokautiseen palveluasumiseen niitä asiakkaita, joiden palvelutarve edellyttää ympärivuorokautisesti läsnä olevaa henkilökuntaa tarpeiden runsauden ja ennakoimattomuuden vuoksi.

21 c § Ympärivuorokautinen palveluasuminen

(26.8.2022/790)

Ympärivuorokautisella palveluasumisella tarkoitetaan asumista yhteisöllistä toimintaa tarjoavassa esteettömässä ja turvallisessa hoivakodissa, palvelukodissa tai vastaavassa asumisyksikössä, jossa henkilöllä on hänen tarpeitaan vastaava asunto ja jossa hän saa asumisyksikön henkilöstöltä viipymättä ja vuorokaudenajasta riippumatta hoitoa ja huolenpitoa myös äkilliseen tarpeeseensa.

Ympärivuorokautinen palveluasuminen sisältää henkilön yksilöllisen tarpeen mukaisen vuorokaudenajasta riippumattoman hoidon ja huolenpidon, toimintakykyä ylläpitävän ja edistävän toiminnan, ateriat, vaatehuollon, siivouksen sekä osallisuutta ja sosiaalista kanssakäymistä edistävän toiminnan. Palveluasumista on toteutettava niin, että henkilön yksityisyyttä kunnioitetaan ja hänen osallisuuttaan tuetaan. Lisäksi on huolehdittava, että henkilöllä on mahdollisuus saada tarvitsemansa lääkinnällinen kuntoutus ja muut terveydenhuollon palvelut.

Ympärivuorokautista palveluasumista järjestetään henkilölle, joka tarvitsee päivittäin vuorokaudenajasta riippumatta jatkuvaa hoitoa ja huolenpitoa tai vaativaa ammatillista hoitoa, joiden järjestäminen kotihoitona, omaishoitona, perhehoitona tai muulla tavalla ei ole mahdollista tai asiakkaan edun mukaista.

Ympärivuorokautista palveluasumista järjestetään henkilön tarpeen mukaan pitkäaikaisesti tai lyhytaikaisesti. Lyhytaikainen palveluasuminen voi olla tilapäistä tai säännöllisesti toistuvaa.

Ympäri vuorokautisessa palveluasumisessa asuminen ja palvelut muodostavat kiinteän kokonaisuuden, toisin kuin yhteisöllisessä asumisessa. Ympäri vuorokautista palveluasumista tuottavassa toimintayksikössä on oltava henkilöstöä paikalla ympärivuorokautisesti. Jos asumisyksikössä tarjotaan ympärivuorokautista palveluasumista pääasiassa iäkkäille henkilöille, henkilöstön mitoitus määräytyy asiaa koskevien vanhuspalvelulain säännösten mukaan.

Asumisyksikön on oltava esteetön ja turvallinen. Lisäksi asumisyksikössä on oltava tarjolla asukkailleen järjestettyä yhteisöllistä toimintaa. Jokaisella asiakkaalla on oltava hänen tarpeitaan vastaava asunto. Ympäri vuorokautiseen palveluasumiseen kuuluu henkilön yksilöllisen tarpeen mukainen vuorokaudenajasta riippumaton hoito ja huolenpito (ml. lääkkeiden jako ja antaminen), toimintakykyä ylläpitävä ja edistävää toimintaa, ateriat, vaatehuolto, siivous sekä osallisuutta ja sosiaalista kanssakäymistä edistävää toimintaa. Ympäri vuorokautista palveluasumista on toteutettava niin, että henkilön yksityisyyttä kunnioitetaan ja hänen osallisuuttaan tuetaan. Lisäksi on huolehdittava, että henkilöllä on mahdollisuus saada tarvitsemansa lääkinnällinen kuntoutus ja muut terveydenhuollon palvelut. Terveydenhuollon järjestämisestä vastaaville toimijoille kuuluu vastuu myös ympärivuorokautisen palveluasumisen asiakkaille järjestettävästä terveydenhuollon palveluista. Ympäri vuorokautista palveluasumista tuottavan toimintayksikön on kuitenkin osaltaan huolehdittava siitä, että asiakkaiden lääkinnällisen kuntoutuksen ja muiden terveydenhuollon palvelujen tarve välittyy näiden palvelujen järjestäjätaholle ja että asiakkaalla on tosiasiallinen mahdollisuus saada tarpeitaan vastaavat palvelut terveydenhuoltolain mukaisesti.

Ympäri vuorokautisen palveluasumisen saannin edellytyksenä on ensinnäkin, että henkilö tarvitsee sellaisen asunnon kuin pykälässä tarkoitetaan. Asunnon järjestäminen kuuluu ympärivuorokautiseen palveluasumiseen. On kuitenkin mahdollista, että henkilö hankkiutuu omatoimisesti asumaan kohteeseen, jossa järjestetään ympärivuorokautista palveluasumista. Siinä tapauksessa hänestä voi tulla ympärivuorokautisen palveluasumisen asiakas, jos hänen toimintakykynsä sitä edellyttää. Samalla hänen asunnostaan voi tulla osa ympärivuorokautisen palveluasumisen toimintayksikköä. Lain 46 c §:ssä säädetään tarkemmin asumispalvelujen toteuttamisesta erilaisia asumis- ja palvelumuotoja käsittävissä kohteissa.

Toisena edellytyksenä ympärivuorokautisen palveluasumisen saannille on, että henkilö tarvitsee vuorokaudenajasta riippumatta jatkuvaa hoitoa ja huolenpitoa tai vaativaa ammatillista hoitoa. Riittävää on, että henkilöllä on joko jatkuvan hoidon ja huolenpidon tai vaativan ammatillisen hoidon tarve. Ympäri vuorokautisen palveluasumisen saannin edellytykset voivat täytyä, vaikka henkilöllä ei olisi säännöllistä yöaikaista avun tarvetta, jos hänen päivittäinen huolenpidon tarpeensa on runsasta

ja jatkuva. Kolmantena ympärivuorokautisen palveluasumisen saannin edellytyksenä on, että hoitoa ja huolenpitoa tai vaativaa ammatillista hoitoa ei ole mahdollista tai henkilön edun mukaista järjestää kotihoitona, omaishoitona, perhehoitona tai muulla tavalla. Tämän edellytyksen täyttymistä on syytä punnita palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä erityisen huolellisesti, jotta ympärivuorokautiseen palveluasumiseen pääsevät ne, joille tämä palvelu on paras vaihtoehto.

Ympärivuorokautista palveluasumista järjestetään pitkäaikaisesti tai lyhytaikaisesti. Lyhytaikainen ympärivuorokautinen palveluasuminen voi olla tilapäistä tai säännöllisesti toistuvaa. Tilapäinen ympärivuorokautinen palveluasuminen voi olla tarpeen esimerkiksi sairaalajakson tai laitostuntoutusjakson jälkeen. Säännöllisesti toistuva ympärivuorokautinen palveluasuminen voi olla vaihtoehto esimerkiksi omaishoitajan vapaiden aikaiseksi sijaishoidoksi.

Sosiaalihuollon asumispalveluista yleisesti

Perustuslain 19 §:n 1 momentti oikeudesta välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon sisältää sitä koskevan hallituksen esityksen (HE 309/1993 vp) mukaan myös mahdollisuuden sellaiseen asumiseen, joka on edellytyksenä henkilön terveyden ja elinkyvyn säilymiselle. Julkisen vallan tehtävä on perustuslain 19 §:n 4 momentin nojalla edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omissa järjestämisistä. Sosiaalihoitolain 12 ja 13 §:ien sisältöä on selostettu edellä. Asumispalveluja järjestettäessä on otettava huomioon myös lastensuojelulain 35 §, jonka mukaan kun lastensuojelun tarve oleelliselta osin johtuu riittämättömästä toimeentulosta, puutteellisista asumisolosta tai asunnon puuttumisesta tai kun mainitut seikat ovat oleellisena esteenä lapsen ja perheen kuntoutumiselle, hyvinvointialueen on viivytyksettä järjestettävä riittävä taloudellinen tuki sekä korjattava asumisoloihin liittyvät puutteet tai järjestettävä tarpeen mukainen asunto yhteistyössä kunnan kanssa. Vastaava määräys koskee lastensuojelun jälkihuoltoa (76 a §).

Asumista järjestettäessä tai siinä avustettaessa on kiinnitettävä huomiota asumisen turvallisuuteen ja pysyvyyteen sekä sosiaalisten verkostojen säilymiseen. Asumisen turvallisuus tarkoittaa yleisen objektiivisesti arvioitavissa olevan turvallisuuden lisäksi henkilön tuen tarpeen edellyttämää subjektiivista arviointia esimerkiksi sairauten tai vammaan liittyen. Pysyvyydellä puolestaan tarkoitetaan sitä, että ratkaisuja niin yksilöasiassa kuin yleisemminkin tehtäessä tulee ottaa huomioon niiden vaikutukset henkilön asumisen pysyvyyteen. Esimerkiksi toimintakyvyltään heikentyneen henkilön asumista järjestettäessä tulee arvioida mahdollisia tulevia toimintakyvyn muutoksia ja niiden suhdetta tehtävään ratkaisuun. Myös palvelujen tuottajien kilpailuttamisella on usein vaikutusta asumisratkaisujen pysyvyyteen ja asiakkaalle tulee varmistaa riittävä turva silloin, kun asiakkaan asumisen pysyvyys

uhkaa vaarantua palvelun järjestäjästä tai tuottajasta johtuvista syistä. Asiakkaalla on kuitenkin oltava mahdollisuus myös vaihtaa asuntoa tarpeen mukaan. Sosiaalisten verkostojen säilyminen tarkoittaa sitä, että asumista järjestettäessä tai siinä tuettaessa lähtökohtana ovat sellaiset ratkaisut, jotka tukevat asiakkaalle myönteisten, toimivien sosiaalisten verkostojen säilymistä. Kun tarve on todettu, sosiaalihuoltolaki ja vanhuspalvelulaki eivät kuitenkaan määritä asiakkaalle ehdotonta oikeutta valita tiettyä palvelua, vaan olennaista on, että tarpeeseen vastataan.

Turun hallinto-oikeus 25.3.2014, nro 14/173. Hallinto-oikeus toteaa palveluasumista koskevassa ratkaisussaan, että henkilöllä ei ole subjektiivista oikeutta sosiaalipalveluihin juuri haluamassaan paikassa ja haluamallaan tavalla järjestettynä vaan kunnalla on oikeus päättää, millä tavoin se järjestää palvelun. Myöskään mikään tietty ikä ei sellaisenaan oikeuta saamaan asumispalvelua. Sen sijaan palvelujen on oltava oikea-aikaiset ja riittävät.

Palvelun laadun turvaamiseksi laissa säädetään velvoite huolehtia siitä, että henkilö saa tarpeenmukaiset kuntoutus- ja terveydenhuollon palvelut ja että hänen yksityisyyttään ja oikeuttaan osallisuuteen kunnioitetaan kaikissa asumispalveluissa. Tämä edellyttää muun muassa huolehtimista siitä, että ympärivuorokautisen palveluasumisen aikana kuten myös yhteisöllistä ja tuettua asumista järjestettäessä asiakasta tuetaan liikkumisessa asumisyksikön (kodin) ulkopuolelle ja hän saa asianmukaisesti ne kuntoutus- ja terveydenhuollon palvelut, joihin on oikeutettu asumismuodosta riippumatta. Jos sosiaalihuollon toimintayksikössä toteutetaan lääkehoitoa, kyseessä on terveydenhuollon toiminta, jossa tulee noudattaa terveydenhuollon käytäntöjä.

Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineet eri asumismuodoissa

Kotona asuvat sekä asumispalveluissa (tuettu asuminen, yhteisöllinen asuminen tai ympärivuorokautinen palveluasuminen) asuvat henkilöt ovat oikeutettuja lääkinällisen kuntoutuksen apuvälinepalveluihin, kun terveydenhuoltolain ja siihen liittyvän asetuksen kriteerit täyttyvät *Terveydenhuoltolaki*, 24 §, 29 § sekä Sosiaali- ja terveysministeriön asetus lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta (jäljempänä *apuvälineasetus* 1363/2011).

Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineitarve kirjataan asukkaan hoito- tai palvelusuunnitelmaan. Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineratkaisun tekee julkisen terveydenhuollon apuvälinealan asiantuntija tekemänsä arvion ja toteamansa tarpeen perusteella. Asumispalveluyksikkö ei voi siirtää yksilöllisesti luovutettuja lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineitä asukkaalta toiselle.

Asumispalveluissa tulee olla sellaiset varusteet, jotka mahdollistavat asukkaiden osallisuuden ja sosiaalisen kanssakäymisen ja ne tukevat asukkaiden jäljellä olevaa toimintakykyä. Asumispalvelujen tarvittava varustetaso mukaan lukien yleisessä käytössä olevat apuvälineet sovitaan palveluntuottajan ja hyvinvointialueen välisessä sopimuksessa. Sopimuksessa voidaan myös yksilöidä ne apuvälineet ja hoito- tarvikkeet, jotka edellytetään olevan asumispalveluyksikössä asukkaiden hyvän hoidon ja huolenpidon sekä palvelun laadun varmistamiseksi. Asumispalveluyksikkö hankkii henkilökunnan ergonomian vuoksi tarvittavat apuvälineet (*Työturvallisuuslaki 738/2002, 8§ ja 15 §*).

Kaikilla asumispalveluyksiköiden asukkailla, jotka täyttävät apuvälineasetuksen 1 §:n edellytykset, on yksiköiden varustetasosta huolimatta oikeus asetuksen mukaisiin yksilöllisen arvion perusteella luovutettaviin lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineisiin.

Apuvälineen valinta on tehtävä yhteisymmärryksessä potilaan kanssa ja tarvittaessa hänen laillisen edustajansa, läheisensä tai omaisensa kanssa. Ennen apuvälineen valintaa potilaalle on annettava tietoa apuvälineen valintaan liittyvistä vaihtoehtoista ymmärrettävällä tavalla.

Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineyksikkö huolehtii luovuttamiensa apuvälineiden huollosta ja korjauksesta. Apuvälineen käyttötarpeen päätyttyä apuväline tulee palauttaa takaisin terveydenhuoltoon, eikä sitä voida luovuttaa toisen asukkaan käyttöön.

Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineet ovat käyttäjilleen maksuttomia (*Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 734/1992, 5§*).

Lisätietoja lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta löytyy [Valtakunnalliset lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteet 2023. Opas apuvälinetyötä tekeville ammattilaisille ja ohjeita asiakkaille](#). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2023:13.

Asumispalveluyksiköiden järjestämät varusteet

Toimintayksikössä (kuten asumispalveluyksiköissä) tulee olla riittävät ja asianmukaiset varusteet. Hyvinvointialue voi asumispalveluyksiköitä kilpailuttaessaan ja uusia sopimuksia tehdessään ottaa laatutekijöinä huomioon asumispalveluyksiköiden varustetason. Esimerkiksi, jos hyvinvointialue edellyttää, että asumispalveluyksiköllä on käytettävissään säädettäviä sänkyjä tai asukkaiden asumisen ja toimintakyvyn ylläpitämiseksi tarvittavat apuvälineet (esimerkiksiinukkuminen,

siirtyminen/ siirtäminen, peseytyminen/ peseminen, ruokailu, ulkoilu) kuten nostolaitteet, pyörälliset suihkutuolit, ulkokäyttöön tarkoitetut liikkumisen välineet (potkupyörät tms.) tulee tästä olla maininta palveluntuottajan (asumispalveluyksikkö) ja hyvinvointialueen välisessä sopimuksessa.

22 § Laitospalvelut

Sosiaalihuollon laitospalveluilla tarkoitetaan hoidon, huolenpidon ja kuntoutuksen järjestämistä muussa kuin 21 c §:ssä tarkoitettua jatkuvaa hoitoa ja huolenpitoa antavassa sosiaalihuollon toimintayksikössä. Laitospalveluja voidaan järjestää lyhytaikaisesti tai pitkäaikaisesti, päivisin, öisin tai ympärivuorokautisesti. Pitkäaikainen hoito ja huolenpito voidaan toteuttaa laitoksessa vain, jos se on henkilön terveyden tai turvallisuuden kannalta perusteltua, taikka siihen on muu laissa erikseen säädetty peruste. (26.8.2022/790)

Laitospalveluja toteutettaessa henkilölle on järjestettävä hänen yksilöllisten tarpeidensa mukainen kuntoutus, hoito ja huolenpito. Hänelle on lisäksi pyrittävä järjestämään turvallinen, kodinomainen ja virikkeitä antava elinympäristö, joka antaa mahdollisuuden yksityisyyteen ja edistää kuntoutumista, omatoimisuutta ja toimintakykyä.

Asiakkaat, joille laitospalveluja järjestetään, ovat usein laajan tuen tarpeessa. Monissa tilanteissa laitospalvelujen järjestäminen kytkeytyy perustuslain 19 §:n 1 momentissa turvattuun oikeuteen välttämättömään huolenpitoon. Perustuslain turvaama oikeus lähtee siitä, ettei yksilö kykene itse hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa.

Laitospalveluihin voi sisältyä pukeutumisessa, henkilökohtaisesta hygieniasta huolehtimisesta sekä aterioinnissa tukemista. Lisäksi henkilölle tulee turvata mahdollisuus sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja osallisuuteen järjestämällä virikkeitä antavaa toimintaa ja mahdollistamalla myös asuinympäristöään laajempi osallistuminen esimerkiksi kuljetuspalveluja järjestämällä. Laitospalveluna annettavalla kuntoutuksella puolestaan tarkoitetaan sosiaalihuollon osalta toimintakykyä parantavan, ylläpitävän tai sen heikkenemistä hidastavan toiminnan järjestämistä. Myös kuntouttava työtapa on arjen työssä huomioitava. Kuntoutuksen tavoitteena on toimintakyvyn ja elämänlaadun optimointi.

Laitosmuotoista kuntoutusta voidaan käyttää esimerkiksi päihde- ja riippuvuustyön erityisissä palveluissa. Sosiaalista kuntoutusta voi joissain tilanteissa olla taroituksenmukaista antaa laitospalveluina, esimerkiksi jos henkilöllä on tarve päästä eroon normaalista elämäntilanteestaan ja -olosuhteistaan päihde- ja riippuvuustyön erityisenä palveluna annettava sosiaalinen kuntoutus voidaan toteuttaa esimerkiksi perhekuntoutuksena tai yhteiskuntoutuksena ja se voi olla myös laitospalveluina, jos asiakkaan tarve sitä edellyttää.

Laitospalveluina toteutettu riippuvuuden hoito on terveydenhuoltolain mukaista hoitoa eli siihen sovelletaan terveydenhuoltoa ohjaavaa sääntelyä. Mikäli päihdekuntoutusta antavassa palveluyksikössä toteutetaan samanaikaisesti sekä sosiaalihuoltoon että terveydenhuoltoon kuuluvia sisältöjä ja asiakkaalla on samanaikainen tarve sekä terveydenhuoltolain mukaiseen hoitoon että sosiaalihuollon palveluihin, tulee kuntoutuksessa huomioida sosiaalihuoltolain 2 a §:n ja terveydenhuoltolain 8 a §:n sääntely. Tilanteessa, jossa asiakas tarvitsee sosiaalihuollon keinoin annettavaa tukea ja terveydenhuoltolain mukaista hoitoa, palvelutarpeen ja hoidon tarpeen arviointi toteutetaan sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden yhteistyönä. Päihdepalveluissa sosiaalihuollon rooli korostuu usein erityisesti ennen laitospalvelua ja laitospalvelun jälkeen, jolloin esimerkiksi sosiaalihuoltolain 42 §:n mukaisen omatyöntekijän merkitys on keskeinen jatkuvuuden varmistamiseksi (katso myös 24 a § päihde- ja riippuvuustyön erityiset palvelut -kohta).

Pitkäaikainen hoito ja huolenpito voidaan toteuttaa laitoshoidona vain, jos siihen on olemassa lääketieteelliset perusteet tai se on henkilön turvallisen hoidon kannalta muuten perusteltua. Hoidon järjestäminen laitoksessa voi myös perustua erityislainsäädäntöön.

Vanhuspalvelulaisissa on rajattu mahdollisuutta pitkäaikaisen sosiaalihuollon laitoshoidon käyttämiseen. Vanhuspalvelulain 14 §:n mukaan hyvinvointialueen on toteutettava iäkkään henkilön arvokasta elämää tukeva pitkäaikainen hoito ja huolenpito ensisijaisesti hänen kotiinsa annettavilla ja muilla sosiaali- ja terveydenhuollon avopalveluilla. Palvelut on sovitettava sisällöltään ja määrältään vastaamaan iäkkään henkilön kulloisiakin palvelutarpeita.

Iäkkäiden henkilöiden pitkäaikainen sosiaalihuollon laitoshoido lakkautetaan siirtymäajan jälkeen 1.1.2028 alkaen. Vanhuspalvelulain 14 a §:n mukaan iäkkään henkilön pitkäaikaisesta hoitosta ei voida enää siirtymäajan jälkeen toteuttaa sosiaalihuoltolain 22 §:ssä tarkoitettua laitospalvelun toimintayksikköä. Mainituilla yksiköillä tarkoitetaan tässä vanhainkoteja ja vastaavia yksiköitä, joissa toimintaympäristö ja toimintatavat ovat laitospalveluina toteutettuja. Pykälän mukaan

pitkäaikainen laitoshoido voidaan järjestää terveyskeskuksen vuodeosastolla vain lääketieteellisin tai potilasturvallisuuteen liittyvin perustein. Sosiaalihuoltoon viittaavaa asiakasturvallisuutta ei enää mainita pitkäaikaisen laitoshoidon edellytyksenä. Iäkkäät asiakkaat ohjataan jatkossa ympärivuorokautiseen palveluasumiseen, jossa asiakkaan käytössä on oma asunto. Asiakkaan mahdollisuudet vaikuttaa asuinympäristöön, päivärytmiin sekä saada yksilöllisistä tarpeista lähtevää hoitoa ja huolenpitoa ja osallistua erilaisiin hyvää elämänlaatua edistäviin aktiviteetteihin ovat ympärivuorokautisessa palveluasumisessa suuremmat kuin laitoshoidossa. Oma asunto helpottaa yhteydenpitoa omaisiin ja muihin läheisiin, mikä tukee psykososiaalista hyvinvointia.

Lastensuojelussa puolestaan tiettyjen rajoitustoimenpiteiden käyttö on rajattu sijaishuoltona toteutettuun laitoshoidon. Kehitysvammaisten erityishuollossa rajoitustoimenpiteiden käyttö on rajattu sosiaalihuollossa sosiaalihuoltolain 21 c §:n mukaiseen ympärivuorokautiseen palveluasumiseen ja 22 §:n mukaiseen laitospalveluun (*kehitysvammalaki* 42 b §). Laitosasumisen lakkauttaminen on ollut Suomessa pitkäaikainen vammaispoliittinen ja vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta edistävä tavoite. Uusi vammaispalvelulaki tulee voimaan 1.1.2025. Uuden lain 19 §:n mukaan vammaisen lapsen asumisen tuki kodin ulkopuolella voidaan järjestää perhehoitona tai enintään seitsemän lapsen ryhmäkodissa. Ottaen huomioon pitkäaikaisen vammaispoliittisen tavoitteen laitosasumisen purkamisesta, nykyisin voimassa olevan lainsäädännön soveltamisen sekä uuden lainsäädännön lähtökohtana on, että vammaiset henkilöt eivät asu enää laitoksissa.

23 § Liikkumista tukevat palvelut

Esteetön ja toimiva julkinen joukkoliikenne mukaan lukien kutsu- ja palveluliikenne on ensisijainen tapa järjestää kaikille soveltuva liikkuminen.

Liikkumista tukevia palveluja järjestetään henkilöille, jotka eivät kykene itsenäisesti käyttämään julkisia liikennevälineitä sairauden, vamman tai muun vastaavanlaisen toimintakykyä alentavan syyn takia ja jotka tarvitsevat palvelua asioimisen tai muun jokapäiväiseen elämään kuuluvan tarpeen vuoksi.

Liikkumisen tukea voidaan järjestää seuraavilla toteuttamistavoilla tai niiden yhdistelmillä:

- 1) julkisten liikennevälineiden käytön ohjauksella ja ohjatulla harjoittelulla;
- 2) saattajapalveluna;
- 3) ryhmäkuljetuksina;
- 4) korvaamalla taksilla, invataksilla tai muulla vastaavalla ajoneuvolla tapahtuvasta kuljetuksesta aiheutuvat kohtuulliset kustannukset;
- 5) muulla soveltuvalla tavalla.

Yksilöllisiä kuljetuspalveluja ei järjestetä henkilölle, joka on oikeutettu kuljetuksiin tai niiden kustannusten korvaamiseen muun lain nojalla.

Liikkumista tukevat palvelut eivät poista riittävän ja esteettömän joukkoliikenteen kehittämisen ensisijaisuutta myös toimintakyvyltään heikentyneen väestön liikkumisen mahdollistamisessa. Esteetöntä joukkoliikennettä voidaan tarvittaessa täydentää muun muassa palvelulinjoilla ja kutsujoukkoliikenteellä. Liikkumista tukevia palveluja järjestetään sellaisille ikääntyneille henkilöille, jotka tarvitsevat liikkumisen tukea ikääntymiseen liittyvän toimintakyvyn heikentymisen johdosta sekä muille liikkumisessa tukea tarvitseville henkilöille, jotka eivät ole oikeutettuja vammaispalvelulainsäädännön mukaisiin kuljetuspalveluihin. Oikeudesta vammaisuuden perusteella järjestettäviin kuljetuspalveluihin ja muuhun liikkumiseen tarkoitettuun tukeen säädetään vammaispalvelulaissa. Uusi vammaispalvelulaki tulee voimaan 1.1.2025.

Liikkumisen tukea voidaan järjestää eri tavoilla. Joillekin liikkumisessa tukea tarvitseville toisen henkilön apu saattajapalveluna voi mahdollistaa julkisten liikennevälineiden käytön. Henkilö, jonka vamma ei edellytä vammaispalvelulainsäädännön mukaisia kuljetuspalveluja saattaa kyetä käyttämään julkisia kulkuvälineitä edellyttäen, että saa niiden käyttöön riittävän ohjauksen ja mahdollisuuden harjoitella liikennevälineiden käyttämistä toisen henkilön tukemana. Liikkumisen tukea voidaan järjestää myös taksikuljetuksina, kutsutaksikuljetuksina, yhteiskuljetuksina, palvelulinjoilla, matkojen yhdistelykeskusten avulla tai edellä mainittujen järjestämistapojen yhdistelmänä. Etenkin ikääntyneet henkilöt tarvitsevat kuitenkin usein yksilöllisesti toteutetun palvelun esimerkiksi taksilla tai invataksilla. Tällöin korvataan asiakkaan tarpeen mukaisella ajoneuvolla tehdystä matkasta aiheutuneet kustannukset. Kustannuksia ei kuitenkaan korvata, jos henkilö on oikeutettu saamaan korvauksen muun lain nojalla. Asiakasmaksuista ja niiden määräytymisen perusteista säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulainsäädännössä.

Liikkumisen tuen määrästä ei ole laissa tarkempia säännöksiä, vaan sen järjestämisen laajuus riippuu asiakkaan arvioidusta yksilöllisestä palvelutarpeesta. Kyseessä on niin sanottu määrärahasidonnainen palvelu, mutta palvelun myöntäminen ei ole kokonaan harkinnanvaraista. Palvelun tarvetta arvioitaessa on otettava huomioon muun muassa sosiaalihuoltolain 11 ja 12 §, joiden mukaisesti palvelua kohdennetaan sitä eniten tarvitseville. Palveluja on toteutettava siten, että jokaiselle turvataan ihmisarvoisen elämän edellytykset. Mitään asiakasryhmää ei voi kokonaan sulkea palvelun ulkopuolelle hyvinvointialueen ohjeistuksen perusteella, vaan jokaisen kohdalla on arvioitava palveluntarve. Esimerkiksi henkilön tuloja ei ole laissa säädetty ainoaksi perusteeksi arvioida palvelun tarvetta. Liikkumisen tuki voi olla välttämätön palvelu, jotta kotona asuminen olisi mahdollista.

Kuopion hallinto-oikeus 28.05.2012, nro 12/0213/2. Hallinto-oikeus totesi, että "sosiaalihuoltolain mukainen kuljetuspalvelu on kunnan lakisääteinen tehtävä, jonka järjestämisestä kunnan tulee huolehtia talousarvioissa kyseiseen palveluun varattujen määrärahojen puitteissa. Kunnan sosiaalihuollosta vastaava toimielin voi vahvistaa sosiaalihuoltolain mukaisen kuljetuspalvelun myöntämishjeet asiaa koskevien sosiaalihuoltolain säännösten sallimissa rajoissa. Ehdot eivät kuitenkaan saa olla sosiaalihuoltolain vastaisia. Toisaalta pelkästään kunnan vahvistamalla ohjeella ei voida rajoittaa henkilön oikeutta palveluun. Toimivaltaisen viranhaltijan tulee aina palvelusta päättäessään tutkia, täyttääkö hakija laissa säädetyt edellytykset palvelun saamiselle ja onko henkilön avun tarve kokonaisuutena arvioiden sellainen, että hakijalle voidaan myöntää palvelu määrärahan sallimissa rajoissa. Sosiaalihuoltolaissa on säädetty kuljetuspalvelun myöntämisen edellytyksistä. Säännökset eivät sisällä palvelun yhteensovittamista muun lain perusteella maksettavan etuuden tai tuen kanssa eikä myöskään sitä, että tuen myöntämisen ehdoksi voitaisiin asettaa jonkun muun etuuden tai tuen saaminen."

Turun hallinto-oikeus 21.11.2016, nro 16/0726/2. Hallinto-oikeus: "X:n sosiaali- huoltolain mukaista kuljetuspalvelua koskeva hakemus ja oikaisuvaatimus oli hylätty ensisijaisesti siksi, että hänen bruttotulonsa ylittivät kunnan lautakunnan vuonna 2011 vahvistaman tulorajan.

Sosiaalihuoltolain perusteella myönnettävän kuljetuspalvelun myöntämisen edellytyksiä ei ollut määritelty laissa ennen 1.4.2015 voimaan tulleen sosiaali- huoltolain uudistusta. Asiassa oli ilmennyt, että lautakunnan vahvistaman tulo- rajan alittaneet oli asetettu etusijalle senkin jälkeen, kun sosiaalihuoltolain 23 §:n 2 momenttiin oli tullut säännös siitä, millaisilla julkisten kulkuneuvojen käyttö- kykyyn ja palvelun tarpeeseen liittyvillä perusteilla tätä palvelua järjestetään. Kyseisessä lainkohdassa ei ole mainittu, että kuljetuspalvelun myöntämisen edel- lytyksenä olisivat tietyn tulorajan alittavat tulot. Myöntämisedellytysten tultua lakiin oikeus palveluun on ratkaistava lain perusteella.

Edellä olevan vuoksi hallinto-oikeus kumosi yksilöjaoston oikaisuvaatimuksen hylkäävän päätöksen ja palautti asian sille uudelleen käsiteltäväksi. Jaoston tulee tehdä perusteltu X:n yksilölliseen tilanteeseen ja uuden sosiaalihuoltolain sään- nöksiin perustuva päätös siitä, onko X:llä oikeus sosiaalihuoltolain mukaiseen kuljetuspalveluun."

Asiakkaiden tarpeen mukaisesti järjestetty liikkumisen tuki toteuttaa lain tarkoitusta hyvinvoinnin edistämisestä ja ylläpitämisestä sekä eriarvoisuuden ja syrjäytymi- sen torjumisesta ja vähentämisestä. Se tukee osaltaan myös ikääntyneiden henkilöi- den suoriutumista ja omatoimisuutta, osallisuutta yhteiskuntaan sekä tukee kotona asumista.

24 § Päihde- ja riippuvuustyö

(29.12.2022/1280)

Sosiaalihuollon päihde- ja riippuvuustyöllä tarkoitetaan hyvinvointialueen toteuttamia sosiaalipalveluja ja muuta yksilöön ja yhteisöihin kohdentuvaa toimintaa, jolla vähennetään ja poistetaan päihteisiin ja riippuvuuskäyttäytymiseen liittyviä, hyvinvointia ja turvallisuutta vaarantavia tekijöitä, vastataan päihteiden ongelmakäytöstä tai muusta riippuvuuskäyttäytymisestä aiheutuvaan tuen tarpeeseen sekä tuetaan päihteettömyyttä ja riippuvuuskäyttäytymisestä irrottautumista.

Sosiaalihuollon päihde- ja riippuvuustyöhön kuuluvat neuvonnan ja ohjauksen lisäksi 14 §:ssä tarkoitetut sosiaalipalvelut joko yleisinä sosiaalipalveluina tai päihde- ja riippuvuustyön erityisinä palveluina.

Raskaana olevalla henkilöllä on oikeus saada välittömästi riittävät päihteettömyyttä tukevat sosiaalipalvelut.

Palveluja on annettava henkilön, hänen perheensä ja muiden läheistensä 11 §:ssä tarkoitettujen tuen tarpeiden perusteella. Lapsen oikeudesta saada välttämättömät sosiaalipalvelut säädetään 13 §:ssä.

Sosiaalihuollossa tehtävä päihde- ja riippuvuustyö on suunniteltava ja toteutettava siten, että se muodostaa toimivan kokonaisuuden muun sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa sekä hyvinvointialueella ja kunnissa tehtävän ehkäisevän päihdetyön kanssa.

Sosiaalihuollon päihde- ja riippuvuustyössä lähtökohtana on muodostaa saumaton palvelukokonaisuus tarvittaessa yleisten sosiaalipalveluiden ja mielenterveystyön kanssa. Päihdetyössä sosiaalihuolto toimii yhdessä terveydenhuollon päihde- ja riippuvuushoidon kanssa, mistä johtuen myös niitä koskevaa lainsäädäntöä on pyritty edelleen selkeyttämään. Päihteettömyyttä ja riippuvuuskäyttäytymisestä irrottautumista edistävän sekä ongelmia ehkäisevän työn tavoitteena on vahvistaa voimavaroja ja muita ongelmilta suojaavia tekijöitä ja vähentää riskitekijöitä. Yhteisöllisyyden ja osallisuuden vahvistaminen sekä suojaa ongelmilta, että mahdollistaa varhaisen tukemisen. Yhteisöllisyyttä voidaan parantaa esimerkiksi asumispalveluissa asukkaiden aktiivista osallistumista tukevilla toimilla tai lisäämällä sosiaalista isännöintiä. Päihdeongelmien ylisukupolvisuuden ehkäisemiseksi pyritään tukemaan riskiryhmässä olevia lapsia, nuoria ja heidän perheitään. Työntekijöiden tulee aina arvioida asiakkaan hoidossa olevien lasten tai muun henkilön mahdollinen

hoidon ja tuen tarve, kun asiakas saa päihde- ja riippuvuustyön tai mielenterveys-työn palveluja tai muita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, joiden aikana hänen kykynsä huolehtia hoidosta tai kasvatuksesta arvioidaan heikentyneen. (sosiaali-huoltolaki 35, 36, 40 ja 44 §, vastaavaa sääntelyä on myös terveydenhuoltolaissa).

Päihde- ja riippuvuustyöhön sisältyvät tarpeen mukaan kaikki sosiaalihuoltolain 14 §:ssä luetellut palvelut, jos ne vastaavat asiakkaan tuen tarpeisiin. Päihde- ja riippuvuustyöhön sisältyy neuvontaa ja ohjausta, joka koskee päihitteettömyyttä suojaavista ja sitä vaarantavista tekijöistä sekä palvelujärjestelmän sisältämien vaihtoehtojen kertomista asiakkaalle. Päihde- ja riippuvuustyön palveluina voidaan antaa 14 §:ssä mainittuja sosiaalipalveluja päihde- ja muun riippuvuuden haittoja vähentävinä, päihitteettömyyttä tukevinä ja päihde- ja muista riippuvuusongelmista kuntoutumista tukevinä taikka päihdeiden ongelmakäytön tai muun riippuvuuden takia muutoin tarvittavina sosiaalipalveluina. Palveluja voidaan tarjota tuen tarpeeseen joko yleisinä, kaikille tarjolla olevina sosiaalipalveluina tai erityisesti päihde- ja riippuvuustyöhön kohdennettuina, erityisinä palveluina. Palvelujen avulla tuetaan päihitteettömyyttä ja riippuvuuskäyttäytymisestä irrottautumista sekä toisaalta huolehditaan siitä, että perustuslain mukainen välttämätön huolenpito toteutuu myös niiden osalta, joilla päihdeiden ongelmakäyttö on jatkuvaa.

Päihde- ja riippuvuustyön palveluja on annettava paitsi henkilön omiin, myös hänen perheensä ja muiden läheistensä avun ja tuen tarpeiden perusteella. Lapsen oikeudesta saada välttämättömät sosiaalipalvelut säädetään 13 §:ssä.

Sosiaalihuollossa tehtävä päihde- ja riippuvuustyö on suunniteltava ja toteutettava siten, että se muodostaa toimivan kokonaisuuden muun hyvinvointialueella tehtävän päihdetyön ja mielenterveystyön kanssa. Tällä tarkoitetaan sitä, että sosiaalihuollon päihde- ja riippuvuustyön toiminta ja palvelut on sovitettava yhteen toimivaksi kokonaisuudeksi sekä sosiaalihuollossa tarjottavien mielenterveystyön palvelujen että terveydenhuollon tarjoamien mielenterveys- ja päihdehoidon ja -kuntoutuksen kanssa. Lisäksi sosiaalihuollon päihde- ja riippuvuustyö on sovitettava yhteen muun sosiaali- ja terveydenhuollon, kuten somaattisen hoidon ja muiden sosiaalipalvelujen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon edistävän ja ehkäisevän työn kanssa. Palvelujen kehittämisessä tulee huomioida myös kuntien päävastuulle kuuluva ehkäisevä päihdetyö. Kehittämistyön tukena ja apuna sosiaalipalveluja kehitettäessä, toteutettaessa ja arvioitaessa voidaan hyödyntää kokemusasiantuntijoiden sekä muiden palvelujen käyttäjien asiantuntemusta. Kokemusasiantuntijalla tarkoitetaan henkilöä, jolla on omakohtaista kokemusta päihiteisiin liittyvästä psyykkisestä tai fyysisestä sairaudesta, vammasta tai muusta vaikeasta elämäntilanteesta ja joka on saanut koulutuksen kokemusasiantuntijana toimimiseen. Myös läheinen voi toimia kokemusasiantuntijana.

Subjektiivinen oikeus päihteettömyyttä tukeviin palveluihin

Raskaana olevalla henkilöllä on oikeus saada välittömästi riittävät päihteettömyyttä tukevat sosiaalipalvelut. Kyseessä on niin sanottu subjektiivinen oikeus. Se velvoittaa hyvinvointialuetta toimimaan heti kun se saa tiedon raskaana olevasta henkilöstä, joka on huolissaan omasta päihteidenkäytöstään. Vastaava sääntely sisältyy terveydenhuoltolakiin. Raskaana oleva päihteiden käyttäjä on lähtökohtaisesti aina myös terveydenhuollon seurannassa raskautensa vuoksi, ja hänen kokonaishoidon tarpeensa arvioidaan terveydenhuollossa. Palvelutarpeiden samanaikaisuuden vuoksi raskaana olevan päihteiden käyttäjän palvelut järjestetään sosiaalihuoltolain 2 a §:n mukaisina yhteen sovitettuina palveluina, vaikka palvelut toteutettaisiin eri toimintayksiköissä, kuten erikoissairaanhoidossa äitiyspoliklinikalla sekä muina sosiaalihuollon ja terveydenhuollon palveluina. Sosiaalihuollon palveluina voidaan järjestää esimerkiksi ensikotipalveluja. Tarvittavat palvelut on järjestettävä välittömästi, jotta voidaan turvata tulevan lapsen terveys ja kehitys. Järjestämällä palvelut jo raskausaikana voidaan vähentää huomattavasti paitsi inhimillistä kärsimystä, myös päihteiden väärinkäytöstä aiheutuvia välittömiä ja pitkän aikavälin kustannuksia.

Lain lähtökohtana on henkilön oma hakeutuminen palvelujen piiriin. Lailla myös tuetaan henkilön ohjaamista palvelujen piiriin (35 §). Laissa määritelty ammattihenkilö voi asiakkaan suostumuksella olla yhteydessä sosiaalihuoltoon, jotta henkilön palvelutarve arvioitaisiin. Jos henkilö ei itse halua yhteydenottoa ja on ilmeistä, että syntyvä lapsi tulee tarvitsemaan lastensuojelun tukitoimia välittömästi syntymänsä jälkeen, on tehtävä lastensuojelulain 25 c §:n mukainen ennakkollinen lastensuojeluilmoitus. Hyvinvointialueella tulee olla sovittuna, miten ja missä ennakkollisia lastensuojeluilmoituksia käsitellään. Raskaana olevan henkilön kiireellisen avun tarve on arvioitava välittömästi ja perusteellinen palvelutarpeen arviointi on tehtävä viipymättä.

24 a § Päihde- ja riippuvuustyön erityiset palvelut

(29.12.2022/1280)

Sosiaalihuollon päihde- ja riippuvuustyön erityisillä palveluilla tarkoitetaan päihteiden ongelmakäytöstä tai muusta riippuvuuskäyttäytymisestä johtuvaan tuen tarpeeseen kohdennettuja palveluja. Sellaisina on järjestettävä ainakin sosiaalityötä, sosiaaliohjausta, sosiaalista kuntoutusta ja asumispalveluja. Päihde- ja riippuvuustyön erityisiä palveluja on järjestettävä tarpeen mukaan avo- tai laitospalveluina.

Sosiaalihuollon päihde- ja riippuvuustyön erityiset palvelut täydentävät muita 14 §:ssä tarkoitettuja päihde- ja riippuvuustyön erityisiä palveluja. Päihde- ja riippuvuustyön erityisiä palveluja tulee sovittaa yhteen päihde- ja riippuvuushoidon kanssa 2 a §:n mukaisesti.

Päihde- ja riippuvuustyön erityisillä palveluilla tarkoitetaan erityisesti päihde- ja riippuvuustyöhön kohdentuvia ja keskittyviä palveluita, jotka täydentävät sosiaalihuollon yleisiä palveluja. Tarkoituksena on, että kohdennetut palvelut ovat asiakasryhmälle helposti saatavilla, heidän olosuhteisiinsa ja tarpeisiinsa sovitettuja ja niihin kertyy tarvittavaa erityisosaamista.

Päihteiden käyttäjien tilanteeseen keskittynyt sosiaalityö, niin kutsuttu päihde-sosiaalityö, on tyypillinen ja keskeinen sosiaalihuollon päihdepalvelu, jolla on pitkät perinteet. Sosiaalityötä ja sosiaaliohjausta tulee olla hyvinvointialueella aina saatavilla päihteiden käyttäjille ja riippuvuuskäyttäytymiseen suunnattujen erityisten palvelujen yhteydessä. Palveluihin sisältyvä psykososiaalinen tuki on keskeinen osa sosiaalihuollon päihde- ja riippuvuustyön palveluja asiakkaan pystyvyyden tukemiseksi ja osana tarvittavia sosiaalipalveluja. Muita tyypillisiä päihteiden käyttäjille suunnattuja palveluja ovat asumispalvelut, joita hyvinvointialueella tulee olla tarjolla yleisten, kaikille sopivien palvelujen lisäksi myös erityisesti päihteiden käyttäjille tai riippuvuuskäyttäytymiseen suunnattuina palveluina. Päihde- ja riippuvuustyön erityisten palvelujen rinnalla on tärkeää huomioida, etteivät kaikki tuen tarpeessa olevat pysty esimerkiksi sitoutumaan raittiuteen tai hoitoon. Oikein kohdennetuilla ja suunnitelluilla asumispalveluilla voidaan saada onnistumisia myös vakavasti päihderiippuvaisten henkilöiden asumisessa. Esimerkiksi kansainvälisestäkin menestyneellä Asunto ensin -mallilla on saatu hyviä tuloksia asunnottomuuden vähentämisessä ja asukkaiden elämänlaadun parantamisessa kuin myös yhteiskunnallisten kustannusten pienentymisessäkin. Asumispalvelujen rinnalla tarvitaan usein sosiaalista kuntoutusta, jota tulee myös järjestää päihde- ja

ottaa yhteyttä siihen viranomaiseen, jonka vastuulle tarvittavien toimien, kuten päihdehoidon järjestäminen kuuluu ja asiakkaita tulisikin aktiivisesti ohjata ja tukea lääketieteelliseen hoidon tarpeen arvioon. Riippuvuuksien psykososiaalisen hoidon tärkeyden ja samanaikaissairauksien runsaan esiintymisen vuoksi terveydenhuollon merkitys päihde- ja riippuvuuspalvelujen kokonaisuudessa on kasvanut. Terveydenhuoltoon kuuluvaa ja siten terveydenhuollon lainsäädännön alaista toimintaa ovat esimerkiksi päihteiden riskikäytön hoito, vieroitustilojen hoito sekä potilaan päihde- tai riippuvuushäiriön ja liitännäissairauksien tutkimus, hoito ja lääkinnällinen kuntoutus, sisältäen myös tarvittavan psykososiaalisen hoidon ja kuntoutuksen. Terveydenhuoltoon kuuluvista päihdepalveluista ei tehdä hallintopäätöksiä.

24 b § Päiväkeskus päihdetyön erityisenä palveluna

(29.12.2022/1280)

Hyvinvointialueen on järjestettävä päihteitä ongelmallisesti käyttäville henkilöille päiväkeskuspalvelua, jossa perustarpeisiin vastaamisen lisäksi tarjotaan sosiaaliohjausta. Palvelua tulee järjestää myös päihtyneille ja siinä on oikeus asioida nimettömänä.

Lailla 1280/2022 lisätty uusi 24 b pykälä on tullut voimaan 1.7.2023. Päihdetyön erityisenä palveluna järjestettävällä päiväkeskuksella tarkoitetaan ensisijaisesti päihteitä ongelmallisesti käyttäville henkilöille suunnattua, perustarpeiden turvaamiseksi ja haittojen vähentämiseksi järjestettävää sosiaalipalvelua. Palvelun tarkoituksena on vähentää päihteiden ongelmakäyttöä sekä siihen liittyviä sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja sekä edistää päihteitä ongelmallisesti käyttävän henkilön toimintakykyä ja turvallisuutta sekä ohjautumista tarkoituksenmukaisten sosiaali- ja terveystarpeiden piiriin. Päihdetyönä järjestettävän päiväkeskuspalvelun ja siihen liittyvän sosiaaliohjauksen käyttö ei saa estää tai heikentää henkilön mahdollisuuksia saada muita sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja, esimerkiksi 21 §:n mukaista tilapäistä tai tuettua asumista.

Palvelu on kohdennettu kaikkein vaikeimmassa asemassa oleville henkilöille, joita ovat esimerkiksi päihteitä ongelmallisesti käyttävät, asunnottomat tai huonoissa oloissa asuvat, taikka päihdekierteessä olevat, joiden perustarpeiden turvaaminen on muutoin vaikeutunut tai vaarantunut. Päiväkeskuksissa asioivilla henkilöillä on usein monia pitkittyneitä sosiaalisia, taloudellisia tai terveydellisiä ongelmia. Heikossa asemassa oleminen tarkoittaa sitä, että henkilöllä on ongelmallisen

päihteiden käytön lisäksi myös muita arjen ja elämän haasteita, kuten työttömyyttä, rikostaustaisuutta, mielenterveyden ongelmia, yksinäisyyttä, itsetunto-ongelmia ja usein myös heikko luottamus viranomaistoimijoihin.

Palveluun pääsy ilman henkilötietojen antamista madaltaa kynnystä hakeutua avun piiriin. Oikeus asioida päiväkeskuksessa nimettömän tarkoittaa sitä, että pelkkä päiväkeskuksessa asiointi tai ohjauksen ja neuvonnan vastaanottaminen ei välttämättä aloittaisi sosiaalihuollon asiakkuutta ja palvelutarpeen arviointia, jos henkilö ei ole siihen halukas. Päihdetyön palveluna toteutettavan päiväkeskuksen käytöstä ja siihen liittyvästä sosiaaliohjauksesta ei tehdä sosiaalihuoltolain 45 §:n mukaista hallintopäätöstä.

Asiakkaan moninaisista tarpeista lähtevä sosiaaliohjaus ja neuvonta ovat keskeinen osa päiväkeskuspalveluun kuuluvaa palvelusisältöä. Palveluihin liittyvä yleinen ohjaus ja neuvonta ja asiakkaan oikeuksista tiedottaminen ja hänen yksilöllisen tilanteensa huomioiminen ovat palvelujärjestelmän asiakaslähtöisyyden ydintä ja keskeisen tärkeää erityistä tukea tarvitsevalle henkilölle, jolla on eri syistä vaikeus hakea ja saada palveluja. Syntyneiden kohtaamisten avulla luodaan luottamussuhde, jonka avulla asiakas voidaan ohjata ja tarvittaessa saattaa tuen tarpeiden mukaisten sosiaali- ja terveystarpeiden tai muiden palvelujen piiriin. Mikäli henkilön sosiaalihuollon tuen tarve on ilmeinen eikä palvelutarpeen arvioinnille ole estettä, on se tehtävä sosiaalihuoltolain 4 luvussa säädetyin tavoin. Lisäksi on huolehdittava, että henkilön kiireellisen avun tarve arvioidaan välittömästi.

25 § Mielensterveystyö

(29.12.2022/1280)

Sosiaalihuollon mielensterveystyöllä tarkoitetaan hyvinvointialueen sosiaalipalveluja ja muuta yksilöön ja yhteisöön kohdentuvaa toimintaa, jolla vahvistetaan yksilön ja yhteisön mielensterveystyä suojaavia tekijöitä, vähennetään ja poistetaan mielensterveystyä vaarantavia tekijöitä sekä vastataan psyykkisen toimintakyvyn heikkenemisestä aiheutuvaan tuen tarpeeseen.

Sosiaalihuollon mielensterveystyöhön kuuluvat neuvonnan ja ohjauksen lisäksi 14 §:ssä tarkoitettut sosiaalipalvelut joko yleisinä sosiaalipalveluina tai erityisesti psyykkisen toimintakyvyn heikkenemisestä johtuvaan tuen tarpeeseen vastaavina palveluina. Lisäksi mielensterveystyöhön kuuluvat mielensterveystyä suojaaviin ja sitä vaarantaviin tekijöihin liittyvä tarpeenmukainen yksilön ja perheen psykososiaalinen tuki sekä yksilön ja yhteisön psykososiaalisen tuen yhteensovittaminen.

Palveluja annettaessa ja kehitettäessä on huomioitava perheen ja muiden läheisten 11 §:ssä tarkoitettu tuen tarve. Lapsen oikeudesta saada välttämättömät sosiaalipalvelut säädetään 13 §:ssä.

Sosiaalihuollossa tehtävä mielensterveystyö on suunniteltava ja toteutettava siten, että se muodostaa toimivan kokonaisuuden muun sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa sekä hyvinvointialueella ja kunnissa tehtävän mielensterveystyden edistämisen kanssa.

Aluehallintoviraston tulee järjestää vuosittain lasten ja nuorten mielensterveystyön ja mielensterveystyden hoidon työnjaon kehittämiseksi alueelliset yhteistyökokoukset.

Sosiaalihuollon mielensterveystyöllä tarkoitetaan sekä palveluja että sitä laaja-alaista toimintaa, jolla hyvinvointialue vastaa alueensa väestön tuen tarpeisiin mainitussa asiassa. Sosiaalihuoltolain 25 §:ssä säädetään sosiaalihuollon mielensterveystyöstä vastaavasti kuin terveydenhuoltolaissa säädetään mielensterveystyden edistämisestä ja hoidosta. Sosiaalihuollon henkilöstöllä voi olla tärkeä rooli mielensterveystyöngelman tunnistamisessa, asiakkaan hoitoon ohjaamisessa, motivoinnissa ja konkreettisesti tukemisessa hoitoon pääsemiseksi sekä hoitosuhteessa olevan potilaan kuntoutuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa. On tärkeää tukea elämänlaadun parantamista tai säilyttämistä kaikissa eri vaiheissa.

Sosiaalihuollossa tehtävään mielenterveystyöhön sisältyvät kaikki sosiaalihuoltolain 14 §:ssä luetellut palvelut, jos ne vastaavat asiakkaan tuen tarpeisiin. Sosiaalihuollon mielenterveystyössä palveluja annetaan joko yleisinä sosiaalipalveluina tai erityisesti psyykkisen toimintakyvyn heikkenemisestä johtuvaan tuen tarpeeseen kohdennettuina palveluina. Psyykkisistä syistä johtuva toimintakyvyn heikkeneminen aiheuttaa pääsääntöisesti muihin terveysongelmiin verrattavaa sosiaalihuollon tuen tarvetta, ja yleiset sosiaalipalvelut, kuten sosiaaliohjaus ja sosiaalityö, sosiaalinen kuntoutus ja lapsiperheiden palvelut vastaavatkin yleensä myös mielenterveyden ongelmista johtuvaan tuen tarpeeseen. Mielenterveyttä tukeva työ kuuluu keskeisesti esimerkiksi kasvatus- ja perheneuvonnan sisältöihin tai koulukuraattorien työnkuvaan.

Kohdennetuista mielenterveystyön palveluista säädetään tarkemmin 25 a §:ssä. Yleisten ja kohdennettujen sosiaalipalvelujen lisäksi sosiaalihuollon mielenterveystyöhön sisältyy mielenterveyttä suojaaviin ja sitä vaarantaviin tekijöihin liittyvä neuvonta ja ohjaus, osana muita palveluja annettava, tarpeenmukainen yksilön ja perheen psykososiaalinen tuki sekä yksilön ja yhteisön psykososiaalisen tuen yhteensovittaminen. Yhteensovittamisella tarkoitetaan sekä yksilö- että yhteisötasolla tapahtuvaa sosiaalihuollon tuen yhteensovittamista. Sosiaalihuollon kiireellisessä, järkyttävässä tilanteessa antamasta psykososiaalisesta tuesta säädetään sosiaalihuoltolain 29 b §:ssä ja terveydenhuollon osalta terveydenhuoltolain 50 b §:ssä.

Koska psyykkisen toimintakyvyn heikkeneminen ja psyykkiset sairaudet koskettavat usein merkittävästi myös sairastuneen lähipiiriä, palveluja annettaessa ja kehitettäessä on huomioitava perheen ja muiden läheisten tilanne ja avun tarve. Kehittämistyön tukena ja apuna voidaan hyödyntää kokemusasiantuntijoiden sekä muiden palvelujen käyttäjien asiantuntemusta sosiaalipalveluja kehitettäessä, toteutettaessa ja arvioitaessa. Kokemusasiantuntijalla tarkoitetaan henkilöä, jolla on omakohtaista kokemusta mielenterveyden häiriöstä, psyykkisen toimintakyvyn heikkenemisestä tai muusta mielensairauteen liittyvästä vaikeasta elämäntilanteesta ja joka on saanut koulutuksen kokemusasiantuntijana toimimiseen. Myös läheinen voi toimia kokemusasiantuntijana.

Sosiaalihuoltolain 13 §:n mukaisesti lapsella ja hänen perheellään on oikeus saada viipymättä lapsen terveyden ja kehityksen kannalta välttämättömät sosiaalipalvelut. Oikeus koskee myös psyykkisen toimintakyvyn heikkenemisen tai psyykkisen sairauden vuoksi lapsen tarvitsemia välttämättömiä sosiaalipalveluja. Mielenterveyden sekä päihde- ja riippuvuushäiriöt aiheuttavat pääosan nuorten terveyshaitoista, ja ovat keskeisiä lapsen ja nuoren terveyteen ja kehitykseen vaikuttavia tekijöitä. Niihin liittyy usein vahingollista terveyskäyttäytymistä, kuten tupakointia, runsasta

alkoholin käyttöä ja huumeiden kokeilua. Lasten päihteiden käyttöä ja nuorten haittoja aiheuttavaa päihteiden käyttöä ei ole useinkaan tarkoituksenmukaista erottaa muista mielenterveyden ongelmista, koska ne esiintyvät heillä pääsääntöisesti yhdessä. Ne ovat merkittävä syrjäytymisen ja pitkäaikaisen työkyvyttömyyden riskitekijä. Kun lapsi tai nuori on terveydenhuollon avohoidossa, on tärkeä varmistaa sosiaali- ja terveydenhuollon riittävä yhteistyö. Avohoidon suunnittelun yhteydessä tulee tarvittaessa arvioida sosiaalihuoltolain 14 §:n mukaisten palvelujen ja tuen tarve sekä lapselle että lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaaville henkilöille lapsen kotona selviytymisen tueksi. Tämä voi käytännössä tarkoittaa esimerkiksi sosiaalihuoltolain mukaisen perhetyön palvelun järjestämistä samanaikaisesti terveydenhuollon avohoidon kanssa, tai kasvatus- ja perheneuvontana annettava vanhemmuuden tukea. Vastaava tarve voi olla, kun lapsi tai nuori on siirtymässä sairaalahoidosta avohoitoon, jolloin kotona selviytymisen tueksi perheellä voi olla tarve esimerkiksi kotipalvelulle tai tukihenkilön tai tukiperheen saamiseen lapsen terveyden ja kehityksen turvaamiseksi.

25 a § Mielenterveystyön palvelut

(29.12.2022/1280)

Sosiaalihuollon mielenterveystyön palveluilla tarkoitetaan erityisesti psyykkisen toimintakyvyn heikkenemisestä johtuvaan tuen tarpeeseen kohdennettuja palveluja. Sellaisina on järjestettävä ainakin asumispalveluja sekä niiden yhteydessä annettavaa sosiaaliohjausta, sosiaalityötä ja sosiaalista kuntoutusta.

Sosiaalihuollon mielenterveystyön palvelut täydentävät muita 14 §:ssä tarkoitettuja yksilön mielenterveyden tukemiseksi tarvittavia sosiaalipalveluja.

Mielenterveystyön kohdennetuilla palveluilla tarkoitetaan palveluja ja palvelukokonaisuuksia, joiden järjestämisessä ja palvelumuotoilussa keskitytään erityisesti kohderyhmän tarpeisiin ja toimivien edellytyksien rakentamiseen terveydenhuollon mielenterveyspalvelujen ja hoidon kanssa. Kohdennetut palvelut edellyttävät henkilöstöltä aihepiirin ja siihen liittyvän palvelujärjestelmän syvällisempää tuntemusta. Vakavimmista psykiatrisista sairauksista voi seurata merkittävää toimintakyvyn heikkenemistä, johon vastaamiseen tarvitaan asumispalveluita ja siihen liittyvän sosiaalisen kuntoutuksen eri muotoja.

Selkeimmin mielenterveystyön kohdennettuja sosiaalipalveluja ovat erityisesti mielenterveyskuntoutujien asumispalvelut. Asumispalveluja ovat vuoden 2023 alusta lukien tilapäinen ja tuettu asuminen sekä yhteisöllinen asuminen ja ympäri-vuorokautinen palveluasuminen. Monimuotoisten asumis- ja palvelukokonaisuuksien edistämiseksi erilaisia asumispalvelumuotoja on mahdollista toteuttaa samassa toiminnallisessa kokonaisuudessa. Asiakkaan toimintakyvyn heikentymisen ja siitä seuraavan kohonneen hoidon ja huolenpidon tarpeen vuoksi tarvitsemat palvelut voidaan järjestää yhteisöllisestä asumisesta erillisinä kotiin annettavina palveluina, esimerkiksi tukipalveluina ja kotihoitona. Palveluja voi tuottaa asumisyksikön oma henkilöstö tai yksi tai useampi yksikön ulkopuolinen palveluntuottaja. Yhteisöllisen asumisen asiakkaille erikseen järjestettävät muut palvelut muodostavat rekisteröinnin ja valvonnan suhteen yhteisöllisestä asumisesta erillisen kokonaisuuden.

Mielenterveysasiakkaille kohdennettavien asumispalvelujen ja niiden yhteydessä annettavan sosiaaliohjauksen, sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen lisäksi hyvinvointialue voi järjestää myös muita, psyykkisen toimintakyvyn heikkenemisestä johtuvaan tuen tarpeeseen kohdennettuja palveluja. Säännös siis mahdollistaa, että sosiaalihuollon mielenterveyspalveluiksi voidaan määritellä muitakin palveluja kuin laissa edellytetyt. Tällöin tulee kuitenkin varmistaa, että ne ovat hyvinvointialueen asukkaille saatavilla yhdenmukaisin perustein.

Sosiaalihuollon mielenterveystyön palvelut täydentävät muita sosiaalihuoltolain 14 §:ssä tarkoitettuja yksilön mielenterveyden tukemiseksi tarvittavia sosiaalipalveluja. Erityisesti psyykkisen toimintakyvyn heikkenemisestä johtuvaan tuen tarpeeseen vastaavat kohdennetut sosiaalipalvelut on usein tarkoituksenmukaista sovittaa yhteen sosiaalihuoltolain 2 a §:n mukaisesti samanaikaisesti tarjottuina palveluina asiakkaan saaman perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon kanssa, jotta asiakkaan tilanteeseen voidaan tarjota kokonaisvaltaista apua ja tukea tarvittavan hoidon rinnalle.

26 § Kasvatus- ja perheneuvonta

Kasvatus- ja perheneuvontaa annetaan lapsen hyvinvoinnin, yksilöllisen kasvun ja myönteisen kehityksen edistämiseksi, vanhemmuuden tukemiseksi sekä lapsiperheiden suoriutumisen ja omien voimavarojen vahvistamiseksi.

Kasvatus- ja perheneuvontaan sisältyy lasten kasvuun ja kehitykseen, perhe-elämään, ihmissuhteisiin ja sosiaalisiin taitoihin liittyvää arviointia, ohjausta, asiantuntijaneuvontaa ja muuta tukea.

Kasvatus- ja perheneuvontaa toteutetaan monialaisesti sosiaalityön, psykologian ja lääketieteen sekä tarpeen mukaan muiden asiantuntijoiden kanssa.

Kasvatus- ja perheneuvonnan tavoitteeksi on laissa säädetty edellytysten luominen lasten turvallisille kasvuoloille, vanhempien tukeminen heidän kasvatustehtävässään, perheiden ja perheenjäsenten toimintakyvyn ja psykososiaalisen hyvinvoinnin lisääminen sekä niitä haittaavien esteiden poistaminen. Tässä tarkoituksessa pyritään edistämään vanhempien ja lapsen välisen suhteen toimivuutta, perheenjäsenten roolien joustavuutta sekä molempien puolisoitten tasa-arvoista mahdollisuutta osallistua perhe-elämään ja lasten kasvatukseen.

Vastaanotoilla annetun tuen lisäksi tavoitteena on kehittää uudenlaisia toimintatapoja ja yhteistyön muotoja. Eriyistä huomiota tulee kiinnittää murrosikäisten lasten ja heidän vanhempiensa tuen tarpeeseen esimerkiksi ryhmämuotoiseen tukeen. Kasvatus- ja perheneuvontaa voidaan lapsen ja perheen tarpeiden mukaan tarjota kasvatus- ja perheneuvonnan toimipisteen lisäksi myös perheen kotiin tai muuhun lapsen arkiympäristöön. Kasvatus- ja perheneuvontaan sisältyy myös yhteistyö ja asiantuntija-avun antaminen muille lasten ja perheiden kanssa työskenteleville.

Kasvatus- ja perheneuvontaan kuuluva arviointi, ohjaus, neuvonta ja muu tuki toteutetaan sosiaalityön, psykologian, lääketieteen sekä tarpeen mukaan muiden asiantuntijoiden moniammatillisena yhteistyönä. Toimintaan sovelletaan sosiaalihuollon lainsäädäntöä. Asiakasdokumentoinnin osalta tämä tarkoittaa, että palveluun liittyvät asiakaskirjaukset tehdään sosiaalihuollon asiakasrekisteriin. Lääkärin työ on kuitenkin aina terveydenhuoltolain mukaista, ja lääkäri kirjaa työnsä potilasrekisteriin.

Sosiaalihuoltolain mukaisesti myös kasvatus- ja perheneuvonnan asiakkailta on oikeus omatyöntekijään ja oikeus saada palvelutarpeensa arvioiduksi elämäntilanteensa edellyttämässä laajuudessa. Palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä arvioidaan kokonaisvaltaisesti sosiaalipalvelujen tarve. Perhe saattaa olla oikeutettu esimerkiksi vammaispalvelujen tai lapsiperheiden kotipalvelun saamiseen. Sosiaalihuoltolain 36 §:n 4 momentin mukaan palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaa sosiaalihuollon ammattihenkilölain 3 §:ssä tarkoitettu ammattihenkilö. Mainitussa laissa tarkoitettuja ammattihenkilöitä ovat esimerkiksi sosiaalityöntekijät ja sosionomit. Erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden palvelutarpeen arvioi sosiaalityöntekijä. Edellä olevan lisäksi palvelutarpeen arviointi voidaan tehdä kasvatus- ja perheneuvonnan toimintayksikössä tai yhteistyössä muun yksikön kanssa.

Kasvatus- ja perheneuvonnan työntekijän on pyynnöstä osallistuttava palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen. Kasvatus- ja perheneuvonnassa jo selvitettyjä asioita ja havaittua palveluntarvetta ei tarvitse arvioida arviointijakson aikana uudelleen.

Kasvatus- ja perheneuvonnan toimintayksikön yhteydessä voidaan antaa myös terveydenhuoltoon kuuluvia palveluja sosiaalihuoltolain mukaisen kasvatus- ja perheneuvonnan rinnalla. Palvelutehtäviä voidaan toteuttaa integroituneena kokonaisuutena sosiaalihuoltolain 2a §:n ja terveydenhuoltolain 8 a §:n mukaisena sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisenä palveluna. Palvelutehtävät on kuitenkin sisällöllisesti tärkeää erottaa toisistaan, koska niitä säätelevät erilliset lainsäädännöt, mikä vaikuttaa myös muun muassa kirjaamiseen ja palvelujen järjestämisen aikarajoihin.

Asiakkaan mahdolliset terveydenhuoltoon liittyvät terveys-, hoito- tai kuntoutussuunnitelmat kirjataan potilaskertomukseen ja tallennetaan terveydenhuollon rekisteriin. Asiakkaasta laadittava yhteinen sekä sosiaali- että terveydenhuollon suunnitelmat kattava asiakirja tallennetaan sosiaalihuollon asiakasrekisteriin.

27 § Lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvonta

Lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvonnalla huolehditaan siitä, että lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 2 §:ssä tarkoitettu tapaamisoikeus toteutuu lapsen edun mukaisesti. Tapaamisten valvonta perustuu joko lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 8 §:ssä tarkoitetun viranomaisen vahvistamaan sopimukseen tai tuomioistuimen päätökseen, jossa määritellään tarvittavien toimenpiteiden sisältö. (8.7.2022/589)

Valvotuissa vaihdoissa valvoja huolehtii, että lapsi siirtyy sopimuksen tai päätöksen mukaisesti vanhemmalta toiselle. Tuetuissa tapaamisissa valvoja on käytettävissä tapaamisen ajan. Valvotuissa tapaamisissa valvoja on tapaamisen ajan näkö- ja kuuloyhteydessä lapseen ja vanhempaan.

Valvoja voi päättää, että tapaamista ei aloiteta tai vaihtoa ei suoriteta, tai keskeyttää tapaamisen, jos se on välttämätöntä lapsen edun vuoksi. Valvojan on annettava toimivaltaiselle lastenvalvojalle kirjallinen selvitys keskeyttämistään tai muusta syystä toteutumatta jääneistä sovituista tapaamisista. Valvojalla on oltava tehtävään soveltuva ammattitutkinto tai muu soveltuva koulutus. (22.4.2016/292).

Hyvinvointialueella on velvoite järjestää vanhemman ja lapsen välisten tapaamisten valvonta tai tuki silloin, kun tapaamiset on tuomioistuimen päätöksen tai hyvinvointialueen vahvistaman sopimuksen mukaan toteutettava tuettuina tai valvottuina, tai valvonta lapsen nouto- ja palautustilanteessa perustuu hyvinvointialueen vahvistamaan sopimukseen tai tuomioistuimen päätökseen. Tuomioistuimen päätöksellä tarkoitetaan säännöksessä sekä lopullista päätöstä että väliaikaista määräystä lapsen tapaamisista.

Tavoitteena on vahvistaa lapsen oikeutta tavata etävanhempaansa ja valvoa, että huoltajuudesta ja tapaamisoikeudesta tehtyjä päätöksiä noudatetaan, jottei lapsi vieraantuisi muualla asuvasta vanhemmastaan. Säännöksen tarkoituksena on toisaalta myös entistä paremmin suojata lasta vahingollisilta tapaamisilta. Taustalla on laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta niin kutsuttu *lapsenhuoltolaki*.

Lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvonta on asiakkaalle maksuton palvelu. Maksava hyvinvointialue määräytyy lapsen asuinpaikan mukaan riippumatta siitä, missä tapaamiset järjestetään. Jos lapsi asuu ulkomailla ja tapaamiset on tuomioistuimen päätöksellä tai hyvinvointialueen vahvistaman sopimuksen mukaan toteutettava tuettuina tai valvottuina Suomessa, palvelun kustannuksista vastaa kuitenkin tapaajavanhemman asuinpaikan alueella toimiva hyvinvointialue.

Tapaamisten valvonta voi esiintyä kolmessa eri muodossa: valvottu tapaaminen, lapsen valvottu vaihto tai tuettu tapaaminen. Valvotut tapaamiset on toteutettava siten, että lapsella ja vanhemmalla on tilaisuus keskinäiseen yhdessäoloon kuitenkin niin, että valvoja pystyy seuraamaan tilannetta ja tarvittaessa puuttumaan tapaamisen kulkuun. Tapaamista valvovan henkilön tehtävänä on huolehtia, että tapaamiset toteutuvat lapsen edun mukaisella tavalla. Lapsen tulee voida tuntea olonsa tapaamisen aikana turvalliseksi ja viihtyisäksi.

Tapaamista valvovan henkilön tehtävänä on huolehtia siitä, ettei lasta vahingoiteta fyysisesti tai psyykkisesti tapaamistilanteissa ja ettei lasta esimerkiksi viedä luvatta pois tapaamistilanteesta. Tapaamista valvovan tai tukevan henkilön tehtävänä on myös toiminnallaan edistää tapaamisen onnistumista ja tukea lapsen ja vanhemman välistä suhdetta esimerkiksi auttamalla lapsen ja vanhemman suhdetta alkuun tai opastamalla käytännön asioissa ja lapsen hoidossa. Tarvittaessa, esimerkiksi tilanteessa jossa on lapsen kaappausuhka, valvoja tulee olla kaksi. Katso myös tue- tuista ja valvotuista tapaamisista ja vaihdoista, mukaan lukien passin luovuttamisesta valvojalle, lapsenhuoltolain 9 b §.

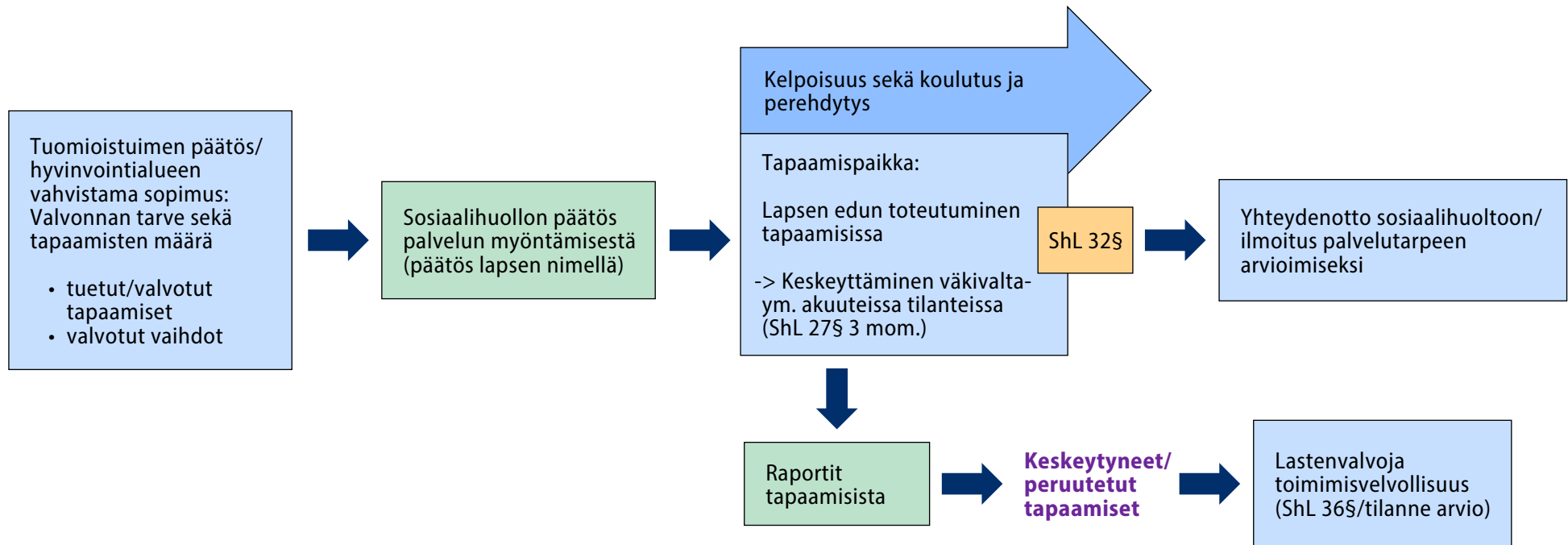
Tapaamiset on järjestettävä vahvistetun sopimuksen tai tuomioistuimen päätöksen mukaisesti. Hyvinvointialueen on noudatettava sopimusta ja tuomioistuimen päätöstä, mutta sillä on muilta osin oikeus määritellä tarkemmin, miten tuki ja valvonta käytännössä toteutetaan. Tuomioistuimen päätöksessä tai hyvinvointialueen vahvistamassa sopimuksessa vahvistetaan valvonnan tarve sekä se, kuinka usein valvottuja tapaamisia tulee järjestää. Päätöksestä tai sopimuksesta tulee myös käydä ilmi, toteutuuko valvonta vanhempien itsensä järjestämänä vai jääkö se hyvinvointialueen järjestettäväksi. Jos tuomioistuimen päätöksessä tai hyvinvointialueen vahvistamassa sopimuksessa on edellytetty lasta tapaavalta vanhemmalta ennen kutakin tapaamiskertaa vahvistusta siitä, että hän tulee tapaamaan lasta, velvollisuus järjestää tapaamiseen valvonta edellyttää, että vanhempi on tehnyt päätöksessä tai sopimuksessa edellytetyn vahvistuksen.

Tapaamista valvova henkilö voi keskeyttää tapaamisen, jos se on välttämätöntä lapsen edun vuoksi. Samoin edellytyksin tapaamista valvova henkilö voi päättää, ettei tapaamista aloiteta. Tapaamisen keskeyttäminen voi olla välttämätöntä esimerkiksi silloin, kun vanhempi kohdistaa tai yrittää kohdistaa väkivaltaa lapseen tai yrittää viedä hänet luvattomasti pois tapaamistilanteesta. Akuuteissa väkivalta-, vaara- ja korkean riskin tilanteissa tulee luonnollisesti harkittavaksi tarve olla yhteydessä poliisiin. Tapaamisen jättäminen aloittamatta voi olla lapsen edun vuoksi välttämätöntä esimerkiksi silloin, kun vanhempi saapuu tapaamiseen päihtyneenä. Jos yksittäisiä tapaamiskertoja joudutaan toistuvasti peruuttamaan tai keskeyttämään, tämä voi antaa aiheen muuttaa tapaamisoikeutta koskevaa päätöstä tai sopimusta lapsenhuoltolain 12 §:n nojalla.

Valvojan on annettava toimivaltaiselle lastenvalvojalle kirjallinen selvitys keskeyttämisistään tai muusta syystä toteutumatta jääneistä sovitusta tapaamisista. Selvityksen tulee sisältää valvojan tiedossa olevat syyt tapaamisen estymiseen tai keskeyttämiseen. Valvoja voi joutua tehtävässään tekemään myös esimerkiksi sosiaalihuoltolain 35 §:n mukaisen ilmoituksen tai lastensuojeluilmoituksen.

Valvojalla tulee olla tehtävään soveltuva ammattitutkinto tai muu soveltuva koulutus. Säännöksessä tarkoitetun muun soveltuvan koulutuksen arviointi on työnantajan tehtävä. Tapaamispaikan henkilöstön riittävä kouluttaminen, perehdyttäminen ja ohjeistaminen vaativaan tehtävään on olennaisen tärkeää kaikkien asianosaisten oikeusturvan ja turvallisuuden takaamiseksi. Sosiaalihuoltolain 27 §:n 1 momentin edellytys lapsen edun mukaisista tapaamisista asettaa vaatimuksia myös hyvinvointialueelle niiden järjestäessä tapaamispaikkatoimintaa tai hankkiessa palvelut ulkopuoliselta palveluntarjoajalta.

Kuvio 1. Tuetut ja valvotut tapaamiset sekä valvotut vaihdot.

Lainsäädäntö edellyttää lastenvalvojilta aktiivista roolia, jotta tapaamisjärjestelyt vastaisivat lapsen etua. Keskeytyneitä tai toteutumatta jääneitä tapaamisia koskevan kirjallisen selvityksen vastaanottaminen aiheuttaa lastenvalvojalle sosiaalihuoltolain 36 §:n mukaisesti toimimisvelvollisuuden. Hänen on huolehdittava, että kiireellisen avun tarve arvioidaan välittömästi ja että tilanteessa tehdään tarvittaessa lapselle ja/tai hänen vanhemmilleen palvelutarpeen arviointi.

Sosiaalihuoltolain 36 §:n 4 momentin mukaan palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaa sosiaalihuollon ammattihenkilölain 3 §:ssä tarkoitettu ammattihenkilö. Mainitussa laissa tarkoitettuja ammattihenkilöitä ovat esimerkiksi sosiaalityöntekijät ja sosionomit. Erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden palvelutarpeen arvioi sosiaalityöntekijä. Niissä tapauksissa, joissa lastenvalvoja on tehnyt palvelutarpeen arvioinnin, ei muualla sosiaalihuollossa tarvitse tehdä päällekkäistä palvelutarpeen arviointia, vaan sosiaalihuoltolain 41 §:n mukaisesti tehdään monialaista yhteistyötä. Jos taas lapsella on jo asiakkuus esimerkiksi lastensuojelussa, lastenvalvojan on pyynnöstä osallistuttava palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen. Mahdollinen väkivalta tai sen uhka tarvitsee erityistä huomiointia.

Tapaamisten jatkuva epäonnistuminen tai yhteenkin tapaamiseen liittyvä lapsen kannalta olennainen epäkohta (kuten esimerkiksi lapsen kaappausyritys) edellyttää arviointia siitä, vastaako tuomioistuimen päätös tai lapsen vanhempien tekemä sopimus lapsen etua.

Lastenvalvojan on myös arvioitava yhdessä asianosaisten ja tarvittaessa muiden asiantuntijoiden kanssa tarvetta muuttaa sopimusta tai hakea muutosta tuomioistuimen päätökseen. Ensisijaisesti lastenvalvojan on tavattava asianosaisia asian selvittämiseksi tarvittaessa yhdessä muiden asiantuntijoiden esimerkiksi tapaamispaikan työntekijän kanssa. Hyvinvointialueen ajama kanne tuomioistuimessa on viimesijainen keino toimia. Kannetta on kuitenkin lähdettävä ajamaan, jos sopimus tai tuomioistuimen päätös on lapselle vahingollinen eivätkä asianosaiset itse lähde hakemaan muutosta. Katso tässä asiassa myös 14 § kohta.

27 a § Lastenvalvoja

(22.4.2016/292)

Lastenvalvojan tehtävässä voi toimia sosiaalityöntekijä tai henkilö, jolla on muu tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto.

Mitä 1 momentissa on säädetty, koskee myös henkilöä, jonka tehtäviin kuuluu vastata lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 8 §:ssä tai lapsen elatuksesta annetun lain 8 §:ssä tarkoitettujen sopimusten valmistelusta.

Pykälässä säädetään lastenvalvojan kelpoisuudesta. Sisällöllisesti säännös vastaa kumotun sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun lain (272/2005) säännöstä. Mainitun lain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen perustelujen mukaan tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto voi olla esimerkiksi oikeustieteen kandidaatin tutkinto. Lasta koskevien sopimusten valmistelussa ja vahvistamisessa tarvittavan osaamisen kannalta voi erityisesti isommissa yksiköissä olla tarkoituksenmukaista, että lastenvalvojan tehtäviä hoitavat yhteistyössä sekä sosiaalityöntekijä että oikeustieteen kandidaatin tutkinnon suorittanut henkilö.

Pykälässä viitataan lakiin lapsen elatuksesta sekä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettuun lakiin. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan sopimuksen vahvistaminen on yleisesti delegoitu lastenvalvojille. Lastenvalvoja on sosiaalialan asiantuntija lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen sekä elatukseen liittyvissä asioissa. Hän välittää tietoa lapsen kasvuun ja kehitykseen, vanhemmuuteen sekä lainsäädäntöön liittyvistä asioista sekä asiakaskontakteissa että yleisesti siten kuin esimerkiksi tämän lain 7, 9 ja 10 §:ien mukainen rakenteellinen sosiaalityö, lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraamistehtävä ja palvelujen kehittäminen kasvatuksen tueksi edellyttävät.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia asioita harkitessaan, esimerkiksi voidaanko sopimus vahvistaa, on hänen *lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain* (361/1983) mukaan otettava huomioon lapsen etu ja lapsen omat toivomukset siten kuin vastaavan lain 10 ja 11 §:ssä säädetään. Tämä edellyttää lapsen tilanteeseen perehtymistä ja joissakin tapauksissa useita tapaamisia asianosaisten kanssa. Elatussopimusta vahvistettaessa on lapsen elatuksesta annetun lain mukaan muun muassa arvioitava, voidaanko sopimusta pitää kohtuullisena ottaen huomioon lapsen oikeus riittävään elatukseen, vanhempien maksukyky sekä muut asiaan vaikuttavat seikat. Lapsen elatuksesta annetun lain mukaan lapsella on

oikeus riittävään elatukseen ja ensisijaisesti tämä turvataan aina vanhempien toimesta heidän elatuskykynsä mukaisesti. Jos sopimus ei ole lapsen edun tai lapsen elatuksesta annetun lain mukainen, sitä ei saa vahvistaa.

27 b § Omaistaan tai läheistään hoitavan henkilön vapaa

(29.6.2016/512)

Hyvinvointialue voi tarvittaessa järjestää tuen tarpeessa olevan henkilön päivittäin sitovaa hoitoa ja huolenpitoa antavalle omaiselle tai läheiselle vapaapäiviä sekä alle vuorokauden pituisia virkistysvapaita. (8.7.2022/589)

Hyvinvointialueen on huolehdittava hoidettavan hoidon tarkoituksenmukaisesta järjestämisestä vapaan aikana. (8.7.2022/589)

Hoitajan vapaan aikainen sijaishoito voidaan järjestää omaishoidon tuesta annetun lain 4 a §:ssä tarkoitettuna sijaishoitona.

Sosiaalihuoltolain 27 b §:ssä säädetään hyvinvointialueen järjestämistä vapaista omaistaan tai läheistään hoitavalle henkilölle. Hyvinvointialue voi tarvittaessa järjestää tuen tarpeessa olevan henkilön päivittäin sitovaa hoitoa ja huolenpitoa antavalle omaiselle tai läheiselle vapaapäiviä sekä alle vuorokauden pituisia virkistysvapaita. Säännös liittyy sosiaalihuoltolain 11 §:n 10 kohdassa tarkoitettuihin tuen tarpeessa olevien henkilöiden omaisten ja läheisten tukemiseen. Säännös parantaa mahdollisuuksia tukea niitä omaisia ja läheisiä, jotka osallistuvat tiiviisti tuen tarpeessa olevan henkilön hoidon ja huolenpidon järjestämiseen. Säännös koskee käytännössä niitä henkilöitä, jotka täyttävät kriteerit omaishoitosopimuksen tekemiselle, mutta jotka eivät syystä tai toisesta ole tehneet sopimusta. Säännöksen tarkoituksena on laajentaa hyvinvointialueen tuen piirissä olevaa omaisten ja läheisten antamaa hoitoa heikentämättä hoitoa ja huolenpitoa tarvitsevien henkilöiden mahdollisuuksia päästä omaishoitolain mukaisen omaishoidon tuen piiriin.

Vapaan tarkoituksena on parantaa tai ylläpitää omaistaan tai läheistään hoitavan henkilön jaksamista. Vapaan edellytyksenä on hoidon sitovuuden ja hoitavan henkilön tuen tarpeen lisäksi se, että omaisen tai läheisen antama hoito ja huolenpito on kirjattu hoidettavan hoito- ja palvelusuunnitelmaan. Sosiaalihuoltolain mukaisen vapaan myöntämistä arvioidessaan hyvinvointialue voi käyttää samoja kriteereitä, joiden perusteella se myöntää omaishoidon tukea. Omaistaan tai läheistään hoitavien henkilöiden vapaan aikainen sijaishoito tulee järjestää yhdenvertaisin perustein.

Pykälän 2 momentissa säädetään hyvinvointialueen velvollisuudesta järjestää hoidettavan hoito tarkoituksenmukaisella tavalla hoitajan vapaan aikana. Säännös vastaa omaishoidon tuesta annetun lain säännöstä omaishoitajan vapaan aikaisen hoidon järjestämisestä ja hyvinvointialueella on käytössään vastaavat keinot vapaan aikaisen hoidon järjestämiseksi kuin omaishoidon tuessa. Kuten omaishoidossakin, hoidettavan hoito voidaan järjestää esimerkiksi lyhytaikaisena perhehoitona. Lisäksi pykälän 3 momentissa säädetään mahdollisuudesta järjestää vapaan aikainen hoito omaishoitolain 4 a §:n tarkoittamana toimeksiantosuhteisena sijaishoitona.

Sosiaalihuoltolain 27 b §:n mukaisen vapaan asiakasmaksu

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 6 c §:ssä säädetään sosiaalihuoltolain 27 b §:n 1 momentissa tarkoitetun vapaan ajaksi järjestettävien palvelujen asiakasmaksusta. Pykälässä viitataan asiakasmaksulain 6 b §:ään, jossa säädetään omaishoitajan vapaan aikaisten palvelujen asiakasmaksusta. Sosiaalihuoltolain 27 b §:n nojalla järjestettävän vapaan aikaisen palvelun asiakasmaksu määräytyy näin ollen samoin perustein kuin omaishoidon tuesta annetun lain nojalla järjestettävässä vapaassa. Poikkeuksena ovat palvelut, jotka on säädetty kokonaan tai osittain maksuttomiksi.

27 c § Opiskeluhuollon kuraattoripalvelut

(29.6.2021/635)

Hyvinvointialueen on järjestettävä opiskeluhuollon kuraattoripalvelut alueellaan sijaitsevien koulujen ja oppilaitosten oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) 1 §:ssä tarkoitettussa opetuksessa tai koulutuksessa oleville oppilaille ja opiskelijoille heidän kotipaikastaan riippumatta noudattaen, mitä mainitussa laissa säädetään.

Opiskeluhuollon kuraattoripalvelut ovat osa oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisia opiskeluhuollon palveluja. Sen lisäksi, mitä oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa säädetään opiskeluhuollon kuraattoripalvelujen järjestämisestä ja sisällöstä, hyvinvointialueen on niitä järjestäessään toimittava yhteistyössä opetuksen- ja koulutuksen järjestäjien sekä muiden toimijoiden kanssa terveydenhuoltolain 15 a §:n 3 momentin mukaisesti. Hyvinvointialueen velvollisuudesta osallistua perusopetuslain (628/1998) 15 §:ssä sekä lukiolain (714/2018) 12 §:ssä tarkoitetun opetus suunnitelman ja ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (531/2017) 99 §:n 1 momentissa tarkoitettujen opiskelijahuollon järjestämistapojen laatimiseen säädetään terveydenhuoltolain 15 a §:n 4 momentissa. (25.5.2022/380)

Kuraattoripalveluilla tarkoitetaan oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) 7 §:ään perustuvaa opiskeluhoollon kuraattorin antamaa opiskelun ja koulunkäynnin tukea ja ohjausta, joilla edistetään koulu- ja opiskeluyhteisön hyvinvointia sekä yhteistyötä opiskelijoiden perheiden ja muiden läheisten kanssa. Lisäksi kuraattoripalvelulla tuetaan lasten, nuorten ja aikuisopiskelijoiden oppimista ja hyvinvointia sekä sosiaalisia ja psyykkisiä valmiuksia. (<https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/opiskeluhoolto>). Kuraattoripalvelu on sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalipalvelu, joten siihen lähtökohtaisesti sovelletaan kaikkea sosiaalihuollon toimintaa ohjaavaa sääntelyä (ellei asiasta ole poikkeavasti säädetty oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa).

On tärkeää, että opiskeluhoollon kuraattori- ja psykologipalvelut sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuolto muodostavat toiminnallisen opiskeluhoollon palveluiden kokonaisuuden. Opiskeluhoollon palveluissa on yhteistyörakenteiden kautta huolehdittava opiskeluhoollon palvelujen yhteyden säilymisestä kouluihin ja oppilaitoksiin sekä kunnan opetustoimeen.

Jos asiakas tarvitsee kuraattorin tuen lisäksi muita sosiaalihuollon palveluja, kuraattori ohjaa hänet muihin hyvinvointialueen sosiaalipalveluihin. Silloin, kun hyvinvointialueella on niin sovittu, voi kuraattori tehdä omille asiakkailleen myös sosiaalihuoltolain mukaisen palvelutarpeen arvion (36 §), asiakassuunnitelman (39 §), toimia omatyöntekijänä (42 §) sekä tarvittaessa myöntää sosiaalipalveluja (38 §). Kuraattorin hoitaessa edellä mainittuja tehtäviä on huomioitava lainsäädännön määräykset sosiaalihuollon ammattihenkilön kelpoisuudesta ja virkasuhteesta.

28 § Muut sosiaalipalvelut

Lomanviettopalveluja ja tukea lomavieton järjestämiseen annetaan perhetilanteen, pitkäaikaisen sairauden, vamman tai muun vastaavanlaisen syyn perusteella. Erityistä tukea tarvitsevalle lapselle tai hänen perheelleen voidaan järjestää vertaisryhmätoimintaa sekä tukihenkilö- tai perhe lapsen terveyden tai kehityksen turvaamiseksi. Kaikkien asiakkaiden hyvinvointia voidaan edistää myös muilla kuin 3 luvussa mainituilla sosiaalipalveluilla.

Lomanviettopalveluja voidaan järjestää sosiaalisten syiden perusteella esimerkiksi vammaisille henkilöille ja vanhuksille. Lapsen terveyden tai kehityksen turvaamiseksi voidaan järjestää yleisinä perhepalveluina vertaisryhmätoimintaa sekä tukihenkilö- ja tukiperhetoimintaa. Palvelut tulee kohdentaa siten, että niitä on

riittävästi erityistä tukea tarvitseville lapsille, mutta niitä voidaan järjestää myös muille näitä palveluja tarvitseville. On huomattava, että myös lapsi, jolla on fyysinen vamma tai joka elää vanhempien erotilanteen keskellä, voi tarvita erityistä tukea.

Hyvinvointialueet voivat järjestää palveluja, joita ei nimenomaisesti ole mainittu laissa tai joita ei nimenomaisesti ole osoitettu jollekin asiakasryhmälle tietyin perustein. Esimerkiksi perhetyö soveltuu hyvin myös niihin perheisiin, joissa aikuinen lapsi hoitaa vanhempaansa tai joissa lapselle järjestetään erotilanteessa koulutettu tukihenkilö. t l.

29 § Sosiaalipäivystys

(29.12.2016/1517)

Sosiaalipäivystys on järjestettävä ympärivuorokautisesti kiireellisen ja välttämättömän avun turvaamiseksi kaiken ikäisille. Päivystys on toteutettava siten, että palveluun voi saada yhteyden ympäri vuorokauden ja kiireelliset sosiaalipalvelut voidaan toteuttaa siten kuin tässä tai muussa laissa säädetään. Päivystävissä yksiköissä on oltava riittävät voimavarat ja osaaminen, jotta palvelun laatu ja asiakasturvallisuus toteutuvat.

Sosiaalipäivystystä toteutettaessa on toimittava yhteistyössä ensihoitopalvelun, terveydenhuollon päivystyksen, pelastustoimen, poliisin, hätäkeskuksen ja tarpeen mukaan muiden toimijoiden kanssa.

Sosiaalipäivystyksellä tarkoitetaan välttämättömien ja kiireellisten sosiaalipalvelujen ja muiden tukitoimien järjestämistä siten, että henkilön tarvitsema välitön turva ja huolenpito voidaan antaa erilaisissa sosiaalisissa hätä- ja kriisitilanteissa vuorokauden ajasta riippumatta. Sosiaalipäivystystä on järjestettävä kaiken ikäisille ja kaikille asiakasryhmille.

Sosiaalipäivystystyö vastaa kaiken ikäisten kiireellisiin tuen tarpeisiin. Työssä painottuu erityisesti perheiden lastensuojelutilanteet, nuorten kriisitilanteet sekä perheväkivaltatilanteet poliisin toimenpiteiden rinnalla. Avohoidon lisääntyminen on tuonut mukanaan sen, että erilaista äkillistäkin avun ja tuen tarvetta ilmenee kotona useammin kuin ennen. Viime aikoina sosiaalipäivystyksen tehtävämäärät ovat kasvaneet erityisesti ikääntyneiden osalta. Yhteiskunnan muutosten seurauksena sosiaalityön kiireellistä arviointia ja päätöksentekoa tarvitaan yhä useammin virka-ajan ulkopuolella. Välittömään turvaan ja huolenpitoon sisältyy tarvittaessa kiireellisen toimeentulotuen myöntäminen. Myös onnettomuudet ja

muut vaaratilanteet aiheuttavat avun ja kiireellistä palvelutarpeen arvioinnin tarvetta vuorokauden ajasta riippumatta. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi tulipalot, liikenneonnettomuudet, äkilliset läheisen kuolemat, katoamiset, heitteillejätöt, rikoksen uhriksi joutuminen sekä laajat suuria ihmisryhmiä koskevat häiriötilanteet. Vaikka sosiaalipäivystystyö on yksilöllisesti ja yhteiskunnallisesti laaja-alaista työtä, sosiaalipäivystyksessä syntyvät asiakkuudet ovat ajallisesti lyhytkestoisia. Sosiaalipäivystyksen työskentelyssä keskeistä on välittömän avun lisäksi asiakkaalle tarjottavien jatkopalvelujen tarpeen arviointi ja riittävä ohjaus ja saattaminen jatkopalvelujen piiriin. Kiireelliset palvelut avaavat henkilölle sosiaalihuollon asiakkuuden, jolloin vastuu palvelujen jatkosta siirtyy virka-aikaisille palveluille sen mukaisesti, miten alueella on käytännön työnjaosta sovittu.

Sosiaalipäivystystä järjestettäessä tulee huolehtia siitä, että välttämättömän turvan ja huolenpidon tarpeessa olevalle sosiaalipäivystyksen asiakkaalle pystytään turvaamaan hänen sosiaalipäivystyksen yhteydenoton jälkeen tarvitsemansa välttämättömän huolenpidon turvaavat palvelut tai muut kiireelliset tukitoimet. Käytännössä tämä voi tarkoittaa esimerkiksi tilapäisasumisen järjestämistä. Päivystys on toteutettava siten, että kiireelliset sosiaalipalvelut voidaan antaa sosiaalihuoltolain tai muiden lakien mukaisesti. Esimerkiksi sosiaalihuoltolain 13 §:ssä edellytetään, että lapsen terveyden tai kehityksen kannalta välttämättömät sosiaalipalvelut on järjestettävä tarvittavassa laajuudessa niinä vuorokauden aikoina, joina niitä tarvitaan. Lastensuojelulain 13 §:n 1 momentissa puolestaan edellytetään, että päätöksen kiireellisestä sijoituksesta tekee virkasuhteinen sosiaalityöntekijä. Myös mahdollisen kiireellisen sijoituksen tekemiseen liittyvä arviointi on osa päätöksentekoprosessia, mikä tarkoittaa, että sosiaalipäivystystoimintaa ei voi järjestää ilman virkasuhteista sosiaalityöntekijän resurssia.

Sosiaalipäivystys on usein kriisitilanteissa työskentelemistä, jolloin työntekijä hyötyy perusammattitaidon lisäksi riittävästä kriisityön osaamisesta. Päivystystyössä edellytetään kykyä tilanteen kokonaisvaltaiseen ja ripeään analysointiin, ja päätöksentekoon on usein pystyttävä nopeasti ja suhteellisen vähäisen informaation pohjalta. Vastaavasti kuin terveydenhuoltolain 50 §:ssä säädetään, myös sosiaalipäivystystä järjestävissä yksiköissä tulee olla riittävät voimavarat ja osaaminen, jotta palvelun laatu ja asiakasturvallisuus toteutuvat. Arvioitaessa mitä ovat riittävät voimavarat ja osaaminen tietyssä yksikössä on otettava huomioon sekä laissa säädetty tehtävät, että eri päivystysyksiköiden muodostama päivystyksen kokonaisuus sekä mahdollisuus muun muassa parityöhön.

Laki edellyttää, että päivystystyö järjestetään siten, että palveluun voi saada suoraan yhteyden ympäri vuorokauden. Esimerkiksi poliisi ja hätäkeskus ovat tahoja, jotka voivat välittää sosiaalipäivystykseen tiedon avun tarpeesta, jonka vuoksi

hätäkeskuksella on erittäin tärkeää olla ajantasaiset sosiaalihuollon hälytysohjeet. Poliisi on myös tärkeä yhteistyökumppani. Sosiaalihuollon asiakaslain 22 §:n 1 momentin nojalla hyvinvointialueella on oikeus saada laissa säädettyjen tehtäviensä suorittamiseksi tarpeellista virka-apua muilta viranomaisilta. Pykälän 2 momentin nojalla hyvinvointialueen ja Helsingin kaupungin sosiaalihuollon viranomaisella on lastensuojelutehtävässä ja sosiaalihuoltolain 12 §:n 1 momentissa tarkoitettussa kiireellisessä tehtävässä oikeus saada poliisilta *poliisilain* (872/2011) mukaista virka-apua maksutta. Poliisilain 9 luvun 1 §:ssä puolestaan säädetään, että poliisin on annettava pyynnöstä muulle viranomaiselle virka-apua, jos niin erikseen säädetään.

Virka-apu on toimintaa, jossa virka-avun antaja tukee, mahdollistaa tai auttaa virka-apua pyytävää viranomaista tämän virkatehtävällä. Jos lapsen henkeä, terveyttä, ruumiillista koskemattomuutta tai terveyttä uhkaa välitön ja vakava vaara, on lapsen auttaminen ja lapsen toimintaan puuttuminen poliisille kuuluva tehtävä, jolloin ei kyse ole toiselle viranomaiselle annettavasta virka-avusta, vaan poliisin omasta tehtävästä. Poliisi päättää virka-avun antamisesta. Poliisin päätöksenteon tukena on sosiaalitoimelta tai lastensuojelulaitoksen työntekijältä saatu tieto lapsen tilanteesta esimerkiksi lapsesta tehty riskiarviointi tai muuta vastaavat tiedot. Virka-apua ei anneta, jos virka-avun pyytäjällä ei ole toimivaltaa pyynnön tekemiseen. Mikäli virka-apupyyntö on merkittävästi puutteellinen eikä sitä pyynnöstä täydennetä, voidaan virka-avun antamisesta myös kieltäytyä. Poliisi voi siirtää virka-avun antamisen itselleen sopivampaan tarkoituksenmukaiseen ajankohtaan, ellei virka-aputehtävä ole kiireellinen.

Sosiaalihuoltolain 33 §:n 4 momentin mukaan tiedot siitä, minkälaisia sosiaalipalveluja on mahdollista saada, miten niitä voi hakea ja mitkä ovat palvelun saamisen perusteet, on julkaistava helposti saavutettavalla ja ymmärrettävällä tavalla. Sosiaalipäivystyksen osalta ei riitä, että kyseiset tiedot olisivat ainoastaan hätäkeskuslaitoksen tiedossa, vaan 33 § velvoittaa julkaisemaan tiedot siten, että ne ovat kaikkien alueen asukkaiden saatavilla. Laki edellyttää siis, että asukkaat voivat saada helposti tiedon siitä, mihin numeroon he voivat milloinkin soittaa saadakseen yhteyden sosiaalipäivystykseen tai mihin he voivat mennä apua tarvitessaan kaikkina vuorokauden aikoina. Vaatimus koskee kaikkia ikä- ja asiakasryhmiä. Kiireellisten lastensuojeluasioiden lisäksi asukkailla on oltava tieto myös siitä, mihin ottaa yhteyttä muissa kiireellisissä sosiaalipäivystysasioissa. Jos suoraa yhteyttä ei ole ja hätäkeskuslaitos ei saa tehtäviä välitettä, ei päivystystä ole järjestetty lain edellyttämällä tavalla. Päivystyksen järjestäminen ei täytä lain edellytyksiä myöskään silloin, jos tieto sosiaalipäivystyksen puutteellisista tai alimitoitetuista resursseista tosiasiallisesti ohjaa toimimaan siten, että päivystysasioita ohjataan terveydenhuollon päivystykseen tai se vaikuttaa arvioon asioiden kiireellisyydestä.

Laki edellyttää myös, että kiireelliset sosiaalipalvelut voidaan toteuttaa siten kuin sosiaalihuoltolaissa tai muussa laissa säädetään. Päivystäjällä tulee olla mahdollisuus päästä tarvittaessa kiireellisesti myös kotikäynnille arvioimaan tilannetta. Harvaan asutuilla seuduilla palvelun järjestäminen voi edellyttää niin sanotun takapäivystysjärjestelmän käyttämistä, jolloin aktiivisyssä oleva päivystäjä voi tarvittaessa hälyttää paikalle takapäivystäjän, jolla on mahdollisuus päästä paikalle kohtuullisessa ajassa.

Niissä tehtävissä, joissa laki edellyttää virkasuhteisen sosiaalityöntekijän tekemää arviointia tai päätöstä, on toiminta järjestettävä siten, että sosiaalityöntekijä käytännössä vastaa tilannearviosta ja siihen perustuvan päätöksen tekemisestä. Lain-säädännössä sosiaalityöntekijän työpanosta edellyttävät muun muassa erityistä tukea tarvitsevan lapsen ja erityistä tukea tarvitsevan henkilön palvelutarpeen arviointi, lastensuojelutoimenpiteet sekä pääsy välttämättömän huollon tarpeen arvioimiseksi henkilön asuntoon tai muuhun olinpaikkaan (vuoden 1982 sosiaalihuoltolain 41§:n mukaisesti). Toisen työntekijän tosiasiallisesti tekemän päätöksen jälkikäteen hyväksyminen ja päätösasiakirjan kirjoittaminen esimerkiksi seuraavana arkipäivänä virka-aikaan ei täytä laissa säädettyä edellytystä päätöksen tekemisestä.

Sosiaalipäivystystyöhön kuuluvaan moniviranomaistyöhön liittyvä oleellisesti hätäkeskuksen kautta tulevien tehtävien vastaanottaminen ja viestiliikenne hätäkeskuksen ja muiden turvallisuustoimijoiden välillä. Hätäkeskuksen kautta sosiaalipäivystykselle tulevien tehtävien vastaanottamisen ja työturvallisuuteen liittyvien ominaisuuksiensa lisäksi VIRVE on ehdoton edellytys viranomaisten välisessä kommunikaatiossa ja yhteistoimintatehtävissä, kuten tulipaloissa, onnettomuuksissa ja poliisiyhteistyön tehtävissä, joten sen käytön osaaminen kuuluu sosiaalipäivystäjän työtä tekevän perusammattitaitoon.

Terveydenhuollon päivystyksen, ensihoidon ja pelastusviranomaisten kanssa tulee olla selvät yhteistyömenettelyt erilaisten tilanteiden varalle esimerkiksi terveydenhuollon kanssa toteutettavasta psykososiaalisen tuen (akuutin kriisityön) järjestämisestä ja tarjoamisesta.

29 a § Sosiaalipäivystyksen ja terveydenhuollon yhteistyö

(29.12.2016/1517)

Sosiaalipäivystystä on järjestettävä terveydenhuoltolain 50 §:n 3 momentissa tarkoitetun laajan ympärivuorokautisen päivystysyksikön yhteydessä ja 4 momentissa tarkoitetun perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon yhteispäivystyksen yhteydessä.

Sosiaalipäivystyksen järjestämisestä vastaavat ne hyvinvointialueet, joiden alueella tässä momentissa tarkoitetut terveydenhuollon yksiköt sijaitsevat (8.7.2022/1280).

Mielenterveys- tai päihde- ja riippuvuuspalveluja tarvitsevan asiakkaan hoidon ja palvelujen jatkuvuus on turvattava osana terveydenhuollon päivystystä ja sosiaalipäivystystä. (29.12.2022/1280).

Sosiaalipäivystys toteuttaa psykososiaalista tukea kiireellisessä tilanteessa yhdessä terveydenhuollon kanssa. Sosiaalipäivystys vastaa kiireellisessä tilanteissa psykososiaalisen tuen ensivaiheen johtamisesta ja yhteensovittamisesta (29.12.2022/1280).

Alueen sosiaalipäivystyksen tehtävänä on yhteistyössä terveydenhuoltolain 46 §:ssä tarkoitetun ensihoitokeskuksen kanssa:

1) sovittaa yhteen Hätäkeskuslaitokselle annettavat paikalliset ja alueelliset sosiaalitoimen hälytysohjeet ottaen huomioon terveystoimen hälytysohjeet;

2) osallistua alueellaan varautumis- ja valmiussuunnitelmien laatimiseen häiriötilanteiden ja suuronnettomuuksien varalle yhdessä muiden viranomaisten, toimijoiden ja yhteistyöalueiden ensihoitokeskusten kanssa siten, että suunnitelmat muodostavat kansallisen kokonaisuuden.

(29.12.2022/1280). Sosiaalipäivystysyksiköiden tehtävistä, sosiaalipäivystyksen järjestämisen tavoista, yhteistyöstä muiden toimijoiden kesken ja päivystysyksiköiden alueellisesta yhteistyöstä voidaan säätää tarkemmin valtioneuvoston asetuksella.

Sosiaalipäivystysten ja terveydenhuollon päivystysyksiköiden yhteistyöllä tavoitellaan palvelujen yhdenvertaista saatavuutta, riittävän osaamisen ja laadun sekä asiakas- ja potilasturvallisuuden varmistamista.

Sosiaalipäivystystä on järjestettävä vähintään virka-aikaisesti laajan ympärivuorokautisen terveydenhuollon päivystysyksikön yhteydessä (5 yliopistollista sairaalaa Helsinki, Turku, Tampere, Kuopio, Oulu ja 8 muuta laajan päivystyksen keskussairaalaa: Lahti, Lappeenranta, Pori, Seinäjoki, Vaasa, Jyväskylä, Joensuu ja Rovaniemi) että erikoissairaanhoidon ja perusterveydenhuollon suppeamman yhteispäivystyksen yhteydessä (Savonlinna, Hämeenlinna, Kotka, Mikkeli, Kokkola, Kajaani ja Kemi).

Laki ei edellytä koko alueen sosiaalipäivystystoiminnan toteuttamista terveydenhuollon päivystyksen yhteydessä, vaan hyvinvointialueilla on erilaisia vaihtoehtoisia tapoja kehittää sosiaalipäivystystyötä alueellisten tarpeidensa ja olemassa olevien hyvien toimintamalliensa ja sekä yhteistyöalueiden välisen yhteistyön pohjalta. Toimivat yhteistyömallit esimerkiksi poliisin kanssa on mahdollista säilyttää. Terveydenhuollon päivystyksessä tulee olla sosiaalihuollon asiantuntemusta helposti ja nopeasti käytettävissä, jotta myös sairaalan kautta apua hakeva asiakas saa tarvittaessa sosiaalihuollon ammattihenkilön arvioimat kiireelliset ja välttämättömät sosiaalipalvelut. Päivystystyön luonteesta johtuen jokaisen päivystysyksikön käytettävissä on oltava virkasuhteinen sosiaalityöntekijä, jolla on laajat oikeudet päätösten tekemiseen. Erityistä huomiota paikallisia järjestelyjä suunniteltaessa tulee kiinnittää siihen, että ohjaus, neuvonta ja palvelutarpeen arviointi toteutuu riittävästi jo virka-aikaan, jotta ilta- ja yöaikainen päivystys ei turhaan kuormitu.

Psykososiaalisen tuen ja palvelujen saaminen käynnistyy tarvittaessa välittömästi yhteistyössä terveydenhuollon kanssa. Psykososiaalisen tuen sisällöstä äkillisissä järkyttävissä tilanteissa on säädetty tarkemmin sosiaalihuollon toiminnan osalta sosiaalihuoltolain 29 b §:ssä ja terveydenhuollon toiminnan osalta terveydenhuoltolain 50 b §:ssä.

Sosiaalipäivystys vastaa kiireellisissä tilanteissa psykososiaalisen tuen ensivaiheen johtamisesta ja yhteensovittamisesta. Kiireellisissä tilanteissa tarvittavan psykososiaalisen tuen ensivaiheen johtovastuu ja yhteensovittaminen kuuluu sosiaalipäivystyksen lakisääteisiin tehtäviin. Sosiaalipäivystys saa kiireellisessä tilanteessa kiireellisen kriisiavun tehtävän hätäkeskuksen kautta. Tällöin sosiaalipäivystyksen tehtävänä on varmistaa palveluiden kattavuus ja toisaalta sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden keskinäinen koordinointi äkillisten järkyttävien tilanteiden psykososiaalisen tuen tarjoamisessa esimerkiksi paikallisten kriisiryhmien, vapaaehtoistoimijoiden tai psykiatrian erikoisalujen kanssa.

Useilla alueilla toimii jo nykyisin sosiaali- ja terveydenhuollon tehtävät yhdistäviä sosiaali- ja kriisipäivystyksiä, jossa terveydenhuollon työntekijät toimivat tilanteissa sosiaalipäivystystyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden työparina sosiaalihuollon toimintayksikössä. Alueilla, joilla toiminta on organisoitu kuvatulla tavalla yhteisiin sosiaali- ja kriisipäivystyksiköihin, on kiireellisten tilanteiden psykososiaalisen tuen koordinointi ja yhteensovittaminen terveydenhuollon kanssa luontevaa. Hyvinvointialue voi kuitenkin organisoida terveydenhuoltolain mukaisen kriisityön haluamallaan tavalla, kunhan yhteistoiminnan sujuvuus varmistetaan. Sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnan yhdistävät yksiköt ovat kuitenkin sosiaali- ja terveysministeriön näkökulmasta suositeltava tapa vastata kiireellisten tilanteiden psykososiaaliseen tukeen.

Osana sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistä päivystystä tulee turvata mielen-terveys- tai päihde- ja riippuvuuspalveluja tarvitsevan asiakkaan hoidon ja palvelujen jatkuvuus. Monilla mielenterveys-, päihde- ja riippuvuuspalveluja tarvitsevilla asiakkailla kyky hakeutua palveluihin ja hoitoon on heikentynyt. He ovat alttiita putoamaan palvelujen ulkopuolelle, jos palveluihin pääsy edellyttää aktiivisuutta ja omatoimisuutta. Sosiaali- ja terveydenhuollon päivystyksen tehtävänä on omalta osaltaan huolehtia siitä, että hoidon ja avun tarve arvioidaan ja huolehditaan siitä, että henkilö saa tarvitsemansa jatkohoidon ja tuen niissäkin tilanteissa, joissa henkilön avun tarve ei ole syntynyt äkillisesti, eikä henkilöllä ole välitöntä erikoissairaanhoidon tarvetta. Hoidon tarpeen arvioinnin lisäksi päivystyksessä arvioidaan sosiaalipalvelujen tarve ja mahdollinen sosiaali- ja terveystoimen yhteistyönä toteutetun tuen tarve jatkohoidon turvaamiseksi. Sosiaalipäivystys arvioi välittömän sosiaalihuollon tuen tarpeen ja huolehtii siitä, että tieto mahdollisesta jatkotuen tarpeesta siirtyy henkilön omatyöntekijälle. Terveydenhuolto arvioi henkilön hoidon tarpeen. Päivystyksellisellä yhteistyöllä edistetään mielenterveys- ja päihdeasiakkaiden yhdenvertaista palveluihin ja hoitoon pääsyä. Mahdollisimman matala kynnyks palveluihin hakeutumisessa vähentää viivettä. Matalan kynnyksen palvelun toteutumisessa on ensiarvoisen tärkeää, että avuntarpeeseen vastataan riippumatta siitä, mihin palvelupisteeseen henkilö hakeutuu.

Ensihoitopalvelu ja sosiaalipäivystys muodostavat tärkeän osan sosiaali- ja terveydenhuollon päivystyspalveluverkosta ja turvallisuusviranomaistoimintaa. Yhtenäiset ohjeet ja käytännöt varmistavat, että eri hyvinvointialueilla sijaitsevien sosiaalipäivystysten on mahdollista osallistua yhteiseen poikkihallinnolliseen johtamisjärjestelmään ja sosiaali- ja terveydenhuollon tilannekuvan muodostamiseen ja välittämiseen. Yhteistyöalueen sosiaalipäivystyksen tehtävänä on yhteensovittaa sosiaalitoimen paikalliset ja alueelliset hälytysohjeet yhteistyössä ensihoitokeskuksen kanssa. Tällä turvataan kansalaisten mahdollisuus saada yhdenmukaiset palvelut ja mahdollisimman yhdenmukaiset toimintamallit. Yhteistyöalueen

sosiaalipäivystysten tehtävä on myös osallistua alueellaan varautumis- ja valmisuunnitelmien laatimiseen häiriötilanteiden ja suuronnettomuuksien varalle yhdessä muiden viranomaisten ja toimijoiden kanssa sekä vahvistaa sosiaalihuollon roolia yhtenä turvallisuustoimijana.

29 b § Psykososiaalinen tuki äkillisissä järkyttävissä tilanteissa

(29.12.2022/1280)

Sosiaalihuollon psykososiaalisella tuella äkillisissä järkyttävissä tilanteissa tarkoitetaan sosiaalityönä ja sosiaaliohjauksena annettavaa välitöntä tukea yksilölle, perheelle ja yhteisölle sekä tuen yhteensovittamista.

Psykososiaalista tukea äkillisissä järkyttävissä tilanteissa toteutetaan sosiaalipäivystyksessä ja osana sosiaalihuollon muuta toimintaa.

Sosiaalipäivystyksen ja terveydenhuollon yhteistyöstä kiireellisten tilanteiden psykososiaalisen tuen antamisessa säädetään 29 a §:ssä. Terveydenhuollon psykososiaalisesta tuesta äkillisissä järkyttävissä tilanteissa säädetään terveydenhuoltolain 50 b §:ssä.

Äkillinen traumaattinen tilanne on usein huomattavaa kärsimystä aiheuttava tapahtuma, kuten läheisen itsemurha tai väkivallan kohteeksi joutuminen tai muu tilanne, jossa henkilön/henkilöiden kokema tapahtuma on potentiaalisesti traumatisoiva ja heidän hyvinvointiinsa ja toimintakykyynsä mahdollisesti pitkäkestoisesti vaikuttava. Äkillisellä kriisitilanteella voidaan tarkoittaa myös esimerkiksi äkillistä asunnottomuutta, rikoksen uhriksi joutumista tai onnettomuudesta tai kuolemantapauksesta johtuvaa avun tarvetta. Laajempia psykososiaalisen tuen tilanteita ovat esimerkiksi suuronnettomuudet, joissa tapahtumalle altistuneita voi olla suuriakin määriä ja tilanteen hoitaminen edellyttää eri toimijoiden työn yhteensovittamista ja koordinoitua. Asiakkaalla on tilanteessa oikeus saada ammatillinen arvio tuen tarpeestaan ja mahdollisista käytettävissä olevista palveluista.

Sosiaalihuollon psykososiaalinen tuki äkillisissä järkyttävissä tilanteissa tarkoittaa sosiaalihuollon laillistetun ammattihenkilön antamaa kiireellistä sosiaalityötä ja sosiaaliohjausta sekä läsnä olevaa emotionaalista ja tiedollista tukea tilanteen rauhoittamiseksi ja turvallisuuden tunteen lisäämiseksi ja välittömiin tuen tarpeisiin vastaamiseksi. Palvelutarpeen arvioinnin perusteella saatetaan tarvita

myös kiireellisten sosiaalipalveluiden järjestämistä, kuten sosiaalihuollon asumispalveluihin kuuluvaa tilapäistä asumista, lapsiperheen kotipalvelua, täydentävää tai ehkäisevää toimeentulotukea tai muita tarvittavia sosiaalipalveluja, joten työ edellyttää virkasuhdetta. Sosiaalihuollon antamaan psykososiaaliseen tukeen sisältyy myös aktiivinen ohjaaminen ja kannustaminen akuutin kriisityön piiriin, jos asiakas on sen tarpeessa.

Kiireellisissä ja järkyttävissä tilanteissa annettava psykososiaalinen tuki kuuluu keskeisesti sosiaalipäivystysten työhön, jossa sitä toteutetaan usein yhteistyössä terveydenhuollon ensihoitopalvelun ja päivystyspalvelujen, pelastustoimen, poliisin ja hätäkeskuksen kanssa. Tilanteeseen voi liittyä myös sosiaalipäivystyksen johtamana järjestötoimijoita, joilla on paljon osaamista ja palvelutoimintaa erilaisiin avun tarpeisiin liittyen. Sosiaalipäivystyksissä kiireellinen sosiaalityö sisältää akuutissa traumaattisissa tilanteissa annettavan psykososiaalisen tuen antamista ja toiminnan koordinoitua oli sitten kyse yksittäisistä asiakkaista tai laajasta joukosta avun tarvisijoita.

Sosiaalihuollossa psykososiaalista tukea tarvitaan ja toteutetaan myös virka-aikaisissa palveluissa erityisesti erilaisissa elämäntilanteissa. Tällaisia elämäntilanteita voivat olla esimerkiksi erotilanteet, työttömyys, oma tai omaisten sairastuminen, lapsen saaminen tai eläkkeelle siirtyminen, joita kohdataan esimerkiksi aikuisosiaalityössä tai perhesosiaalityön palveluissa. Tilanteissa voidaan järjestää erilaisia tukitoimia, kuten yksilö-, perhe- ja ryhmämuotoista tukea. Tuki voi olla luonteeltaan esimerkiksi neuvontaa ja ohjausta, vertaistukea, kokemusasiantuntijoiden tuottamaa tukea tai erilaisissa verkostoissa tapahtuvaa toimintaa. Järkyttävissä tilanteissa sosiaalityönä ja sosiaaliohjauksena annettava psykososiaalinen tuki on usein nopea-tempoista ja edellyttää usein erityistä kriisityön osaamista myös sosiaalihuollon ammattilaisilta.

Psykososiaalinen tuki kuuluu sekä sosiaalihuollon että terveydenhuollon lakisääteiseen työhön ja tilanteissa tarvitaankin usein sekä sosiaalihuollon että terveydenhuollon osaamista. Sosiaali- ja terveydenhuollon roolit ja tehtävät ovat kuitenkin psykososiaalisen tuen osalta hiukan erilaiset.

Osana kiireellistä hoitoa annettavasta terveydenhuollon psykososiaalisesta tuesta säädetään terveydenhuoltolain 50 b §:ssä. Sillä tarkoitetaan akuuttia kriisityötä, jota toteutetaan varhaisina interventioina, jotka ajoittuvat noin ensimmäisen kuu-kauden ajalle traumaattisesta tapahtumasta. Terveydenhuollon psykososiaaliseen tukeen (eli akuuttiin kriisityöhön) kuuluu myös aktiivinen seuranta ja keskeisenä tehtävänä traumaperäisten häiriöiden tunnistaminen sekä tarpeen mukaan ohjaaminen muihin terveydenhuollon palveluihin jatkohoitoon. Pieni osa äkilliselle

järkyttävälle tilanteelle altistuneista henkilöistä tarvitsee välittömästi akuutti-psykiatrisia palveluja. Edellä kuvattu työ on lähtökohtaisesti terveydenhuollon ammattihenkilöiden (esimerkiksi sairaanhoitaja, psykologi) tehtävää. Lisäksi henkilöllä tulisi olla asianmukainen kriisityön osaaminen. Myös sosiaalihuollon ammattihenkilö voi toimia terveydenhuollon kriisityön tehtävissä, jos hänellä on tehtävään riittävä työnantajan varmistama kriisityön koulutus, kokemus ja osaaminen. Tässäkin tapauksessa kriisityöhön liittyvä potilastyö kirjataan muun terveydenhuollon tavoin potilasrekisteriin.

Kuten ei lähtökohtaisesti muitakaan sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä, ei terveydenhuoltolain mukaista kriisityötä ja sosiaalihuollon psykososiaalisen tuen tehtäviä ole tarkoituksenmukaista yhdistää saman henkilön työtehtävään, jotta toiminnassa voidaan varmistaa työntekijän ammatillisen roolin selkeys ja asiakkaan ja potilaan oikeuksien tarkoituksenmukainen toteutuminen. Sen sijaan sosiaalipäivystäjän ja kriisipäivystäjän työparityöstä on alueellisesti paljon hyviä kokemuksia. Työparityössä kriisipäivystäjä kannattelee ja vastaa asiakkaan/potilaan kriisityön prosessista ja sosiaalipäivystyksen työntekijä taas sosiaalityön ja kiireellisten palvelujen toteutumisesta. Sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnan yhdistävä yhteinen toimintayksikkö (sosiaali- ja kriisipäivystys) onkin usein suositeltava toimintamuoto myös terveydenhuollon kriisityön organisoimiseksi.

4 luku – Sosiaalihuollon toteuttaminen

30 § Keskeiset periaatteet

Asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan eikä hänen ihmisarvoaan loukata.

Sosiaalihuoltoa koskevia päätöksiä ja ratkaisuja tehtäessä ja sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan etu siten kuin 4 ja 5 §:ssä säädetään.

Sosiaalihuoltoa on lähtökohtaisesti toteutettava siten, että avio- ja avopuolisoilla sekä muilla perheenjäsenillä on mahdollisuus asua yhdessä.

Asiakkaiden käytössä olevien sosiaalipalvelujen toimitilojen on tuettava asiakkaiden sosiaalista vuorovaikutusta. Toimitilojen suunnittelussa ja käytössä on huomioitava asiakkaiden yksilölliset tarpeet ja edellytykset, esteettömyys ja yksityisyyden suoja.

Sosiaalihuollon asiakaslain 4 §:n 1 momentin mukaan asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta hyvää kohtelua ilman syrjintää. Sama periaate sisältyy sosiaalihuoltolakiin. Oikeus hyvään kohteluun edellyttää asiakkaiden yhdenvertaista kohtelua. Sääntelyllä halutaan korostaa perustuslain 6 §:ssä ilmaistua periaatetta, jonka mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Syrjintäkieltoon sisältyvien kiellettyjen erotteluperusteiden luetteloa ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi. Sen tarkoituksena on esimerkinomaisesti osoittaa joitakin perusteita, joiden perusteella tapahtuvaa erottelua on pidettävä syrjintänä. Perusoikeutena on ihmisten yhdenvertaisuus riippumatta sosiaalisesta, kulttuurisesta tai uskonnollisesta taustasta, kyvyistä tai edellytyksistä. Perustuslain säännöksiä tulee soveltaa kaikkiin Suomen oikeudenkäyttöpiirissä oleviin henkilöihin.

Yhdenvertaisuusperiaate ja syrjintäkielto ovat oikeusjärjestyksen keskeisimpiä oikeusperiaatteita. Ne ovat ilmaus kaikkien ihmisten samanarvoisuudesta. Kaikkien ihmisten samanarvoisuus ei kuitenkaan merkitse sitä, että kaikilla olisi oltava samat oikeudet ja samat velvollisuudet. Yhdenvertaisuusperiaatteen oikeudellinen ydin on siinä, että samanlaisissa tilanteissa ihmisiä on kohdeltava samalla tavalla ja erilaisissa tilanteissa eri tavoin. Yhdenvertaisuusperiaate ja syrjintäkielto eivät aina edellytä samanlaista kohtelua, vaan ne voivat edellyttää erilaista kohtelua olosuhteiden näin vaatiessa. Ihmisten tosiasiallinen samanarvoisuus voi olla niin heikosti toteutunut tietyillä elämänoilla, että on ryhdyttävä tukitoimenpiteisiin heikossa asemassa olevien yksilöiden tai ryhmien olosuhteiden parantamiseksi. Myönteistä erityiskohtelua ei pidetä syrjintänä.

Hyvä kohtelu edellyttää muun muassa sitä, että **asiakkaan ihmisarvoa kunnioitetaan** ja ihmisen inhimillinen arvokkuus voidaan kaikissa olosuhteissa säilyttää ja hänen tarpeensa, toiveensa ja odotuksensa täytetään mahdollisuuksien mukaan. Asiakkaalla on oikeus myös tahdosta riippumattomassa huollossa hyvään kohteluun, jossa tahdonvastaisista toimenpiteistä huolimatta pyritään toimimaan asiakasta kunnioittaen.

Vakaumuksen kunnioittaminen merkitsee asiakkaan uskonnollisen, yhteiskunnallisen tai muuhun vakaumukseen pohjautuvan kannanoton huomioon ottamista sosiaalihuollossa. Asiakkaan vakaumuksen vuoksi ei kuitenkaan voida loukata muiden ihmisten perusoikeuksia eikä yhteiskunnassa yleisesti hyväksyttäviä eettisiä ja moraalisia periaatteita tai lakeja. Muiden henkilöiden tai yhteisöjen vakaumuksen kunnioittaminen ei myöskään saa vaarantua.

Asiakkaan oikeus yksityisyytensä kunnioittamiseen korostaa hallitusmuodon 8 §:ssä säädettyä oikeutta yksityiselämän suojaan. Käsite yksityiselämä sisältää myös henkilön yksityisyyden. Lähtökohtana tulee olla, että yksilöllä on oikeus elää omaa elämäänsä ilman viranomaisten tai muiden ulkopuolisten tahojen mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista hänen yksityiselämäänsä.

Laatu on asiakkaan kokemus saadun palvelun onnistumisesta, mutta myös sosiaalihuollon ammattilaisten määrittelemää ammatillista ja tieteellistä laatua. Laissa säädetään niin yleisesti sosiaalihuoltoa järjestettäessä huomioitavista ja tavoiteltavista kuin myös asiakaskohtaisesti arvioitavista laatutekijöistä. Laatua koskevaa sääntelyä on sosiaalihuollon asiakaslaissa, sosiaalihuollon erityislainsäädännössä sekä valvontalaissa. Sosiaalihuollon asiakaslain 4 §:n mukaan asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa. Asiakasta on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata, ja että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan. Lastensuojelulain mukaan puolestaan lastensuojelun on oltava

laadultaan sellaista, että se takaa lastensuojelun tarpeessa oleville lapsille ja nuorille sekä heidän perheilleen heidän tarvitsemansa avun ja tuen. Myös henkilöstön kelpoisuusehdot ovat tärkeä laatutekijä. Samoin palvelukohtaisessa lainsäädännössä olevat normitetut kriteerit, esimerkiksi asiakkaan oikeus saada päätös tietyssä ajassa, vaikuttavat käsityksiin palvelujen laadusta.

Laadukkaan ja asianmukaisen sosiaalihuollon järjestämisessä on toisaalta kyse riittävästä toimintaedellytyksistä ja toisaalta toimintaa ohjaavasta kulttuurista ja asenteista. Sosiaalihuollon järjestämisen näkökulmasta keskeisiä sosiaalihuollon laadukkuuteen vaikuttavia tekijöitä ovat asiantunteva ja riittävä sosiaalihuollon henkilöstö, johtaminen sekä käytettävissä olevat toimitilat ja välineet. Myös sosiaalihuollon asianmukaisuus kytkeytyy sosiaalihuollon toimintaedellytyksiin. Lisäksi asianmukaisuus tarkoittaa tarkoituksenmukaista, riittävää ja syrjimätöntä, menettelyltään hyväksyttävää toimintaa kulloinkin kyseessä olevissa tapauksissa. Turvallisuus liittyy niin objektiivisesti arvioitavissa olevaan sosiaalihuollon organisointiin ja sosiaalihuollossa käytettäviin menetelmiin, esimerkiksi käytettävissä olevien toimiltilojen turvallisuuteen ja sosiaalihuollossa käytettäviin rajoitustoimenpiteisiin, kuin myös ennen kaikkea subjektiivisesti arvioitavissa olevaan asiakkaan kokemaan turvallisuuden tai turvattomuuteen. Turvallisuuteen voidaan vaikuttaa järjestämällä asiakkaan tilanteeseen kulloinkin parhaiten soveltuvia sosiaalipalveluja. Järjestettävän tuen tulee olla kokonaisvaltaista ja riittävää.

Sosiaalihuoltoa toteutettaessa ja sitä koskevia päätöksiä ja ratkaisuja tehtäessä on otettava ensisijaisesti huomioon **asiakkaan etu**. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan mukaisesti on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimiä toimissa, jotka koskevat lapsia. Asiakkaan edun käsite on määritelty tarkemmin sosiaalihuoltolain 4–5 §:ssä.

Sosiaalihuollon palvelut tulee lähtökohtaisesti toteuttaa siten, että avio- ja avopuolisoilla sekä muilla perheenjäsenillä on **mahdollisuus asua yhdessä**. Säännös koskee myös rekisteröidyssä parisuhteessa eläviä henkilöitä, sillä *rekisteröidyistä parisuhteista annetun lain (950/2001)* mukaan laissa tai asetuksessa olevaa säännöstä, joka koskee avioliittoa, sovelletaan myös rekisteröityyn parisuhteeseen, ellei laissa toisin säädetä. Palvelujen järjestäminen siten, että perheenjäsenet eivät asu yhdessä, edellyttää asiakkaan etuun perustuvaa erityistä perustetta. Mitä pitempikaisemmasta asumisesta on kysymys, sitä painavampaa perustetta tulee edellyttää. Lastensuojelulaki sisältää erityiset perusteet lapsen sijoittamiselle pois omasta kodista, mutta myös lastensuojelussa ensisijaisena vaihtoehtona on lapsen tukeminen siten, että hän voi asua oman perheensä kanssa. Vanhuspalvelulain 14 §:n 2 momentin mukaan iäkkäille avo- ja aviopuolisoille on järjestettävä mahdollisuus asua yhdessä.

Sosiaalihuoltolaissa säädetään myös asiakkaiden käytössä olevien sosiaalipalvelujen **toimitiloilta edellytettävistä laatuvaatimuksista**, kuten yksityisyyden huomioimisesta esimerkiksi tilajärjestelyissä sekä yhteydenpidon ja osallisuuden tukemisesta.

Sosiaalihuoltolaissa, sitä täydentävässä erityislainsäädännössä, sosiaalihuollon asiakaslaissa sekä valvontalaissa säädettyt asiakkaan oikeuksia sekä palvelun laatua määrittävät seikat on otettava huomioon myös hankittaessa palveluja kilpailuttamalla. Varsinaisesti sosiaali- ja terveystalvelujen hankinnasta säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislaissa, erityisesti sen luvussa 3 (Palvelujen hankkiminen yksityiseltä palveluntuottajalta).

Sosiaalihuollon toimintayksiköissä tulee laatia omavalvontasuunnitelmat, joihin on kirjattu palvelujen laadun seurantatavat ja toimintaohjeet mahdollisten epäkohtien esiintymisen varalta. Omavalvontaan liittyvä sääntely siirtyi 1.1.2024 lukien valvontalakiin. Sosiaali- ja terveysministeriö on julkaissut ohjeen, joka toimii sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnan ja omavalvonnan soveltamisohjeena: [Sote-valvontalain+soveltamisohje.pdf \(stm.fi\)](#).

31 § Asiakkaan kuuleminen ja oikeus saada selvitys eri vaihtoehtoista

Asiakkaan kuulemisesta ennen häntä koskevan päätöksen tekemistä säädetään hallintolaissa (434/2003). Asiakkaan oikeudesta saada selvitys eri vaihtoehtoista säädetään sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (812/2000).

Asiakkaan kuulemista ja tiedonsaantia koskevien säännösten noudattaminen on olennaisen tärkeää, jotta sosiaalihuoltoa voitaisiin toteuttaa asiakkaan edun mukaisesti. Asiakkaan kuulemisesta ennen häntä koskevan päätöksen tekemistä säädetään hallintolaissa. Asiakkaan oikeudesta saada selvitys eri vaihtoehtoista säädetään sosiaalihuollon asiakaslaissa. Sosiaalihuollon henkilöstön velvollisuutena on selvittää asiakkaalle hänen asiassaan kysymykseen tulevat erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset sekä muut seikat, joilla voi olla merkitystä. Asiakkaan osallistumismahdollisuuksien lisäämisen keskeisenä edellytyksenä ja keinona on turvata oikeus tietoon. Jotta asiakas voisi osallistua ja vaikuttaa asiansa käsittelemiseen ja ratkaisemiseen, hänellä on sitä ennen oltava riittävästi tietoja eri vaihtoehtoista ja niiden vaikutuksista.

Tiedon saaminen on myös olennainen osa asiakkaan ja hänen asioitaan käsittelevän ja ratkaisevan sosiaalihuollon henkilöstön välisen luottamuksen kehittämisessä. Henkilöstön tulee antaa selvitys asiakkaalle avoimesti ja oma-aloitteisesti eikä vain hänen pyynnöstään. Asiakkaalle tulee antaa tiedot käytännön mahdollisuuksista eri vaihtoehtojen toteuttamiseen sekä tieto hänen oikeuksiaan koskevasta lainsäädännöstä. Jos asiakkaalla on mahdollisuus saada palveluja sekä yleis- että erityislainsäädännön kautta, tämäkin tieto on hänelle annettava.

Tiedonantotavan tulee olla sellainen, että asiakas kykenee riittävästi ymmärtämään sen sisällön ja merkityksen. Selvitystä annettaessa on otettava huomioon asiakkaan ikä, koulutus, äidinkieli, kulttuuritausta ja muut henkilökohtaiset ominaisuudet. Tarvittaessa on huolehdittava vaihtoehtoisten kommunikaatiokeinojen ja saavutettavan viestintämateriaalin käyttämisestä. Jos asiakkaalla ja henkilöllä ei ole yhteistä kieltä ja henkilö ei aisti- tai puhevamman tai muun syyn vuoksi voi tulla ymmärretyksi on huolehdittava siitä, että henkilö saa riittävän käsityksen asiansa sisällöstä ja merkityksestä ja voi ilmaista mielipiteensä. Esteetön kommunikointi ei perustu vain puhutun kielen tai kirjoitetun yleiskielen käyttöön. Viestiä voidaan myös esimerkiksi selkokielellä, viittomilla tai kuvilla ja graafisilla merkeillä. Esteetön kommunikointi saattaa edellyttää myös erityistä kommunikointimateriaalia tai kommunikoinnin apuvälineitä, tulkkia sekä fyysisesti ja asenteellisesti esteetöntä kommunikointiympäristöä. Viranomaisen sosiaalihuollossa käyttämän kielen ymmärrettävyydellä on korostunut merkitys esimerkiksi tuen tarpeita selvitetäessä, asiakassuunnitelmaa laadittaessa, päätöstä tehtäessä sekä siihen oikaisua tai muutosta haettaessa. Siten kommunikoinnin esteettömyys tarkoittaa laajasti ottaen myös asiakirjakielen ymmärrettävyyttä.

Kansaneläkelaitoksen velvollisuudesta järjestää tulkkauspalvelua kuulo- ja kuulonäkövammaisille sekä puhevammaisille henkilöille säädetään vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta annetussa laissa (133/2010). *Vammaisten tulkkauspalvelulaki* turvaa tulkkaus- palvelun sen piiriin kuuluville tilanteissa, joissa henkilö ei saa riittävää ja hänelle sopivaa tulkkausta muun lain nojalla. Jos on kysymys asiasta, joka voi tulla vireille viranomaisen aloitteesta, on tulkitsemisesta ja kääntämisestä huolehdittava siten kuin hallintolain 26 §:ssä säädetään.

32 § Lapsen ja nuoren mielipide ja toivomukset

Sosiaalihuollon tarvetta arvioitaessa, lasta ja nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä sekä sosiaalihuoltoa toteutettaessa lapsen ja nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin on kiinnitettävä erityistä huomiota. Lapselle on turvattava hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla mahdollisuus saada tietoa häntä koskevassa asiassa ja esittää siitä mielipiteensä ja toivomuksensa. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti sekä siten, että tästä ei aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheisten ihmisten välisille suhteille. Lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja pääasiallinen sisältö on kirjattava lasta koskeviin asiakasasiakirjoihin.

Mielipiteen selvittämisen yhteydessä lapselle ei saa antaa sellaisia tietoja, jotka vaarantaisivat hänen kehitystään tai ovat vastoin lapsen muuta erittäin tärkeää yksityistä etua.

Sosiaalihuoltolain mukaan lapsiperheillä on oikeus saada perhettä tukevia palveluja ilman lastensuojelun asiakkuutta. Tämän turvaamiseksi on lakiin sisällytetty lasta ja nuorta koskevia yleisiä menettelysäännöksiä. Lapsen mielipiteen selvittämisestä ja huomioon ottamisesta on säädetty myös sosiaalihuollon asiakaslain 10 §:n 1 momentissa, jonka mukaan alaikäisen asiakkaan toivomukset ja mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla.

Perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 12 artiklan mukaan sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti.

Lainsäädäntö korostaa jokaisen lapsen perus- ja ihmisoikeutena turvatun osallistumisoikeuden toteuttamista sosiaalihuollossa lapsen iästä riippumatta. Lapsen ja nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin on kiinnitettävä erityistä huomiota. Mitä varttuneemmasta ja kehittyneemmästä lapsesta on kyse, sitä suurempi merkitys on annettava lapsen itsemääräämisoikeuden toteutumiselle viranomaisen tehdessä lapsen itsemääräämisoikeuteen ja yksityisyyteen puuttuvia tai niihin liittyviä päätöksiä.

Mielipiteen esittämisen ohella lapselle on turvattava mahdollisuus saada riittävästi tietoa näkemystensä muodostamisen pohjaksi. Lapsen tulee siten voida ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla keskustella ja käsitellä kokemuksiaan esimerkiksi niistä asioista ja tapahtumista, joista sosiaalihuollon tarve lapsen osalta johtuu. Viranomaisen on lapsen mielipidettä selvittäessään objektiivisella tavalla annettava tietoa lapselle hänen mielipiteenmuodostamistaan varten. Lapsen tulee voida muodostaa käsityksensä vapaasti siten, että hän tosiasiasa ymmärtää sen, mistä on kysymys ja mitkä ovat ajateltavissa olevat vaihtoehdot. Kyse on siten lapsen aidon mielipiteen selvittämisestä, joka on tehtävä lapsen itsemääräämisoikeutta ja hänen identiteettiään huomioivalla tavalla. Lapsella on aina myös oikeus tietää, missä asiassa hänen mielipidettään selvitetään ja mihin lapsen tai hänen perheensä asiaan mielipiteen selvittäminen liittyy.

Lapsen toivomusten ja mielipiteen huomioon ottaminen ei tarkoita, että lapsella olisi myös päätösvalta asiassa. Viime kädessä oikeus ja velvollisuus päätöksen tekemiseen kuuluu aina aikuisille. Käytännössä lainsäädäntö edellyttää kuitenkin perustelujen esittämistä siltä osin, kun lapsen toiveita tai mielipidettä ei ratkaisuja tehtäessä ole voitu noudattaa.

Lapsen toivomusten ja mielipiteen selvittämisessä on otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa sekä niiden mukainen valmius itsensä ilmaisemiseen. Käytettävät menetelmät ja välineet sekä lapsen tarvitsema tuki ja apu määräytyvät sen mukaan. Pienen lapsen ollessa kyseessä voidaan muun muassa havainnoida lapsen käyttäytymistä ja hänen suhdettaan läheisiin ihmisiin. Varsinkin hyvin pienen lapsen toivomuksia ja mielipidettä voidaan selvittää myös välillisesti esimerkiksi lapselle läheisten henkilöiden, päiväkodin henkilöstön tai muiden asiantuntijoiden avulla kuulemalla heitä tai hankkimalla heiltä muuta selvitystä. Kouluikää lähestyvien ja sitä vanhempien lasten mielipiteiden ja toivomusten selvittäminen tapahtuu pääsääntöisesti keskustelemalla ja apuna voidaan käyttää lasten kanssa työskentelyyn erikseen kehitettyjä välineitä.

Lapsen mielipidettä selvittäessä on varmistuttava siitä, että lapsi voi aidosti ja vapaasti ilmaista käsityksensä asiasta. Lapsen täytyy tietää, miksi ja missä asiassa hänen mielipidettään selvitetään sekä mihin tarkoitukseen kuulemisessa kerättyjä tietoja käytetään. Lapsella tulee olla myös oikeus olla ilmaisematta mitään käsitystä asiasta. Lapsen mielipidettä selvittäessä on myös huomioitava se, että lapsella voi olla esimerkiksi suhteessa vanhempiinsa tai muihin hänelle läheisiin henkilöihin lojaliteettiristiriitoja, jotka voivat vaikuttaa hänen mielipiteeseensä. Lapsen mielipiteen selvittäminen tulee suorittaa lapselle mahdollisimman myönteisellä ja turvallisella tavalla, esimerkiksi lapsen haluamalla tavalla ja lapselle tutussa paikassa.

Mielipiteen selvittämisen tapa on valittava lisäksi siten, ettei siitä aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempiansa ja hänelle läheisten henkilöiden välisille suhteille.

Viranomaisen tai se, joka viranomaisen puolesta tai toimeksiannosta kuulee lasta tai selvittää lapsen mielipidettä ei saa vaikuttaa lapsen mielipiteen muotoutumiseen. Tehokas dokumentointi palvelee sekä lapsen että viranomaisen oikeusturvaa.

Lapsen mielipiteen selvittämisen yhteydessä lapselle ei saa antaa sellaisia tietoja, jotka vaarantavat hänen kehitystään tai ovat vastoin lapsen muuta erittäin tärkeää yksityistä etua. Lapsen etu voi joissakin tapauksissa vaarantua lapsen mielipiteen selvittämisen yhteydessä, kun lapselle luovutetaan häntä itseään tai hänen perhettään koskevia tietoja. Tietojen antamista tulee arvioida aina erityisesti lapsen näkökulmasta.

Edunvalvojan hakemisesta lapselle säädetään sosiaalihuollon asiakaslain 10 §:n 3 momentissa. Kyseisen säännöksen mukaan, jos alaikäisen henkilöä koskevassa yksittäisessä sosiaalihuollon asiassa on perusteltu syy olettaa, että huoltaja ei voi puoleuttomasti valvoa lapsen etua, tulee hyvinvointialueen tehdä *holhoustoimesta annetun lain* (442/1999) 72 §:ssä tarkoitettu hakemus tai 91 §:ssä tarkoitettu ilmoitus edunvalvojan määräämiseksi alaikäiselle, jos se on tärkeää alaikäisen edun turvaamiseksi. Säännös koskee sanamuotonsa mukaan niitä edellytyksiä, joiden valitessa sosiaalihuollon viranomaisen on ryhdyttävä toimenpiteisiin edunvalvojan määräämiseksi alaikäiselle. Säännöksessä ei määritellä varsinaisesti perusteita, joiden nojalla tuomioistuin tai maistraatti voisi määrätä edunvalvojan. Lain esitöistä on kuitenkin pääteltävissä, että säännöksestä ilmenee myös ne edellytykset, joiden perusteella tuomioistuimen tulee tehdyn hakemuksen perusteella arvioida edunvalvojan määräämisen tarpeellisuus lainkohdassa tarkoitetuissa tilanteissa. Näin on katsottu myös korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO: 2004:44. Lastensuojelulaki sisältää edunvalvojan määräämistä huoltajan sijaiseksi koskevan säännöksen, joka on erityissäännös edellä mainittuun sosiaalihuollon asiakaslain säännökseen nähden.

33 § Sosiaalihuollon saatavuus ja saavutettavuus

Sosiaalihuollon suunnittelusta ja toteuttamisesta on pidettävä huolta sen mukaan kuin tässä laissa tai muutoin säädetään. Sosiaalipalvelujen tulee olla sisällöltään ja laadultaan sellaisia kuin lainsäädäntö edellyttää.

Yleiset hyvinvointialueen sosiaalipalvelut on toteutettava siten, että ne soveltuvat kaikille asiakkaille. Tarvittaessa avun ja tuen tarpeessa oleva henkilö on ohjattava erityispalvelujen piiriin. Palvelut on lähtökohtaisesti toteutettava siten, että niihin on mahdollista hakeutua oma-aloitteisesti riittävän aikaisessa vaiheessa. (8.7.2022/589)

Sosiaalipalveluja on pyrittävä järjestämään eri hallinnonalojen peruspalvelujen yhteydessä, jos järjestely edistää palvelujen yhteensovittamista ja laadultaan hyvien palvelujen järjestämistä.

Tiedot siitä, minkälaisia sosiaalipalveluja on mahdollista saada, miten niitä voi hakea ja mitkä ovat palvelujen saamisen perusteet, on julkaistava helposti saavutettavalla ja ymmärrettävällä tavalla.

Yleisten sosiaalipalvelujen tulee soveltua kaikille. Yleisten palvelujen soveltumisesta muun muassa vammaisille henkilöille säädetään vammaispalvelulainsäädännössä. Myös muun sosiaalihuollon erityislainsäädännön lähtökohtana on, että yleiset palvelut ovat ensisijaisia suhteessa tietyille ryhmille suunnattuihin erityispalveluihin. Päihde- ja riippuvuustyön palvelujen osalta sosiaalihuoltolaissa säädetään yleisten palvelujen lisäksi erityisesti päihteiden ongelmakäytöstä tai muusta riippuvuus-käyttäytymisestä johtuvaan tuen tarpeeseen kohdennetuista palveluista sekä vastaavalla tavalla myös mielenterveystyön palveluista erityisesti psyykkisen toimintakyvyn heikkenemisestä johtuvaan tuen tarpeeseen kohdennettuina palveluina. Myös kohdennettujen palvelujen osalta on tärkeää varmistaa, että asiakkaalla on mahdollisuus hakeutua palveluihin oma-aloitteisesti. Periaate on keskeinen myös muilla sosiaalihuollon sektoreilla.

Parhaiten oma-aloitteinen oikea-aikainen hakeutuminen palvelujen piiriin toteutuu silloin, kun sosiaalipalveluja toteutetaan muiden peruspalvelujen yhteydessä. Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisistä palveluista lisää shl 2 a §:n kohdalla.

Tietoa hyvinvointialueen sosiaalipalveluista sekä tietoa palvelujen hakemisesta ja niiden saamisen perusteista on julkaistava siten, että ne ovat kaikkien alueen asukkaiden yhdenvertaisesti saavutettavissa ja ymmärrettävissä. Tämä edellyttää tiedonsaannin ja tiedon välittämisen turvaamista monimuotoisella, eri kommunikatiokeinot huomioivalla viestinnällä.

33 a § Sosiaalipalvelujen kokoaminen alueellisesti muiden palvelujen yhteyteen

(29.12.2016/1517)

Sosiaalipalveluja voidaan koota valtakunnallisesti ja alueellisesti muiden palvelujen yhteyteen, jos se on tarpeen erityisosaamisen ja siten asiakasturvallisuuden ja palvelujen laadun varmistamiseksi. Palvelujen yhteen kokoaminen on tarpeellista, jos sosiaalipalvelu vaativana ja harvoin tarvittavana edellyttää toistettavuutta ja usean alan erityisosaamista riittävän taidon ja osaamisen saavuttamiseksi ja sen ylläpitämiseksi. Palveluja toteutettaessa on otettava huomioon asiakkaan etu siten kuin 4 ja 5 §:ssä säädetään.

Edellä 1 momentissa tarkoitettujen edellytysten täytyessä voidaan koota yhteen yksittäisiä mielenterveys- ja päihdetyön palveluja, vammaisten henkilöiden palveluja, lastensuojelun palveluja sekä väkivalta- ja seksuaalirikosten uhrien palveluja. Myös muita palveluja voidaan koota yhteen, jos palveluja on mahdollista antaa asiakkaan edun mukaisesti.

Valtioneuvoston asetuksella säädetään tarvittaessa valtakunnallisesti ja alueellisesti keskitettäviin palveluihin sisältyvistä toimenpiteistä. Valtioneuvoston asetuksella voidaan edellä tässä pykälässä tarkoitettua toiminnan yhteen sovittamista varten nimetä valtakunnallisia toimijoita.

Erikoissairaanhoidon työnjaosta ja keskittämisestä säädetään terveydenhuoltolaissa. Palvelujen kokoamisesta suurempiin kokonaisuuksiin säädetään myös sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain 9 §:ssä. (8.7.2022/589)

Sosiaalihuollon palveluja voidaan koota alueellisesti tai valtakunnallisesti muiden palvelujen yhteyteen, jos se on tarpeen asiakkaille tarjottavien palvelujen laadun ja vaikuttavuuden sekä asiakasturvallisuuden varmistamiseksi.

Jos palvelu on luonteeltaan vaativaa tai sitä tarvitaan harvoin, riittävän taidon ja osaamisen saavuttaminen ja ylläpitäminen edellyttää riittävää toistuvuutta ja laaja-alaista erityisosaamista. Yhteistyötä joudutaan kyseisissä palveluissa tekemään erityisesti terveydenhuollon mutta myös muiden sektorien sekä kuntoutuksesta vastaavien tahojen kanssa. Palvelujen yhteen kokoaminen pitää voida perustella siten, että voidaan varmistaa palvelujen toteutuminen ammattitaitoisesti asiakkaan tarpeen mukaisesti. Suuren väestöryhmän usein tarvitsemat palvelut on saatava

lähipalveluina. Samoin lähipalveluina on tarjottava niitä palveluja, joiden käyttäjäryhmät ovat pieniä, mutta joissa erityisosaamisen turvaaminen ei edellytä palvelujen kokoamista yhteen alueellisesti. Henkilön oikeutta valita asuinpaikkansa ei voida rajata tilanteissa, joissa elinikäinen tai pitkäaikainen tuki olisi järjestettävissä lähipalveluna.

Sosiaali- ja terveydenhuollon uusi toimintarakenne tarjoaa myös sosiaalihuollolle uusia mahdollisuuksia luoda tutkimustietoon ja hyvin suunniteltuihin, yhteensovitettuihin toimintamalleihin perustuvia uusia työskentelytapoja sekä kehittää palveluja, jotka vastaavat asiakkaiden erityistarpeisiin.

Hyvinvointialueen on voimassa olevien sosiaalihuoltolain säännösten mukaisesti aina otettava huomioon asiakkaiden etu eri toimintatapoja ja ratkaisuja valittaessa.

Yhteen kokoamisella tarkoitetaan sekä fyysistä että hallinnollista palvelujen yhteen liittämistä. Hallinnollisin toimin voidaan parantaa tiedonkulkua ja johtamista sekä jakaa osaamista ja erityisasiantuntemusta alueellisesti yhdenvertaisesti. Keskitetyn palvelun kautta voidaan peruspalveluja tukea ja ohjata tarvittaessa esimerkiksi liikkuvaa työtä tekevän erityistyöntekijän avulla. Fyysisellä palvelujen yhteen kokoamisella turvataan tietyissä tilanteissa laadukas palvelu tilanteissa, joissa palvelun järjestämiseen vaaditaan fyysisesti yhtenäinen tila ja asiantuntemus samassa paikassa.

Koottaessa palveluja yhteen tulee ottaa huomioon erot alueen sisällä. Lisäksi on otettava huomioon palvelujen järjestämiseen liittyvät muussa lainsäädännössä säädetyt kielelliset edellytykset. Sosiaalihuoltolain 4 ja 5 §:issä säädetään, mihin seikoihin tulee kiinnittää huomiota silloin kun arvioidaan, mikä palvelu tai tapa toimia parhaiten vastaisi asiakkaan etua. Yksittäisen asiakkaan etu tulee ottaa huomioon jo päätettäessä palvelujen järjestämisestä. Rakenteellisilla ratkaisuilla ei saa käytännössä estää toimimista asiakkaan edun mukaisesti. Säännöksellä ei ole tarkoitus muuttaa 4 ja 5 §:ssä säädettyjä tulkintaperiaatteita. Asiakkaan edun mukaista on toisaalta myös saada mahdollisimman asiantunteva ja korkeatasoinen apu ja ehdotetun sääntelyn tarkoituksena on varmistaa tämän tavoitteen toteutuminen entistä paremmin.

Valtakunnallisesti ja alueellisesti yhteen koottavia palveluja voivat olla vaativat ja harvoin tarvittavat mielenterveystyön ja päihde- ja riippuvuustyön palvelut, esimerkiksi sellaiset kaikkein vaativimpien asiakasryhmien asumispalvelut, joiden yhteydessä on varmistettava tarvittava erityisosaaminen ja asiakkaiden hoidon jatkuvuus. Erityisryhmien asumispalveluja tarjoavia toimijoita on nykyisin vähän. Erityisen haastava yhdistelmä asumispalvelujen järjestämisen suhteen ovat psykiatriset

kaksoisdiagnoosiasiakkaat, esimerkiksi henkilöt, joilla on skitsofrenia ja huumeidenkäyttöä tai fyysinen vammautuminen, johon liittyy päihdeongelma tai mielenterveyspalvelujen tarve.

Keskittämisen avulla voidaan mielenterveystyön- ja päihde- ja riippuvuustyön erityisistä palveluista koordinoita sellaisia palveluja, joihin niiden harvinaisuuden tai vaikeusasteen vuoksi tarvitaan vaativan tason erityisosaamista tai jotka ovat erityisen kalliita. Vammaisten henkilöiden palveluja voi olla tarpeen koota alueellisesti yhteen tilanteissa, joissa palveluja tarvitsevia henkilöitä on vähän ja palveluja tarvitaan tämän vuoksi harvoin mutta palveluihin liittyy kuitenkin erityisiä ja vaativia sekä monialaisia osaamisen vaatimuksia. Palvelut voivat täyttää edellä mainitun vaativuuden edellytyksen myös silloin, kun niihin liittyy palvelujen ja niissä tarvittavan osaamisen näkökulmasta merkittäviä kehittämisen haasteita ja esimerkiksi uuden teknologian soveltamisen ja käyttöönoton kysymyksiä.

Esimerkkeinä yhteen koottavista sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukokonaisuuksista voidaan mainita kehitysvammapsykiatria ja lasten vaikeat kehityshäiriöt, vaikea autismi ja eräät muut neuropsykiatrian alaan kuuluvat kysymykset, joiden yhteydessä tuotettavat sosiaalipalvelut vaativat erityistä osaamista. Myös vaativaa ja monialaista hoitoa ja palveluja tarvitsevien vammaisten ja pitkäaikaissairaiden lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä tukemiseen keskittyvät palvelut edellyttävät usean alan erityisosaamista ja ovat lukumääräisesti harvoin esiintyviä. Näidenkin palveluiden kohdalla on pyrittävä siihen, että arjen toimintoihin liittyvät palvelut toteutetaan erityisyydestään huolimatta osana asiakkaan arkea, lähentyen tai ollen osa peruspalveluita. Esimerkkinä keskitettävistä palveluista ovat myös hengityslaitetta ja toisen henkilön apua jatkuvaluonteisesti tarvitsevien henkilöiden palvelukokonaisuudet. Näiden asiakkaiden kohdalla on syytä järjestää ennakoivat, kuntouttavat ja ylläpitävät palvelut sekä hoito keskitetysti, mutta niin, että varsinainen arjen tuki ja toteutus tapahtuu henkilöiden omissa kodeissa. Keskitetyn palvelun avulla voidaan tukea ja ohjata peruspalveluja tarvittaessa.

Vaativia ja harvoin tarvittavia lastensuojelupalveluja keskittämällä voidaan varmistaa monialainen arviointi ja tuki niille lapsille, nuorille ja perheille, jotka tarvitsevat kaikkein vaativinta erityisosaamista ja erikoistumista edellyttäviä palveluita. Keskittämällä palveluita ja tiivistämällä yhteistyötä terveydenhuollon kanssa voidaan varmistaa, että palvelut vastaavat alueen lasten, nuorten ja perheiden tarpeisiin valtakunnallisesti yhtenäisillä kriteereillä. Keskitettävä lastensuojelupalvelu voi olla muun muassa yksikkö, johon on koottu lastensuojelupalvelujen lisäksi lasten- ja nuorisopsykiatrian sekä kehitysvammapsykiatrian osaamista. Myös maahanmuuttajataustaisten lasten sijaishuollon palvelut voivat edellyttää pykälässä tarkoitettua vaativaa erityisosaamista ja eri toimijoiden työskentelyn yhteensovittamista.

Yhteen koottavia palveluja voivat olla vastaavat edellytykset täyttävät väkivalta- ja seksuaalirikosten uhrien palvelut, kuten epäilyt koskien lapsiin kohdistuvaa pahoinpitelyä, lapsiin kohdistuneiden pahoinpitelyjen selvittäminen sekä lapsen ja koko perheen tukeminen tällaisten tilanteiden yhteydessä.

Listaa ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi ja on mahdollista koota yhteen myös muita edellytykset täyttäviä palveluja. Ennen päätöksen tekemistä palvelujen kokoamisesta yhteen, tulee huomioida ja arvioida erityisesti se, miten palvelun mahdollinen etäännyminen niin kutsutusta arkiympäristöstä vaikuttaisi palvelun laatuun ja vaikuttavuuteen asiakkaan näkökulmasta eli olisiko palvelun tai siihen liittyvän erityisosaamisen keskittäminen asiakkaan edun mukaista. Estettä ei myöskään ole keskittää palveluja tai osaamista tilanteessa, jossa asiakkaille samalla turvataan riittävät peruspalvelut tai mahdollisuus saada usein tarvittavia erityispalveluja esimerkiksi riittävän konsultaation avulla silloin kun palvelua ei ole tarkoituksenmukaista toteuttaa fyysisesti kokonaan keskitetyssä yksikössä.

Palvelujen ja osaamisen keskittäminen perustuu hyvinvointialueiden ja yhteistyöalueiden yhteistyöhön. Menettelyssä noudatetaan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislain 9 §:n ja 36 §:n mukaista sääntelyä. Valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää valtakunnallisesti ja alueellisesti keskitettäviin palveluihin sisältyvistä toimenpiteistä sekä niiden määristä ja edellytyksistä. Toiminnan yhteen sovittamista varten voidaan asetuksella nimetä valtakunnallisia toimijoita.

34 § Sosiaalihuollon asiakkuuden alkaminen ja päättyminen

Sosiaalihuoltoasia tulee vireille hakemuksesta tai kun hyvinvointialueen sosiaalihuollon työntekijä on muutoin tehtävissään saanut tietää mahdollisesti sosiaalipalvelujen tarpeessa olevasta henkilöstä. (8.7.2022/589)

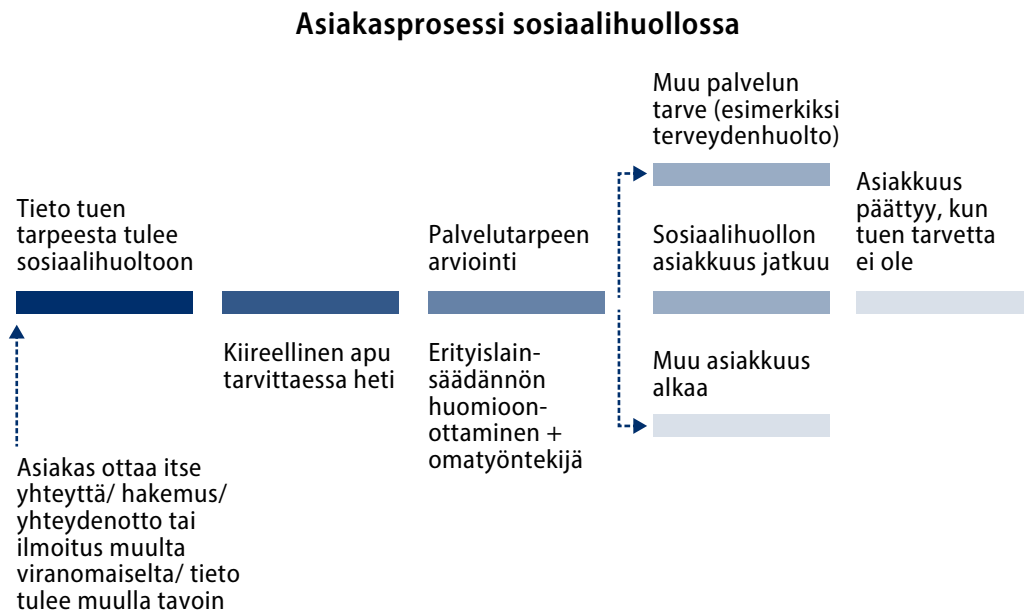
Sosiaalihuollon asiakkuus alkaa hakemuksesta tai kun muulla tavoin vireille tullutta asiaa ryhdytään käsittelemään tai henkilölle annetaan sosiaalipalveluja. Asiakkuus päättyy, kun sosiaalihuollon asiakasasiakirjaan merkitään tiedoksi, että sosiaalihuollon järjestämiselle ei ole perustetta.

Asia tulee vireille, kun henkilö on itse yhteydessä sosiaalihuoltoon tai muuta kautta tulee tietoon, että henkilö on mahdollisesti sosiaalihuollon tarpeessa. Sosiaalihuoltolaki ei siis edellytä, että asiakas tekisi kirjallisen hakemuksen, jotta hänen asiansa tulisi vireille. Vireille tulon ajankohdalla on useita oikeusvaikutuksia. Vireille

tulon jälkeen henkilöllä on oikeus saada palvelutarpeensa arvioiduksi siten kuin 36 §:ssä säädetään. Myös oikeus päätöksen saamiseen ja ajankohta, jolloin päätös on toimeenpantava, lasketaan asian vireille tulosta (45 §).

Asiakkuus alkaa hakemuksen saapumisesta tai kun muutoin vireille tullutta asiaa aletaan käsitellä tai kun henkilölle annetaan sosiaalipalveluja. Asiakkuus päättyy, kun palvelujen järjestämiselle ei ole laissa säädettyä perustetta. Asiakkuus päättyy, jos palvelutarpeen arvioinnin perusteella todetaan, ettei asiakkaalla ole sosiaalihuollon tarvetta. Asiakkuus päättyy myös silloin, kun todetaan, ettei palvelutarvetta enää ole. Asiakas voi myös kieltäytyä ottamasta vastaan palveluja, jolloin asiakkuus päättyy, ellei laissa ole erityissäännöstä, jonka perusteella sosiaalihuollon toimenpiteisiin voidaan ryhtyä asiakkaan tahdosta riippumatta. Asiakkuuden alkaminen ja päättyminen on tärkeää käydä keskustellen läpi asiakkaan kanssa, jolloin sekä työntekijällä että asiakkaalla on yhteneväinen käsitys tilanteesta. Asia tulee myös kirjata sosiaalihuollon asiakasasiakirjaan.

Kuvio 2. Asiakasprosessi sosiaalihuollossa.

Huomioitavaa on kuitenkin, että lastensuojelun asiakkuus ei ala vielä siinä vaiheessa, kun lastensuojelun tarvetta vasta selvitetään. Selvitys- ja arviointivaiheessa perhe on sosiaalihuollon asiakas, mutta lastensuojelun asiakkuus alkaa vasta, jos arvioinnin perusteella todetaan, että perhe tarvitsee lastensuojelun asiakkuuden tai lapselle tai hänen perheelleen annetaan lastensuojelun palveluja jo ennen palvelutarpeen arvioinnin valmistumista.

35 § Yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi

Jos terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (559/1994) tarkoitettu terveydenhuollon ammattihenkilö, sosiaalikuraattori taikka sosiaalitoimen, opetustoimen, liikuntatoimen, lasten päivähoidon, pelastuslaitoksen, Hätäkeskuslaitoksen, Tullin, poliisin, Rikosseuraamuslaitoksen, työ- ja elinkeinoviranomaisen, Kansaneläkelaitoksen tai ulosottoviranomaisen palveluksessa oleva on tehtävässään saanut tietää henkilöstä, jonka sosiaalihuollon tarve on ilmeinen, hänen on ohjattava henkilö hakemaan sosiaalipalveluja tai henkilön antaessa suostumuksensa otettava yhteyttä hyvinvointialueen sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen, jotta tuen tarve arvioitaisiin. (8.7.2022/589)

Jos suostumusta ei voida saada ja henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, tai lapsen etu sitä välttämättä vaatii, 1 momentissa tarkoitettujen henkilöiden on tehtävä ilmoitus sosiaalihuollon tarpeesta salassapitosäännösten estämättä viipymättä.

Myös muu kuin 1 momentissa tarkoitettu henkilö voi tehdä ilmoituksen häntä koskevien salassapitosäännösten estämättä.

Lastensuojeluilmoituksen ja ennakkollisen lastensuojeluilmoituksen tekemisestä säädetään lastensuojelulain 25 ja 25 c §:ssä. Jos ilmoitusvelvollinen henkilö on ottanut viipymättä yhteyttä sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen siten kuin 1–3 momentissa säädetään ja ilmoittanut yhteydenoton syyt, ei samojen tietojen perusteella tarvitse tehdä lastensuojeluilmoitusta.

lökkään henkilön palvelutarpeesta ilmoittamisessa on lisäksi noudatettava, mitä vanhuspalvelulain 25 §:ssä säädetään.

Jos henkilön sosiaalihuollon tarve on ilmeinen, on laissa säädetyillä tahoilla velvollisuus ohjata henkilö hakemaan sosiaalipalveluja tai henkilön antaessa suostumuksensa otettava yhteys hyvinvointialueen sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen.

Lain tavoitetta siirtää painopistettä korjaavasta tuesta ehkäisevään tukeen on edistetty muiden hallinnonalojen ohjausvelvoitetta selkeyttämällä. Hallintolain 8 § sisältää säännökset viranomaisen neuvonta- ja opastamisvelvollisuudesta. Laillisuusvalvontaa koskevassa käytännössä neuvontavelvollisuutta on tulkittu hyvän hallinnon periaatteiden suuntaisesti siten, että sen on katsottu edellyttävän neuvontaa myös muissa kuin asian käsittelyyn välittömästi liittyvissä kysymyksissä. Opastamisvelvollisuus ulottuisi siten asiakkaan ohjaamiseen toimivaltaiseen viranomaiseen myös toiselle hallinnonalalle tai kokonaan hallinnon ulkopuolellekin. Tällä seikalla on merkitystä etenkin niille asiakastahoille, jotka harvemmin ovat tekemisissä viranomaisten kanssa.

Pykälän 1 momentin mukaan *terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa* (559/1994) tarkoitettu terveydenhuollon ammattihenkilö sekä sosiaalitoimen, opetustoimen, lasten päivähoidon, alueen pelastustoimen, hätäkeskuksen, Kansaneläkelaitoksen, ulosottoviranomaisen, tullin ja poliisin palveluksessa oleva on velvoitettu ohjaamaan henkilö toimivaltaiseen hyvinvointialueen sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen, jos he saavat tehtävässään tiedon henkilöstä, joka on ilmeisessä sosiaalihuollon tarpeessa. Velvoite koskee myös puolustusvoimien sosiaalikuraattoreita, liikuntatoimea sekä työvoimaviranomaisia. Tarvittaessa on otettava yhteyttä sosiaalihuollon viranomaiseen. Yhteydenotto on tehtävissä kuitenkin vain siinä tapauksessa, että henkilö antaa tähän suostumuksensa.

Säännöksen tavoitteena on lisätä ajoissa tehtyjä yhteydenottoja ja yhteistyötä asiakkaiden kanssa. Säännös ohjaa eri viranomaisia toimimaan asiakaslähtöisesti ja kustannustehokkaasti siten, että eri toimipisteissä asioiva henkilö tulisi entistä paremmin ohjatuksi oikean viranomaisen luokse. Säännöksen merkitys korostuu tilanteissa, joissa asiakas ei omaehtoisesti kykene ottamaan yhteyttä oikeaan viranomaiseen. Esimerkiksi mielenterveyskuntoutujan avun tarpeen takana voi olla toimeentuloon liittyvä ongelma, tai hän saattaa tarvita käytännön apua kyttäkseen toimimaan siten, että on oikeutettu terapian korvaamiseen oikeuttavaan tukeen. Säännös selkeyttää myös eri viranomaisten toimintavelvoitetta silloin, kun asiakkaan saama tuki järjestetään pääosin kirjallisen menettelyn kautta. Jos henkilön 11 §:ssä määritelty sosiaalihuollon tarve on ilmeinen, säännöksessä mainittujen tahojen tulee tarvittaessa pyytää häneltä lupaa viranomaisyhteydenottoa varten.

Jos henkilön suostumusta ei voida saada, laki velvoittaa kuitenkin olemaan yhteydessä sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen salassapitosäännösten estämättä, jos henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, tai lapsen etu sitä välttämättä vaatii. Lasten kohdalla näissä tilanteissa täyttyy usein kynnys lastensuojeluilmoituksen tekemiseen, mutta ei kaikissa tilanteissa. Sosiaalihuoltolain mukainen ilmoitus voi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, jos lapsen suun terveydenhuolto tai puheterapia on järjestämättä eli lapsen terveydestä on huoli, mutta lastensuojeluilmoituksen tekemisen kynnys ei täyty. Lapsen edun turvaamisen perusteella ilmoituskynnys voi täytyä ilman suostumusta myös esimerkiksi tilanteissa, joissa herää huoli, ettei lapsen riittävää elatusta ole turvattu vanhempien toimesta heidän elatuskykynsä mukaisesti.

Myös muut kuin laissa velvoitetut tahot voivat olla yhteydessä sosiaalitoimeen yhdessä asianosaisten kanssa tai tehdä ilmoituksen salassapitosäännösten estämättä. Esimerkiksi seurakunnan työntekijät tai muualla kuin sosiaalitoimessa työskentelevät sosiaalihuollon ammattihenkilöt voivat olla yhteydessä hyvinvointialueeseen.

Sosiaalihuoltolain 35 § voi tulla sovellettavaksi myös tilanteissa, joissa yleisten perhepalvelujen asiakkaana oleva lapsi perheineen muuttaa toiselle hyvinvointialueelle ja halutaan varmistaa palvelujen saanti ja jatkuvuus. Sosiaalitoimi voi olla asiakkaan suostumuksella yhteydessä uuden hyvinvointialueen viranomaisiin. Jos asiakas ei halua yhteydenottoa, täytyy arvioida, onko tilanne sellainen, että henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidosta, terveydestään tai turvallisuudestaan tai että lapsen etu välttämättä vaatii yhteydenottoa. Näissä tilanteissa sosiaalihuollon viranomaisella on siis ilmoitusvelvollisuus.

Myös lastensuojelulain 25 ja 25 a § velvoittavat toimimaan salassapitosäännösten estämättä. Lastensuojeluilmoitus on tehtävä siten, kuin lastensuojelulain 25 §:ssä säädetään. Samojen tapahtumien perusteella ei kuitenkaan tarvitse tehdä erillistä lastensuojeluilmoitusta, jos ilmoitusvelvollinen taho on ottanut viipymättä yhteyttä sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen ja ilmoittanut yhteydenoton syyt. Lastensuojelulain säännös ei velvoita suostumuksen pyytämiseen, mutta jos edellytykset lastensuojeluilmoituksen tekemiseen täyttyvät, asiakkaan luvalla tehdyllä yhteydenotolla on mahdollista korvata lastensuojeluilmoituksen tekeminen.

Pykälän 4 momentin mukaisesti lastensuojeluilmoituksesta ja ennakkolisesta lastensuojeluilmoituksesta säädetään edelleen lastensuojelulaissa, jossa ilmoitusvelvollisten joukko on laajempi kuin ehdotetussa säännöksessä. Myös lastensuojelulaissa lähtökohtana on edelleen se, että mahdollisesta palveluntarpeesta ilmoittaminen tapahtuu ensisijaisesti asiakkaan suostumuksella. Erillistä

lastensuojeluilmoitusta ei ole edelleenkään tarpeen tehdä, jos ilmoitusvelvollinen henkilö on asiakkaan suostumuksella yhteydessä sosiaalihuoltoon palvelutarpeen selvittämiseksi. Lastensuojelutilanteissa korostuu kuitenkin lapsen edun toteuttamisen vaatimus. Asiakkaan suostumuksen hankkiminen ei saa viivästyttää viranomaisyhteydenottoa siten, että lapsen tilanne vaarantuu. Asiakkaan suostumuksella tehty yhteydenotto sosiaalihuoltoon voi korvata lastensuojeluilmoituksen vain silloin, jos yhteydenotto tehdään viipymättä ja samalla ilmoitetaan yhteydenottoon johtaneet syyt. Toisaalta tulee mahdollisuuksien mukaan pyrkiä toimimaan siten, että yhteistoiminta lapsen vanhempien ja yhteydenoton tehneen tahon kanssa sujuu jatkossa ja ettei toiminta tarpeettomasti vahingoita esimerkiksi lapsen ja hänen isovanhempiensa välejä.

Vastaava velvoite sisältyy myös vanhuspalvelulain 25 §:ään. Vanhuspalvelulain säännöksen ensisijaisena tarkoituksena on varmistaa, että iäkäs henkilö saa tarvitsemansa huolenpidon silloinkin, kun hän ei itse osaa tai ymmärrä sitä pyytää. Vaikka iäkäs henkilö olisi jo esimerkiksi kotihoidon tai yhteisöllisen asumispalvelun piirissä, hänen saamansa palvelut saattavat olla liian niukkoja tai muuten sopimattomia hänen tarpeisiinsa nähden. Vanhuspalvelulain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen perusteluissa todetaan edelleen, että säännöksessä tarkoitettu iäkäs henkilö on yhtäläillä haavoittuvassa asemassa kuin lastensuojelun tarpeessa oleva lapsi, joten vastaavanlainen sääntely myös iäkkään henkilön tarvitseman avun saamiseksi on perusteltu.

Vanhuspalvelulain 3 §:n 2 kohdassa iäkäs henkilö on määritelty henkilöksi, jonka fyysinen, kognitiivinen, psyykinen tai sosiaalinen toimintakyky on heikentynyt korkean iän myötä alkaneiden, lisääntyneiden tai pahentuneiden sairauksien tai vammojen vuoksi taikka korkeaan ikään liittyvän rappeutumisen johdosta. Mainitut syyt saattavat johtaa siihen, että henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, mutta vastaava tilanne voi syntyä henkilön iästä riippumatta. Sosiaalihuoltolain mukainen velvoite ilmoituksen tekemiseen ei ole riippuvainen henkilön iästä. Myös muut kuin 1 momentissa mainitut tahot voivat tehdä ilmoituksen havaitsemastaan henkilön avun tarpeesta heitä mahdollisesti sitovien salassapitovelvoitteiden estämättä.

36 § Palvelutarpeen arviointi

Kun hyvinvointialueen sosiaalihuollon palveluksessa oleva on tehtävänsään saanut tietää sosiaalihuollon tarpeessa olevasta henkilöstä, hänen on huolehdittava, että henkilön kiireellisen avun tarve arvioidaan välittömästi. Lisäksi henkilöllä on oikeus saada palvelutarpeen arviointi, jollei arvioinnin tekeminen ole ilmeisen tarpeetonta. (8.7.2022/589)

Palvelutarpeen arviointi on aloitettava viipymättä ja saatettava loppuun ilman aiheetonta viivytystä. Arvioinnin tekeminen on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä siitä, kun asiakas, asiakkaan omainen tai läheinen tai hänen laillinen edustajansa on ottanut yhteyttä sosiaalipalveluista vastaavaan hyvinvointialueen viranomaiseen palvelujen saamiseksi, jos: (8.7.2022/589)

1) henkilö on yli 75-vuotias;

2) henkilö saa vammaisetuksista annetun lain (570/2007) 9 §:n 3 momentin 3 kohdan mukaista ylintä hoitotukea.

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen palvelutarpeen arviointi on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä asian vireille tulosta ja arvioinnin on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa vireille tulosta.

Arviointi tehdään asiakkaan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaisensa ja läheisensä sekä muiden toimijoiden kanssa. Arviointia tehtäessä asiakkaalle on selvitettävä hänen yleis- ja erityislainsäädäntöön perustuvat oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot palvelujen toteuttamisessa ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan. Selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen. Arviointia tehtäessä on kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja otettava huomioon hänen toiveensa, mielipiteensä ja yksilölliset tarpeensa. Erityistä huomiota on kiinnitettävä lasten ja nuorten sekä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen. Ikääntyneen väestön palvelutarpeen selvitystä tehtäessä on lisäksi noudatettava, mitä vanhuspalvelulaissa säädetään. Lastensuojelutarpeen selvittämisestä palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä säädetään lastensuojelulaissa.

Palvelutarpeen arvioinnista vastaa palvelutarpeen arvioimisen kannalta tarkoituksenmukainen sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain (817/2015) 3 §:ssä tarkoitettu sosiaalihuollon ammattihenkilö, jolle muualla laissa toisin säädetä. Erityistä tukea tarvitsevien lasten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaa virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä. (22.4.2016/292)

Kiireellisen avun tarpeen arviointi

Kun sosiaalihuoltoon tulee tieto sosiaalihuollon tarpeessa olevasta henkilöstä, **kiireellisen avun tarve** on arvioitava välittömästi. Kiireellisessä tapauksessa on jokaisen alueella oleskelevan henkilön tuen tarve arvioitava eikä edellytyksenä ole, että henkilön asuinkunta on hyvinvointialueella. Sosiaalisen tuen tarve tulee saada selvitettyksi viipymättä siten, ettei henkilön oikeus välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu. Sosiaalihuollon toimilla on keskeinen asema toteutettaessa perustuslain 19 §:n 1 momentissa turvattua jokaisen oikeutta välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon.

Kiireellisen sosiaalipalvelun tarpeessa voi olla esimerkiksi asianmukaista hoivaa vaille jäänyt lapsi, nuori ongelmineen, päihteiden käytön johdosta nopeasti apua tarvitseva henkilö, iäkäs henkilö, jonka kunto äkillisesti heikkenee tai lähisuhde- ja perheväkivaltaa kokenut henkilö. Lisäksi monenlaiset vaara- ja uhkatilanteet sekä onnettomuudet vaativat sosiaalipalvelujen toteuttamista tilanteen vaatimalla kiireellisyydellä. Kiireellisessä tuen tarpeen selvittämisessä on siten usein kyse vastaavista tilanteista kuin sosiaalipäivystykseen yhteyttä otettaessa. Kiireellinen tarve kattaa kuitenkin myös laajempia tarpeita. Säännöksessä ei aseteta kiinteää määräaikaa sille, missä ajassa kiireellisen avun arviointi on tehtävä, vaan asia jää tapauskohtaisen kokonaisharkinnan varaan huomioiden perustuslain 19 §:n 1 momentin vaatimus välttämättömän toimeentulon ja huolenpidon turvaamisesta. Mikäli hyvinvointialueen virka-aikainen sosiaalipäivystys hoidetaan erillisessä yksikössä tai palvelussa, on tärkeää sopia selkeä työnjako ja toimintakäytännöt eri palvelujen perustyöhön sisältyvien kiireellisten tehtävien ja sosiaalipäivystystyön välillä.

Kokonaisvaltainen palvelutarpeen arviointi

Kiireellisen arvioinnin lisäksi henkilöllä on **oikeus saada palvelutarpeensa arvioiduksi kokonaisvaltaisesti**. Sillä henkilöllä, joka saa ensimmäisenä sosiaalihuollossa tiedon uudesta asiakkaasta, ei välttämättä ole tehtävään soveltuva koulutus, mutta hänelle syntyy velvollisuus huolehtia siitä, että palvelutarpeen arviointi suoritetaan lainmukaisesti.

Koska palvelutarpeen arviointi on sosiaalihuoltoon kuuluva keskeinen palvelutehtävä, palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaa virkasuhteinen sosiaalihuollon ammattihenkilö, jolla on tarkoituksenmukainen koulutus (36, 41 §). Laki jättää hyvinvointialueelle harkintavaltaa sen suhteen, mikä on tehtävän edellyttämä tarkoituksenmukainen koulutus eri tilanteissa. Asiakkaan tarpeet vaikuttavat siihen, kuka on tehtävään soveltuva. Sosiaalityöntekijän on kuitenkin aina arvioitava erityistä tukea tarvitsevan henkilön palvelutarve.

Sosiaalihuoltolain 41 §:n mukaisesti palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaavan viranomaisen on huolehdittava siitä, että käytettävissä on riittävästi asiantuntemusta ja osaamista. Jos henkilön tarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen edellyttävät muiden viranomaisten palveluja tai tukitoimia, on näiden tahojen osallistuttava toimenpiteestä vastaavan työntekijän pyynnöstä palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen. Muun muassa terveydenhuollon henkilöstöllä on velvollisuus osallistua pyydettyä arvon tekemiseen ja toisaalta heidän jo valmiiksi tekemäänsä arviointityötä hyödynnetään selvittäessä sosiaalipalvelujen tarvetta monialaisena palvelutarpeen arviointina.

Asiakkuuden alussa tehtävä laaja-alainen palvelutarpeen arviointi on yksi niistä toimenpiteistä, jolla sosiaalihuollon palveluja on tarkoitus siirtää kohti varhaista tukea. Arvioinnin tekeminen edellyttää sosiaalihuollon ammattilaisilta valmiutta ja herkkyyttä tunnistaa asiakkaan kokonaistilanteeseen vaikuttavia tekijöitä ja kertoa myös niistä asiakkaan koko- naistilannetta auttavista tai parantavista palveluista, joita asiakas itse ei välttämättä osaa tai tiedä edes kysyä.

Hyvään hallintoon kuuluva neuvontaperiaate edellyttää, että viranomainen antaa asiakkaalle hallintoasian hoitamiseen liittyvää neuvontaa sekä vastaa asiointia koskeviin kysymyksiin ja tiedusteluihin. Viranomaisella on myös velvollisuus huolehtia siitä, että asiakkaalla on selkeä käsitys siitä, mihin hänellä on lain mukaan oikeus. Asiakkaan oikeutta saada palvelutarpeen arviointi on tulkittava tiukasti. Asiakkaalle tulee selkeästi kertoa, mitä tämä oikeus käytännössä tarkoittaa.

Laki ei edellytä, että palvelutarpeen arviointi tehtäisiin jokaisessa tapauksessa samalla tavoin, vaan arviointi tulee lain mukaan tehdä asiakkaan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa. Arvioinnin tekeminen on kuitenkin aloitettava kaikkien osalta viipymättä ja saatettava loppuun ilman aiheetonta viivytystä.

Arviointi voidaan jättää tekemättä vain, jos se on ilmeisen tarpeetonta. Uuden palvelutarpeen arvioinnin tekeminen ei ole tarpeen, jos palvelun tarve on vastikään selvitetty, eikä asiakkaan tilanteeseen ole tullut palvelujen järjestämiseen liittyviä olennaisia muutoksia. Arvon tekeminen voi olla ilmeisen tarpeetonta, jos kyseessä

on selvästi tilapäinen yksittäisen palvelun tarve. Laajempi palvelujen tarve voi kuitenkin tulla ilmi asiakkaan elämäntilanteesta tai kyseessä olevan yksittäisen palvelun kautta.

Mikäli asiakas haluaa palvelutarpeensa arvioiduksi, lähtökohtana on, että palvelutarpeen arviointi tehdään, vaikka viranomaisen pitäisi sen tekemistä ilmeisen tarpeettomana. Jos arviota ei pyynnöstä huolimatta tehdä, tulee kieltäytymisestä tehdä muutoksenhakukelpoinen päätös.

Uutta palvelutarpeen arviota ei luonnollisesti käynnistetä, jos edellisen tekeminen on vielä kesken. Tällöin mahdolliset uudet tiedot otetaan huomioon arviointia tehtäessä. Uudet tiedot voivat tarkoittaa sitä, että henkilö tarvitsee yleisten sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen lisäksi tai sijaan erityislainsäädännön mukaisia palveluja. Tällöin palvelutarpeen arviointia tehtäessä on lisäksi noudatettava, mitä muissa laeissa säädetään. Esimerkiksi vammaispalvelujen osalta palvelutarpeen selvittämisestä säädetään vammaispalvelulainsäädännössä. Lastensuojelutarpeen selvittämisestä palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä säädetään lastensuojelulaissa.

Käsittelyn viivytyksettömyys

Käsittelyn viivytyksettömyyttä tulee aina arvioida suhteessa asiakkaan tarpeisiin. Hyvään hallintoon on katsottu kuuluvan, että asiat tulee käsitellä asian laatu ja muut siihen vaikuttavat olosuhteet huomioon ottaen kohtuullisessa ajassa. Perusoikeusuudistuksen yhteydessä hallintoasian käsittelyn viivytyksettömyyttä koskeva vaatimus saatettiin voimaan perusoikeutena. Perustuslain 21 §:n 1 momentti takaa jokaiselle oikeuden saada asiansa käsitellyksi ilman aiheetonta viivytystä toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Vaatimus viivytyksettömyydestä asian käsittelystä kuuluu niihin hyvän hallinnon takeisiin, jotka edellytetään perustuslain mukaan turvattavan lailla. Hallintolain 23 §:n 1 momentin mukaan asia on käsiteltävä ilman aiheetonta viivytystä. Kyseisen säännöksen nojalla asian ratkaisemiseksi tarvittavat selvitykset tulee hankkia riittävän varhaisessa vaiheessa sekä mahdollisimman yksinkertaisia keinoja käyttäen. Ilman aiheetonta viivytystä tapahtuva asian käsittely merkitsee myös sitä, että asiakkaan antamien tietojen tarkistaminen ja täydentäminen pyritään suorittamaan mahdollisimman tehokkaasti. Tämä edellyttää, että viranomaisen antaa asiakkaalle selkeät ja helposti ymmärrettävät ohjeet siitä, mitä tietoja asian käsittelemiseksi tarvitaan. Asiakkaalle tulee myös kertoa siitä, ettei asian käsittely viranomaisessa etene viivytyksettä ilman pyydettyjä tietoja.

Asian käsittelyn vaatimaan aikaan saattavat vaikuttaa tuen tarpeen luonne ja laajuus. Toisinaan tarve voi olla senlaatuinen, että selvittäminen edellyttää monenlaisia toimia kuten toimintakyvyn arviointia erilaisin mittarein, kotikäyntejä sekä muiden viranomaisten ja toimijoiden näkemysten hankkimista ja eri tahojen toimien yhteensovittamista. Eri tukimuotojen vaikutuksia on arvioitava asian lopputuloksen kannalta eri näkökulmista. Käsittelyajan pitkittyminen tällaisesta syystä, asiakkaan tarpeisiin vastaavan kokonaisvaltaisen ja laadukkaan eri toimet perusteellisesti yhteen sovittavan palvelukokonaisuuden toteuttamiseksi voi siten olla perusteltua.

Arvioinnin tekeminen on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä henkilön tai hänen omaisensa tai läheisensä taikka laillisen edustajansa yhteydenotosta, jos henkilö on yli 75-vuotias tai saa vammaisuuksista annetun lain mukaista ylintä hoitotukea. Jos kyseessä on erityistä tukea tarvitseva lapsi, arvioinnin tekeminen on aloitettava seitsemän vuorokauden kuluessa siitä, kun sosiaalitoimeen on tullut tieto lapsen tuen tarpeesta ja arvioinnin on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa.

Käytännössä aikarajaukset ovat jokseenkin samat kaikilla asiakasryhmillä, sillä lain mukaan sosiaalihuollon päätökset on pääsääntöisesti pantava toimeen kolmessa kuukaudessa siitä, kun asia on tullut vireille (45 §). Palvelutarpeen arvioinnin tekeminen on asiakaslähtöisen työskentelyn perusta ja keskeinen väline asiakkaan oikeusturvan toteuttamiseen. Palvelutarpeen arviointi on keskeisessä asemassa palveluprosessin toimivuuden kannalta ja vaikuttaa usein ratkaisevasti myöhemmin syntyviin sosiaalihuollon kustannuksiin. Arvioinnin tekeminen lyhentää asiakkuuksien kestoa ja vähentää päällekkäistä työtä. Vaikutus perustuu siihen, että arviot tehdään nopeasti ja moniammatillisesti jo asiakkuuden alussa.

Palvelutarpeen arvio vähentää tarvetta erillisen asiakassuunnitelman tekemiseen. Jos suunnitelma tehdään, muodostavat arvio ja suunnitelma yhtenäisen kokonaisuuden. Arvion tekeminen edeltää aina asiakassuunnitelman tekemistä, eikä suunnitelmaan kirjata uudelleen asioita, jotka on jo kirjattu palvelutarpeen arvioon. Vastaavasti palvelutarpeen arviointia täydennettäessä otetaan huomioon jo aiemmin saatu tieto.

Koska palvelutarpeen arvio on tehtävä viipymättä, on hyvinvointialueella oltava sovittuna yhteisesti sovitut pelisäännöt siitä, miten arviointitilanteessa toimitaan ja missä arviointi tehdään. Sosiaalihuollosta vastaavan viranhaltijan vastuulla on ohjeistaa ja informoida muut toimijat siten, että asiakkaiden palveluprosessi toimii. Monissa sosiaalipalveluissa toiminta edellyttää yhteistyötä myös kuntatoimijoiden kanssa. Kaikkien sosiaalihuollon työntekijöiden tulee palvelusektorista riippumatta ymmärtää oma roolinsa asiakasprosessin eri vaiheissa. Mitä selkeämmin

palvelulinjat ja vastuut saadaan hyvinvointialueella ja kunnissa sovittua, sitä helpompaa ja yksinkertaisempaa on myös kuntalaisten ja asiakkaiden informoiminen tarjolla olevista palveluista. Asiakkaan kannalta paras ratkaisu on se, että palvelutarpeen arviointi tehdään siellä, missä asiakkuus todennäköisimmin jatkuu. Laki edellyttää, että palveluprosessi on asiakkaan edun mukainen.

Palvelun tarvetta arvioitaessa ammatillisen arvion lisäksi palvelujen suunnittelun perustana tulee olla vahvasti asiakkaan kokema tuen tarve. Asiakkaalle on selvitettävä hänen yleis- ja erityislainsäädäntöön perustuvat oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot palvelujen toteuttamisessa ja niiden vaikutukset ja muut seikat, joilla on asiassa merkitystä. Tieto eri palvelujen vaihtoehdoista on annettava siten, että asiakas ymmärtää niiden sisällön ja hänellä on aito mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelukokonaisuutensa suunnitteluun ja valintoihin.

Arviointi tehdään yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaistensa tai läheistensä taikka muiden toimijoiden kanssa. Sosiaalihuollon tulee mahdollisimman pitkälle pohjautua sosiaalihuollon ammattihenkilön ja asiakkaan yhteiseen suunnitteluun. Tarkoituksena on arvioida kokonaisvaltaisesti asiakkaan ja hänen perheensä tilanne sekä turvata riittävät palvelut ja muut tukitoimet. Tuen tarpeen selvittämisen ja suunnitelman laadinnan tulee olla prosessi, jossa asianomaiset sosiaalihuollon ammattilaisen avustuksella ja tuella arvioivat elämäntilannettaan ja selvittävät keinoja myönteisten muutosten aikaansaamiseksi. Erilaisten tilanteiden moninaisuudesta johtuen palveluntarpeen arviointi ja asiakassuunnitelman laadinnan laajuus, kuten myös asiakkuuden kestot vaihtelevat huomattavasti. Palvelutarpeen arviointi tulee tehdä aina asiakkaan tarpeiden edellyttämässä laajuudessa. Suhteellisen vähäisissä ja selkeissä tuen tarpeissa palveluntarpeen arviointi voidaan tehdä huomattavasti suppeampana kuin moninaisissa tuen tarpeissa.

Keskeistä on, että jo asiakkuuden alkuvaiheessa on selvillä, minkä tyyppisistä tarpeista on kyse ja mitkä tahot ovat vastuussa palvelukokonaisuuden muodostamisesta. Viimeistään palvelutarpeen arviointia tehtäessä omatyöntekijäksi tulee osoittaa se työntekijä, joka palvelutarpeen perusteella on tehtävään soveltuvin henkilö.

Palvelutarpeen arvioiminen ja lastensuojeluasiakkuuden alku

Lastensuojeluasia tulee vireille hakemuksesta tai kun sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä on saanut muutoin tietää lapsesta, joka on mahdollisesti lastensuojelun tarpeessa. Vireille tulon kannalta ei ole merkitystä sillä, miten asia on tullut työntekijän tietoon. Tieto voi tulla esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen kautta tai siten, että joku taho ottaa yhdessä asiakkaan kanssa yhteyttä sosiaalitoimeen

asiakkaan tuen tarpeen arvioimiseksi siten kuin sosiaalihuoltolain 35 §:ssä säädetään. Tieto voi myös välittyä sosiaalitoimen sisällä. Lastensuojeluasian vireille tuleminen ja siitä lain mukaan seuraava menettely ei siis edellytä sitä, että muutoin kuin lastensuojeluilmoituksina lastensuojelun tietoon tulleet asiat koodattaisiin jälkikäteen lastensuojeluilmoituksiksi. Näin ei myöskään saa menetellä.

Ne viranomaiset, joilla on lain mukaan velvollisuus lastensuojeluilmoituksen tekemiseen voivat täyttää velvollisuuden joko tekemällä ilmoituksen tai ottamalla yhdessä asiakkaan kanssa yhteyttä. Kummassakin tapauksessa viranomainen toimii avoimesti omalla nimellään. Käytännössä lastensuojeluilmoitus on tehtävä silloin, kun asiakas ei anna suostumustaan yhteydenottoon tai suostumusta ei voida pyytää asian luonteen vuoksi tai sitä ei ehditä pyytää. Ilmoitusvelvollisuuden täyttämässä oleellista on, että tieto siirtyy riittävän nopeasti ja että lastensuojelu saa riittävät tiedot.

Vireille tulon jälkeen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän on arvioitava välittömästi lapsen mahdollinen kiireellinen lastensuojelun tarve. Lisäksi on aloitettava sosiaalihuoltolain 36 §:n mukaisen palvelutarpeen arvioinnin tekeminen, jollei arvioinnin tekeminen ole jo käynnissä tai arvioinnin käynnistäminen on muutoin ilmeisen tarpeetonta. Palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve, ellei asia ole selvästi luonteeltaan sellainen, ettei lastensuojelun tukitoimia tarvita.

Palvelutarpeen arvio on aloitettava viipymättä ja saatettava loppuun ilman aiheutonta viivytystä. Arvio on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä asian vireille tulosta ja sen on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa vireille tulosta. Samat aikarajat koskevat sekä mahdollisia lastensuojelun tarpeessa olevia lapsia, että niitä lapsia, joiden on arvioitu olevan erityisen tuen tarpeessa, siten kuin sosiaalihuoltolain 3 §:ssä säädetään. Näiden lasten palvelutarpeen arvion tekee virkasuhteinen sosiaalityöntekijä. Kaikkia asiakkaita koskee sosiaalihuoltolain 45 §, jonka mukaan palveluja koskeva päätös on toimeenpantava lähtökohtaisesti viimeistään 3 kuukaudessa asian vireille tulosta.

Käytännössä ennen palvelutarpeen arvioimisen käynnistämistä eli seitsemän arkipäivän kuluessa pyritään ratkaisemaan se, lähdetäänkö asiassa arvioimaan mahdollista lastensuojelun tarvetta ja noudattamaan tältä osin lastensuojelulain mukaisia säännöksiä (lastensuojelulaki 26 §) vai tehdäänkö palvelutarpeen arviointi ilman lastensuojelutarpeen selvittämistä. Laki ei kuitenkaan aseta tähän ehdotonta aikarajaa. Arvio voidaan jättää tekemättä, mikäli sen tekeminen on ilmeisen tarpeetonta.

Mahdollista on myös, että lastensuojeluasiakkuuden tarve tulee uusien tietojen perusteella arvioitavaksi myöhemmin, sen jälkeen kun palvelutarpeen arviointi on kertaalleen tehty. Tällöin voidaan hyödyntää jo tehtyä palvelutarpeen arviointia. Mahdollisen lastensuojelun palvelutarpeen arvioinnin määräaika alkaa tällöin lastensuojeluasian vireilletulosta.

Jos palvelutarpeen arvioinnin tekeminen sosiaalihuoltolain tai esimerkiksi vammais- palvelulain nojalla on kesken, kun uusien tietojen perusteella tulee arvioitavaksi myös lastensuojelun tarve, hyödynnetään jo tehty arviointityö lastensuojelun tarvetta arvioitaessa. Palvelutarpeen arvioinnin määräaika ei kuitenkaan ala alusta, vaan kolmen kuukauden määräaika lasketaan jo aloitetun palvelutarpeen arvioinnin aloittamisesta. Palvelutarpeen arviointi on tehtävä viimeistään kolmessa kuukaudessa asian vireille tulosta riippumatta siitä, sisältyykö siihen lastensuojelun tarpeen arviointi vai ei. Jotta lastensuojelun tarpeen arvioinnille jää riittävästi aikaa, on lapsen kokonaistilanteen arviointiin kiinnitettävä erityistä huomiota heti palvelutarpeen arvioinnin alkaessa. Arviota täydennetään tarvittaessa asiakassuunnitelman tekemisen yhteydessä.

Lastensuojelulain 27 §:n mukaan lastensuojeluasiakkuus alkaa, kun sosiaalityöntekijä toteaa palvelutarpeen arvioinnin perusteella, että lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä ja kehitystä tai lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. Lisäksi edellytetään, että lapsi tarvitsee nimenomaan lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia. Palveluja ja tukitoimia, joista on säädetty ainoastaan lastensuojelulaissa, ovat seuraavat: lastensuojelulain mukainen taloudellinen tuki, tehostettu perhetyö, perhekuntoutus sekä lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle. Näiden palvelujen antaminen edellyttää lastensuojelun asiakkuutta. Lisäksi lastensuojelussa voidaan käyttää muita lasta ja perhettä tukevia palveluja ja tukitoimia kuten kasvatus- ja perheneuvontaa, kotipalvelua taikka toimeentulotukea. Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on nimettävä hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä (lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä).

Lapsen terveyden ja kehityksen kannalta välttämättömät sosiaalihuollon palvelut sekä lasten varhaiskasvatus on järjestettävä sen mukaisesti kuin lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on arvioinut niiden tarpeen lapsen tai vanhemman asiakassuunnitelmassa. (lastensuojelulaki 36 §). Palvelujen saamisen varmistamiseksi virkasuhteisen sosiaalityöntekijän on tehtävä päätökset välttämättömien sosiaalipalvelujen järjestämisestä siten kuin sosiaalihuoltolain 46 §:ssä säädetään, jos se on lapsen edun mukaista. Kiireellisiä toimenpiteitä koskeva päätös on tehtävä siten kuin sosiaalihuoltolain 45 §:n 1 momentissa säädetään.

Lastensuojelulaissa on lisäksi päätöksentekoa koskevia erityissäännöksiä.

Lapsen edun mukaista on antaa tukea ja palveluja nopeasti usein jo ennen kokonaisvaltaisen palvelutarpeen arvioinnin valmistumista. Tästä johtuen lastensuojelulaissa säädetään, että lastensuojelun asiakkuus alkaa myös, jos lapselle tai hänen perheelleen annetaan lastensuojelun tukitoimia jo ennen palvelutarpeen arvioinnin valmistumista (lastensuojelulaki 36 § 2 mom.). Käytännössä yksittäisen kiireellisesti tarvittavan palvelun antaminen on yleinen tapa aloittaa lastensuojelun asiakkuus.

Vaikka lastensuojeluasiakkuus ei ala vielä siinä vaiheessa, kun lastensuojelun tarvetta vasta selvitetään, lastensuojelulain 33 §:n mukaan lastensuojelun työntekijöiden tulee merkitä lasta tai nuorta koskeviin asiakirjoihin lastensuojeluasian vireille tulosta lähtien kaikki lapsen tai nuoren tarvitsemien lastensuojelutoimienpiteiden järjestämiseen vaikuttavat tiedot sekä toiminnan suunnittelun, toteuttamisen ja seurannan kannalta tarvittavat tiedot. Kirjaukset voidaan tehdä selvittelyvaiheessa lastensuojelun asiakirjoihin, vaikka lastensuojelun asiakkuus ei ala vielä siinä vaiheessa, kun lastensuojelun tarvetta vasta selvitetään. Kirjaukset voidaan kuitenkin tehdä selvittelyvaiheessa myös muualla sosiaalihuollon asiakasasiakirjoihin.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos antaa asiakastietolain 20 §:n nojalla määräykset sosiaalihuollon asiakasasiakirjojen tietorakenteista, joista keskeinen on sosiaalihuollon palvelutehtävien luokitus. Jokaisessa sosiaalihuollon asiakasasiakirjassa täytyy olla tieto siitä, mihin palvelutehtävään tai palvelutehtäviin se liittyy. Lähtökohtaisesti lastensuojelun tarpeen selvittäminen liittyy lastensuojelun palvelutehtävään. Lisäksi sosiaalihuollon palvelutehtävät määrittävät sosiaalihuollon asiakastietojen käsittelyn käyttöoikeuksia. Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella säädetään, mitä tietoja sosiaalihuollon ammattihenkilö työtehtävänsä ja annettavan palvelun perusteella saa käyttää. Lastensuojelun tehtävien hoitaminen edellyttää tiedonsaantioikeuksia ja laajoja käyttöoikeuksia asiakastietoihin.

37 § Palvelutarpeen arvioinnin sisältö

Palvelutarpeen selvittämisen perusteella arvioidaan, onko henkilöllä tuen tarvetta. Jos henkilö tarvitsee tukea, arvioidaan, onko tuen tarve luonteeltaan tilapäistä, toistuvaa tai pitkäaikaista. Palvelutarpeen arviointi sisältää:

- 1) yhteenvedon asiakkaan tilanteesta sekä sosiaalipalvelujen ja erityisen tuen tarpeesta;
- 2) sosiaalihuollon ammattihenkilön johtopäätökset asiakkuuden edellytyksistä;
- 3) asiakkaan mielipiteen ja näkemyksen palvelutarpeestaan, ellei palvelutarpeen arvioimiseen yhteistyössä asiakkaan kanssa ole ilmeistä estettä;
- 4) asiakkaan ja sosiaalihuollon ammattihenkilön arvion 42 §:n mukaisen omatyöntekijän tarpeesta.

Palvelutarpeen arviointi sisältää yhteenvedon asiakkaan tilanteesta ja sosiaalipalvelujen sekä erityisen tuen tarpeesta. Arviointi sisältää sekä asiakkaan että työntekijän näkemykset tilanteesta. Asiakkaan näkemys tulee kirjata, ellei palvelutarpeen arvioimiseen yhteistyössä asiakkaan kanssa ole ilmeistä estettä. Säännöksen mukaisesti asiakkaan näkemys tulee kirjata aina, ellei se ole käytännössä mahdotonta tilanteessa, jossa asiakas ei halua tai pysty osallistumaan palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen. Asiakaskertomukseen tulee kirjata syyt, jotka ovat estäneet asiakkaan näkemyksen saamisen.

Viimeistään palvelutarpeen arviointia tehtäessä asiakkaalle on kerrottava hänen oikeudestaan saada omatyöntekijä.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on 27.7.2016 tekemässään ratkaisussa (dnro 233/16) todennut, että palvelusuunnitelma tulisi laatia henkilön vammaisuuden tai sairauden huomioivalla tavalla. Suunnitelma ja asiakasta koskevat merkitykselliset asiakirjat on annettava tarvittaessa tiedoksi asiakkaalle hänelle ymmärrettävällä ja saavutettavalla tavalla.

38 § Palvelujen järjestäminen palvelutarpeen arvioinnin mukaisesti

Kun tuen tarve on luonteeltaan tilapäistä, on oikea-aikaisilla ja riittäväillä tilapäisillä palveluilla pyrittävä ehkäisemään pidempiaikaisen tuen tarvetta.

Kun tuen tarve on jatkuvaa tai toistuvaa, palveluja on järjestettävä siten, että tavoitteena on asiakkaan itsenäinen selviytyminen ja tuen tarpeen päättyminen asiakkaan kanssa tavoitteeksi asetetun määräajan jälkeen.

Henkilöille, joiden tuen tarve on pysyvä tai pitkäaikainen, tuki on pyrittävä järjestämään siten, että turvataan palvelujen jatkuvuus, ellei palvelujen muuttaminen ole asiakkaan edun mukaista. Jos tuen tarve on vain osittain pysyvä tai pitkäaikainen, on tuki järjestettävä muilta osin siten kuin edellä 1 ja 2 momentissa säädetään.

Tarkoitus on, että palveluntarpeen selvittämisen yhteydessä arvioidaan, minkä tyyppisestä asiasta on kysymys ja toteutetaan jatkotyöskentely sen mukaisesti. Kun tarve on tilapäistä, ei asiakkaalle välttämättä tarvitse nimetä omatyöntekijää, eikä tehdä asiakassuunnitelmaa. Tilapäiseen tarpeeseen on kuitenkin pyrittävä vastaamaan, jotta voidaan ehkäistä pidempiaikaisen tuen tarpeen syntymistä.

Kun asiakkaan tuen tarve on jatkuvaa tai toistuvaa, palveluja on järjestettävä siten, että tavoitteena on asiakkaan itsenäinen selviytyminen ja tuen tarpeen päättyminen asiakkaan kanssa yhdessä asetetun tavoiteajan jälkeen. Määräajan asettamisella jo asiakkuuden alkuvaiheessa pyritään siihen, että asiakkuuksien kestoa saataisiin lyhennettyä ja asiakaspalvelua parannettua ohjaamalla asiakas riittävien ja soveltuvien palvelujen ja tukitoimien piiriin. Tavoitteiden toteuttamiseksi voidaan laatia asiakassuunnitelma, mutta osalle asiakkaista riittää huolellisesti tehty palvelutarpeen arviointi.

Jos tuen tarve on pysyvä tai pitkäaikainen lähtökohtana tulee olla palvelukokonaisuuden yhtenäisyys ja jatkuvuus. Palvelujen muuttamisen tulee ensisijaisesti perustua asiakkaan etuun. Erityistä huomiota tulee kiinnittää asiakkaiden yhdenvertaiseen kohteluun. Silloin kun pitkäaikaisilla asiakkailla on tilapäisiä ja määräaikaisia tuen tarpeita tulee niihin vastata siten kuin muidenkin asiakkaiden kohdalla.

39 § Asiakassuunnitelma

Palvelutarpeen arviointia on täydennettävä asiakkaalle laadittavalla asiakassuunnitelmalla tai muulla vastaavalla suunnitelmalla, ellei suunnitelman laatiminen ole ilmeisen tarpeetonta. Suunnitelma on laadittava, ellei siihen ole ilmeistä estettä, yhdessä asiakkaan kanssa siten kuin 36 §:n 4 ja 5 momentissa säädetään.

Asiakassuunnitelma sisältää asiakkaan palvelutarpeen edellyttämässä laajuudessa:

- 1) asiakkaan arvion ja ammatillisen arvion tuen tarpeesta;
- 2) asiakkaan arvion ja ammatillisen arvion tarvittavista palveluista ja toimenpiteistä;
- 3) omatyöntekijän tai muun asiakkaan palveluista vastaavan työntekijän arvio asiakkaan terveyden tai kehityksen kannalta välttämättömistä sosiaalipalveluista sekä niiden alkamisajankohdasta ja kestosta;
- 4) tiedot siitä kuinka usein asiakas ja omatyöntekijä tai muu asiakkaan palveluista vastaava työntekijä tulevat tapaamaan;
- 5) asiakkaan ja työntekijän arvion asiakkaan vahvuuksista ja voimavaroista;
- 6) asiakkaan ja työntekijän yhdessä asettamat tavoitteet, joihin sosiaalihuollon avulla pyritään;
- 7) arvion asiakkuuden kestosta;
- 8) tiedot eri alojen yhteistyötahoista, jotka osallistuvat asiakkaan tarpeisiin vastaamiseen ja vastuiden jakautuminen niiden kesken;
- 9) suunnitelman toteutumisen seuranta, tavoitteiden saavuttamista ja tarpeiden uudelleen arviointia koskevat tiedot.

Asiakassuunnitelma on tarkistettava tarvittaessa. Suunnitelman sisältö on sovitettava yhteen henkilön tarvitsemien muiden hallinnonalojen palvelujen ja tukitoimien kanssa. Velvollisuudesta suunnitelman laatimiseen sekä suunnitelman sisällöstä ja asiaan osallisista on lisäksi voimassa,

mitä niistä erikseen säädetään. Sen estämättä, mitä muualla laissa säädetään, voidaan asiakkaan suostumuksella laatia sosiaalihuollon ja muiden hallinnonalojen palveluja ja tukitoimia koskeva yhteinen suunnitelma, jossa on suunnitelman laatimiseen ja käyttöön nähden tarpeellisia tietoja. Yhteisen suunnitelman laatimisesta ilman asiakkaan suostumusta säädetään erikseen.

Jos asiakkaan tukena toimii omaisia tai muita läheisiä henkilöitä, laaditaan heidän tukemiseensa liittyvä suunnitelma tarvittaessa erikseen.

Sosiaalihuollon asiakaslain 7 §:ssä säädetään sosiaalihuoltoa toteutettaessa asiakkaan kanssa yhteisymmärryksessä laadittavasta palvelu-, hoito-, kuntoutus- tai muusta vastaavasta suunnitelmasta. Suunnitelma on laadittava, jollei kyseessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus tai jollei suunnitelman laatiminen muutoin ole ilmeisen tarpeetonta.

Sosiaalihuoltolain 39 §:n mukaan suunnitelma laaditaan 36 §:n mukaisen palvelutarpeen arvioinnin pohjalta. Vastaavasti kuin sosiaalihuollon asiakaslaisissa säädetään, asiakassuunnitelmaa ei tarvitse laatia, jos suunnitelman laatiminen on ilmeisen tarpeetonta. Suunnitelman laatiminen on ilmeisen tarpeetonta, jos 36 §:n mukainen palvelutarpeen arviointi on riittävä tukimuoto asiakkaan sosiaalihuollon toteuttamiseksi. Pääsääntöisesti suunnitelman laatii omatyöntekijä. Suunnitelma laaditaan yhdessä asiakkaan kanssa. Tarkoituksena on korostaa asiakkaan itsemääräämisoikeuden ja osallistumisen keskeisyyttä sosiaalihuoltoa toteutettaessa. Suunnitelma on laadittava yhdessä asiakkaan kanssa vastaavasti kuin palvelutarpeen arviointi. Tarvittaessa asiakkaan ohella tai sijasta tuen tarpeen selvittämiseen osallistuvat asiakkaan omaiset, muut läheiset ja lailliset edustajat. Esimerkiksi lapsiasiakkaan osalta selvittämiseen osallistuvat lapsen huoltajat ja iäkkäiden asiakkaiden osalta usein omaiset, muut läheiset tai edunvalvoja.

Asiakassuunnitelma tulee tehdä palvelutarpeen arvioinnin pohjalta. Osana suunnitelmaa voidaan tarkentaa ja päivittää tehtyä arviointia. Sosiaalihuollon tulee mahdollisimman pitkälle pohjautua sosiaalihuollon ammattihenkilön ja asiakkaan yhteiseen suunnitteluun. Tuen tarpeen selvittäminen ja suunnitelman laatiminen tukee tavoitteellisen ja suunnitelmallisen sosiaalihuollon toteuttamista. Tarkoituksena on kokonaisvaltaisesti arvioida asiakkaan ja hänen perheensä tilanne sekä turvata riittävät palvelut ja muut tukitoimet. Tuen tarpeen selvittämisen ja suunnitelman laadinnan tulee olla prosessi, jossa asianomaiset sosiaalityöntekijän tai muun sosiaalihuollon ammattilaisen avustuksella ja tuella arvioivat elämäntilannettaan ja selvittävät keinoja myönteisten muutosten aikaansaamiseksi.

Suunnitelmaan kirjataan sekä asiakkaan että tarvittaessa hänen edustajansa, esille tuoma tuen tarve, että tuen tarvetta selvittäneen ja suunnitelmaa laativan sosiaalihuollon ammattihenkilön tai ammattihenkilöiden, tekemä tuen tarpeen arvio. Kun suunnitelmaa laaditaan yhteisymmärryksessä asiakkaan ja ammattihenkilön kesken, tarve tulee kyetä määrittelemään asiakkaan ja ammattihenkilön yhteisenä käsityksenä niistä tekijöistä, joita silmällä pitäen suunnitelmaa laaditaan.

Suunnitelmaan tulee kirjata arvio niistä sosiaalipalveluista ja muista tukitoimista, joilla asiakkaan tuen tarpeisiin voidaan vastata. Tämä tarkoittaa palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä yhdessä asiakkaan ja tarvittaessa muiden henkilöjen kanssa määriteltyjä palveluja ja tukitoimia asiakkaan tilanteeseen parhaiten vaikuttamiseksi. Samassa yhteydessä tulee kirjata mahdolliset muut toimet, kuten esimerkiksi henkilön itsensä toteutettavaksi tarkoitetut hänen voimavarojaan ylläpitävät ja vahvistavat toimet.

Asiakkaan oikeudesta saada välttämättömän huolenpidon, terveyden ja kehityksen turvaavat palvelut säädetään 12–13 §:ssä. Omatyöntekijän, vastuutyöntekijän tai vastuusosiaalityöntekijän tulee kirjata suunnitelmaan arvio sosiaalihuollon palvelujen välttämättömydestä. Tältä osin sääntely vastaa lastensuojelulain 36 §:n 2 momenttia, jonka mukaan hyvinvointialueen on järjestettävä lapsen terveyden ja kehityksen kannalta välttämättömät palvelut ja vastuusosiaalityöntekijä kirjaa arvion välttämättömistä palveluista.

Suunnitelmaan kirjataan tiedot siitä, kuinka usein asiakas ja omatyöntekijä tai vastuutyöntekijä tulevat tapaamaan. Kirjaus tulee tehdä, koska omatyöntekijän työ on osa asiakkaan saamaa palvelua. Erityistä tukea tarvitsevia henkilöitä ja lapsia koskee lisäksi 42 §:n 5 momentin erityissäännös, jolla pyritään turvaamaan erityistä tukea tarvitsevan oikeus tavata omatyöntekijää riittävän usein henkilökohtaisesti.

Suunnitelmaan on aina kirjattava sekä asiakkaan että omatyöntekijän arvio asiakkaan vahvuuksista ja voimavaroista. Tarkoituksena on, että suunnitelmaa laaditaan asiakasta kunnioittaen, hänen voimavarojaan ja vahvuuksiaan tarkoituksenmukaisesti tukien.

Suunnitelmaan kirjataan myös asiakkaan ja ammattihenkilön yhdessä asettamat tavoitteet, joihin suunnitelmaan kirjatuilla toimilla pyritään vaikuttamaan. Asiakas-suunnitelman tarkoituksena on osaltaan edistää suunnitelmallista työskentelyä, jonka vaikuttavuutta suhteessa asiakkaan ja hänen perheensä tuen tarpeisiin voidaan arvioida. Suunnitelmaan kirjataan asiakkuuden arvioitu kesto. Etenkin asiakkuuden alkuvaiheessa keston määrittely on usein vaikeaa, mutta tavoitteena on, että suunnitelmallisen otteen kautta asiakkuuksien kestoja voitaisiin saada entistä

lyhyemmiksi tarpeenmukaisilla ja oikea-aikaisilla palveluilla. Suunnitelmaan tulee kirjata myös asiakkaan tarpeisiin vastaamiseen osallistuvat yhteistyötahot sekä heidän yhteystietonsa ja toimensa suunnitelman toteuttamisessa. Suunnitelmaan kirjaetaan esimerkiksi perheen tukemiseksi tarpeelliset varhaiskasvatuksen, neuvolan tai opetustoimen ja opiskeluhoitopalveluiden tukitoimet. Lopuksi suunnitelmaan kirjataan suunnitelman toteutumisen seuranta ja tarpeiden uudelleenarviointia koskevat tiedot.

Suunnitelma tulee tarkistaa tarvittaessa eli silloin kun asiakkaan tuen tarpeissa tapahtuu olennaisia muutoksia. Jos sosiaalihuollon asiakkuus kestää pidemmän aikaa, asiakassuunnitelmaa on tarvittaessa tarkistettava ja täydennettävä. Asiakkuus päättyy, kun seurannan ja arvioinnin yhteydessä todetaan yhdessä, ettei tuen tarvetta enää ole.

Asiakassuunnitelma ja siihen kirjatut toimet tulee mahdollisuuksien mukaan sovittaa yhteen muiden hallinnonalojen suunnitelmien ja toimien kanssa. Suunnitelmien tekeminen yhdessä eri asiantuntijoista ja asiakkaasta koostuvassa ryhmässä säästää pitkällä tähtäyksellä aikaa ja kustannuksia. Yhteistyön ja vuorovaikutuksen avulla asiakkaalle ja henkilöstölle muodostuu eheämpi kuva asiakkaan kokonaistilanteesta ja siitä, mitkä vaihtoehdot parhaiten palvelisivat asiakkaan etua. Asiakkaan itsemääräämisoikeudella ja osallistumisella sekä moniammatillisella yhteistyöllä edesautetaan myös resurssien oikeaa kohdentamista. Tavoitteena on, että asiakas saa monipuolisen parhaiten itselleen soveltuvan palvelukokonaisuuden useiden rinnakkaisten, erillisten palvelujen sijasta. Asiakkaan suostumuksella voidaan laatia sosiaalihuollon ja muiden hallinnonalojen yhteinen suunnitelma yksittäisten erillisten suunnitelmien sijaan.

Asiakkaan tukena toimiville omaisille ja läheisille tulee tarpeen mukaan laatia oma suunnitelma. Omaisen tai läheisen tietoja ja tuen tarvetta ei saa kirjata hoidettavan asiakkaan asiakassuunnitelmaan.

Useissa tilanteissa palvelutarpeen arvio tehdään aina moniammatillisesti ja -alaisesti. Näin on esimerkiksi tehtäessä *kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain* (189/2001) mukaista aktivointisuunnitelmaa tai *työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta annetun lain* (1369/2014) mukaista monialaista työllistymissuunnitelmaa. Asiakkaiden ohjautumisesta näihin prosesseihin säädetään edellä mainituissa laeissa.

Kuntouttava työtoiminta on sosiaalihuoltolain mukainen palvelu ja sosiaalihuollon ammattihenkilön vastuulla on kuntouttavan työtoiminnan palveluun osallistuvan asiakkaan palveluprosessi. Työ- ja elinkeinotoimisto (tai työllisyyden

kuntakokeiluissa työvoimapalveluista vastaava kunta) ja hyvinvointialue ovat velvolliset laatimaan aktivointisuunnitelman yhteistyössä aktivointiehdon täyttävän henkilön kanssa.

Kuntouttava työtoiminta sisältyy aktivointisuunnitelmaan, jos on arvioitu, ettei henkilö työ- ja toimintakykynsä asettamien rajoitusten vuoksi voi osallistua julkisiin työvoimapalveluihin tai työhön. Jos aktivointisuunnitelmaan sisällytetään kuntouttava työtoiminta, siihen tulee kirjata kuntouttavaa työtoimintaa sekä siihen sisältyvää tukea ja ohjausta koskeva tieto. Lisäksi aktivointisuunnitelmaan tulee kirjata henkilölle kuntouttavan työtoiminnan ohella tarjottavat muut sosiaalipalvelut sekä terveys-, kuntoutus- ja koulutuspalvelut. Terveystuon palvelujen rooli on tärkeä työ- ja toimintakyvyn selvittämisen sekä kuntouttamisen osalta. Aktivointisuunnitelmaan kirjataan myös ajankohta, jolloin palvelujen vaikutuksia arvioidaan ja suunnitelmaa tarkistetaan.

Lain mukaan aktivointisuunnitelmaa tarkistetaan tarvittaessa, mutta työ- ja elinkeinotoimiston on huolehdittava aktivointisuunnitelman tarkistamisesta työnhakuvelvollisuuden osalta kuitenkin vähintään kolmen kuukauden välein. Kun suunnitelmaa tarkistetaan palvelujen vaikutusten ja kokonaisuuden osalta, tarkistamiseen osallistuvat kaikki suunnitelman laadintaan osallistuneet tahot. Työ- ja elinkeinotoimisto voi tarkistaa aktivointisuunnitelman ilman muita tahoja työnhakuvelvollisuuden osalta kolmen kuukauden välein. Jos työ- ja elinkeinotoimiston työntekijä havaitsee työnhakuvelvollisuuden tarkistuksen yhteydessä aihetta muihin muutoksiin, hänen tulee kutsua koolle muut aktivointisuunnitelman tarkistukseen osallistuvat tahot.

Työllistymistä edistävässä monialaisessa yhteispalvelussa työ- ja elinkeinotoimisto, työllisyyden kuntakokeiluissa työvoimapalveluista vastaavat kunnat, hyvinvointialue ja Kansaneläkelaitos selvittävät yhdessä työttömän kanssa tämän ammatillisen osaamisen sekä työllistymiseen vaikuttavan sosiaalisen tilanteen, terveydentilan ja työ- ja toimintakyvyn. Lain mukaan kunkin edellä mainituista tahoista tulee osoittaa monialaiseen yhteispalveluun palvelua tarvitsevien asiakkaiden määrä huomioon ottaen riittävä määrä henkilöstöä. Vaikka laissa ei säädetä yhteispalvelun henkilöstön ammattialoista, on tarkoituksenmukaista, että yhteispalvelussa työskentelee sosiaalihuollon ammattilaisia. Yhteispalvelun asiakkaina arvioidaan olevan merkittävä määrä henkilöitä, jotka tarvitsevat sosiaalipalveluja esimerkiksi sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi tai joiden tuen tarve liittyy päihteiden ongelmakäyttöön, mielenterveysongelmaan, sairauteen tai vammaan tai muutoin alentuneeseen toimintakykyyn.

40 § Ilmoitus muulle viranomaiselle asiakkaan tuen tarpeesta

Jos asiakkaan tarpeisiin ei voida vastata vain sosiaalihuollon toimin, asiakkaan palvelutarpeen arvioinnista vastaavan sosiaalihuollon ammattihenkilön, omatyöntekijän tai muun asiakkaan palveluista vastaavan työntekijän on asiakkaan suostumuksella otettava yhteyttä siihen viranomaiseen, jonka vastuulle tarvittavien toimien järjestäminen ensisijaisesti kuuluu.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun ilmoituksen vastaanottaneen viranomaisen tulee asiakkaan suostumuksella ilmoittaa siihen yhteyttä ottaneelle viranomaiselle ilman aiheetonta viivytystä, mihin toimiin se on ilmoituksen johdosta ryhtynyt. Ilmoittamista ei kuitenkaan tarvitse tehdä, jos se on ilmeisen tarpeetonta.

Tietojen luovuttamisesta ilman asiakkaan lupaa tai suostumusta säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetussa laissa (703/2023), jäljempänä asiakastietolaki. Asiakkaan ohjaamisesta toimivaltaiseen viranomaiseen säädetään hallintolaissa (14.4.2023/719).

Ilmoitus asiakkaan tuen tarpeesta

Sosiaalihuollon ammattihenkilön tai omatyöntekijän asiakkaan suostumukseen perustuva ilmoitus ja ilmoituksen vastaanottaneen viranomaisen velvollisuus vastata siihen viivytyksettä ovat osa asiakaslähtöistä palvelujärjestelmää, jossa olennaista on asiakkaan joustava ja kokonaisvaltainen tukeminen ja auttaminen.

Ilmoitusmenettelyn tarkoituksena on edesauttaa tehokasta ja kokonaisvaltaista asiakkaan tarpeisiin vastaamista yli hallinnonalarajojen. Ilmoitusmenettelyllä pyritään vastaamaan ongelmiin, joita asiakas helposti kohtaa, jos hän tarvitsee monenlaista apua tai tukea samaan aikaan tai jos yhden sektorin toiminnan onnistuminen riippuu toiselta toimialalta saatavasta avusta. Tällaisia tilanteita voivat olla esimerkiksi asunnottoman sosiaalityön asiakkaan auttaminen sosiaali- ja asuntotoimen yhteistyöllä tai sosiaalihuollon ja mielenterveyshoidon saumattoman yhteistyön käynnistäminen ilmoitusmenettelyn avulla silloin, kun asiakkaan sosiaalisen kuntoutumisen edellytyksenä on hänen mielenterveydellinen kuntoutumisensa.

Menettelyllä käynnistetään viranomaisyhteistyö. Ilmoituksen antamisen on perustuttava sosiaalihuollon ammattihenkilön tai omatyöntekijän yhdessä asiakkaan kanssa tekemään arvioon siitä, ettei asiakas tule riittävästi autetuksi ilman viranomaista, jolle ilmoitus tehdään.

Yhteistyön toimiessa hyvin ilmoituksen vastaanottanut viranomaisryhmä ryhtyy tarvittaviin toimiin. Jos vastauksena kuitenkin on, että asiakas laitetaan jonoon tai että asiakas ei kuulu viranomaisen toimien piiriin, tulee viranomaisten yhteistyössä pyrkiä löytämään asiakkaan kannalta perusteltu ratkaisu asiassa. Tarkoituksena on varmistaa, ettei asiakas jää ilmoituksen jälkeen vaille mitään tukea viranomaisten eriävien näkemysten vuoksi, vaan ilmoituksen tehneellä viranomaisella on tieto asiakkaan asian etenemisestä. Erillistä ilmoittamista ei kuitenkaan tarvitse tehdä, jos se on ilmeisen tarpeetonta. Tarpeetonta ilmoituksen tekeminen on esimerkiksi silloin, kun työskentelyä asiakkaan asiassa jatketaan verkoston kautta toteutettuna yhteistyönä. Tämä on normaalikäytäntö ja erillisen ilmoituksen tekeminen varmistus sille, ettei asiakas jää ilman tarvittavia palveluja.

Ilmoitusmenettely perustuu asiakkaan suostumukseen. Jos suostumusta ei voida saada taikka jos asiakas tai hänen laillinen edustajansa nimenomaisesti kieltää tiedon luovuttamisen, on otettava huomioon, mitä asiakastietolaissa säädetään. Sosiaalihuollon palvelunantaja voi antaa salassapitovelvollisuuden estämättä siihen laissa erikseen oikeutetuille rajoitetusti tietoja, jotka ovat välttämättömiä asiakkaan hoidon, huollon tai koulutuksen tarpeen selvittämiseksi tai toteuttamiseksi taikka toimeentulon edellytysten turvaamiseksi siten kuin asiakastietolaissa säädetään. Tällaisia tietoja voidaan antaa tilanteissa, joissa asiakas on hoidon tai huollon ilmeisessä tarpeessa terveytensä, kehityksensä tai turvallisuutensa vaarantumisen vuoksi eikä hoidon tai huollon tarvetta muutoin voida selvittää taikka toimenpiteitä toteuttaa taikka tieto on tarpeen lapsen edun vuoksi tai asiakkaan välttämättömien etujen ja oikeuksien turvaamiseksi eikä asiakkaalla itsellään ole edellytyksiä arvioida asian merkitystä. Asiakkaan opastamisesta toimivaltaiseen viranomaiseen säädetään lisäksi hallintolaissa.

Oikeus antaa tietoja uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten

Asiakastietolain 62 §:n mukaan sosiaalihuollon järjestäjä tai toteuttaja voi ilmoittaa salassapitovelvollisuuden estämättä poliisille henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten välttämättömät tiedot. Edellytyksenä on, että henkilö on sosiaalihuollon tehtäviä hoitaessaan saanut tietoja olosuhteista, joiden perusteella on syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi. Lakia sovelletaan sekä yksityiseen että julkiseen sosiaalihuoltoon.

Myös usealla muulla viranomaisella ja toimijalla on oikeus antaa oma-aloitteisesti poliisille välttämättömää tietoa hengen ja terveyden suojaamiseksi jo uhka-arvion tekemistä varten.

Säännösten tavoitteena on lisätä viranomaisten mahdollisuuksia ehkäistä ja estää perhe- ja lastensurmia sekä väkivaltaa parantamalla viranomaisten ja muiden toimijoiden välistä tietojenvaihtoa. Viranomaisten ja muiden niihin rinnastettavien palvelutuottajien oma-aloitteisella tietojenvaihdolla vahvistetaan ja tehostetaan perheväkivallan ehkäisemiseksi sekä väkivaltakierteen katkaisemiseksi tehtävää poikkihallinnollista yhteistyötä.

Katso asiakastietolain lisäksi myös:

- Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992)
- Perusopetuslaki (628/1998)
- Laki taiteen perusopetuksesta (633/1998)
- Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013)
- Laki vapaasta sivistystyöstä (632/1998)
- Laki ammatillisesta koulutuksesta (630/1998)
- Lukiolaki (629/1998)
- Yliopistolaki (558/2009)
- Ammattikorkeakoululaki (932/2014)
- Nuorisolaki (72/2006)
- Pelastuslaki (379/2011)
- Laki hätäkeskustoiminnasta (692/2010)

41 § Monialainen yhteistyö

Palvelutarpeen arvioimiseksi, päätösten tekemiseksi ja sosiaalihuollon toteuttamiseksi toimenpiteestä vastaavan sosiaalihuollon viranomaisen on huolehdittava siitä, että käytettävissä on henkilön yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävästi asiantuntemusta ja osaamista. Jos henkilön tarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen edellyttävät sosiaalitoimen tai muiden viranomaisten palveluja tai tukitoimia, on näiden tahojen osallistuttava toimenpiteestä vastaavan työntekijän pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen.

Sosiaalihuoltoa toteutetaan yhteistyössä eri toimijoiden kanssa siten, että sosiaalihuollon ja tarvittaessa muiden hallinnonalojen palvelut muodostavat asiakkaan edun mukaisen kokonaisuuden. Työntekijän on oltava tarpeen mukaan yhteydessä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin sekä tarvittaessa henkilön omaisiin ja muihin hänelle läheisiin henkilöihin siten kuin tässä laissa tarkemmin säädetään.

Asiakastietojen kirjaamisesta monialaisessa yhteistyössä sekä sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa säädetään asiakastietolain 7 luvussa. Tietojen antamisesta ilman asiakkaan lupaa sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa sekä muihin terveystietoihin välttämättömien terveystietojen järjestämiseksi ja toteuttamiseksi säädetään asiakastietolain 53 §:ssä. Sosiaalihuollon viranomaisen oikeudesta saada laissa säädettyjen tehtäviensä suorittamiseksi tarpeellista virka-apua muilta viranomaisilta säädetään sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa. ([14.4.2023/719](#))

(L:lla [719/2023](#) muutettu 3 momentti tuli voimaan 1.1.2024.)

Neuvottelujen järjestäminen ja verkostomainen työskentelytapa on osa sosiaalihuollon perustyötä. Yhteistyön kehittämisellä ja vahvistamisella sekä vastuiden selkiyttämällä tavoitellaan sosiaalihuollon ydintehtävien vahvistumista ja riittävän asiantuntemuksen varmistamista sekä asiakkaalle oikea-aikaisten ja tuen tarvetta vastaavien palvelujen toteutumista. Yhteistyön merkitys korostuu ja se tulee huomioida kaikissa yksittäistapauksissa. (Katso myös 7 § rakenteellisesta sosiaalityöstä.)

Yhteistyön merkitys tulee esille eri tavoin eri väestöryhmien palvelujen toteuttamisessa. Lapsi- ja perhepalvelujen tulee muodostaa eheä kokonaisuus yli sektorirajojen. Lapset ja lapsiperheet ovat kunnassa useiden palvelujen asiakkaina, joten on tärkeää, että eri toimijoiden palvelut on sovitettu yhteen, palvelunantajat toimivat

keskenään yhteistyössä ja palvelut muodostavat perheiden näkökulmasta helpposti hahmotettavan kokonaisuuden. Yhteistyötä tarvitaan sekä toimialojen sisällä että välillä, hyvinvointialueen, kunnan ja muiden lapsille ja lapsiperheille palveluja ja tukitoimia tuottavien järjestöjen, seurakuntien, yritysten ja muiden tahojen välillä. Keskeisiä yhteistyötahoja ovat päivähoido- ja neuvolapalvelut sekä koulu- ja nuorisotoimi sekä opiskeluhuollon palvelut. Myös perus- ja erityistason palvelujen yhteistyön ja yhteensovittamisen järjestämisestä on huolehdittava. Lapsen elämän siirtymävaiheiden yhteydessä on huolehdittava yhteistyöstä ja palveluketjujen jatkuvuudesta. Iäkkäiden henkilöiden kohdalla luontevin toimija on usein terveydenhuolto, kun taas nuorten päihde- ja mielenterveyskuntoutujien kohdalla tarvitaan sosiaali- ja terveydenhuollon lisäksi myös opetustoimen, opiskeluhoitopalvelujen ja työvoimaviranomaisen toimia. Aikuisilla sosiaalityön asiakkaila on usein erityisesti työllistymiseen, kouluttautumiseen ja aktivoitumiseen liittyviä tarpeita, ja työlle on ominaista laajamittainen verkostotyöskentely muiden viranomais- tahojen ja toimijoiden kanssa. Monet asiakkaat tarvitsevat erityisesti työvoima- ja sosiaali- ja terveyspalveluja, kuten asumis- ja päihdepalveluja, joiden tulisi toimia kokonaisvaltaisesti yhdessä asiakkaan tarpeisiin vastaamiseksi. Esimerkiksi rikosseuraamusasiakkaat ovat asiakasryhmä, joiden osalta monialaisella yhteistyöllä voidaan varmistaa, että rikosseuraamuslaitoksen kuntouttavat toiminnot rakentuvat jatkumoksi sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kanssa. Perustoimeentulotuen Kansaneläkelaitokselle siirron jälkeen Kansaneläkelaitos on ollut osa tätä sosiaalihuollon monialaista verkostoa. Sosiaalihuollon on toteutettava ja suunniteltava sosiaalityö yhteistyössä kyseisten toimijoiden kanssa siten, että näiden palvelut ja muut toimet muodostavat asiakkaiden tuen tarpeisiin vastaamiseksi toimivan kokonaisuuden johon eri viranomaiset antavat niille kuuluvan panoksen ja tuloksellisuusvastuun. Sosiaalityön tavoitteena on yhä selvemmin asiakkaan toimintamahdollisuuksien varmistaminen, sosiaalisen kuntoutuksen tukeminen. Tilanteiden ollessa mutkikkaita niiden ratkaisemiseksi on olennaista käynnistää nopeasti sektorirajat ylittävä, joustava yhteistyö.

Sosiaalihuollon viranomainen on vastuussa siitä, että käytettävissä on riittävästi asiantuntemusta. Jos henkilön palvelutarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen edellyttävät muiden viranomaisten palveluja tai tukitoimia, ovat nämä tahot velvollisia osallistumaan toimenpiteestä vastaavan työntekijän pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen.

Asiakkuuden aikana sosiaalihuollon työntekijän tulee olla asianosaisten pyynnöstä tai suostumuksella tarpeen mukaan yhteydessä muihin yhteistyötahoihin. Lähtökohtana on, että tarvittava tieto kulkee viranomaisten välillä asiakkaan suostumuksella. Asiakastietojen luovuttamisesta vastoin asiakkaan suostumusta säädetään asiakastietolaissa.

Asiakastietojen kirjaamisesta monialaisessa yhteistyössä sekä sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa säädetään asiakastietolaissa.

Sosiaalihuollon asiakaslain mukaisesti sosiaalihuollon viranomaisilla on oikeus saada laissa säädettyjen tehtäviensä suorittamiseksi tarpeellista virka-apua muilta viranomaisilta.

42 § Omatyöntekijä

Sosiaalihuollon asiakkaalle on nimettävä asiakkuuden ajaksi omatyöntekijä. Työntekijää ei tarvitse nimetä, jos asiakkaalle on jo nimetty muu palveluista vastaava työntekijä tai nimeäminen on muusta syystä ilmeisen tarpeetonta.

Omatyöntekijän on oltava sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 3 §:ssä tarkoitettu ammattihenkilö. Omatyöntekijänä saa toimia mainitussa pykälässä tarkoitetun ammattihenkilön sijaan terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 2 §:ssä tarkoitettu ammattihenkilö, jos se on asiakkaan palvelukokonaisuuden kannalta perusteltua. ([29.12.2022/1280](#))

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai muun erityistä tukea tarvitsevan henkilön omatyöntekijän tai hänen kanssaan asiakastyötä tekevän työntekijän on oltava sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa tarkoitettu sosiaalityöntekijä ja tehtävä on hoidettava virkasuhteessa. ([29.12.2022/1280](#))

Omatyöntekijänä toimivan henkilön tehtävänä on asiakkaan tarpeiden ja edun mukaisesti edistää 38 §:n 2 ja 3 momentissa säädetyn toteuttamista sekä toimia tarvittaessa muissa tässä laissa säädetyissä tehtävissä. ([29.12.2022/1280](#))

Erityistä tukea tarvitsevaa lasta tai muuta erityistä tukea tarvitsevaa henkilöä koskevaa sosiaalihuoltoa toteutettaessa omatyöntekijän tai muun sosiaalipalveluista vastaavan työntekijän tulee tavata asiakas asiakassuunnitelmaan tarkemmin kirjattavalla tavalla riittävän usein henkilökohtaisesti. ([29.12.2022/1280](#))

Asiakkaalla on oikeus saada omatyöntekijä koko sosiaalihuollon asiakkuuden ajaksi. Asiakkuuden aikana omatyöntekijä voidaan vaihtaa, jos siihen on pakottava syy tai vaihtaminen on asiakkaan edun mukaista siten kuin sosiaalihuoltolain 4–5 §:ssä

säädetään. Omatyöntekijä on nimettävä viimeistään palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Luontevinta on nimetä työntekijä, jonka kanssa asiakas olisi muutoinkin yhteydessä.

Lain mukaan omatyöntekijää ei tarvitse nimetä, jos se on ilmeisen tarpeetonta. Palvelutarpeen arvion tekemisen yhteydessä asiakkaan kanssa keskustellaan siitä, tarvitseeko hän omatyöntekijää. Omatyöntekijä voidaan jättää nimeämättä esimerkiksi silloin, jos asiakkuus on todennäköisesti hyvin lyhytaikaista tai asiakkaalla on muu tärkeä tukihenkilö.

Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi silloin, kun sairaalan sosiaalityöntekijä on ollut asiakkaalle läheisin työntekijä, eikä sairaalasta ole tarkoitus kotiuttaa potilasta, vaan suunnitteilla on potilaan pitkäaikaissairaanhoido. Henkilöllä voi myös olla läheinen tukea antava henkilö esimerkiksi järjestön kautta. Myös iäkkäille henkilöille tulee nimetä omatyöntekijä sosiaalihuoltolain säännösten perusteella. Sosiaalihuoltolain omatyöntekijän tehtäviä on iäkkäiden asiakkaiden osalta täsmennetty vanhuspalvelulain 17 §:ssä siten, että ne vastaavat edellä kuvattuja sosiaalihuoltolain säännöksiä ja niiden perusteluja erityisesti iäkkäiden henkilöiden yksilölliset tarpeet huomioiden. Omatyöntekijän tulee tarpeen mukaan neuvoa ja tukea iäkästä asiakastaan, seurata hänen palvelusuunnitelmansa toteutumista ja palveluntarpeidensa muutoksia sekä olla yhteydessä palvelun järjestäjään ja tuottajaan palvelujen saannin ja niiden laadun varmistamiseksi.

Omatyöntekijää ei tarvitse nimetä, jos asiakkaalla on jo lastensuojelulain mukainen lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. On myös tilanteita, jossa on asiakkaan edun mukaista nimetä hänelle vastuutyöntekijän ohella omatyöntekijä. Näin voi olla esimerkiksi huostaanottotilanteissa, jolloin omatyöntekijä voi lapsen vastuusosiaalityöntekijän työparina keskittyä perheen aikuisten tavoitteiden tukemiseen ja edistämiseen. Myös omatyöntekijän työparina voi toimia toinen työntekijä. Omatyöntekijän tehtävänä on huolehtia siitä, että asiakkaan palvelut järjestetään palvelutarpeen arvioinnin mukaisesti eli työntekijän on oltava hyvinvointialueen palveluksessa. Esimerkiksi sairaalan sosiaalityöntekijällä voi olla keskeinen rooli omatyöntekijän työparina. Rooli voi olla erityisen tärkeä siinä vaiheessa, kun asiakkaalle tehdään palvelutarpeen arviointia.

Omatyöntekijän tulee tukea asiakasta tämän omien ja asiakassuunnitelmassa asetettujen tuen tarpeisiin vaikuttavien tavoitteiden saavuttamisessa sekä omien voimavarojen vahvistamisessa ja käyttämisessä. Jälkimmäinen edellyttää henkilön fyysisten, psyykkisten ja kognitiivisten voimavarojen tunnistamista, jonka pohjana usein on tuen tarpeen selvittäminen. Omatyöntekijä voi myös seurata, kuinka palveluilla ja tukitoimilla vaikutetaan ja vastataan asiakkaan tuen tarpeisiin.

Omatyöntekijä voi neuvoa ja ohjata asiakasta palvelujen ja tukitoimien hakemiseen liittyvissä asioissa. Asiakkaan tarpeista riippuen omatyöntekijälle voidaan sopia myös muita tehtäviä.

Vaikka lähtökohtaisesti omatyöntekijän on oltava sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 3 §:ssä tarkoitettu ammattihenkilö, voi omatyöntekijänä toimia sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 3 §:ssä tarkoitetun ammattihenkilön sijaan terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 2 §:ssä tarkoitettu ammattihenkilö, jos se on asiakkaan palvelukokonaisuuden kannalta perusteltua. Tällainen tilanne voi olla tarkoituksenmukainen esimerkiksi joidenkin iäkkäiden palvelujen asiakkaiden osalta. Hyvinvointialue voi kussakin yksittäistapauksessa siis arvioida niin iäkkäiden kuin muihinkin asiakasryhmiin kuuluvien asiakkaiden kohdalla, mikä edellä mainituissa laeissa säädetty sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilön kelpoisuus parhaiten tukee omatyöntekijän tehtävien toteuttamista suhteessa sosiaalihuollon asiakkaan palvelukokonaisuuteen ja palvelutarpeen pääasialliseen syyhyn.

Koska kyseessä on sosiaalihuollon palveluiden kokonaisuutta koordinoivan henkilön tehtävästä, edellytetään, että mikäli omatyöntekijäksi nimettäisiin terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 2 §:ssä tarkoitettu ammattihenkilö, tulee tämä olla asiakkaan edun ja palvelukokonaisuuden kannalta perusteltu ratkaisu. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi silloin, kun pääasiallinen palvelumuoto on sosiaali- ja terveydenhuollon kotiin annettavat palvelut ja palvelutarpeessa korostuvat terveydentilasta aiheutuvat tuen tarpeet. Tehtävien toteuttamisen kannalta olennaisinta on, että omatyöntekijä työskentelee siinä organisaatiossa, joka on vastuussa sosiaalipalvelujen toteuttamisesta ja että hänellä on tehtävään riittävä osaaminen. Jos asiakas tarvitsee sekä sosiaali- että terveydenhuollon palveluja, on tärkeää, että molemmilla sektoreilla on yhteistyötä tekevät vastuutahot. Omatyöntekijä ja potilaan terveydenhuollosta vastuussa oleva työntekijä huolehtivat siitä, että asiakas saa sekä tarvitsemansa sosiaalipalvelut että tarvitsemansa terveydenhuollon palvelut.

Useissa palveluissa on riskinä, että sosiaalihuollon omatyöntekijä vaihtuu asiakkaan palvelutarpeiden muuttuessa. Esimerkiksi työllistymistä edistävässä monialaisessa yhteispalvelussa on riskinä, että sosiaalihuollon omatyöntekijä vaihtuu asiakkaan mahdollisesti siirtyessä yhteispalvelusta aikuissosiaalityön asiakkaaksi. Työntekijän vaihtumista voidaan välttää parityöskentelyn kautta tai kiinnittämällä omatyöntekijä laajemmin asiakkaan palvelukokonaisuuteen eikä yksittäiseen palveluun. Peruspalvelujen sosiaalihuollon työntekijän tulisi toimia omatyöntekijänä erityisesti silloin, kun asiakkaalla on selkeä ja mahdollisesti pitkäaikaisempi sosiaalihuollon palvelujen tarve yhteispalvelussa. Vastaavasti sairaalan sosiaalityöntekijä voi toimia työparina sosiaalitoimen omatyöntekijälle.

Käytännössä omatyöntekijän rooli vaihtelee asiakkaan tarpeiden mukaisesti. Vähän palveluja tarvitsevalle asiakkaalle voi riittää tieto siitä, kehen voi tarvittaessa olla yhteydessä. Useita palveluja tarvitseva nuori voi puolestaan tarvita omatyöntekijää, joka seuraa aktiivisesti tavoitteiden toteutumista ja tarvittaessa vie nuoren palveluihin. Samoin ikääntyneiden joukossa on henkilöitä, joiden tuen tarve vaatii normaalia enemmän panostusta ja aikaa myös omatyöntekijältä. Tällaisia henkilöitä arvioidaan olevan erityisesti kotihoidon ja omaishoidon palveluja saavat muistisairaajat. Omatyöntekijää nimettäessä on arvioitava, mitä tehtäviä omatyöntekijälle asiakkaan asioissa tulee ja mitä niistä muualla laissa säädetään. Sosiaalihuoltolain 41 §:n mukaan palvelutarpeen arvioimiseksi, päätösten tekemiseksi ja sosiaalihuollon toteuttamiseksi toimenpiteestä vastaavan sosiaalihuollon viranomaisen on huolehdittava siitä, että käytettävissä on henkilön yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävästi asiantuntemusta ja osaamista.

Omatyöntekijän soveltuvuutta tehtäväänsä on mietittävä erityisen tarkasti silloin, kun laissa on erikseen säädetty omatyöntekijälle tehtäviä. Esimerkiksi kehitysvammailain 42 p §:n 1 momentin mukaan selvitys käytettyjen rajoitustoimenpiteiden sisällöstä ja perusteista on annettava henkilön omatyöntekijälle kuukausittain. Tarkoituksena on, että omatyöntekijä huolehtii aktiivisesti siitä, että asiakasta kohdellaan asianmukaisesti ja että hänen hoitonsa ja huolenpitonsa vastaa asiakkaan etua ja tarpeita.

Erytystä tukea tarvitsevan lapsen tai muun erityistä tukea tarvitsevan asiakkaan omatyöntekijän on oltava sosiaalityöntekijä. Jos omatyöntekijä ei ole sosiaalityöntekijä, hänellä tulee olla asiakkaan asian hoitamiseksi työparinaan sosiaalityöntekijä. Tämä työpari voi olla esimerkiksi asiakastyötä tekevä esimies tai tiimin jäsen. Sääntely ei edellytä omatyöntekijän tai vastuutyöntekijän vaihtamista, jos myöhemmin käy ilmi, että asiakkaalla on erityisen tuen tarve, mutta se edellyttää, että asiakastyöhön osallistuu myös sosiaalityöntekijä. Asiakkaan edun mukaista on, että toimitaan siten, että työntekijöiden vaihtuvuus on mahdollisimman vähäistä. Vastaavasti kuin lastensuojelulaissa sosiaalihuoltolaki alleviivaa erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai muun erityistä tukea tarvitsevan henkilön oikeutta tavata omatyöntekijää riittävän usein henkilökohtaisesti. Omatyöntekijän tapaamissuunnitelma tulee kirjata asiakassuunnitelmaan.

43 § Läheisverkoston kartoittaminen

Läheisverkoston kartoittamisella tarkoitetaan sen selvittämistä, miten omaiset tai muut asiakkaalle läheiset henkilöt osallistuvat asiakkaan tukemiseen. Läheisverkoston kartoittaminen toteutetaan palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä tai tarvittaessa muulloin asiakkuuden aikana. Kartoittamisen voi tehdä ilman asiakkaan suostumusta vain, jos:

- 1) asiakas on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään ja turvallisuudestaan ja tieto on välttämätön palvelutarpeen selvittämiseksi; tai
- 2) tieto on tarpeen lapsen edun vuoksi.

Kartoittamisen yhteydessä selvitetään tarvittaessa omaisten ja läheisten mahdollinen tuen tarve.

Palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä tai myöhemmin asiakkuuden aikana voidaan selvittää, miten asiakkaan omaiset tai muut läheiset henkilöt osallistuvat asiakkaan tukemiseen. Omaisiin ollaan yhteydessä asiakkaan suostumuksella. Ilman asiakkaan suostumusta omaisia kuullaan vain, jos tietoa tarvitaan lapsen edun vuoksi tai tieto on välttämätön palvelutarpeen selvittämiseksi silloin, kun asiakas ei kykene vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan. Kartoittamisen yhteydessä selvitetään tarvittaessa omaisten ja läheisten tuen tarve.

Verkoston kartoittaminen on olennainen osa perussosiaalityötä. Tilanteen kartoittamisella voidaan ehkäistä tilanteiden kriisiytyminen ja tarve raskaisiin tukitoimiin. Tyypillisiä tilanteita, joissa läheisverkoston tuella on käytännössä suuri merkitys, ovat esimerkiksi päihdeongelmaisen tai mielenterveyskuntoutujan kotiutuminen laitoshoidosta. Selvittelyssä voi tulla esiin myös se, ettei henkilöllä ole tukea antavaa läheisverkostoa, jolloin viranomaisen rooli nousee palvelujen järjestämisessä ja tuen antamisessa entistä tärkeämmäksi.

Säännös ei velvoita omaisia taikka muita läheisiä osallistumaan asiakkaan auttamiseen ja tukemiseen. Omaisten osallistumisesta asiakkaan tukemiseen säädetään myös lastensuojelulaissa sekä omaishoidontuesta annetussa laissa. Lastensuojelussa velvoite läheisverkoston kartoittamiseen koskee tilanteita, joissa joudutaan harkitsemaan lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle. Omaishoitolaissa hyvinvointialue on velvoitettu järjestämään tarvittavaa tukea sopimuksen tehneille omaishoitajille.

Tuen lisäksi omaiset toivoisivat usein saavansa tietoa läheisensä tilanteesta voidakseen auttaa paremmin. Omaisten oikeus saada tietoa täysi-ikäisen perheenjäsenen asioista on rajallinen. Pääsääntöisesti he eivät tietoa saa, jos henkilö itse ei halua tietoja antaa. Sosiaalihuollon asiakaslaissa on kuitenkin säännelty ne tilanteet, joissa tietoa voidaan antaa. Lain 9 §:n mukaan, jos täysi-ikäinen asiakas ei sairauden, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi pysty osallistumaan ja vaikuttamaan palvelujensa tai sosiaalihuoltoonsa liittyvien muiden toimenpiteiden suunnitteluun ja toteuttamiseen taikka ymmärtämään ehdotettuja ratkaisuvaihtoehtoja tai päätösten vaikutuksia, on asiakkaan tahtoa selvitetävä yhteistyössä hänen laillisen edustajansa taikka omaisensa tai muun läheisen henkilön kanssa. Asiakslain 7 §:n 2 momentin mukaan asiakkaan palvelu- ja hoitosuunnitelma on laadittava 9 §:n mukaisissa tapauksissa asiakkaan ja hänen laillisen edustajansa taikka asiakkaan ja hänen omaisensa ja muun läheisensä kanssa. *Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain (703/2023)* 49 §:n mukaan asiakkaan laillisella edustajalla taikka lähiomaisella tai muulla läheisellä on asiakslain 7 §:n 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa oikeus saada asiakas-, palvelu- tai hoitosuunnitelman tekemistä varten tarpeelliset tiedot sekä asiakslain 9 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa oikeus saada asiakkaan tahdon selvittämistä varten tarpeelliset asiakasta koskevat tiedot. Siten sosiaalihuollon viranomaisen saa antaa tietoja asiakkaan lailliselle edustajalle taikka muulle henkilölle, jolle tiedon antaminen on välttämätöntä asiakkaan tahdon tai sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi taikka sosiaalihuollon toimenpiteen toteuttamiseksi. Muun muassa edellä mainitulla perusteella voidaan sosiaalihuollon asiakastietoja jossain määrin antaa esimerkiksi täysi-ikäisen kehitysvammaisen vanhemmalle. (Tietosuojavaltuutettu 2.2.2015, nro 2540/41/2014).

44 § Asiakkaan hoidossa olevan henkilön tilanteen selvittäminen

Asiakkaan hoidossa olevan lapsen tai muun henkilön hoidon ja tuen tarve on selvitettävä, kun asiakas:

1) saa päihde- ja riippuvuustyön- tai mielenterveystyön palveluja tai muita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, joiden aikana tai ennen tarvittavien palvelujen saamista hänen kykynsä täysipainoisesti huolehtia hoidosta tai kasvatuksesta arvioidaan heikentyneen; ([29.12.2022/1280](#))

2) aloittaa tutkintavankeuden tai vankeusrangaistuksen suorittamisen.

Riittävän hoidon ja tuen saaminen on tarvittaessa varmistettava tapamalla lasta tai muuta hoidettavaa henkilöä. Velvollisuudesta ilmoittaa sosiaalihuollon tarpeesta hyvinvointialueen sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle säädetään 35 §:ssä. ([8.7.2022/589](#))

Kun aikuiselle annetaan sosiaali- ja terveydenhuollon avo- tai laitoshuollon palveluja, erityisesti päihde- ja riippuvuuspalveluja ja mielenterveyspalveluja, on selvitettävä ja turvattava myös hänen hoidossaan ja kasvatettavanaan olevan lapsen hoidon ja tuen tarve. Vastaava sääntely on sosiaalihuoltolain lisäksi myös terveydenhuoltolaissa.

Samoin on tehtävä silloin kun hoidosta vastaava henkilö aloittaa tutkintavankeuden tai vankeusrangaistuksen suorittamisen. Vanhemman tai muun huoltajan vankeusrangaistuksen aikana lapsen oikeus turvalliseen lapsuuteen tulee varmistaa tarvittaessa rikosseuraamusalan sosiaalityön ja hyvinvointialueen sosiaalitoimen yhteistyönä.

Selvitysvelvollisuus koskee myös tilanteita, joissa lapsen hoidosta vastaava henkilö ei ole vielä päässyt tarvitsemaansa hoitoon, mutta hoidon tarve on ilmeinen ja estää henkilön hoitovastuun toteuttamisen. Säännös koskee myös tilanteita, joissa hoidettava on aikuinen eli esimerkiksi tilannetta, jossa omaishoitajan hoidettava on jäämässä ilman hoitoa.

Riittävän hoidon ja tuen saaminen on tarvittaessa varmistettava tapamalla lasta tai muuta hoidettavaa henkilöä. Lähtökohtaisesti se henkilö, jolla on tieto esimerkiksi henkilön vapausrangaistuksen alkamisesta, on velvollinen selvittämään, mikä

tilanne on. Säännöksen tarkoituksena ei ole, että kaikissa tapauksissa tulisi olla yhteydessä sosiaalihuoltoon, vaan tässäkin tapauksessa tulee noudattaa sosiaalihuoltolain 35 §:ää.

45 § Sosiaalihuoltoa koskeva päätöksenteko ja toimeenpano

Asiakkaalla on oikeus saada kirjallinen päätös sosiaalipalvelujen järjestämisestä. Kiireellisiä toimenpiteitä koskeva asia on käsiteltävä ja päätös tehtävä käytettävissä olevien tietojen perusteella viipymättä siten, ettei asiakkaan oikeus välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu. Muissa kuin kiireellisissä asioissa päätös on tehtävä ilman aiheettonta viivytystä sen jälkeen kun asia on tullut vireille.

Päätös on toimeenpantava kiireellisissä tapauksissa viipymättä ja muissa kuin kiireellisissä tapauksissa ilman aiheettonta viivytystä. Päätös on kuitenkin toimeenpantava viimeistään 3 kuukaudessa asian vireilletulosta. Aika voi olla tätä pidempi, jos asian selvittäminen erityisestä syystä vaatii pidempää käsittelyaikaa tai toimeenpanon viivästymiselle on muu asiakkaan tarpeeseen liittyvä erityinen peruste.

Asian käsittelemisestä ja päätöksenteosta säädetään lisäksi hallintolaissa.

Asiakkaalla on oikeus saada päätös sosiaalipalvelujen järjestämisestä. Erityinen tarve päätöksen saamiseen asiakkaalla on silloin, jos hän ei saa hakemaansa palvelua tai hän saa vain osittain sen, mitä on hakenut. Päätöksen tulee olla kirjallinen, asianmukaisesti perusteltu ja siihen on liitettävä muutoksenhakuohjaus.

Myös sosiaalihuollon asiakaslain 6 §:n mukaan sosiaalihuollon tulee perustua päätökseen. Hallintoasian käsittelystä säädetään yksityiskohtaisesti hallintolaissa. Hallintolaki tulee sovellettavaksi sosiaalihuollossa siltä osin kuin sosiaalihuollon lainsäädännössä ei ole siitä poikkeavia säännöksiä. Sosiaalipalvelujen osalta tällainen poikkeava sääntely on päihdetyön erityisenä palveluna annettavasta päiväkeskuspalvelusta, jossa perustarpeisiin vastaamisen lisäksi tarjotaan sosiaaliohjausta (shl 24 b §). Palvelun käytöstä tai osallistumisesta ei muiden sosiaalipalvelujen tavoin tehdä hallintopäätöstä. Pykälässä todetun mukaisesti palvelussa on oikeus asioida nimettömänä.

Hallintolain 19 §:n nojalla sosiaalihuollon asiakas voi panna vireille etuutta, palvelua tai tukitoimea koskevan hakemuksensa kirjallisesti tai viranomaisen luvalla suullisesti. Mikäli suulliseen vireillepanoon suostutaan, on viranomaisen kirjattava tarkasti kaikki asiakkaan vaatimukset häntä koskeviin asiakirjoihin. Sosiaalihuoltolain

34 §:n mukaisesti sosiaalihuoltoasia tulee vireille myös silloin, kun sosiaalihuollon työntekijä on muutoin tehtävässään saanut tietää mahdollisesti sosiaalihuollon tarpeessa olevasta henkilöstä.

Oikeus saada kirjallinen päätös koskee lähtökohtaisesti myös tilanteita, joissa asiakas ottaa puhelimitse yhteyttä sosiaalitoimeen saadakseen tiettyä sosiaalipalvelua. Tilanteen mukaan on tällöin arvioitava, onko puhelimesta saatu informaatio riittävää päätöksen tekemiseen, vai tarvitaanko lisäinformaatiota, jotta päätös olisi mahdollista tehdä. Jos puhelun kautta tulee tietoon mahdollinen muu palvelutarve, on tilanne arvioitava siten kuin sosiaalihuoltolain 36 §:ssä säädetään. Sosiaalihuoltolaki ohjaa toimimaan siten, että asiakkailla olisi entistä paremmat mahdollisuudet itse arvioida, mikä on heille soveltuva palvelu ja mistä se on saatavissa. Asiakkaan edun mukaisesti on toimittava myös niissä tilanteissa, joissa asiakas ei työntekijän arvion mukaan ole hakenut sitä palvelua, joka tilanteessa olisi soveltuvin. Asiakkaalle on kerrottava, mihin hänellä on lain mukaan oikeus eli esimerkiksi oikeudesta saada palvelutarpeensa arvioiduksi ja oikeudesta saada kirjallinen päätös. Jos hakemusta ei ole mahdollista tehdä suullisesti, on tästäkin informoitava selkeästi ja annettava tarvittava ohjeistus.

Kiireellisissä tapauksissa päätös on tehtävä viipymättä siten, ettei asiakkaan oikeus välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu. Päätöksenteon aikaraja on siten riippuvainen yksittäisestä tilanteesta. Toisissa tilanteissa henkilön välttämättömän huolenpidon ja toimeentulon turvaaminen saattaa edellyttää välitöntä päätöksentekoa. Tällaisia tilanteita voi esiintyä esimerkiksi lastensuojelu- tai lähisuhde- ja perheväkivaltatilanteissa. Myös iäkkään henkilön tilanteessa saattaa tapahtua muutoksia, jotka edellyttävät välitöntä reagointia. Toisissa tilanteissa päätöksenteko voi odottaa seuraavaan päivään. Kiireellisissä tilanteissa päätös tulee tehdä aina käytettävissä olevien tietojen perusteella. Välitön päätös voidaan tehdä heti tai tuen tarpeen selvittämisen vasta käynnistyessä ja kattavampi selvitys ja asiakassuunnitelma laatia tämän jälkeen. **Muissa kuin kiireellisissä asioissa päätös on tehtävä ilman aiheetonta viivytystä sen jälkeen kun asia on tullut vireille.**

Päätös on **toimeenpantava** kiireellisissä tilanteissa **viipymättä** ja muissa kuin kiireellisissä tilanteissa **ilman aiheetonta viivytystä**. Laissa säädetty kolmen kuukauden takaraja täydentää pääsääntöä, mutta ei oikeuta viivyttämään toimeenpanoa. Lähtökohtana on aina asiakkaan tarve sekä sosiaalihuoltolain 12 ja 13 §:n noudattaminen. Kolmen kuukauden määräaika asian vireille tulosta on ehdoton takaraja toimeenpanolle, ellei asian selvittäminen vaadi pidempää aikaa tai asian käsitteilylle on muu asiakkaan tarpeeseen liittyvä erityinen peruste. Erityinen peruste voi olla esimerkiksi se, että asiakas tarvitsee palvelua vasta tietyn ajanjakson jälkeen tai hän haluaa mieluummin jonottaa tiettyä palvelua ja olla ottamatta vastaan sitä

korvaavaa aiemmin saatavissa olevaa palvelua. Säännöksen muotoilu jättää hyvinvointialueille riittävästi harkinnanvaraa erilaisten tapausten varalle ja turvaa samalla asiakkaiden etua. Jollei laissa toisin säädetä, asiakkaalla ei ole ehdotonta oikeutta tietyn palvelun saamiseen, mutta hyvinvointialueella on velvoite huolehtia siitä, että asiakkaan tarpeeseen vastataan siten kuin laki edellyttää. Jos tarpeeseen ei voida vastata kuin tietyn palvelun avulla, on tämä palvelu järjestettävä siinä ajassa, mitä asiakkaan tarve ja sosiaalihuoltolain 12 ja 13 § edellyttävät. Päätöksenteossa ja päätösten toimeenpanossa on kaikissa tilanteissa turvattava asiakkaan välttämätön hoito ja huolenpito. (Katso myös tämän oppaan 14 §:n kohdalla: Oikeus palvelujen saamiseen).

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on ottanut kantaa määräaikaisiin päätöksiin 17.11.2016 (dnro 1033/4/16) tekemässään ratkaisussa. Hän pitää määräaikaisia päätöksiä ongelmallisina. "Määräaikaisia päätöksiä tehtäessä ei voida henkilön edunmukaisella parhaalla mahdollisella tavalla turvata palveluiden jatkuvuutta." Eduskunnan apulaisoikeusasiamies toteaa, että toistaiseksi voimassa oleviakin päätöksiä voidaan muuttaa tarvittaessa, jos asiakkaan olosuhteissa, terveydentilassa tai toimintakyvyssä tapahtuu olennaisia muutoksia.

Lukuun ottamatta sosiaalihuoltolain 46 §:ssä tarkoitettuja hoidon ja huolenpidon turvaavia päätöksiä sosiaalihuoltolaissa ei ole tarkasti säädetty siitä, kuka päätöksiä tekee. Sosiaalihuoltolain 41 §:ssä käytetään käsitettä sosiaalihuollon viranomaisen. Hyvinvointialueelle laissa säädettyä päätösvaltaa ja oikeutta puhevallan käyttämiseen voidaan johtosäännöllä siirtää hyvinvointialueen viranhaltijoille henkilön tahdosta riippumattomasti huoltoa koskevia päätöksiä lukuun ottamatta. Lastensuojelutoimenpiteistä päättävästä viranhaltijasta säädetään lastensuojelulain 13 §:ssä.

Sosiaalipalvelua tai muuta tukitoimea koskevaa päätöstä edellyttävä hakemus voidaan esittää joko sosiaalihuollon viranomaiseen yhteyttä otettaessa, jonka jälkeen käynnistetään tarvittavassa laajuudessa palveluntarpeen arvioiminen ja sen kirjaaminen, tai yhteydenoton ja palveluntarpeen arvioimisen jälkeen, jolloin tuen tarpeessa olevalla henkilöllä on jo käytettävissä yhdessä sosiaalihuollon ammattihenkilön kanssa tehty arvio siitä, minkälaisia sosiaalipalveluja ja muita tukitoimia hän tarvitsee. Palvelujen ja tukitoimien hakeminen voi myös käynnistyä prosessin aikana.

Päätöksentekoa ja sen toimeenpanoa koskevista tarkentavista määräajoista säädetään useassa sosiaalihuollon erityislaissa. Tilanteiden erityislaatuisuuden vuoksi erityissääntely on edelleen säilytetty muun muassa lastensuojelulaissa ja toimeentulotuesta annetussa laissa. Päätöksestä on käytävä selvästi ilmi, mihin asianomainen on oikeutettu tai velvoitettu taikka miten asia muutoin on ratkaistu (hallintolaki

44 §). Päätöksessä on ilmoitettava sen perusteena olevat tosiseikat sekä säännökset ja muut seikat (hallintolaki 45 §). Päätöksen perustelut voidaan jättää pykälässä erikseen säädetyissä tilanteissa esittämättä. Tällaisia ovat muun muassa päätöksen välitön antaminen tärkeän yleisen tai yksityisen edun perusteella, hyväksyntä sellaisessa vaatimuksessa, joka ei koske toista asianosaista eikä muilla ole oikeutta hakea päätökseen muutosta, taikka perustelemisen ollessa muusta erityisestä syystä ilmeisen tarpeetonta. Päätöksen perusteluvelvollisuus on asiakkaan ja mahdollisten muiden asianosaisten oikeusturvan kannalta kuitenkin keskeinen elementti, etenkin sovellettaessa ilmaisultaan väljiä oikeusohjeita. Tällöin päätöksen perustelu tarjoaa lähes ainoan mahdollisuuden arvioida ratkaisua jälkikäteen. Jos esitettyihin vaatimuksiin ei suostuta tai suostutaan vain osittain, on päätös erityisesti näiltä kielteisiltä osin perusteltava mahdollisimman hyvin. Asiakkaalle on myös kerrottava muutoksenhakuun käytettävissä olevista keinoista sekä mahdollisuudesta saada neuvoja ja apua sosiaaliasiavastaavalta.

Pykälän viimeiseen momenttiin liittyvä muutos on hyväksytty eduskunnassa. **Lilla 677/2023 muutettu 45 § tulee voimaan 1.1.2025.** Tällöin säännökseen lisätään seuraava tarkennus: Jos asiakassuunnitelmaan kirjatusta sosiaalipalvelujen kokonaisuudesta poiketaan, poikkeaminen on perusteltava päätöksessä.

46 § Hoidon ja huolenpidon turvaavat päätökset

Omatyöntekijän kanssa asiakastyötä tekevän virkasuhteessa olevan sosiaalityöntekijän on tehtävä päätös niistä sosiaalipalveluista, joilla yhdessä turvataan 12 ja 13 §:n mukaisesti erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai erityistä tukea tarvitsevan muun asiakkaan välttämätön huolenpito ja toimeentulo sekä terveys ja kehitys, jos menettely on asiakkaan edun mukainen. ([22.4.2016/292](#))

Päätökset koskevat asiakkaan taikka hänen huolenpidostaan vastaavan henkilön tarvitsemia sosiaalipalveluja.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu viranhaltija tekee päätökset ottaen huomioon 39 §:ssä tarkoitettussa asiakassuunnitelmassa esitetyn arvion palvelujen välttämättömyydestä sekä suunnitelmat niistä terveydenhuollon, opetustoimen tai työ- ja elinkeinohallinnon palveluista, jotka ovat välttämättömiä asiakkaan huolenpidon, toimeentulon, terveyden tai kehityksen kannalta. Sosiaalihuollon ja muiden hallinnonalojen palveluja ja tukitoimia koskevasta yhteisestä suunnitelmasta säädetään 39 §:n 3 momentissa. Kiireellisiä toimenpiteitä koskeva päätös on tehtävä siten kuin 45 §:n 1 momentissa säädetään. Sen estämättä, mitä edellä tässä pykälässä

säädetään, toimeentulotukea koskevat päätökset voi tehdä toimeentulotuesta vastaava viranhaltija ottaen huomioon asiakkaan tai hänen perheenjäsenensä omatyöntekijän tai muun asiakkaan palveluista vastaavan työntekijän arvion tuen tarpeesta.

Sosiaalihuoltolain 46 §:ssä säädetään päätöksentekomenettelystä, jolla turvataan erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai erityistä tukea tarvitsevan muun asiakkaan välitön huolenpito ja toimeentulo sekä terveys ja kehitys. Menettelyä on käytettävä, jos se on asiakkaan edun mukaista. Menettelyä voidaan käyttää esimerkiksi lastensuojeluasiakkaiden kanssa sekä niiden erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa, jotka käyttävät yleisiä perhepalveluja. Mielenterveyskuntoutujat saattavat tarvita keskitettyä päätöksentekoa sosiaalipalveluista sairaalajakson jälkeen tai vaikeasti päihdeongelmainen henkilö hoitojakson toteutumisen jälkeen, jolloin on tärkeää varmistaa sosiaali- ja terveyspalvelujen sekä muiden hallinnonalojen palvelujen yhteensopivuus. Terveystuon toteuttaminen ei edellytä sosiaalihuollon päätöksiä, mutta hoitosuunnitelmien yhteensovittaminen sosiaalipalveluja koskevan päätöksenteon kanssa on tärkeää.

Hyvinvointialueella on siis ehdoton velvollisuus huolehtia siitä, että haavoittuvassa asemassa olevan asiakkaan välttämätön huolenpito ja toimeentulo turvataan ja että asiakas saa terveytensä ja kehityksensä kannalta välttämättömät palvelut. Sosiaalihuoltolain 46 §:ssä tarkoitettu kokoava päätös koskee asiakkaan taikka hänen huolenpidostaan vastaavan henkilön tarvitsemia sosiaalipalveluja. Säännöstä voidaan toteuttaa tekemällä yksi, kokoava päätös tai samassa yhteydessä useampia erillisiä päätöksiä. Säännöksen toteuttaminen ei edellytä suuria muutoksia tietojärjestelmiin. Päätöksen/päätökset tekee omatyöntekijän kanssa asiakastyötä tekevä hyvinvointialueen viranhaltija, jolla on sosiaalityöntekijän kelpoisuus.

Asiakkaiden oikeusturvan toteutumista parantaa se, että päätöksentekijä on eri henkilö kuin asiakkaan omatyöntekijä tai muu asiakkaan asioista vastaava työntekijä. Samalla päätöksentekoprosessissa varmistuu riittävän asiantuntemuksen käyttäminen. Ennen päätösten tekemistä asiakkaalle pitää lähtökohtaisesti tehdä palvelujen toteuttamisen kannalta välttämätön terveydenhuollon hoito- ja kuntoutussuunnitelma ja se on otettava huomioon päätöksiä tehtäessä. Tämä edellyttää tiivistä yhteistyötä terveydenhuollon toimijoiden kanssa. Säännöksellä täsmennetään hoitosuunnitelman käyttöä.

Terveystuonhuoltolain 24 §:n mukaan potilaan hoidon ja kuntoutuksen toteutukselle on tarvittaessa laadittava hoito- ja kuntoutussuunnitelma. Lain 8 §:n mukaan perusterveydenhuollon on vastattava potilaan hoidon kokonaisuuden yhteensovittamisesta, jollei siitä muutoin erikseen sovita. Lain 29 §:n mukaan hyvinvointialue vastaa

myös potilaan lääkinällisen kuntoutuksen suunnittelusta siten, että kuntoutus muodostaa yhdessä tarpeenmukaisen hoidon kanssa toiminnallisen kokonaisuuden. Lääkinällisen kuntoutuksen tarve, tavoitteet ja sisältö on määriteltävä kirjallisessa yksilöllisessä kuntoutussuunnitelmassa.

Myös opetustoimen sekä työvoimaviranomaisen palvelut saattavat liittyä olennaisesti asiakkaan palvelukokonaisuuteen. Myös näitä koskevat yksilökohtaiset suunnitelmat on otettava huomioon päätöksiä tehtäessä. Asiakkaalle voidaan myös laatia yksi yhteinen suunnitelma. Sosiaalihuollon ja muiden hallinnonalojen palveluja ja tukitoimia koskevasta yhteisestä suunnitelmasta säädetään 39 §:n 3 momentissa.

Säännöksen tarkoituksen mukaisesti päätökset tulee lähtökohtaisesti pyrkiä tekemään samanaikaisesti tai lyhyen aikavälin sisällä. Päätöksen tekemisestä kiireellisissä tilanteissa säädetään sosiaalihuoltolain 45 §:ssä. Päätöksentekomenettelyn tulee aina olla asiakkaan edun mukainen.

Koska hyvinvointialueelle kuuluvat täydentävän tuen ja ehkäisevän toimeentulotuen päätökset saattavat joskus olla toistuvia, eikä niitä tehdä pitkiksi ajoiksi kerrallaan, toimeentulotukea koskevat päätökset voi tehdä toimeentulotuesta vastaava viranhaltija ottaen huomioon palvelutarpeen arviointiin tai asiakassuunnitelmaan merkityn arvion tuen tarpeesta.

46 a § Sosiaalihuollon johtaminen

(22.4.2016/292)

Sosiaalihuollon tai sosiaali- ja terveydenhuollon pääasiassa hallinnollisissa johtotehtävissä voi toimia sosiaalityöntekijä tai henkilö, jolla on tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto ja alan tuntemus sekä niiden lisäksi riittävä johtamistaito.

Sosiaalityön ammatillisesta johtamisesta säädetään sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 9 §:ssä.

Muissa asiakastyön ohjausta sisältävissä sosiaalihuollon johtotehtävissä voi toimia henkilö, jolla on tehtävään soveltuva korkeakoulututkinto, alan tuntemus sekä riittävä johtamistaito.

Edellä 3 momentissa tarkoitetuissa tehtävissä toimiva johtaja vastaa toimivaltansa rajoissa siitä, että hänen johtamassaan yksikössä on 49 a §:n 3 momentin mukainen henkilöstö ja että yksikön asiakastyössä noudatetaan sille tässä ja muussa laissa säädettyjä vaatimuksia. Lisäksi johtaja vastaa siitä, että yksikön päivittäisessä toiminnassa toteutetaan omavalvontaa ja tuetaan henkilöstön työhyvinvointia. (26.8.2022/790)

Riittävä johtamistaito

Sosiaalihuollon johtotehtävissä ratkaisevaa on tehtävien sisältö. Kaikissa pykälän mukaisissa johtotehtävissä edellytetään säädettyjen koulutusvaatimusten lisäksi riittävää johtamistaitoa. Riittävä johtamistaito edellyttää joko tutkintoon sisältyvää tai sen lisäksi suoritettua johtamiskoulutusta tai käytännön kokemuksen kautta hankittua johtamistaitoa. Vaativissa johtotehtävissä on perusteltua edellyttää sekä koulutuksen että kokemuksen kautta hankittua johtamistaitoa. Laissa ei ole kuitenkaan määritelty, minkälainen johtamiskoulutus tuottaisi riittävän osaamisen. Työterveyslaitos on laatinut hyvän johtamisen kriteerit. Ne tuovat esille johtajan roolin tärkeyden erityisesti työyhteisön luottamuksen, kehittymisen, monimuotoisuuden, erilaisten ihmisten arvostuksen ja asiantuntijarajoja ylittävän yhteistoiminnan tukijana. Hyvä johtajuus luo mahdollisuuksia toimia organisaation ydintehtävän saavuttamisen kannalta järkevällä tavalla.

Sosiaalihuollon hallinnolliset johtotehtävät

Sosiaalihuollon hallinnollisissa johtotehtävissä voi toimia sosiaalityöntekijä tai henkilö, jolla on tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto ja alan tuntemus. Lisäksi vaaditaan riittävää johtamistaitoa. Säännöstä hallinnollisista johtotehtävistä sovelletaan vain sosiaalihuollon pääasiassa hallinnollisiin tehtäviin, joilla tarkoitetaan viranomaistoimintaan kuuluvia hallinnollisia johtotehtäviä. Hallinnolliset johtotehtävät eivät sisällä asiakastyötä eivätkä välitöntä asiakastyön ohjausta.

Säännöksellä ei ole tarkoitus muuttaa hallinnollisen johtotehtävän käsitettä taikka sen tulkintaa aikaisemmasta. Oikeuskäytännössä on tulkittu, ettei esimerkiksi sosiaalitoimen taloustoimiston päällikön virkaa pidetä sosiaalihuollon ammattihenkilönä eikä se siis kuulu tämän säännöksen soveltamisalaan.

Koulutusvaatimuksen lisäksi edellytetään alan tuntemusta ja riittävää johtamistaitoa. Sosiaalityöntekijän koulutuksen katsotaan aina sisältävän riittävän alan tuntemuksen. Hallinnollisen johtajan kelpoisuusvaatimukseen ei sisälly vaatimusta asiakastyökokemuksesta eikä tietyn tutkinnon suorittamisesta, vaan myös muilla tavoin hankittu alan tuntemus on riittävä.

Sosiaalityön ammatillinen johtaminen

Sosiaalityön ammatillisesta johtamisesta säädetään sosiaalihuollon ammattihenkilölaissa. Lain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen (HE 354/2014 vp.) perusteluissa todetaan, että sosiaalityön ammatillinen johtaminen kohdentuu asiakas- ja asiantuntijatyöhön, jossa rakennetaan yksilön, perheen tai yhteisöjen tarpeita vastaava sosiaalisen tuen ja palvelujen kokonaisuus, sovitetaan se yhteen muiden toimijoiden kanssa sekä ohjataan palvelujen toteutumista ja vaikuttavuutta. Sosiaalityön ammatillisesta johtamisesta vastaa sosiaalityöntekijä. Sosiaalityön ammatillisesta johtamisesta vastaaminen tarkoittaa sosiaalihuollon ammattihenkilölain 9 §:n perustelujen mukaan ensisijaisesti vastuuta sosiaalityön ja sen prosessien toimivuudesta ja vaikuttavuuden kehittämisestä.

Muut asiakastyön ohjausta edellyttävät johtotehtävät

Muissa asiakastyön ohjausta edellyttävissä johtotehtävissä voi toimia henkilö, jolla on soveltuva korkeakoulututkinto, alan tuntemus ja riittävä johtamistaito. Säännöstä sovelletaan sellaisiin sosiaalihuollon johtotehtäviin, joihin edellä selostetut erityissäännökset eivät sovellu. Säännöstä sovelletaan esimerkiksi asumispalveluja tarjoavien yksiköiden johtotehtäviin sekä muihin kuin hallinnollisiin tehtäviin. Momentissa tarkoitetut johtotehtävät voivat sisältää asiakastyön ohjauksen lisäksi esimerkiksi toiminnan suunnittelua ja kehittämistä.

Korkeakoulututkintona voi tulla kyseeseen esimerkiksi ammattikorkeakoulututkinto. Asiakkaiden tarpeet ja toiminnan sisältö voivat vaihdella säännöksessä tarkoitettujen sosiaalipalveluiden osalta suuresti. Siksi on perusteltua, että kelpoisuussäännökset ovat riittävän väljät siten, että kunkin yksikön johtoon voidaan valita siihen parhaiten soveltuvan koulutuksen omaava henkilö. On tärkeää, että johtajalla on sellaista asiantuntemusta, joka tukee kyseisiä sosiaalipalveluita käytävien asiakkaiden tarpeiden toteutumista ja henkilöstön ammatillisen osaamisen kehittämistä. Sosiaalipalveluihin keskittyvien toimintayksiköiden johtoon on siten perusteltua valita ensisijaisesti sosiaalialan tutkinnon suorittaneita henkilöitä. Säännöksen sanamuoto ei kuitenkaan estä valitsemasta sosiaalipalveluiden johtotehtäviin henkilöä, jolla on muu soveltuva korkeakoulututkinto. Esimerkiksi ikääntyneiden palveluyksiköissä tarvitaan sekä sosiaali- että terveydenhuollon asiantuntemusta.

Säännös kattaa suuren joukon erilaisia sosiaalihuollon toimintayksiköitä ja jättää työnantajalle laajan harkintavallan soveltuvan vaatimustason määrittelemisessä kulloinkin kyseessä olevan sosiaalihuollon toimintayksikön tarpeiden mukaan. Johtamistehtävien vaativuuteen eri yksiköissä vaikuttaa monien eri tekijöiden kokonaisuus, kuten yksiköiden koko sekä henkilöstön koulutus rakenne, työtehtävien yleinen vaatavuus ja asiakaskunnan erityistarpeet.

Lastensuojelulaissa edellytetään, että lastensuojelulaitoksen hoito- ja kasvatustehtävistä vastaavalla johtajan tulee täyttää sosiaalihuoltolain 46 a §:n 3 momentin mukaiset vaatimukset. Säännöksen soveltamisala käsittää myös sellaisia johtamistehtäviä, joissa on perusteltua edellyttää ylempää korkeakoulututkintoa.

Säännöksellä ei ole haluttu asettaa koulutusvaatimuksia liian korkealle tehtävissä, jotka eivät edellytä korkeakoulututkintoa. Korkeakoulututkintoa edellytetään ainoastaan sellaisissa tehtävissä, jotka sisältävät asiakastyön ohjausta. Varsinaisia toisen henkilön asiakastyön ohjaustehtäviä ei sisälly esimerkiksi kahden lähihoitajan yhteisen kotipalveluyrityksen henkilökunnan tehtäviin.

Pykälässä säädetään myös 3 momentissa tarkoitetun johtajan keskeisimmistä vastuista. Johtaja vastaa siitä, että toimintayksikössä on 1.1.2023 voimaan tulleen lain 49 a §:n 3 momentin mukainen henkilöstö. Mainitun säännöksen mukaan henkilöstön määrän, koulutuksen ja tehtävärakenteen on vastattava toimintayksikön asiakkaiden määrää ja palvelun tarvetta. Lisäksi johtaja vastaa siitä, että yksikön asiakastyössä noudatetaan sille asetettuja lakisääteisiä vaatimuksia. Toimintayksikön johtaja vastaa henkilöstöä ja asiakastyön lainmukaisuutta koskevista velvoitteistaan toimivaltuksiensa rajoissa. Nämä toimintayksikön johtajalle säädetyt velvoitteet merkitsevät, että johtaja saattaa joutua toimimaan eri tahoilta tulevien ja osin keskenään ristiriitaisten vaatimusten keskellä. Laissa asetetut vaatimukset saattavat edellyttää esimerkiksi sellaista taloudellista panostusta, josta toimintayksikön johtajalla ei ole toimivaltaa päättää. Viime kädessä vastuu velvoitteiden toteuttamisesta on siten sillä taholla, joka vastaa toiminnan taloudellisesta resursoinnista. Toimintayksikön johtajan tulee huolehtia, että taloudellisesta resursoinnista vastaavalla toimijalla on ajantasainen tieto mahdollisista lisäresurssien tarpeesta. Johtajan on myös huolehdittava, että yksikön päivittäisessä toiminnassa toteutetaan oma-
valvontaa ja tuetaan henkilöstön työhyvinvointia.

46 b § Kotikäyntien suunnittelu ja kotihoidon toteuttaminen

(26.8.2022/790)

Kotihoitoon kuuluvat kotikäynnit sekä niitä toteuttavien työntekijöiden päivittäiset työtehtävät ja työajat on suunniteltava niin, että:

- 1) asiakas saa palvelua sen tuntimäärän, joka hänelle kuuluu palvelua koskevan päätöksen tai sopimuksen mukaan, jollei hänen muuttuneista olosuhteistaan muuta johdu;**
- 2) asiakkaan toivomukset ja tosiasialliset tarpeet otetaan mahdollisuuksien mukaan huomioon kotikäyntien ajoitusta ja sisältöä määriteltäessä;**
- 3) kotikäyntiä toteuttavan tai siihen osallistuvan työntekijän osaaminen vastaa kotikäyntiin sisältyvien tehtävien edellyttämää osaamista;**
- 4) mahdollisimman suuri osa työntekijän työajasta käytetään asiakkaan luona tai hänen kanssaan tehtävään työhön;**
- 5) työntekijän on mahdollista toteuttaa kotikäynnit ammattieettiset velvollisuutensa huomioon ottaen.**

Jos kotikäyntejä suunniteltaessa ilmenee, että niiden toteuttaminen 1 momentin mukaisesti on vaarassa henkilöstön riittämättömyyden vuoksi, suunnittelusta vastaavien henkilöiden on välittömästi ryhdyttävä käytettävissään oleviin toimiin henkilöstön riittävyyden turvaamiseksi sekä ilmoitettava asiasta toimintayksikön johtajalle.

Kotikäyntien hyvällä suunnittelulla tähdätään siihen, että asiakas saa hänelle kuuluvat palvelut ja että olemassa olevan henkilöstön työaika riittää mahdollisimman hyvin palvelujen toteuttamiseen.

Kotikäynnit on suunniteltava lähtökohtaisesti niin, että asiakas saa kotihoitoa sen tuntimäärän, joka hänelle on myönnetty palvelua koskevassa hallintopäätöksessä tai josta on sovittu palvelun hankintaa koskevassa sopimuksessa. Asiakkaan todellinen kotihoidon tarve voi kuitenkin vaihdella eikä se aina vastaa päätökseen tai sopimukseen kirjattua tuntimäärää. Asiakas saattaa esimerkiksi joutua yllättäen sairaalahoitoon, jolloin kotihoitoa ei tarvita. Kotihoidon tarve saattaa myös lisääntyä asiakkaan toimintakyvyn äkillisen heikkenemisen vuoksi. Jos olosuhteiden muutos

osoittautuu pitempiaikaiseksi, päätöstä tai sopimusta tulee muuttaa vastaamaan uutta tilannetta palvelutarpeen uudelleenarvioinnin ja asiakassuunnitelman päivittämisen perusteella.

Kotikäyntien ajoitusta ja sisältöä suunnitellessa joudutaan sovittamaan yhteen eri asiakkaiden toivomukset ja lisäksi muitakin näkökohtia. Asiakkaan kanssa huolellisesti tehtävän palvelutarpeiden arvioinnin ja palvelusuunnittelun yhteydessä käydään läpi asiakkaan palvelujen toteuttamiseen tarvittavat kotikäynnit, niiden kesto ja sijoittuminen siten, että ne parhaiten vastaavat asiakkaan tarpeisiin. Kotikäyntien ajoittaminen asiakkaan tosiasiallisten tarpeiden mukaisesti saattaa parhaimmillaan edistää onnistunutta henkilöstön työpanoksen kohdentumista. Toiminnanohjausta voidaan hyödyntää jaksottamaan asiakkaiden kotikäynnit suunnitellusti siten, että aamun ensimmäisille tunneille, jotka ovat yleisesti kiireisimmät, kohdennetaan vain ne käynnit ja toimet, jotka on tehtävä aamulla. Siten työtä voidaan jakaa tasaisemmin koko työvuoron ajalle ja vähentää kiireen tuntua työstä.

Kotikäynnit sekä työntekijöiden päivittäiset työtehtävät ja työajat on suunniteltava niin, että kotikäyntiä toteuttavan tai siihen osallistuvan työntekijän osaaminen vastaa kotikäyntiin sisältyvien tehtävien edellyttämää osaamista. Kotihoidon asiakastyö edellyttää pääsääntöisesti sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilön osaamista. Kotikäynteihin voi kuitenkin sisältyä sellaisiakin tehtäviä, joiden suorittamiseen riittää myös hoiva-avustajan koulutus. Näin voi olla etenkin, jos hoiva-avustaja on koulutuksensa lisäksi saanut vahvan perehdytyksen kotihoidon tehtäviin ja saa tehtäviinsä ohjausta sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilöltä. Hoiva-avustajien tehtävät liittyvät pääosin asiakkaan päivittäisissä toiminnoissa avustamiseen. Hoiva-avustajat voivat avustaa asiakasta esimerkiksi peseytymisessä, pukeutumisessa ja ruokailussa. He voivat avustaa asiakasta myös kotihoidossa tilanteissa, joissa kotikäyntiin ei sisälly asiakkaan lääkehoidosta vastaamista. Myös ulkoilu asiakkaan kanssa hänen toimintakykynsä ylläpitämiseksi voi soveltua hoiva-avustajan tehtäväksi. Jos kotikäynnillä tarvitaan samanaikaisesti kahta työntekijää, toinen heistä voi olla hoiva-avustaja. Asiakas- ja potilasturvallisuuden kannalta on tärkeää, että kotihoidossa työskentelevistä pääosa on sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöitä ja kotihoidon soveltuviissa tehtävissä olevilla hoiva-avustajilla on asianmukainen koulutus tehtävään. Päävastuu asiakkaan hoidosta ja huolenpidosta on aina ammattihenkilöllä.

Kotikäynnit sekä työntekijöiden päivittäiset työtehtävät ja työajat on suunniteltava niin, että mahdollisimman suuri osa työntekijän työajasta käytetään asiakkaan luona tai hänen kanssaan tehtävään työhön. Osa kotihoidon työntekijän työajasta kuluu väistämättä muuhun kuin asiakkaan luona tehtävään työhön. Päivittäiset työtehtävät ja työajat on suunniteltava niin, että työntekijän on mahdollista

toteuttaa kotikäynnit ammattieettiset velvollisuutensa huomioiden. Ammattieettisistä velvollisuuksista säädetään sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 4 §:n 2 momentissa ja terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 15 §:n 2 momentissa. Lisäksi sosiaalihuoltolain 46 §:ssä säädetään sosiaalihuollon henkilöstön velvollisuudesta toimia niin, että asiakkaalle annettavat sosiaalipalvelut toteutetaan laadukkaasti. Ammattieettiset velvoitteet kohdistuvat suoraan yksittäisiin työntekijöihin. Työn eettinen kuormitus syntyy, kun työntekijä haluaisi noudattaa ammattieettisiä velvoitteitaan ja antaa asiakkailleen hyvää hoitoa ja huolenpitoa, mutta hänellä ei ole siihen mahdollisuutta esimerkiksi ajan puutteen tai töiden organisoimisen vuoksi. Työn eettinen kuormitus heikentää työntekijän työssä jaksamista, mikä vaikuttaa myös hänen asiakkaidensa palvelujen laatuun. Säännös velvoittaa työnantajaa organisoimaan ja resursoimaan työt siten, että työntekijöillä on mahdollisuus hoitaa työnsä ammattieettisiä velvoitteita noudattaen. Yksittäisen työntekijän tehtäväksi ei tulisi jäädä esimerkiksi ratkaista asiakkaan kotikäynnin tai tarvittavan palvelun toteuttamatta jättämistä.

Henkilöstön riittämättömyys suhteessa asiakkaiden tarpeisiin voi ilmetä jo työntekijöiden työvuoroluetteloa suunniteltaessa tai vasta päivittäisten tehtävien jaon yhteydessä. Kummassakin tapauksessa kotikäyntien suunnittelusta vastaavien henkilöiden on välittömästi ryhdyttävä käytettävissään oleviin toimiin henkilöstön riittävyyden turvaamiseksi sekä ilmoitettava asiasta toimintayksikön johtajalle. Toimintayksiköissä on hyvä sopia yhteisistä käytänteistä, joiden mukaan toimitaan äkillisissä henkilöstötarpeiden muutostilanteissa.

46 c § Yhteisöllinen asuminen ja ympärivuorokautinen palveluasuminen samassa rakennuskokonaisuudessa

(26.8.2022/790)

Yhteisöllistä asumista ja ympärivuorokautista palveluasumista voidaan toteuttaa samaan rakennuskokonaisuuteen kuuluvissa tiloissa.

Edellä 1 momentissa tarkoitettuun rakennuskokonaisuuteen voi kuulua myös asuntoja, jotka ovat muiden henkilöiden kuin yhteisöllisen asumisen tai ympärivuorokautisen palveluasumisen asiakkaiden käytössä.

Jos asukkaan olosuhteet muuttuvat niin, että hänen on perusteltua siirtyä yhteisöllisestä asumisesta tai 2 momentissa tarkoitettua asumisesta ympärivuorokautiseen palveluasumiseen, muutos on mahdollisuuksien mukaan toteutettava niin, ettei hänen tarvitse siirtyä toiseen asuntoon saadakseen tarvitsemansa palvelut.

Sääntely mahdollistaa toteuttaa samassa toiminnallisessa kokonaisuudessa erilaisia joustavia ja monimuotoisia asumis- ja palveluratkaisuja, jotka ottavat huomioon toimintaympäristön muuttumisen ja asiakkaiden muuttuviin tarpeisiin vastaamisen heidän etunsa mukaisesti. Tavoitteena on vähentää etenkin sellaisia iäkkäiden henkilöiden muuttoja, jotka johtuvat heidän palvelutarpeensa kasvusta.

Yhteisöllistä asumista ja ympärivuorokautista palveluasumista voidaan toteuttaa samaan rakennuskokonaisuuteen kuuluvissa tiloissa. Kokonaisuuteen voi kuulua myös tavallisia asuntoja, joiden asukkailla ei vielä ole toimintakyvyn alenemisesta johtuvaa palvelujen tarvetta. Asuntokohteen asukkaan siirtyminen yhteisöllisestä asumisesta tai tavallisesta asumisesta ympärivuorokautiseen palveluasumiseen on mahdollisuuksien mukaan toteutettava niin, ettei asukkaan tarvitse siirtyä toiseen asuntoon saadakseen ympärivuorokautisen palveluasumisen palveluja.

Jos asukkaan toimintakyky alenee niin, että hänellä on tarve siirtyä yhteisöllisestä asumisesta tai tavallisesta asumisesta ympärivuorokautiseen palveluasumiseen, hänelle on tehtävä palvelutarpeen arviointi ja asiakassuunnitelma sekä niihin pohjautuva hallintopäätös ympärivuorokautisen palveluasumisen myöntämisestä. Asiakkaan etu on sosiaalihuoltolain 30 §:n 2 momentin perusteella ensisijaisesti otettava huomioon, kun arvioidaan, voidaanko ympärivuorokautisen palveluasumisen palvelut tuoda asiakkaan nykyiseen kotiin vai onko olemassa jokin asiakkaan edun kannalta olennainen syy, jonka vuoksi hänen olisi siirryttävä toiseen asuntoon. Arviointia tehtäessä on otettava huomioon myös sosiaalihuoltolain

30 §:n 3 momentin säännös, jonka mukaan sosiaalihuoltoa on lähtökohtaisesti toteutettava siten, että avio- ja avopuolisoilla sekä muilla perheenjäsenillä on mahdollisuus asua yhdessä. Myös henkilön tutun asuinympäristön säilyttämiseen tulee pyrkiä.

Kun sama palveluntuottaja toteuttaa sekä yhteisöllistä asumista että ympärivuorokautista palveluasumista samassa rakennuskokonaisuudessa, palvelut voivat muodostaa yhden yhteisen toimintayksikön. Tällöin koko palvelun tuottamiseen varattu henkilöstö voi toimia yhden johdon alaisuudessa, mikä mahdollistaa henkilöstön joustavan käytön. Näin myös asiakaspaikkoja voidaan käyttää joustavasti, mikäli tilat mahdollistavat asiakasturvalliset toimintakäytännöt. Ympärivuorokautinen palvelu voidaan viedä asiakkaan luokse niihin asuntoihin, joiden kohdalla se on asiakasturvallista.

Jotta ympärivuorokautista palveluasumista voidaan antaa asunnossa, sen tulee täyttää palvelun antamiseen soveltumisen vaatimukset (pelastuslainsäädäntö, ympäri vuorokauden läsnä olevan henkilöstön läheisyys jne.). Eräs mahdollinen toimintatapa on, että ennen kuin aletaan toteuttaa yhteisöllistä asumista ja ympärivuorokautista palveluasumista samassa rakennuskokonaisuudessa, määritellään, mihin asuntoihin on mahdollista antaa ympärivuorokautista palveluasumista. Asukas tietäisi tällöin asuntoon muuttaessaan, onko asuntoon mahdollista saada ympärivuorokautista palveluasumista.

Henkilöstön mitoitukseen sovelletaan vanhuspalvelulain säännöksiä ympärivuorokautisen hoidon numeerisesta vähimmäismitoituksesta siltä osin kuin kohteessa järjestetään ympärivuorokautista palveluasumista iäkkäille henkilöille. Yhteisöllisen asumisen asiakkaiden osalta yksilöllisen tarpeen mukaiset palvelut järjestetään erikseen esimerkiksi kotihoitoa ja tukipalveluja koskevien säännösten mukaisesti. Samaa henkilökuntaa voidaan hyödyntää kaikkien asukkaiden palveluissa, mutta tulee voida osoittaa, että ympärivuorokautisen palveluasumisen lakisääteinen mitoitus toteutuu ja että yhteisöllisen asumisen asiakkaat saavat ne palvelut ja henkilöstön työajan, jotka heille on myönnetty.

Synergiaetuja voi tuoda välillistä työtä ympärivuorokautisessa palveluasumisessa ja tukipalveluja yhteisöllisessä asumisessa tuottavan henkilöstön yhteinen käyttö. Palveluntuottaja vastaa aina siitä, että palvelu vastaa laadultaan laissa olevia edellytyksiä. Toteutettaessa useata palvelua samassa toimintayksikössä omavalvonnan merkitys korostuu, jotta asiakkaiden palvelut toteutuvat asiakassuunnitelmien ja palvelupäätösten mukaisesti.

Jos kaksi eri palveluntuottajaa toteuttaa eri palveluja samassa rakennuskokonaisuudessa, esimerkiksi yksi tuottaja yhteisöllistä asumista ja toinen ympärivuorokautista palveluasumista, kyseessä ovat erilliset toimintayksiköt ja toimintaa toteutetaan sen mukaisilla reunaehdoilla. Kun toimintayksiköt sijaitsevat samassa rakennuskokonaisuudessa, voi yhteisen henkilöstön käyttäminen tuoda synergiaetuja. Ympärivuorokautisen palveluasumisen välillinen työ ja yhteisöllisen asumisen tai tavallisen asuntokannan asiakkaiden tukipalvelut kuten ruoka-, siivous-, ja pyykinpesupalvelut voidaan toteuttaa toimintayksikköjen yhteisinä palveluina eli yhteisellä henkilöstöllä. Myös ympärivuorokautisessa palveluasumisessa välitöntä asiakastyötä tekevä henkilöstö ja yhteisöllisen asumisen tai tavallisen asuntokannan asukkaille esimerkiksi kotihoitoa antava henkilöstö voi olla yhteistä, kun noudatetaan edellä mainittuja henkilöstömäärään liittyviä reunaehtoja. Myös yhteisöllisen asumisen ja ympärivuorokautisen palveluasumisen toimintayksikköjen vastuuhenkilö voi tarvittaessa olla yksiköille yhteinen.

Asuminen rakennuskokonaisuudessa tavanomaiseen asuntokantaan kuuluvassa asunnossa ei kuitenkaan muodosta toimintayksikköä eikä siihen kohdistu toimintayksikköihin liittyviä lupa- ja ilmoitusveloitteita. Jos tavallisen asumisen asiakkaan palvelutarve muuttuu niin, että hän tarvitsee ympärivuorokautista palvelua ja hänestä tulee ympärivuorokautisen palveluasumisen toimintayksikön asiakas, hänen asunnostaan voi tulla osa toimintayksikköä, jos asunto tähän soveltuu. Jos asiakkaan hallinnassa oleva asunto ei sovellu ympärivuorokautisen palveluasumisen antamiseen, palvelua ei voida antaa asiakkaan asuntoon. Tällöin tulee arvioitavaksi asiakkaan siirtyminen soveltuvaan asuntoon, jotta hän voi saada tarvitsemansa palvelut, jotka tulee pyrkiä antamaan saman rakennuskokonaisuuden sisällä, asiakkaan etu huomioiden.

5 luku – Palvelujen laadun varmistaminen

Sosiaalihuollon omavalvontaan (47 §), henkilöstön ilmoitusvelvollisuuteen (48 §) sekä toimenpiteet ilmoituksen johdosta (49 §) liittyvät pykälät on kumottu lailla 14.4.2023/741, joka tuli voimaan 1.1.2024.

Mainittuihin asioihin liittyvä sääntely löytyy jatkossa uudesta valvontalaista. Sosiaali- ja terveysministeriö on julkaissut ohjeen, joka toimii sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnan ja omavalvonnan soveltamisohjeena: [Sote-valvontalain+soveltamisohje.pdf \(stm.fi\)](#)

49 a § Henkilöstö

(8.7.2022/589)

Sosiaalihuollon toimeenpanoon kuuluvia tehtäviä varten hyvinvointialueen käytettävissä tulee olla riittävästi sosiaalihuollon ammattihenkilöitä sekä muuta asiakastyöhön osallistuvaa henkilöstöä.

Jokaisen hyvinvointialueen käytettävissä tulee olla asiakastyöhön osallistuvan virkasuhteisen sosiaalityöntekijän palveluja.

Sosiaalipalveluja tuottavassa toimintayksikössä on oltava henkilöstö, jonka määrä, koulutus ja tehtävä rakenne vastaavat toimintayksikön palveluja saavien henkilöiden määrää ja palvelun tarvetta. (26.8.2022/790)

Sosiaalihuollon ammattihenkilölain mukaan sosiaalihuollon laillistettuja ammattihenkilöitä ovat sosiaalityöntekijä, sosionomi, geronomi ja kuntoutuksen ohjaaja. Nimikesuojattuja ammattihenkilöitä ovat lähihoitaja sekä kehitysvammaistenhoitaja ja kodinhoitaja (katso myös oppaan 1. luku 3 § määritelmät, sosiaalipalvelut). Sosiaalihuollon ammattihenkilöiden tehtävä rakenteen ja tehtävien jaon on perustuttava ammattihenkilöiden osaamiseen, ammattitaitoon ja koulutukseen ja sen on tuettava asiakkaiden edun toteutumista. Ammatillisen toiminnan tavoitteena on sosiaalisen toimintakyvyn, yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistäminen sekä syrjäytymisen ehkäiseminen ja hyvinvoinnin lisääminen. Ammatieettisten

velvoitteiden ohella ammattihenkilö on velvollinen ylläpitämään ja kehittämään ammattitaitoaan sekä perehtymään ammattitoimintaansa koskeviin säännöksiin ja määräyksiin. Työnantajan on luotava edellytykset työssä tarvittavalle perehdytykselle sekä tarpeelliseen täydennyskoulutukseen osallistumiselle. Sosiaalihuollon ammattihenkilöiden on rekisteröidyttävä Valviran ylläpitämään sosiaalihuollon ammattihenkilöiden Suosikki-keskusrekisteriin. Tarvittaessa sosiaalihuollon ammattihenkilön ammattitoiminnan asianmukaisuus voidaan selvittää ammattihenkilölaissa säädetyllä tavalla (19 §). Ammattihenkilölaissa on myös säännökset niistä seuraamuksista, jotka Valvira voi ammattihenkilön virheellisen menettelyn seurauksena antaa (20 §).

Pykälään on vuoden 2023 alusta lisätty uusi 3 momentti, joka koskee hyvinvointialueen järjestämiä sosiaalipalveluja tuottavan toimintayksikön asiakastyöhön osallistuvaa henkilöstöä. Sosiaalipalveluja tuottavassa toimintayksikössä on oltava henkilöstö, jonka määrä, koulutus ja tehtävä rakenne vastaavat toimintayksikön palveluja saavien henkilöiden määrää ja palvelun tarvetta. Vastaava säännös on vanhuspalvelulain 20 §:ssä. Myös yksityisistä sosiaalipalveluista annetun lain 4 §:n mukaan toimintayksikössä tulee olla toiminnan edellyttämä henkilöstö, jonka lukumäärän on oltava riittävä palvelujen tarpeeseen ja asiakkaiden lukumäärään nähden.

49 b § Kotihoidon henkilöstön riittävyyden turvaaminen

(26.8.2022/790)

Saatuaan 46 b §:n 2 momentissa tarkoitetun ilmoituksen toimintayksikön johtajan on tarvittaessa välittömästi ryhdyttävä käytettävissään oleviin toimenpiteisiin henkilöstön vajauksen korjaamiseksi sekä huolehdittava siitä, että tieto henkilöstön vajauksesta välittyy sille toimijalle, joka vastaa toimintayksikön henkilöstöpolitiikasta.

Jos vajausta ei saada korjatuksi 1 momentissa tarkoitetuilla toimenpiteillä, toimintayksikön henkilöstöpolitiikasta vastaavan toimijan on välittömästi ryhdyttävä toimenpiteisiin henkilöstön riittävyyden turvaamiseksi.

Sääntelyn tavoitteena on ensisijaisesti asiakkaiden tarvitsemien palvelujen laadukkaan toteuttamisen turvaaminen. Palveluja toteuttavan henkilöstön saatavuus ja riittävyys ovat toiminnan kannalta keskeisiä tekijöitä, ja sosiaalihuollon lainsäädäntöön sisältyy useita toimia, joilla niihin voidaan vaikuttaa. Henkilöstön saatavuuden ja riittävyyden ongelmat eivät kosketa ainoastaan ikääntyneiden palveluja vaan

laajasti koko sosiaali- ja terveydenhuoltoa, ja niiden ratkaisemiseen tarvitaan monia toimenpiteitä. Lainsäädäntömuutosten ja koulutuspaikkojen lisäämisen ohella on kiinnitettävä erityistä huomiota toimintayksiköiden pitkäjänteisen työhyvinvoinnin ja toimintatapojen kehittämiseen yhteistyössä henkilöstön kanssa sekä johtamisen kehittämiseen. Sosiaalialan ammattiosaamista tulisi hyödyntää monipuolisesti erityisesti osallisuutta ja vuorovaikutusta edellyttäviä toimintoja järjestettäessä. Esimerkiksi kotihoidossa on tärkeää hyödyntää moniammatillista osaamista ja huomioida työnjaossa työntekijöiden ammatillinen osaaminen.

Sosiaalihuoltolain 49 b § sisältää toimintayksikön johtajan sekä henkilöstöpolitiikasta vastaavan toimijan velvoitteet tilanteessa, jossa hän on vastaanottanut ilmoituksen siitä, että kotikäyntien toteuttaminen lain tarkoittamalla tavalla on vaarassa henkilöstön riittämättömyyden vuoksi. Näillä henkilöillä on luonnollisesti jo asemansa perusteella velvollisuus pitää huolta henkilöstön riittävydestä, mutta erikseen lakiin kirjattuna velvollisuus korjaaviin toimiin ryhtymisestä tulee aikaisempaa näkyvämmäksi kaikille niille, joita asia tavalla tai toisella koskettaa. Viimesijainen toimintavelvollisuus on toimintayksikön henkilöstöpolitiikasta vastaavalla toimijalla, jonka on välittömästi ryhdyttävä toimenpiteisiin henkilöstön riittävyyden turvaamiseksi, jos vajausta ei muutoin saada korjatuksi.

6 luku – Muutoksenhaku

50 § Oikaisuvaatimus

(8.7.2022/589)

Edellä 45 ja 46 §:ssä tarkoitettuun päätökseen saa vaatia oikaisua hyvinvointialueelta noudattaen, mitä hallintolaissa säädetään.

Sosiaalihuollon päätöksissä oikaisuvaatimusaika on hallintolain 49 c §:n mukainen 30 päivään päätöksen tiedoksisaannista. Myös päätöksen tiedoksiintoon sovelletaan *hallintolakia* (ks. hallintolain 9 luku). Päätökseen, jonka hyvinvointialue on antanut oikaisuvaatimuksen johdosta, voi hakea muutosta hallinto-oikeudesta (ks. sosiaalihuoltolain 51 §). Jos erityislaissa on säädetty muutoksenhausta sosiaalihuoltolaista poikkeavasti, noudatetaan erityislain säännöksiä.

51 § Valitus hallintotuomioistuimeen

(8.7.2022/589)

Hyvinvointialueen oikaisuvaatimuksen johdosta antamaan päätökseen saa hakea muutosta valittamalla hallintotuomioistuimeen noudattaen, mitä oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa (808/2019) säädetään. Valitus voidaan antaa valitusaikana myös hyvinvointialueelle, jonka on toimitettava se oman lausuntonsa ohella hallintotuomioistuimelle.

Oikaisuvaatimuksen johdosta annettua päätöstä koskevassa muutoksenhaussa noudatetaan oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annettua lakia. Sen mukaisesti valitus tulee tehdä 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Valittaja voi toimittaa valituksen suoraan hallinto-oikeudelle tai antaa sen valitusaikana hyvinvointialueelle, jonka tulee toimittaa lausuntonsa ohella hallinto-oikeuteen.

52 § Täytäntöönpano

Hyvinvointialueen tekemä päätös voidaan muutoksenhausta huolimatta panna täytäntöön, jos päätöksen laatu edellyttää viivytyksetöntä täytäntöönpanoa se ei eikä täytäntöönpano vaaranna turvallisuutta, tai jos päätöksen voimaan tulemista ei voida palvelujen järjestämisestä johtuvista syistä siirtää tuonnemmaksi ja hyvinvointialue on määrännyt päätöksen heti täytäntöön pantavaksi. (8.7.2022/589)

Kun muutosta on haettu, muutoksenhakuviranomaisen voi kieltää päätöksen täytäntöönpanon tai määrätä sen keskeytettäväksi.

Oikaisuvaatimukseen annettu päätös voidaan muutoksenhausta huolimatta panna täytäntöön, jos se on laadultaan sellainen, että se on viivytyksettä täytäntöön pantava, eikä täytäntöönpano vaaranna asiakasturvallisuutta, tai jos päätöksen voimaantulemista ei voida sosiaalihuollon järjestämisestä johtuvista syistä siirtää tuonnemmaksi ja hyvinvointialue on määrännyt päätöksen heti täytäntöön pantavaksi. Muutoksenhakuviranomaisen voi kuitenkin kieltää päätöksen täytäntöönpanon tai määrätä sen keskeytettäväksi.

53 § Valituslupa

Hallinto-oikeuden päätökseen saa hakea muutosta valittamalla vain, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan.

Valitusluvasta on voimassa, mitä siitä on säädetty hallintolainkäyttölaissa. Valituskirjelmä, jossa on ilmoitettu, minkä vuoksi valituslupa tulisi myöntää, voidaan antaa myös päätöksen tehneelle hallinto-oikeudelle toimitettavaksi korkeimmalle hallinto-oikeudelle.

Hallintolainkäyttö L 586/1996 on kumottu L:lla 808/2019, ks. L oikeudenkäynnistä hallintoasioissa 808/2019 110 ja 111 §.

Oikeus hakea muutosta hallinto-oikeuden päätöksistä on laajennettu kaikkiin sosiaalipalveluihin. Hallinto-oikeuden päätöksestä saa hakea muutosta valittamalla, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan. Muutoksilla ei kavenneta voimassa olevaan erityislainsäädäntöön sisältyviä oikeuksia. Asiakasmaksulainsäädännössä on oma muutoksenhakuääntelynsä.

54 § Hallintoriita-asia

Hallintoriita-asiaan sovelletaan hallintolainkäyttölakia.

Hallintolainkäyttö L 586/1996 on kumottu L:lla oikeudenkäynnistä hallintoasioissa 808/2019.

Hallintoriidalla tarkoitetaan julkisoikeudelliseen oikeussuhteeseen perustuvaa erimielisyyttä. Tyypillisiä hallintoriita-asioita ovat edunpalautus- ja korvausasiat, esimerkiksi julkisyhteisöjen väliset riidat maksujen suorittamisesta. Hallinto-oikeuden päätös on usein tarpeen myös, jos peritään takaisin viranomaisen myöntämää avustusta tai korvausta. Hallintoriitana voidaan käsitellä myös asiaa, jossa kunnallinen toimija on viivytellyt hallinto-oikeuden päätöksen toimeenpanossa ja tästä on aiheutunut sosiaalihuollon asiakkaalle ylimääräisiä kustannuksia.

Hallintoriita-asioihin sovelletaan oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annettua lakia. Hallintoriita-asian käsittelystä ja vireillepanojasta sekä toimivaltaisesta hallinto-oikeudesta hallintoriita-asiassa säädetään oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain 20–22 §:ssä.

7 luku – Erinäiset säännökset

55 § Suhde muihin lakeihin

(8.7.2022/589)

Tämän lain perusteella järjestettyihin sosiaalipalveluihin sovelletaan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annettua lakia sekä hyvinvointialueiden rahoituksesta annettua lakia (617/2021), jollei lailla toisin säädetä.

Sosiaalihuoltolain perusteella järjestettäviin sosiaalipalveluihin sovelletaan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislakia sekä hyvinvointialueiden rahoituslakia.

56 § Asiakasmaksut

Tämän lain mukaisista sosiaalipalveluista peritään maksut sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (734/1992) mukaisesti.

Sosiaalihuoltolain nojalla järjestetyistä palveluista perittävät asiakasmaksut määräytyvät asiakasmaksulain nojalla. Asiakasmaksulaissa ja -asetuksessa säädetään hyvinvointialueen (ml. Helsingin kaupunki ja HUS-yhtymä) sosiaali- ja terveyspalveluista perittävistä maksuista.

Asiakasmaksulain (4 §) mukaan maksuttomia sosiaalihuoltolain mukaisia sosiaalipalveluja ovat sosiaalityö, sosiaaliohjaus, sosiaalinen kuntoutus, perhetyö, päiväkeskuspalvelu päihdetyön erityisenä palveluna (kuitenkin esimekiksi ohessa järjestettävistä aterioista on mahdollista periä maksu), kasvatus- ja perheneuvonta, lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvonta, tuetut tapaamiset ja valvotut vaihdot sekä vuoden 1982 edelleen osin voimassa olevan sosiaalihuoltolain 27 d ja 27 e §:ssä tarkoitetut vammaisten henkilöiden työllistymistä tukeva toiminta ja vammaisten henkilöiden työtoiminta kuljetusta ja aterioita lukuun ottamatta.

Maksuttomia ovat lisäksi erityisesti päihteiden käyttäjille tai riippuvuuskäyttäytymiseen kohdennetut avopalvelut lukuun ottamatta asumispalveluja (myös esimerkiksi mahdollisista ohessa järjestettävistä aterioista voidaan periä maksu). Käytännössä

se, mitkä palvelut ovat asiakkaalle maksuttomia, riippuu siitä, mitä palveluja hyvinvointialue järjestää erityisesti päihteiden käyttäjille ja riippuvuuskäyttäytymiseen kohdennettuina palveluina.

Esimerkiksi kotihoidosta (annettuna kotiin tai asumisyksikköön), ympärivuorokautisesta palveluasumisesta sekä asumista tukevista palveluista saa periä maksuja asiakasmaksulaissa ja -asetuksessa tarkemmin säädetysti. Myös lapsiperheen kotipalvelusta saa periä maksuja. Jos kuitenkin kotipalvelua annetaan lastensuojelulain nojalla, palvelu on maksuton. Kotihoito/palvelu on maksutonta myös, jos se on kirjattu kehitysvammalain mukaiseen erityishuolto-ohjelmaan tai sitä järjestetään osana vammaispalvelulain mukaista palveluasumista.

Asiakasmaksulain nojalla sosiaalihuollon palvelusta määrättyä maksua on alennettava tai se on jätettävä kokonaan perimättä, jos maksun periminen vaarantaisi henkilön tai perheen toimeentulon edellytyksiä tai henkilön lakisääteisen elatusvelvollisuuden toteuttamista (11 §). Maksuja voidaan alentaa tai jättää perimättä myös, jos siihen on syytä huollolliset näkökohdat huomioon ottaen.

Perustuslakivaliokunta on useissa lausunnoissaan (muun muassa PeVL 39/1996, PeVL 8/1999 vp ja PeVL 10/2009 vp) todennut, että asiakkaan taloudellinen asema ei voi olla esteenä palvelujen saamiselle eivätkä asiakasmaksut saa siirtää palveluja niitä tarvitsevien tavoittamattomiin. Perustuslakivaliokunta on niin ikään todennut, että asiakasmaksut eivät saa johtaa siihen, että niitä tarvitsevat joutuvat turvautumaan perustuslain 19 §:n 1 momentissa tarkoitettuun viimesijaiseen toimeentuloturvaan (PeVL 10/2009 vp ja PeVL 21/2016). Myös asiakasmaksulaissa nimenomaisesti säädetään, että maksun alentamisen ja perimättä jättämisen on oltava ensisijaista toimeentulotukeen nähden.

57 § Sosiaalihuollon järjestämisen henkilöllinen soveltamisala

(8.7.2022/589)

Jos henkilö oleskelee säännönmukaisesti tai pidempiaikaisesti työn, opiskelun tai vastaavien syiden vuoksi kotikuntansa ulkopuolella ja hänen kotikuntansa pysyy kotikuntalain 3 §:n 1 kohdan nojalla ennallaan, hän voi hakea sosiaalipalveluja siltä hyvinvointialueelta, jossa hän oleskelee. Henkilön kotikunnan mukaisella hyvinvointialueella ei ole kuitenkaan velvollisuutta järjestää sosiaalihuoltoa ulkomailta oleskelevalle henkilölle, ellei laissa toisin säädetä. (8.7.2022/589)

Oikeutta sosiaalihuollon palveluihin ja sosiaalihuollon järjestämistä koskeva pääsääntöisesti asumisperiaate, jonka mukaan hyvinvointialue vastaa sosiaalihuollon järjestämisestä alueellaan asuville asukkailleen. Sosiaalihuoltolain 57 §:ssä säädetään poikkeuksesta pääsääntöön. Jos henkilö oleskelee säännönmukaisesti tai pidempiaikaisesti työn, opiskelun tai vastaavien syiden vuoksi oman hyvinvointialueensa ulkopuolella, eikä hänen kotikuntansa kotikuntalain 3 §:n 1 kohdan perusteella muutu, hän voi hakea tarvitsemiaan sosiaalipalveluja ja muita tukitoimia siltä hyvinvointialueelta, jossa hän oleskelee. Kotikunnan mukaisella hyvinvointialueella ei ole kuitenkaan velvollisuutta järjestää sosiaalipalveluja ja muita tukitoimia ulkomailla oleskelevalle henkilölle, ellei muualla toisin säädetä. Sosiaalihuoltolailla ei muuteta voimassa olevan vammaispalvelulain soveltamiskäytäntöä, joka liittyy henkilökohtaisen avun myöntämiseen ulkomaanmatkoille.

58 § Kiireellisen laitoshuollon järjestäminen

(8.7.2022/589)

Kiireellisissä tapauksissa tai olosuhteiden muutoin niin vaatiessa hyvinvointialueen on huolehdittava laitoshuollon ja muiden sosiaalipalveluiden järjestämisestä muullekin hyvinvointialueen alueella oleskelevalle henkilölle kuin hyvinvointialueen asukkaalle.

Milloin laitoshuollon tarpeen arvioidaan kestävänsä yli 14 vuorokautta, sosiaalihuollosta vastaavan hyvinvointialueen on viipymättä ilmoitettava laitoshuollon järjestämisestä sille hyvinvointialueelle, jolle huollon järjestäminen kuuluu.

Hyvinvointialueiden keskinäisistä korvauksista ja järjestämistä koskeva säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislaissa.

59 § Henkilön siirtäminen omalle hyvinvointialueelle

(8.7.2022/589)

Milloin muulle kuin hyvinvointialueen asukkaalle on annettu 58 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa laitoshuoltoa, jonka tarve arvioidaan pitkäaikaiseksi, voi hallinto-oikeus oikeuttaa hyvinvointialueen toimittamaan henkilön sille hyvinvointialueelle, jonka asukas hän on. (8.7.2022/589)

Laitoshuoltoa saavan henkilön pyynnöstä on hyvinvointialueen kuitenkin aina ryhdyttävä 1 momentissa tarkoitettuihin toimenpiteisiin henkilön siirtämiseksi sille hyvinvointialueelle, jonka asukas hän on. (8.7.2022/589)

Hakemus 1 momentissa tarkoitettusta siirrosta on tehtävä sille hallinto-oikeudelle, jonka toimialueella laitoshuoltoa antaneen hyvinvointialueen alue on. (8.7.2022/589)

Siirtoa ei saa kuitenkaan määrätä tehtäväksi, milloin se huollon tarkoituksenmukaisuuden kannalta tai muutoin olisi henkilölle kohtuutonta.

Hyvinvointialueen keskinäisistä korvauksista ja järjestämisvastuusta säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislaissa.

Sosiaalihuoltolain aikaisempi asiaan liittynyt 60 § on kumottu lailla 23.3.2023/427.

60 a § Valtion korvaus koulutuksesta yliopistolle

(18.1.2019/129)

Sosiaalityön erikoistumiskoulutusta järjestävälle yliopistolle voidaan korvata valtion varoista koulutuksesta aiheutuvia kustannuksia. Erikoistumiskoulutuksen korvaus perustuu koulutuksen suorittaneiden sosiaalityön ammattihenkilöiden lukumäärään.

Kukin sosiaalityön koulutusta antava yliopisto ilmoittaa kalenterivuositain sosiaali- ja terveysministeriölle suoritettujen sosiaalityön erikoistumiskoulutusten määrän.

Sosiaalihuollon ammattihenkilöiden yliopistollisesta erikoistumiskoulutuksesta suoritettavan korvauksen suuruudesta, maksamisen perusteista ja muista korvauksen hakemiseen ja maksamiseen liittyvistä menettelyistä säädetään sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella.

Valtion varoista maksetaan kulukorvauksia sosiaalityön erikoistumiskoulutusta järjestävälle yliopistolle. Erikoistumiskoulutuksen korvaus perustuu suoritettujen koulutusten lukumäärään ja koulutuksesta määrättyyn korvaukseen. Aluehallintovirastot maksavat koulutuskorvaukset korvauksiin oikeutettujen tekemän hakemuksen perusteella. Kunkin sosiaalityön koulutusta antava yliopiston tulee ilmoittaa kalenterivuositain sosiaali- ja terveysministeriölle erikoissosiaalityön tutkintojen määrän. Asetuksenantovaltuuden mukaan suoritettavien korvausten suuruudesta ja korvauksen maksamisen muista perusteista ja menettelyistä säädetään sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella.

60 b § Koulutuskorvausten maksaminen

(18.1.2019/129) / (20.12.2022/1155)

Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen perustuva korvaus ja sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkintoon sisältyvään ammattitaitoa edistävään harjoitteluun perustuva korvaus maksetaan puolivuositain hakemusten perusteella. Ensimmäisen vuosipuoliskon osalta korvausta on haettava viimeistään saman vuoden 30 päivänä syyskuuta ja toisen vuosipuoliskon osalta viimeistään seuraavan vuoden 31 päivänä maaliskuuta. Lounais-Suomen aluehallintoviraston ja Ahvenanmaan valtionviraston on ratkaistava määräajassa jätetty korvaushakemus sen kalenterivuoden aikana, jolloin hakemus on saapunut. (20.12.2022/1155)

Muilta osin korvauksen maksamiseen ja muuhun menettelyyn sekä muutoksenhakuun liittyvissä asioissa noudatetaan soveltuvin osin, mitä valtionavustuslaissa (688/2001) säädetään.

Lounais-Suomen aluehallintovirasto ja Ahvenanmaan valtionvirasto maksavat valtion koulutuskorvauksen. Korvaukset maksetaan puolivuositain hakemuksen perusteella. Korvausta on haettava ensimmäisen vuosipuoliskon osalta viimeistään saman vuoden 30 päivänä syyskuuta ja toisen vuosipuoliskon osalta viimeistään seuraavan vuoden 31 päivänä maaliskuuta. Lounais-Suomen aluehallintoviraston ja Ahvenanmaan valtionviraston on ratkaistava määräajassa jätetty korvaushakemus sen kalenterivuoden aikana, jolloin hakemus on saapunut.

60 c § Yliopistotasaisen sosiaalityön tutkimuksen rahoitus

(11.6.2020/449)

Sosiaali- ja terveysministeriö voi myöntää vuosittain hakemusten perusteella valtion rahoitusta yliopistotasoisille sosiaalityön tutkimushankkeille, jotka sopivat yhteen sosiaalityön tutkimustoiminnan painoalueiden ja tavoitteiden kanssa ja jotka on vertaisarvioitu. Ministeriö päättää rahoitusta saavista hankkeista vertaisarviointiin perustuen kuultuaan 2 momentissa tarkoitettua arviointiryhmää. Lounais-Suomen aluehallintovirasto maksaa tutkimusrahoituksen hankkeiden toteuttajille kahdessa erässä vuosittain.

Sosiaali- ja terveysministeriö asettaa valtakunnallisen asiantuntijoista koostuvan sosiaalityön tutkimuksen arviointiryhmän. Arviointiryhmän tehtävänä on tehdä ministeriölle vuosittain ehdotus tutkimustoiminnan painoalueista ja tavoitteista seuraavalle vuodelle sekä seurata ja arvioida rahoitusta saaneiden hankkeiden toteutumista.

Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella annetaan tarkemmat säännökset yliopistotasaisen sosiaalityön tutkimuksen painoalueista ja tavoitteista sekä 2 momentissa tarkoitettua arviointiryhmän asettamisesta, kokoonpanosta ja tehtävistä. Lisäksi sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä tutkimusrahoituksen myöntämisestä ja maksamisesta sekä niihin liittyvistä menettelyistä.

Sosiaali- ja terveysministeriö voi myöntää vuosittain hakemusten perusteella valtion rahoitusta yliopistotasaisen sosiaalityön tutkimushankkeille. Rahoitusta voidaan myöntää myös useampivuotisille tutkimushankkeille. Tällöin rahoituspäätös tehdään useammalle vuodelle. Perusteltua on rahoittaa etenkin laajempia, useamman eri toimijan yhteistyöhankkeita. Tällaisilla hankkeilla voidaan luoda parhaat edellytykset sosiaalityön tutkimusperusteisen työkalutuurin vahvistamiselle ja tutkimuksen kytkeytymiselle palvelujärjestelmään.

Tutkimuksen yliopistotasaisuudella tarkoitetaan ennen kaikkea tutkimuksen korkeaa tieteellistä laatua riippumatta siitä, onko tutkimushankkeessa mukana yliopistoa vai ei. Rahoitusta voidaan siten myöntää myös esimerkiksi kuntien ja kuntayhtymien, hyvinvointialueiden, tutkimuslaitosten, sosiaalialan osaamiskeskusten tai ammattikorkeakoulujen taikka muiden yliopistojen ulkopuolisten tahojen suunnittelema hankkeelle, jos hanketta voitaisiin sisältönsä ja metodiansa puolesta pitää tieteellisesti korkealaatuisena sekä määriteltyjen painoalueiden mukaisena. Tästä voi olla osoituksena esimerkiksi se, että hanketta johtaa vähintään dosenttitasoinen tutkija.

Hankehakemuksista on tehtävä vertaisarviointi, joka voidaan toteuttaa esimerkiksi tehtävää varten koottavalla sosiaalityön tutkimuksen asiantuntijoista koostuvalla arviointipaneelilla. Voidakseen saada rahoitusta tutkimushankkeen on sovittava yhteen sosiaalityön tutkimustoiminnan painoalueiden ja tavoitteiden kanssa.

Sosiaalityön tutkimuksen arviointiryhmä tekee sosiaali- ja terveysministeriölle vuosittain ehdotuksen painoalueista ja tavoitteista. Sosiaali- ja terveysministeriö päättää rahanjaosta vertaisarvioinnin perusteella kuultuaan ensin sosiaalityön tutkimuksen arviointiryhmää. Lounais-Suomen aluehallintovirasto maksaa tutkimusrahoituksen hankkeiden toteuttajille kahdessa erässä vuosittain. Tutkimusrahoitukseen sovelletaan valtionavustuslakia (688/2001).

Sosiaali- ja terveysministeriö asettaa valtakunnallisen sosiaalityön tutkimuksen arviointiryhmän, joka koostuu eri tahoja edustavista sosiaalityön asiantuntijoista.

Sosiaali- ja terveysministeriö on antanut laissa tarkoitetun asetuksen yliopistotasaisen sosiaalityön tutkimuksen rahoituksesta.

60 d § Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkintoon sisältyvän ammattitaitoa edistävän harjoittelun korvaus

(20.12.2022/1155)

Hyvinvointialueelle, HUS-yhtymälle, Helsingin kaupungille, kunnalle ja kuntayhtymälle, Suomen evankelis-luterilaiselle kirkolle, kirkon seurakunnalle ja seurakuntayhtymälle, yksityiselle sosiaali- ja terveydenhuollon tai varhaiskasvatuksen palveluja tuottavalle yksikölle sekä Ahvenanmaan maakuntahallitukselle suoritetaan koulutuskorvausta valtion varoista laskennallisin perustein sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkintoon sisältyvästä ammattitaitoa edistävästä harjoittelusta aiheutuvista kustannuksista. Korvaus perustuu ammattikorkeakoulun kanssa tehdyn sopimuksen mukaisesti toteutuneisiin harjoitteluviikkoihin. Harjoittelijalle on nimettävä ohjaaja, jonka tehtävänä on varmistaa harjoittelun laatu siten kuin siitä on osapuolten kesken sovittu.

Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkintoon sisältyvästä ammattitaitoa edistävästä harjoittelusta suoritettavan korvauksen suuruudesta sekä korvauksen maksamisen perusteista ja muista korvauksen hakemiseen ja maksamiseen liittyvistä menettelyistä säädetään tarkemmin sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella.

Hyvinvointialueelle, HUS-yhtymälle, Helsingin kaupungille, muulle kunnalle ja kuntayhtymälle, Suomen evankelis-luterilaiselle kirkolle, kirkon seurakunnalle ja seurakuntayhtymälle, yksityiselle sosiaali- ja terveydenhuollon tai varhaiskasvatuksen palveluja tuottavalle yksikölle sekä Ahvenanmaan maakuntahallitukselle suoritettavan koulutuskorvauksen perusteena on toimintayksikön ja ammattikorkeakoulun välinen sopimus koskien ammattikorkeakoulututkinnon sisältämää ammattitaitoa edistävää harjoittelua ja sen ohjausta toimintayksikössä. Korvaukseen ovat oikeutettuja edellä luetellut organisaatiot, joiden toiminnan puitteissa on mahdollista järjestää sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkintoon sisältyvää harjoittelua. Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja tuottavalla yksiköllä tarkoitetaan yksityisestä terveydenhuollosta annetussa laissa tarkoitettuja toimintayksiköitä sekä yksityisistä sosiaalipalveluista annetussa laissa tarkoitettuja toimintayksiköitä, jolloin korvaukseen on oikeutettu niitä ylläpitävä palveluntuottaja. Yksityisellä varhaiskasvatuksen toimintayksiköllä tarkoitetaan varhaiskasvatuslain 9. luvun mukaisen luvan saanutta toimijaa. Laki sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta (741/2023) tuli voimaan 1.1.2024. Lailla kumottiin yksityisistä sosiaalipalveluista ja terveydenhuollosta annetut lait, ja vuodesta 2024 alkaen korvaukseen oikeutetut yksiköt arvioidaan valvontalain mukaisesti.

Toimintayksikön tulee nimetä harjoittelujaksolla olevalle opiskelijalle ohjaaja, jonka tehtävänä on varmistaa harjoittelun laatu siten kuin siitä on osapuolten kesken sopimuksessa sovittu. Korvauksen hakemiseksi toimintayksikön tulee seurata sopimuksen perusteella toteutuneita harjoitteluviikkoja.

Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkintoon sisältyvästä ammattitaitoa edistävästä harjoittelusta maksettavan korvauksen euromäärä säädetään vuosittain sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella. Myös maksamisen perusteista ja muista korvauksen hakemiseen ja maksamiseen liittyvistä menettelyistä säädetään sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella.

61 § Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä huhtikuuta 2015 kuitenkin niin, että 19 §:ää sovelletaan jo 1.1.2015 alkaen ja 46, 48 ja 49 §:ää 1.1.2016 alkaen.

Tällä lailla kumotaan sosiaalihuoltolaki (710/1982). Kumotun lain 2 luku, 27 d, 27 e, 40 ja 41 § sekä 5 ja 8 luku jäävät kuitenkin voimaan (20.3.2015/269).

Jos muualla lainsäädännössä viitataan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleeseen sosiaalihuoltolakiin, sen asemesta sovelletaan tätä lakia, jollei tässä laissa toisin säädetä.

Voimassa olevalla sosiaalihuoltolailla kumottiin pääosin sitä edeltävä ns. ”vanha sosiaalihuoltolaki” vuodelta 1982. Vanhasta sosiaalihuoltolaista on kuitenkin jätetty voimaan tiettyjä säännöksiä, jotka on tarkoitus siirtää toiseen kokonaisuuteen tulevissa lainsäädäntöhankkeissa. Nämä säännökset on tarkoitus kumota samassa yhteydessä, kun kyseisten säännösten asiasisältöä vastaavat uudet säännökset tulevat voimaan. Tällaisia säännöksiä ovat esimerkiksi vanhan sosiaalihuoltolain 41 § sosiaalityöntekijän oikeudesta päästä henkilön asuntoon henkilön terveyden, kehityksen tai turvallisuuden vakavasti vaarantuessa, johon liittyvä sääntelyä on tarkoitus arvioida osana itsemääräämislainsäädännön kokonaisuutta. Voimaan on jätetty myös vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevaa toimintaa ja työtoimintaa koskevat säännökset (27 d ja 27 e §).

Sen sijaan pykälässä mainittu vanhan sosiaalihuoltolain luku 2 ja luku 5, sekä pykälä 40 on Finlexin tietojen mukaisesti kumottu lailla 8.7.2022/588, joka on tullut voimaan 1.1.2023.

Sosiaalihuoltolakiin sen voimaantulon jälkeen tehtyjä lukuisia muutoksia koskevat muutossäännökset on otettu huomioon tässä oppaassa. Muutossäännöksiä koskevat valmisteluasiakirjat ovat löydettävissä säädöskokoelmasta sekä eduskunnan sivuilta.

ISSN pdf: 1797-9854
ISBN pdf: 978-952-00-7155-4

Sosiaali- ja
terveysministeriö

stm.fi/julkaisut
julkaisut.valtioneuvosto.fi